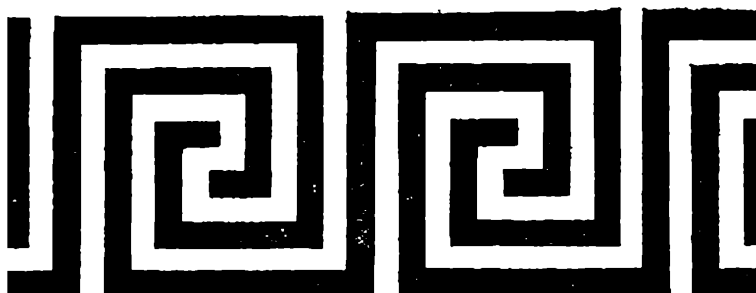

MICHAL PSELLOS

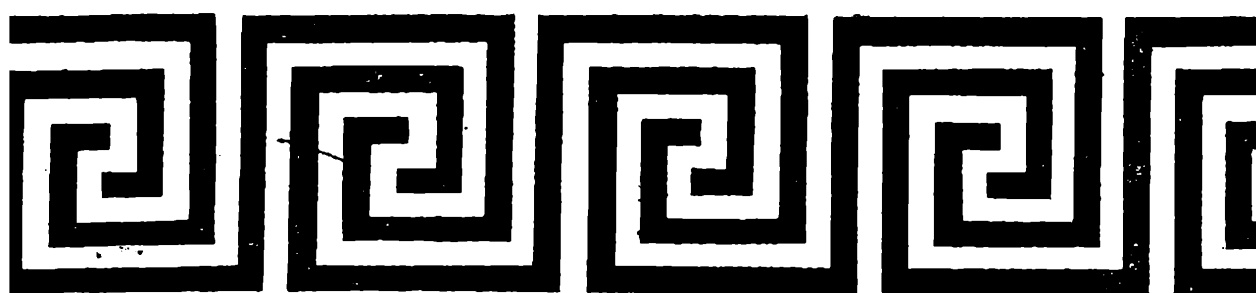
BYZANTSKÉ LETOPISY

Podle starověkého jména hlavního města, někdejší řecké kolonie Byzantion na Bosporu (později Konstantinopol, Cařihrad, Istanbul), nazvala novodobá věda mocný středověký stát na pomezí Evropy, Asie a Afriky Byzantskou říší. Dějiny Byzance začínají založením Konstantinopolu Konstantinem Velikým roku 324 a končí dobytím města Turky v roce 1453. Ačkoli Byzantinci sami se cítili vždycky dědici římské říše, je jejich kultura zcela počtělá a jejich literatura je psána v řeckém jazyce.

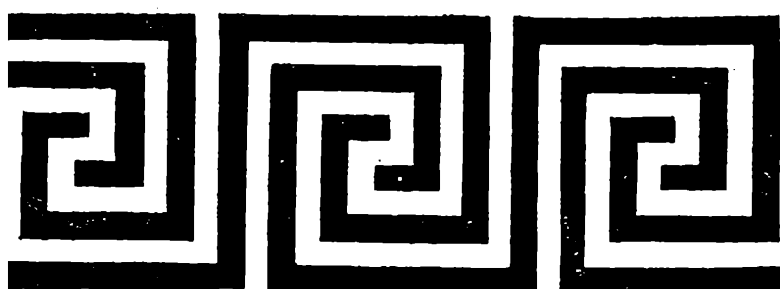
M I C H A L

PSellos

B Y Z A N T S K É
L E T O P I S Y

o d e o n

Největšího rozkvětu tu dosáhlo dějepisectví. Byzantští historikové mají zálibu v pestrém sledu neobvyklých příběhů a dějepisné líčení jim nahrazuje starověkou epiku i moderní román. K vrcholům byzantské historiografie patří Byzantské letopisy (Chronografia), jež sepsal filozof, rétor a politik Michal Psellos (asi 1018—1096). U dvora poznal osobně většinu panovníků, o nichž píše. Kromě tohoto díla napsal ještě Krátkou historii císařů, na osmdesát řečí a zanechal rozsáhlou korespondenci. Psellovo vyprávění vyniká výstižnými charakteristikami císařů i vytríbeným klasickým stylem. Po stránce psychologické pronikavosti bývá Psellos srovnáván se Shakespearem a Dostojevským.

Z řečtiny přeložila Růžena Dostálová

M I C H A L

PSellos

BYZANTSKÉ
LETOPISY

O D E O N

Přeložila Růžena Dostálová

JEJÍMŽ AUTOREM JE UČENÝ MNICH VYSOCE
VÁŽENÝ MICHAL; LÍČÍ ČINY CÍSAŘŮ BASILEIA
A KONSTANTINA, KTEŘÍ SE JIŽ NARODILI V CÍSAŘSKÉM
PALÁCI, PO NICH PAK ČINY ROMANA ARGYROPOLA,
MICHALA PAFLAGOŇANA, JEHO SYNOVCE MICHALA,
KTERÝ DŘÍVE NEŽ SE STAL CÍSAŘEM, MĚL HODNOST
CÉSARA, DÁLE VLÁDU DVOU CÍSAŘSKÝCH SESTER,
PRINCEZEN ZOE A THEODORY A JEJICH SPOLUVLÁDCE
KONSTANTINA MONOMACHA, POTOM SAMOVLÁDU
CÍSAŘOVNY THEODORY, PO NÍ VLÁDU MICHALA
STARÉHO A VLÁDU IZÁKA KOMNENA AŽ PO PROHLÁŠENÍ
KONSTANTINA DUKY CÍSAŘEM.

PSELLOS

BASI LEIOS II. (9 7 6 — 1 0 2 5)

1. Takto zakončil svůj život císař Jan Cimiskés, který prokázal římské říši mnoho služeb a posílil její moc tou měrou, že vláda mohla přejít bez potíží na Romanovy syny Basileia a Konstantina.

2. V té době oba už měli dospívání za sebou, ale lišili se navzájem svou povahou. Basileios, který byl ovšem i starší, se projevoval vždy jako bystrý, rozumný a uvážlivý mladý muž, kdežto Konstantin se všem zdál být rozpustilý, lidé měli dojem, že vede lehkomyšlný život a že se oddává prostopášností.

Basileios a Konstantin se usnesli, že nebudou oba faktickými císaři, ale že starší Basileios se chopí veškeré moci a podělí se s bratrem jen o císařský titul. Kdyby absolutní moc nebyla bývala svěřena staršímu a spolehlivějšímu z obou bratrů, byli by sotva mohli dobře spravovat říši. V tomto bodě můžeme vyslovit obdiv Konstantinovi, který postoupil bratrovi větší díl otcovského dědictví, to jest vlády, ačkoli se na ní mohl podílet stejným dílem jako jeho bratr, zvláště, když to učinil na vrcholu mládí, kdy každý člověk touží nejžhavěji po moci. Jednal tak, ačkoli viděl, že ani jeho bratr dosud nedospěl k zralému mužnému věku, ale že mu sotva vyrazí — jak se říká — „první na bradě chmýří“. Proto si Konstantin hned úvodem zaslouží naši chválu.

3. Když se Basileios už ujal vlády nad Římany, nechtěl nikomu svěřovat své plány ani se s nikým radit o správě státních záležitostí. Nemohl se však ještě spo-

léhat sám na sebe, poněvadž dosud nezískal žádné zkušenosti ani ve vojenství ani v řízení státu; proto věnoval pozornost pobočníku Basileiovi. Tento muž se těšil v římské říši největší vážnosti, a to pro vznešenost svého ducha a mohutnost své postavy i pro krásu vpravdě vladařskou. Pocházel z téhož otce jako otec Basileiův a Konstantinův, ale matku neměli společnou. Proto jej už v nejútlejším věku učinili eunuchem, aby si jako levoboček nemohl činit nároky na vládu před legitimními nástupci. Smířil se se svým osudem a velmi lpěl na císařské rodině, vždyť to byla i jeho vlastní rodina. Nejvíce přilnul k synovci Basileiovi, důvěrně se s ním objímal a rozmazloval ho jako milující pěstoun. Proto na něj Basileios přenesl břímě vlády a sám nacházel v horlivosti svého pobočníka vzor, na němž se mohl učit. Pobočník Basileios byl zápasníkem a závodníkem, císař Basileios divákem, který mu nechtěl jen podat věnec vítěze, ale který sám chtěl jednou běhat a závodit v jeho stopách a tak s ním soutěžit. Od té doby vše podléhalo pobočníkovi Basileiovi jak v oblasti civilní, tak na úseku vojenském. On první — nebo spíše sám — se staral o veřejné příjmy a o státní správu. Císař samozřejmě se ke všemu vyjadřoval nebo se činně podílel na rozhodnutích tím, že jich část schvaloval ústně a část potvrzoval písemně.

4. Většině našich současníků, kteří císaře Basileia osobně poznali, se císař zdál být nevlídný, drsného chování, prchlivý a tvrdohlavý, zdál se jim být člověkem suchým, který se vyhýbá jakékoli rozmařilosti. Jak jsem se však dozvěděl u kronikářů, kteří psali o jeho době, vůbec nebyl takový hned od začátku, ale obrátil se od uvolněného a rozmařilého života k přísnému řádu, jako by tlak událostí byl zapůsobil na jeho povahu a napřímil

to, co v ní bylo uvolněné, vzpružil to, co bylo slabé, a vůbec změnil celý jeho způsob života. Vždyť zpočátku se netajil tím, že pije, rád miluje a hoduje, střídavě si dopřává královských radovánek a odpočinku a podle chuti užívá mládí a císařské moci. Ale od té doby, kdy známý Skleros, pak zase Fokas a znovu Skleros i další sahal po císařské moci a povstávali proti němu z obou stran, na plné plachty unikl rozmařilému životu a celou duší se ponořil do vážné práce. Dolehl zejména na lidi z vlastního okolí, kteří na sebe strhli moc, a především jejich rod se snažil zcela vyhubit.

O POVSTÁNÍ SKLEROVĚ

5. Jejich příbuzní proto rozpoutali proti němu kruté boje, zvláště Skleros, muž schopný v radě, ale také obratný praktik, který nahromadil i bohatství, jež se vždy hodí tomu, kdo na sebe chce strhnout moc. Na jeho straně stála i mocná vládnoucí vrstva, poněvadž Skleros uspěl ve významných bojích a celá armáda byla ochotná podporovat jeho záměry. On první se odvážil začít boj proti Basileiovi, obklopen mnoha lidmi, kteří mu chtěli pomáhat v boji o moc. Vytáhl proti němu s celou jízdou i pěchotou a směle sahal po císařské moci, jako by už byla na dosah ruky. Císařovi rádci se zpočátku už vzdávali všech nadějí na záchranu, poněvadž viděli, že k Sklerovi přeběhly všechny pěší oddíly s těžkou výzbrojí, ale pak se trochu uklidnili, změnili své předchozí mínění o celé záležitosti a dospěli k názoru, že našli východisko z bezvýchodné situace. Vybrali jakéhosi Barda, muže vynikajícího rodu a velmi statečného, synovce císaře Nikefora, jako člověka, který by dokázal

postavit se proti uzurpátorovi Sklerovi. Odevzdali mu vrchní velení nad zbylou částí vojska a vyslali ho do boje proti Sklerovi.

6. Přitom měli v Bardově případu stejné obavy jako u Sklera, vždyť i on pocházel z císařského rodu a neměl o sobě nikterak malé mínění. Zbavili ho proto civilního oděvu a všech vnějších znaků vladařské moci a zanesli jej do seznamu církevních hodnostářů. Kromě toho jej zavázali hroznými přísahami, že jej nikdy neusvědčí z povstání a že on svou přísahu nikdy neporuší. Po složení této přísahy jej vyslali v čele celého vojska.

7. Bardas prý měl v duchu před sebou vždy svého císařského strýce, byl vážný a bystrý, schopný všechno předvídat a vyvodit z toho hned závěry. Byl zkušený ve vojenském umění, zvyklý na všechny způsoby boje o hradby, na boj ze zálohy i na boj v šiku. Pokud jde o zručnost, byl zdatnější a obratnější než jeho strýc; komu zasadil ránu, ten ihned vypustil duši. Jeho pokřik zdálky už stačil na to, aby uvedl ve zmatek šik. Když Bardas zorganizoval své vojsko a rozdělil je do oddílů, nejednou obrátil na útěk nepřátelský šik, i když ten byl v přesile. Oč byl počtem vojáků slabší než protivník, o to se zdál být silnější a lepší svým vojenským uměním a strategií.

8. Jednou se odvážili velitelé nepřátelských šiků postavit se přímo proti sobě a dohodli se, že svedou souboj. Vyjeli do prostoru mezi oběma šiky, pohlédli na sebe a ihned se srazili v boji. Uzurpátor Skleros neovládal svou bojovou vášeň, ale hned zpočátku porušil pravidla souboje, přiblížil se náhle k Bardovi Fokovi a udeřil jej vši silou do hlavy, přičemž prudkost útoku dodala sílu jeho ruce. Zasažen neočekávanou ranou, ztratil Bardas na chvíli vládu nad uzdou, ale hned se vzpa-

matoval, zasáhl protivníka rovněž do hlavy, zarazil tak jeho bojovný rozmach a přiměl jej k útěku.

9. Oba protivníci měli za to, že toto je nejlepší způsob rozhodnutí a pro stát nejprospěšnější. Skleros upadl po všech stránkách do nesnází, Fokovi už se nemohl postavit na odpor, styděl se vrátit na stranu císařovu, a tak pojal pošetilý a velmi nebezpečný záměr: odešel z římského území do Asyrie a dal se k dispozici králi Chosroovi s celým vojskem, tím však vzbudil u něho nedůvěru. Chosroes se totiž zalekl takového množství vojáků a asi se bál možnosti jejich soustředěného útoku, proto je raději zajal a držel je v bezpečné vazbě.

O POVSTÁNÍ BARDA FOKA

10. Bardas Fokas se vrátil k římskému císaři, byl mu povolen triumfální průvod a stal se jedním z členů císařské družiny. Tak skončil první pokus o svržení císaře a císař Basileios měl dojem, že se zbavil obtíží. Toto jen zdánlivé řešení se stalo příčinou řady útrap. Fokas, jemuž se nejdříve dostalo dosti velkých poct, jichž ale pak ubývalo, totiž viděl, že jeho naděje se rozpadají, přičemž byl přesvědčen, že nezklamal důvěru, kterou v něho vkládali, a že dodržel a zachoval úmluvu. Podporován nejlepší částí svého vojska, vyvolal proti císaři ještě větší a vážnější povstání. Získal pro sebe i přední rodiny z vládnoucí vrstvy, postavil se na nepřátelskou stranu, sebral vojsko složené z Iberů (tito mužové měří až deset stop a jsou velmi hrdí) a teď už nejen ve svých představách, ale ve skutečnosti spolu s císařskou tiárou a císařským purpurem si neprávem přisvojil i právo vlády.

11. Události pak probíhaly takto: babylónského krále, k němuž, jak je známo z předchozího líčení, se utekl Skleros se svými přívrženci, aby tu našli opak svých očekávání, postihla válka se zahraničním nepřítelem. Válka byla těžká a hrozná a vyžadovala si početné vojsko a mnoho sil obránců. Protože babylónský vladař se nemohl spoléhat jen na vlastní vojsko, obrátil své naděje k uprchlíkům, propustil je okamžitě ze zajetí, dal je vyvést z vězení a dokonale je vyzbrojit a ihned je postavil proti nepřátelskému šiku. Oni jako mužové odvážní a bojovní, znalí boje s těžkou zbraní, se rozdělili do dvou skupin, pak s válečným pokřikem vyrazili v hustém šiku na koních, část nepřátel pobili, část obrátili na útěk, a když dorazili ke kúlovému hrazení, pobili všechny bez výjimky. Ale při návratu se sami obrátili na útěk, jako by všichni jednali z téhož popudu. Báli se totiž barbarského krále, že se k nim bude chovat nepřátelsky a že je zase uvrhne do želez. Prchali tedy společně, co jim síly stačily, a král si uvědomil jejich útěk, až když byli daleko pryč z Asýrie. Shromáždil své vojsko a nařídil těm jeho příslušníkům, kteří právě byli kolem něho, aby je pronásledovali. Velké množství vojáků vpadlo uprchlíkům do zad, ale poznali jen, oč jsou slabší než paže Římanů. Uprchlíci přitáhli koním uzdu, obrátili je, a ačkoli bojovali jako menšina proti mnohonásobné přesile, těch, které nakonec obrátili na útěk, zbylo méně, než bylo jich samých.

12. Skleros se domníval, že se ihned zmocní císařského trůnu a veškeré moci, poněvadž měl za to, že Fokas už ustoupil a že císařské vojsko bylo rozprášeno. Když dorazil k hranicím římské říše, dozvěděl se, že Fokas usiluje o trůn. Sklerovy síly sice nestačily na to, aby bojoval proti císaři, přece však se proti němu znovu

vzbouřil a přidal se v podřízené hodnosti k Fokovi, jehož uznal za velitele, a slíbil, že bude bojovat po jeho boku. Potom rozdělili své vojsko do dvou částí a tím značně zvýšili účinek povstání. Pevně spoléhali na své šiky a na vojenské tábory a přiblížili se až k Propontidě a k tamější pobřežní krajině, tam opevnili své postavení kůlovým hrazením a užuž se chystali překročit jedním úderem i moře.

13. Císař Basileios poznal nevděk Římanů, a protože právě nedlouho předtím k němu dorazil vybraný a v boji zdatný šik taurských Skythů, zorganizoval je, přidal k nim další žoldnéřské oddíly a vyslal je proti nepřátelskému vojsku. Objevili se před ním zcela neočekávaně, takže se vzbouřenci nestačili připravit k boji, zvláště když seděli právě u pitky, a tak jich mnoho pobili a zbytek rozprášili na všechny strany. Posléze vybuchlo mezi poraženými povstání proti samotnému Fokovi.

14. Ve vojsku Římanů byl přítomen i císař Basileios, kterému sotva vyrážel první vous a který sbíral první válečné zkušenosti. Byl tu i jeho bratr Konstantin, který zaujal místo v šiku ve svém krunýři a mával dlouhým kopím.

15. Šiky stály proti sobě, císařská armáda na pobřeží, povstalci na výšinách a mezi nimi byl široký volný prostor. Když Fokas zjistil, že císařové připravili své šiky k boji, nechtěl už utkání dále odkládat, ale rozhodl, aby v zájmu státu onen den rozhodl o výsledku války. Sám se svěřil vůli osudu. Nejednal ovšem v souladu s názorem věstců v jeho družině. Ti jej zdržovali od boje, jak jim to jasně ukázaly jejich oběti. On však jednal podle svého a plně popustil uzdu svému koni. Ukázala se prý i nepříznivá znamení: sotva vsedl na koně, jeho kůň uklouzl, a když přesedl na jiného, uklouzl

po krátké jízdě i tento. Fokas zbledl, obestřely ho mrákoty, hlava se mu zatočila. Nedokázal však ustoupit ničemu, jakmile se jednou postavil do boje, a poněvadž už se postavil v čelo šiku a byl už zcela blízko císařského vojska, shromáždil kolem sebe část pěchoty, totiž nejbojovnější Ibery, jinochy s prvním chmýřím na bradě a v rozkvětu mládí. Byli vysoké postavy a všichni stejně velicí jako podle pravítka, pravice měli ozbrojené meči a jejich bojovné vášni nemohl nikdo odolat. Fokas s nimi vyrazil na dané znamení a hnal se ze šiku vpřed, popustil uzdu a s válečným křikem se řítí přímo proti císařovi, v pravici třímaje vysoko zdvižený meč, jako by jím chtěl císaře na místě skolit.

16. Takovým způsobem a s takovou odvahou útočil Fokas na Basileia, který stál v čele svého vojska, v jedné ruce držel meč, druhou objímal ikonu Matky boží, hledaje v ní nejsilnější záštitu proti zběsilému útoku nepřítele. Fokas se hnal rovinou jako bouře, jako mrak hnaný vichřicí. Z obou konců šiku na něho bojovníci vrhali kopí a po chvíli vyjel před šik i císař Konstantin, máváje dlouhým kopím. Fokas se ještě nevzdálil příliš od svého vojska, když tu se náhle sesul ze sedla a spadl na zem. Uvádějí se pro to různé důvody: jedni tvrdí, že byl zasažen kopím a padl pod smrtelnou ranou, druzí říkají, že ho obestřely mrákoty a že pro žaludeční nevolnost a mdloby ztratil vědomí a spadl z koně. Císař Konstantin se ovšem vychloubal, že on zabil uzurpátora. Nejhouževnatěji se udržovala zpráva, že šlo o úklad, že Fokovi někdo namíchal jed, jež pak vypil a který ho ochromil, zachvátil mozkové partie a způsobil nakonec závrať a pád. Ten plán vymyslel Basileios a provedl jej Fokův číšník. Já tu věc nemohu rozhodnout a přičítám její celý průběh působení Matky boží.

17. Padl tedy dosud nezraněný a neporažený bojovník a byla to žalostná podívaná, která si zaslouží slz. Jakmile to oba šiky spatřily, Fokův šik se zhroutil a zanechal společného boje, obrátil se a všichni se dali na útěk. Když Iberové byli rozehnáni, zaútočili císařští vojáci na padlého vzbouřence, meči rozsekali jeho tělo a sřatou hlavu přinesli Basileiovi.

18. Od té doby se císař změnil a události, jeř se zběhly, mu nepřinesly ani takovou radost, jako ho trápila jejich hrůza. Byl pak už ke všem podezřívavý a zamračený, byl ostrařité mysli a proti viníkům vystupoval prchlivě a s hněvem.

O ODSTRANĚNÍ POBOČNÍKA BASILEIA Z VEŘEJNÉHO ŽIVOTA A O JEHO VYHNANSTVÍ

19. Nechtěl také už ponechávat pobočníkovi Basileiovi řízení státních záležitostí, ale choval se k němu nepřátelsky a všemořně mu dával najevo svou nenávisť a odvracel se od něho. Ani příbuzenství, ani to, že pobočník Basileios pro něho mnoho vykonal a zkusil, ani jeho skvělé postavení, vůbec nic jej nepřimělo k laskavějšímu chování. Basileios spíše považoval za strašné, že se má s někým podílet o správu říše, ačkoli je císařem a ačkoli už dospěl věkem i rozumem, jako by byl kým-koli druhým a neměl císařskou moc, jako by byl jen spoluvládce a zaujímal při správě říše jen druhé místo. Neustále bouřlivě o tomto problému uvažoval, měnil a obracel často své mínění, ale jakmile se jednou rozhodl, sesadil okamžitě svého pobočníka a zbavil jej vládní pravomoci. Nepřemýšlel o tom, jak by to udělal nějakým zdvořilým způsobem, ale učinil tak proti očekávání

všech velmi hrubě: posadil ho prostě na loď a poslal do vyhnanství.

20. Ani sesazení neznamenal pro Basileia konec nepříjemností, ale spíše jejich počátek a východisko. Císař se v duchu vrátil do začátků své vlády, to jest do doby, kdy jeho pobočník začal spravovat říši, a prošel celou jeho činností. Neměnil rozhodnutí, která byla prospěšná pro něho samotného nebo pro veřejný zájem, ale začal rušit ta rozhodnutí, jimiž pobočník prokázal někomu jinému přízeň nebo udělil hodnost, tvrdě, že ta první rozhodnutí schválil, ale o druhých že nevěděl, a všemožně vymýšlel, čím by mu mohl uškodit nebo ublížit. Chtěl například dát ze základu vyvrátit překrásný klášter, který dal pobočník postavit a vyzdobit velkým nákladem na počest Basileia Velikého, takže měl stejné jméno jako on, a který díky bohaté řemeslné práci v sobě spojoval pestrost a krásu. Štědré příspěvky kryly veškeré potřeby tohoto kláštera více než bohatě. Přece jen se ostýchal provést tak nestoudný čin, a proto dal tu něco odklidit, tam část kláštera strhnout a stejně nakládal se zařízením, s mozaikovou výzdobou a nepřestal, dokud neviděl, jak žertem prohlásil, že místo „svatosti“ se stalo místem „starosti“, kvůli starostem, které si činili jeho obyvatelé, aby si opatřili nutné životní potřeby.

21. Takové „šípy“ postihovaly pobočníka každodenně, proto začal upadat na mysli a nevěděl, jak by utišil svou bolest. Vůbec nic už ho netěšilo. Tento hrdý velikán postižený náhlou katastrofou přestal ovládat své tělo, jeho údy ochrnlily, stal se živou mrtvolou. Po krátkém čase vypustil duši a stal se lidem vskutku jakousi pamětní deskou i námětem k vyprávění, spíše však názorným příkladem toho, jak světské věci snadno

podléhají zvratům. Tak odešel Fokas, když naplnil dobu života, jež mu byla přisouzena.

22. Když císař Basileios poznal různorodost vládní činnosti a viděl, že není nikterak snadné a lehké spravovat tak velikou říši, vzdal se jakékoli lehkovážnosti. Zavrhl i ozdoby těla, přestal zdobit svou šíjí řetězy, na hlavu už nekládal tiáru, dokonce se nehonosil ani pláštěm zdobeným nachovým pruhem a odložil zbytečné prsteny a pestrobarevná roucha. Uvažoval a staral se jen o to, aby způsob vlády odpovídal požadavkům císařství. Choval se přezíravě nejen k jiným lidem, ale i k bratrovi, jemuž přenechal jen malou tělesnou stráž, jako by mu nepřál znamenitější a skvělejší vystupování. Sám se totiž, abych tak řekl, omezil první a lehce se zřekl okázalosti, a proto zhoršoval i postavení svého bratra tím, že omezoval jeho pravomoc. Nechal ho těšit se z radostí venkovského života, užívat lázní a honů, pro něž jeho bratr horoval, a sám se věnoval ohroženému pohraničí, jež chtěl zbavit okolních barbarů, kteří obklopují naši východní i západní hranici.

O DRUHÉM POVSTÁNÍ SKLEROVĚ PO SMRTI FOKOVĚ

23. Tyto záměry však mohl uskutečnit až později. Teď právě mu Skleros stál v cestě k tažení proti barbarům a zaměstnával ho sám. Když padl Fokas, rozpadla se část vojska, která mu byla podřízena, než se spojil se Sklerem, protože se zhroutily naděje, které v něho jeho vojáci skládali, upustili tedy od jakéhokoli spojení. Ale Skleros a ti, kteří uprchli s ním, se znovu zorganizovali, utvořili vlastní armádu a jako samostatné vojsko

svou silou rovné vojsku Fokovu se znovu postavili proti císaři Basileiovi.

24. Skleros, ačkoli se zdálo, že se Fokovi nevyrovná fyzickými schopnostmi, byl, jak bylo všeobecně známo, schopnější a pružnější strateg a velitel než Fokas. Nepovažoval proto za vhodné srazit se v boji s císařem hned po vyvolání povstání, ale posiloval nejdříve své vojsko a doplňoval je o další oddíly a stával se tak pro císaře stále vážnější hrozbou. Ale to nebyla jediná opatření, jimiž operoval proti císaři. Zadržoval také lodi, které se mu zdály vhodné jako doprovodný konvoj, bránil svobodnému provozu na cestách a hromadil jako zásoby pro své vojsko náklady dopravované do hlavního města. Bedlivě slídivýma očima střežil silnice a bránil státní poště i jiným komunikačním prostředkům v doručování příkazů z hlavního města.

25. Povstání vypuklo v létě a na podzim ještě neskončilo, ani průběh celého roku neučinil konec spiknutí, ale nešťastné bouře trvaly po léta. Ty, kteří jednou slíbili poslušnost Sklerovi a doplnili jeho řady, nerozdělovaly různé názory ani nikdo z nich nepřešel tajně na stranu císařovu. Do té míry je Skleros názorově sjednotil, získával si je laskavostmi, podroboval si je dobrodiními, sbližoval je navzájem, jedl totéž co oni, pil s nimi ze společného poháru, každého oslovoval jménem a hovořil s nimi laskavou řečí.

26. Císař se chytal každého nápadu a každého skutku namířeného proti Sklerovi, ale ten snadno řešil každou situaci a takticky vystupoval činem i chytrými nápady proti císařovým záměrům a plánům. Když Basileios poznal, že Skleros je nepolapitelný, vyslal k němu poselství, které ho mělo přimět, aby s ním uzavřel smlouvu, upustil od bojů o moc a spokojil se

prvním místem ve vládě po císaři. Skleros zpočátku nebyl těmto návrhům příliš nakloněn, ale potom o nich mnoho přemýšlel, srovnával svou nynější situaci s minulostí a vyvozoval z toho budoucí vývoj, vzal v úvahu svůj vlastní stav, poněvadž jej již sužovalo stáří, a posléze přijal císařův návrh. Shromáždil celé vojsko, aby se stalo svědkem přijetí poselství, a uzavřel s Basileiem smlouvu za těchto podmínek: složí korunu a upustí od používání roucha nachové barvy, zaujme místo ihned po císaři, důstojníci a všichni, kteří se spolu s ním podíleli na povstání, si navždy podrží své velitelské pravomoci a hodnosti, které jim on udělil, a nebudou zbaveni majetku, který měli nebo který dostali od něho nebo který jim připadl losem.

27. Na těchto podmínkách se obě strany shodly. Císař vyšel z Konstantinopolu, aby přijal Sklera na jednom ze svých nejnádhernejších statků a uzavřel tu s ním smlouvu. Basileios seděl v císařském stanu a Sklera přiváděli zdálky tělesní strážci k rozhovoru s císařem. Nejel na koni, ale přiváděli jej pěšky, a protože byl vysoké postavy a stářím zlomený, museli jej z obou stran podpírat rukama. Císař spatřil Sklera už zdálky a řekl těm, kteří stáli vedle něho, tato známá slova, která se brzy rozšířila: „Hle ten, koho jsem se bál, přichází za mnou jako prosebník a musí jej vést za ruce.“ Skleros buď ve spěchu nebo z nedbalosti odložil všechny ostatní odznaky vládní moci, ale ponechal si na nohou nachové střevíce a šel vstříc císaři, jako by si svévolně chtěl ponechat část vlády. Basileios si toho všiml už zdálky, rozhněval se a sklopil zrak, jako by ho nechtěl vůbec vidět, dokud na sebe nevezme úplně šat řadového občana. Skleros tedy hned na místě někde u císařského stanu odložil purpurové střevíce a vstoupil k císaři.

28. Císař povstal, jakmile ho spatřil. Políbili se navzájem a pak zahájili rozhovory. Skleros se omluvil za povstání a uváděl příčiny, proč je vyvolal a uskutečnil. Císař přijal omluvu klidně a přičítal to, co se stalo, zlému osudu. Pak nabrali víno z jednoho měsidla a císař přiložil pohár určený Sklerovi ke svým rtům a trochu se napil. Odvrátil podezření a doložil posvátnost smlouvy, pak podal pohár Sklerovi. Potom se ho jako velitele vyptával na státní záležitosti i na to, jak by si uchoval vládu bez výkyvů. Skleros mu nedá radu jako velitel, ale prosloví vychytralou obecně platnou myšlenku, totiž aby císař zrušil příliš mocné úřady, aby nikoho z velitelů nenechal příliš zbohatnout, ale oslaboval je vybíráním velkých daní, aby se museli starat o vlastní záležitosti, dále aby do císařského paláce nepouštěl ženy, k nikomu nebyl příliš přístupný a nesvěřoval se mnoha lidem se svými tajnými záměry.

29. Tím skončil jejich rozhovor. Skleros se odebral na statky, které mu byly určeny, žil pak už jen krátký čas a zemřel. Císař Basileios jednal ve všem se svými poddanými velmi přezíravě a zvyšoval autoritu své vlády spíše zastrašováním než laskavostí. Jak mu přibývalo let a jak nabýval zkušeností, nepotřeboval už moudřejší lidi, než byl sám. Sám prováděl své plánované záměry, sám řídil armádu. Veřejné záležitosti nespravoval podle vydaných zákonů, nýbrž podle nepsaných zákonů svého vynikajícího ducha. Nevážil si vzdělců, ale naopak touto vrstvou, mám na mysli vzdělance, dokonale pohrdal. Přitom mi napadá, že je divné, že jeho doba byla poměrně velmi plodná na filozofy a rétory, ačkoli císař si tak málo cenil pěstování humanitních věd. Nacházím jedinou správnou a pravdivou odpověď na mou otázku a údiv, totiž že lidé tehdejší doby nepěsto-

vali vědy z jiného důvodu, než že se jimi horlivě zabývali pro ně samy. Většina lidí neusiluje o vzdělání z tohoto důvodu, ale základní důvod pro své vzdělání hledá v možnosti výdělků a spíše pro ten usilují o získání vzdělání. Jakmile brzy svého cíle nedosáhnou, hned zpočátku se vzdávají. Takoví lidé nás však nemusí zajímat.

30. Vraťme se ve svém líčení zase k císaři. Když Basileios očistil říši od barbarů a poddané, abych tak řekl, zkrotl pevnou rukou, změnil způsob vlády. Svrhl přední muže mocných rodů a postavil je na roveň ostatním lidem a pak už vládl říši snadno a hravě. Obklopil se sborem mužů, kteří nevynikali duchem ani nepocházeli z předních rodin a neměli ani příliš veliké všeobecné vzdělání. Jim svěřoval psaní císařských listů a zasvěcoval je do státních tajemství. Styl odpovědí císařů na memoranda a žádosti v této době nebyl složitý, nýbrž prostý a jednoduchý. Císař se úplně zdržoval toho, aby psal nebo mluvil zdobně a strojeně, ale spojoval a diktoval písařům slova, která mu právě přišla na jazyk. V jeho řeči nebylo nic zvláštního ani zbytečného.

31. Svěřil tak říši moci pyšného a závistivého Osudu, sám si hladce upravil způsob vlády. Zarazil vývoz získaných peněžních prostředků a značně rozmnožil císařský poklad tím, že z něho nejen nečerpal, ale přidával i odjinud, až císařskou pokladnu naplnil dvěma sty tisíci talentů. A kdo by dokázal spočítat ostatní zisky? Neboť císař nahromadil všechny poklady iberské, arabské a keltské, majetek skythské země, stručně řečeno majetek všech okolních barbarských zemí, a uložil je do císařské pokladny. Tam nahromadil i peněžní bohatství poražených vzbouřenců. A když už mu nestačily skladovací prostory budov, které pro tento

účel byly postaveny, dal vyhloubit podzemní vinuté štoly na způsob egyptských pohřebišť a tam uložil značnou část nahromaděného majetku. Nic z něho nepoužíval, ale většina drahokamů, zářivě bílých perel i pestře se lesknoucích kamenů se tam někde povalovala po zemi, nikdy nebyly tyto kameny spojeny do diadémů a náhrdelníků. Císař vycházel v průvodu a jednal s hodnostáři sice oděn v purpurový šat, ale tento šat neměl ostře červenou, nýbrž tmavočervenou barvu a byl ozdoben jen několika perlami. Většinu své vlády ostatně věnoval podnikání válečných výprav a odrážení útoků barbarů, aby bránil naše hranice. Tak nejen z uložených pokladů nečerpал, ale mohl ukázat, že je ještě mnohonásobně rozmnožil.

32. Tažení proti barbarům nepodnikal tak, jak to zpravidla činí většina panovníků, kteří zahajují tažení uprostřed jara a vracejí se z něho koncem léta. Pro Basileia bylo okamžikem návratu jen dosažení cíle, který byl příčinou tažení. Vzdušoval nejkrutějšímu mrazu i žhavému vedru, a kdykoli měl žízeň, nehledal hned pramen, ale snášel tělesné útrapy, jako by byl z tvrdé oceli. Byl vynikajícím odborníkem ve vojenských záležitostech (nemám přitom na mysli jen celkové uspořádání šiku), uměl vhodně seřadit setniny, věděl, kdy je vhodné sevřít řady nebo je zase rozvinout, ale dovedl v boji pohotově uplatnit i funkci každého jednotlivého bojovníka, ať už stál v první řadě, uprostřed šiku nebo v zadních řadách. Proto nesvěřoval seřazení vojska jiným, a znaje povahu a bojovou techniku každého vojína, zařazoval a stavěl ho tam, kam se povahou a výcvikem hodil.

33. Věděl, jaký způsob seřazení je pro oddíly vhodný, něco o tom nastudoval z knih, další si odvodit

v průběhu událostí, z praktické zkušenosti. Dával rozkaz k rozvinutí bojového šiku a k zaujetí bojového postavení. Nechtěl hned otevřený boj, protože se bál, aby jeho útok nebyl prudce odražen. Proto zpravidla rozmisťoval oddíly do zálohy, dal stavět válečné stroje, snažil se střílet z dálky svěruje toto střelecké umění oddílům lehkých zbraní. Jakmile však zahájil boj a pevně spojil šiky taktickými spoji, udělal z vojska jakousi pevnost, spojil vhodně celek pěchoty s jízdou, jízdní oddíly s útvary lehké pěchoty a tyto zase s útvary těžkých zbraní. Nedovolil nikomu vyrazet vpřed a porušovat sestavu, leda v případě krajní nutnosti. Kdykoli někdo z nejprudších a nejvášnivějších bojovníků se dal strhnout a vyrazil na koni daleko před šik, utkal se s nepřítelem a obrátil ho na útěk, nedočkal se za to po návratu věnce ani vyznamenání, ale císař jej ihned vyloučil z armády a potrestal za porušení předpisů. Považoval totiž pevnost šiku za rozhodující moment vítězství a domníval se, že právě v něm spočívá neporažitelnost Římanů. Když jeho vojáci těžce snášeli stále kontroly bojového postavení a drze ho uráželi tváří v tvář, klidně snášel jejich urážky a vesele se usmívaje im dával vtipné odpovědi, například: „Jinak se nikdy nezbavíme válek.“

34. Basileios dovedl měnit své chování podle okolností a přizpůsobit je dobám válečným i poměrům mírovým. Mám-li říci pravdu, tedy ve válkách byl vychytralý, v míru se choval jako císař. Dovedl ovládnout svůj hněv a skrýt jej jako pod popelem v nitru své duše. Přestoupil-li někdo zákon ve válce, císař roznítil a odhalil svůj hněv až po návratu do císařského paláce a těžce postihl provinění. V mnoha případech ukázal pevnost svého stanoviska, přece však je někdy dokázal změnit.

Často vyšetřoval už pouhý zárodek přestupků, ale mnohým, ať už se soucitu nebo z náklonnosti, odpouštěl i vlastní dokonání činu. Odhodlával se sice jen pomalu k nějakému činu, ale své rozhodnutí už pak nikdy nechtěl změnit. Proto neměnil své chování vůči lidem, které měl rád, leda z nutnosti, ale nezměnil svůj postoj rychle, ani jestliže se na někoho rozhněval. Jeho konečné rozhodnutí se rovnalo čemusi osudem určenému a danému božím řízením.

O JEHO OSOBNOSTI

35. Taková tedy byla Basileiova povaha. Jeho vzhled prozrazoval ušlechtilost rodu. Měl zářivě modrý jiskrný zrak, jeho obočí nebylo převislé a nedodávalo mu zamračený výraz, ani nemělo rovnou linii, jako tomu bývá u žen, ale bylo zdvižené a vyjadřovalo jeho hrdost. Jeho pohled nevycházel z hloubky jako u lidí příliš vychytralých a násilných, ani nebyl těkavý jako u lidí mělké povahy, nýbrž zářil mužným leskem. Jeho obličej byl vykroužen jako podle kružítko, s rameny jej spojovala dobře stavěná šíje úměrné délky. Hrudník ani nevystupoval a nevyčníval, ale nebyl ani vpadlý a úzký, byl právě úměrný vzhledem k oběma krajnostem a i ostatní části těla s ním byly v souladu.

36. Basileios byl poněkud podprůměrného vzrůstu, ale jeho tělo bylo souměrné a vůbec ne nahrbené. Pokud ho někdo viděl jít pěšky, mohl ho k leckomu přirovnávat, ale na koni se s ním nikdo nemohl měřit. Seděl v sedle jako přibitý, jako sochy, které v této pozici vytvořili vynikající umělci. Seděl vzpřímeně a nehnutě, když koni popustil uzdu a vyrazil vpřed, ať už

jel z kopce či vzhůru do svahu, když pak znovu přitáhl koni uzdu a strhl jej zpět, vyskočil, jako by měl křídla, a seděl nehnutě při výskoku i seskoku. Když zestárl, vypadaly mu vousy pod bradou, ale na ostatních místech bujely, vous mu všude kolem houstl, kroutil se v kruhu z obou stran, takže se zdálo, že Basileios je zcela zarostlý. Měl ve zvyku nakrucovat si vous, zvláště to dělal, když se rozhněval nebo měl nějaké jednání či se zabral do myšlenek. Choval se tak často a také dával ruce v bok opíraje se o boky prsty. Nemluvil plynule ani svůj slovní projev nevybrušoval a neskládal do dlouhých period, ale hovořil přerývaně s krátkými přestávkami, spíš jako sedlák než jako vzdělanec. Dovedl se také rozchechtat, až se mu třáslo celé tělo.

37. Zdá se, že tento císař se dožil nejdelšího věku, delšího než všichni ostatní císaři. Od narození až do svých dvaceti let byl v podřízeném postavení spoluvladařem svého otce, pak Nikefora Foka, po něm pak Jana Cimiska a potom měl dvaapadesát let vládní moc sám ve svých rukou. Zemřel ve věku dvaasedmdesáti let.

KONSTANTIN VIII. (1025 — 1028)

1. Po Basileiově smrti vstoupil na císařský trůn jeho bratr Konstantin, jemuž všichni v nároku na moc ustoupili. Vždyť císař Basileios umíraje povolal Konstantina do císařského paláce a vložil do jeho rukou kormidlo vlády. Konstantin převzal správu říše ve věku sedmdesáti let. Byl změkčilé povahy, měl sklon k rozmařilosti, a tak naleznuv císařskou pokladnu plnou peněz, podlehl své náklonnosti a zcela se oddal rozkošem.

2. Zprávy podávají o tomto muži takovýto obraz: byl lehkomyšlný, o vládu se příliš nestaral. Ačkoli měl značnou tělesnou sílu, jeho duše byla bázlivá. Byl už starý a neschopný válčit, proto ho každá špatná zpráva rozčilovala. Když okolní barbari se dávali proti nám na pochod, zadržoval je udělováním poct a darů. Krutě trestal své poddané, kteří proti němu chtěli vyvolat vzpouru. Jakmile pojal podezření, že někdo je dobrodruh a buřič, trestal ho bez vyšetřování, své podřízené si neuměl podrobit laskavostí, ale různým mučením a útrapami. Byl stále neobyčejně prchlivý, dával se strhnout hněvem, ochotně poskytoval sluch různým pověstem, a pojal-li podezření, že někdo chce na sebe strhnout císařskou moc, krutě ho trestal. Takové lidi sice s okamžitou platností nezapuzoval, neposílal do vyhnanství ani nezavíral, ale dal je rovnou železem oslepit. Takový trest odměřoval všem, ať už nabyt dojmu, že někdo se provinil více, někdo méně, že jeden se skutečně dopustil činu, kdežto o druhém se to jen říkalo.

Nedělal si starosti s tím, aby uděloval tresty přiměřené proviněním, chtěl jen sebe sama osvobodit od podezírání. Uvedený způsob trestu ostatně považoval za nejlehčí a užíval ho nejčastěji také proto, že potrestané zbavoval možnosti jednání. Používal ho proti předním osobám i proti těm nejméně významným. Rozšířil tento způsob trestu i na některé duchovní osoby a nešetřil ani nejvyšší kněžský stav. Jakmile se dal jednou strhnout hněvem, byl nepřístupný a hluchý ke všem připomínkám. Přestože byl tak prchlivý, nebyl zcela bez soucitu. Dovedl se trápit nad neštěstím a těšit postižené laskavými slovy. Konstantinův hněv neměl dlouhého trvání, jako tomu bylo u Basileia, ale brzy ho přecházel a císař pak své činy sám zavrhoval. Podařilo-li se někomu utišit jeho výbuch hněvu, pak dokonce upouštěl od trestu a ještě tomu, kdo ho zadržel, děkoval. Pokud však ho nic nezadrželo, dal se hněvem prudce strhnout k špatnému činu. Když pak o něm později uslyšel zmínku, trápil se, s očima plnýma slz soucitně objímal potrestaného a lítostivě se mu omlouval.

3. Uměl prokazovat dobrodiní lépe než všichni ostatní císaři, svou dobročinnost však nedovedl spojit stejnou měrou se spravedlností. Lidem, kteří mu byli blízcí, otvíral všechny dveře dobročinnosti a shromažďoval pro ně zlato jako písek. Těm, kteří stáli dále od něho, projevoval už méně tuto dobrou vlastnost. V nejdůvěrnějším vztahu k němu byli eunuchové zbavení v útlém věku schopnosti plodit, z nich učinil své komorníky a strážce ložnic. Nebyli ani šlechtického ani svobodného původu, ale pohani a barbaři. Dal jim však vzdělání, oni se přizpůsobili jeho povaze, a proto je považoval za hodné větší vážnosti a úcty než ostatní. Oni pak svým smýšlením zakryli nízký původ, neboť

byli štědrí, nešetřili penězi, ochotně prokazovali dobrodiní a vyznačovali se všemi vlastnostmi urozených lidí.

4. Konstantin se oženil už v mládí, v době, kdy jeho bratr Basileios se chopil císařské vlády, s ženou z urozené a vznešené rodiny. Jmenovala se Helena a byla dcerou známého Alypia, který v tehdejší době zaujímal přední postavení. Byla to žena krásná a ušlechtilé duše, císaři dala tři dcery, pak zemřela. Opustila tento svět, když naplnila čas jí určený, jejím dcerám se dostalo císařské péče a výchovy přímo v císařském paláci. I císař Basileios je měl velmi rád a přál jim, ale žádnou větší péči jim nevěnoval. Přenechal starost o ně bratrovi, pro něhož střežil císařskou moc.

5. Nejstarší z Konstantinových dcer nepřipomínala příliš svůj rod. Byla klidnější povahy a jemné mysli. Její krása byla jen průměrná, protože už v dětství byla poznamenána nakažlivou chorobou. Prostřední z dcer, kterou jsem ještě sám viděl jako starou dámu, měla opravdu královskou povahu, vynikající zjev, skvělého a úctyhodného ducha. Vráťím se k ní podrobněji na příslušném místě své knihy, zatím o ní dále hovořit nebudu. Poslední a třetí z dcer byla vysoké postavy, mluvila stručně a rychle, byla méně krásná než její sestra. Císař, jejich strýc Basileios, zemřel, aniž se o ně postaral, jak by se bylo na císaře slušelo. A také jejich otec, ani když se ujal císařské vlády, neučinil o nich nějaké rozumné rozhodnutí, pokud nemáme na mysli prostřední dceru, která si nejspíše zasloužila císařskou důstojnost, a to ještě jednal až na konci svého života, jak o tom bude řeč později. Prostřední a třetí dcera se spokojily tím, co chtěl strýc a otec, a o nic víc neusilovaly. Nejstarší dcera Eudokie buď proto, že nedbala o moc, nebo že zatoužila po lepším způsobu života,

požádala otce, aby ji zasvětil Bohu. Otec jí ihned vyhověl a odevzdal ji Nejvyššímu jako prvotinu a oběť vlastní krve. Své úmysly o druhých dvou dcerách choval v tajnosti, ale to nechme zatím stranou.

6. Snažme se nyní charakterizovat císaře, aniž bychom přidali nebo potlačili nějaký jeho povahový rys. Když se osobně ujal celé správy říše, nebyl schopen oddat se zcela starostem, svěřil práci vzdělanějším mužům, sám si ponechal jednání s poselstvími a jiné snazší správní záležitosti, pak předsedal s císařskou důstojností, a když začal mluvit, ohromil každého svými argumenty a úvahami. Neměl velké školské vzdělání, ze starověké řecké vzdělanosti znal jen tolik, kolik se z ní dostávalo dětem. Byl však od přírody obratný a příjemný, měl šťastný dar lahodné a krásně plynoucí řeči, takže uměl znamenitě formulovat své myšlenky. Diktoval dokonce sám některé císařské listiny (na tom si opravdu zakládal) a žádná hbitá ruka nestačila rychlosti jeho diktátu, ačkoli měl velmi mnoho vynikajících tajemníků a tak rychlých písařů, jaké lze málokdy vidět. Poněvadž je rychlost jeho přednesu unavovala, označovali si většinu jeho myšlenek a slov jakýmisi znaménky.

7. Byl vysoké postavy, takže dosahoval výšky devíti stop, a přitom měl značnou tělesnou sílu. Měl zdravý žaludek, jeho tělesná konstituce byla dobře uzpůsobena k přijímání potravy. Uměl připravovat výborné omáčky a upravoval předkládané pokrmy barvami a vonnými kořeními, aby tak všemi způsoby povzbudil chuť k jídlu. Byl otrokem svého břicha a sexuálních rozkoší, postihla ho z toho bolestivá choroba kloubů, lépe řečeno jeho nohy byly v tak špatném stavu, že nemohl vůbec chodit. Po tom, co se ujal císařské moci, už nikdo

neviděl, že by se spoléhal na své nohy, chtěl-li se někam dostat, ale při jízdě na koni seděl bezpečně v sedle.

8. Bláznivě miloval představení a koňské dostihy a horlivě se o ně staral, vyměňoval a dával znovu zapřahat koně a měl na starosti start. Věnoval znovu pozornost zápasům bosky, které v té době už dávno upadly v zapomenutí, a uvedl je znovu před zraky diváků. Nebyl císařem divákem, ale sám soupeřil s protivníkem. Nechtěl, aby soupeři se jím dávali porážet, protože je císařem, ale aby se mu tvrdě bránili tak, aby jeho vítězství nad nimi bylo o to skvělejší. Uměl vtipně diskutovat při sporech a přizpůsobit se chování řadových občanů. Byl tedy vášnivým milovníkem podívané ale i stejně vášnivým lovcem. Proto dobře snášel horko i mráz, uměl vzdorovat žízni a proto se naučil i střílet z luku, vrhat oštěpem, mrštně tasit meč a zasahovat cíl vystřeleným šípem.

9. Vládní záležitosti zanedbával ve stejné míře, jak se oddával hře ve vrhcáby a kostky. Byl vášnivým hráčem těchto her a měl pro ně takovou slabost, že při hře zapomínal na čekající vyslance a nemyslel ani na jiné důležité záležitosti, hrál celé dny a noci, a ačkoli byl velkým jedlíkem, kdykoli si umanol, že bude hrát v kostky, na jídlo si vůbec nevzpomněl. A tak hrál v kostky o svou říši, až se přiblížila smrt a stáří s sebou přineslo úpadek tělesných sil. Když viděl, že se blíží konec jeho života, ať už z podnětu rádců, či že to sám uznal za svou povinnost, začal přemýšlet o nástupci, je- muž chtěl také dát za ženu prostřední ze svých dcer. Poněvadž předtím nepomyslel na nikoho určitého ze senátu, byly jeho úvahy o výběru značně ztížené.

10. V té době byl mezi předními členy senátu muž, který dosáhl hodnosti eparcha (je to sice císařský

úřad, ale nedává právo nosit purpurové roucha). Ten se oženil, když byl téměř ještě dítětem, a proto se nezdál být příliš vhodný k vládě. Rodem a hodností byl sice vhodnější než ostatní, ale k své ženě neměl vůbec filozofický vztah, a tak se vznik příbuzenského svazku všem jevil obtížný. Tak se věci s tím mužem měly. Ale čas už nedovoloval císaři další úvahy a blízkost smrti mu znemožňovala podrobnější zkoumání. Neuznal nikoho z ostatních za hodna příbuzenství s císařem a jeho úvahy se nesly na plné plachty právě jen k tomuto muži. Věděl však, že jeho žena stojí v cestě jeho záměru. Předstíral tedy vůči jejímu muži prudký a nelítostný hněv a poslal k němu lidi, kteří ho měli potrestat a ženu vyloučit ze světského života. Žena neznala skrytou stránku tohoto záměru a nepoznala, že císařův hněv je jen maskou, i podrobila se hned nátlaku. Ostříhali jí vlas, převlékli ji do černého roucha a odvezli do kláštera. Romana (tak se ten muž jmenoval) vezmou s sebou do císařského paláce, aby vstoupil do příbuzenského svazku s císařem, a Romanos v jednu a touž chvíli spatří nejkrásnější z Konstantinových dcer a zároveň ji pojme za císařskou manželku. Otec pak zemřel a zanechal vládu zeti Romanovi, když žil už jen tak dlouho, aby viděl, že manželství bylo uzavřeno.

ROMANOS III. (1028 — 1034)

1. Císařem se tedy stal Konstantinův zeť Romanos, který měl rodové jméno Argyropolos. Tento Romanos považoval svou vládu za počátek dynastie a v duchu si představoval budoucí rod, poněvadž jeho tchánem Konstantinem vymřel císařský rod založený Basileiem Makedonským. Měl však připsat vládní moc pouze sobě samému, poněvadž měl žít pouze krátký čas — a to ještě čas naplněný churavěním — a pak náhle vypustit duši, jak to objasní líčení, jež bude následovat. Líčení dalšího vývoje bude přesnější, než tomu bylo doposud. Císař Basileios totiž zemřel, když jsem byl ještě docela maličký, a Konstantin, když jsem sotva končil základní školu. Nikdy jsem se s nimi nesetkal, nikdy jsem je neslyšel mluvit a nevím ani, jestli jsem je vůbec někdy spatřil, poněvadž jsem byl ve věku, v němž si člověk ještě nic nepamatuje. Romana jsem viděl a jednou jsem s ním i hovořil. O prvních dvou císařích jsem tedy pojednal na základě informací, kterých se mi dostalo od jiných, Romana popíši sám, aniž jsem čerpal odjinud.

2. Byl to muž vychovaný starověkou řeckou kulturou, jemuž se dostalo i vzdělání založeného na latinské vědě. Vládl kultivovaným jazykem a měl vznešený hlasový projev, byl heroické postavy a měl vskutku císařský výraz tváře. Měl však za to, že toho umí mnohem více, než ve skutečnosti znal. Chtěl totiž svou vládou napodobovat ony dávné císaře z rodu Antoninů,

skvělého filozofa Marka Aurelia a císaře Augusta, a proto se především zajímal o dvě věci: o studium literatury a o umění zacházet se zbraněmi. V něm však nenabyl vůbec žádných zkušeností a jeho literární znalosti byly nehluboké a povrchní. Jeho neopodstatněná sebedůvěra i to, že usiloval o cíle, na něž jeho osobnost nestačila, jej uvádělo do sebeklamu i ve velmi důležitých věcech. Nicméně pokud se v něm jako pod popelem skrývaly nějaké jiskřičky moudrosti, dovedl je rozněcovat pomocí všemožných filozofů, rétorů a vědců, byť i někdy jen domnělých vědců.

3. V tehdejší době totiž žilo jen málo vzdělců a ti se dostali sotva do „aristotelovské předsíně“, přezvykovali jen platonské symboly, aniž chápali jejich skrytý smysl, a neznali ani tolik, co uměli lidé zabývající se dialektikou a naukou o důkazech. Poněvadž neměli přesná kritéria, byl jejich názor na tyto filozofy mylný. I naši (křesťanští) myslitelé předpokládali problémy, ale většina sporných otázek zůstala nerozřešena. Zkoumala se totiž slučitelnost zdrženlivosti a početí, panenství a rození a jiné nadpřirozené otázky. Tehdejší císařství si na pohled oblékalo roucho filozofů, ale všechno to byl jen kostým a přetvářka, nešlo o zkoumání a hledání pravdy.

4. Císař brzy opouštěl tyto úvahy a věnoval se štítům, rozhovor ho přiváděl ke krytům holení a ke kruhům a jeho cílem bylo zabrat celé území barbarů na východě i na západě. Nechtěl si je podrobovat jen slovy, ale ovládnout je zbraní. Kdyby oba císařovy sklony nebyly bývaly jen sebeklamem a přetvářkou, ale vyplývaly z jeho skutečného založení, bylo by to bývalo pro říši prospěšné, ale takto nedovedl žádný ze svých zámerů dále, než že jej vystupňoval nadějami a činy jej

tak řečeno uvedl vniveč. Ale takto jsem z přílišné horlivosti naznačil konec celého příběhu, dříve než jsem k němu vypracoval úvod, vraťme se tedy k zrodu jeho vlády.

5. Když byl uznán za hodna císařské koruny a byla mu dána přednost před jinými, poskytl sluch věštčům a mylně se domníval, že bude dlouhá léta císařem, uvěřil také, že zanechá po sobě rod, z něhož vzejde mnoho jeho nástupců. Zdá se, že nedovedl vidět ani tak daleko, aby uvážil, že dcera Konstantinova, která byla jeho ženou od té doby, co se ujal vlády, už překročila plodný věk a její život už nebyl schopný rodit (když byla zaslíbena Romanovi, bylo jí už padesát let). Veškeré své myšlení upřel houževnatě k svému záměru bez ohledu na přirozenou nemohoucnost. Proto nevěnoval pozornost jediné nezbytné podmínce, otěhotnění, ale přimkl se k lidem, kteří se vychloubali, že dovedou přírodu tlumit i povzbuzovat, vydal se napospas mastičkám a masážím a nařídil to i své ženě. Ta to ještě dovršila, poněvadž znala ještě více magických praktik, přikládala si na tělo jakési kaménky, ověšovala se přívěsky a ovazovala se stužkami a navlékala si na tělo jiné hlouposti. Když se nedostavoval očekávaný výsledek, císař od všeho upustil a císařovny si všímal už méně. Vždyť jeho touha už ochabovala a tělesné síly chátraly (byl také o více než deset let starší než císařovna).

6. Romanos velmi štědře rozdával úřady a také císařskými vydáními, štědrostí a dary vynikl nad ostatní císaře. Ale pak, jako by nastala nová situace a náhlá změna, ho chuť k takovému rozdávání přešla a po počátečním rozmachu brzy ztratil elán, úplně obrátil a ukázalo se, že není dobrý politik. Neodměřoval totiž

svůj sestup uvážlivě, ale spustil se náhle z nejvyššího vrcholu. Císařovnu popuzovaly nejvíce dvě věci: že vladař ji nemiluje a že nemůže peněz užívat bez omezení. Císař totiž před ní zavřel pokladnu, poklady dal zapečetit a císařovna musela žít z odměřeného důchodu. Zuřila proto na císaře i na všechny rádce, na něž se císař v tomto bodě obracel. Ti to věděli a dávali si na císařovnu pozor, zvláště císařova sestra Pulcherie, žena bystrého rozumu, která v lecčem byla prospěšná i bratrovi. Císař sám nedbal podezření, jako by byl s nějakou vyšší mocí uzavřel smlouvu o své vládě a jako by od ní byl dostal záruku věčné slávy.

7. Zatoužil po slávě vítězných tažení a chystal se proti barbarům na východě i na západě. Ačkoli barbary na západní straně mohl snadno porazit, tažení proti nim se mu nezdálo dost významné. Domníval se, že tažení proti východním barbarům mu dodá na vážnosti a že pak bude moci hrdě vládnout císařství. Proto si vymyslel neexistující záminku k válečnému tažení proti Saracénům obývajícím území zvané Koile Syria, jejichž hlavním městem je Haleb (tak se to město jmenuje v jejich místním jazyce). Shromáždil a sešikoval proti nim celé vojsko, rozdělil toto vojsko do většího počtu šiků, než tomu obvykle bývá, a pomýšlel na jeho nové uspořádání, přibíral cizí vojenské síly a najímal další vojáky, jako by chtěl při prvním útoku dobýt barbarské území. Domníval se totiž, že podaří-li se mu posílit vojsko početně, a ještě spíše zmnohonásobí-li římský šik, že jej pak už nikdo nebude moci zadržet, pokud potáhne s takovou masou vlastního a spojeneckého vojska. Ačkoli nejvyšší velitelé jej od tažení proti barbarům odrazovali a měli z něho velké obavy, císař už dával zhotovovat velkým nákladem věn-

ce, jimiž chtěl ověncit svou hlavu v triumfálním průvodu.

8. Když považoval přípravu k tažení za dostatečnou, vytáhl z Byzance do syrské země. Jakmile dobyl Antiochie, vtáhl slavnostně a s císařskou, až divadelně nadnesenou nádherou do města, jak se to ani na bojovníky nesluší, a nemohl tím ani vystrašit nepřátele. Barbaři analyzovali situaci daleko střízlivěji a nejdříve vyslali k císaři poselství, že oni nechtěli bojovat, že mu také nedali záminku k válce, že dodržují mírové smlouvy, neporušují dříve složené přísahy a neanulují dohody přísahou potvrzené. Jestliže však nad nimi teď visí taková hrozba a je-li to nevyhnutelné, pak musí i oni přistoupit k přípravám a svěřit svůj osud válečnému štěstí. Takový byl obsah poselství. Avšak císař, jako by se byl připravil pouze na seřazování vojska a jeho šikování proti nepříteli, na rozestavování záloh a jejich zásobování, na kopání příkopů a odvádění řek, na dobývání pevností a všechny takové skutky, jaké konali kdysi oni slavní Trajanové a Hadrianové a ještě dříve Caesarové Augustové a před nimi Alexandr syn Filippův, odeslal posly (vždyť chtěli jednat o mír) a konal ještě větší válečné přípravy. Nevybral pro svůj záměr jen ty nejlepší, ale operoval množstvím a spoléhal se na ně.

9. Když vytáhl z Antiochie a postupoval dále, oddíl barbarského vojska na koních číhal na obou stranách na císařovo vojsko, byli to odvážlivci, a napadli je s válečným pokřikem náhlým útokem z výšin. Vyděsili je už tím, že se objevili náhle a ohlušili je dupotem koní pádících sem a tam. Tím, že se nedrželi v útvaru, ale pádili rozděleně a bez pořádku, vyvolali dojem, že jich je velké množství, vyděsili římské vojsko a vyvolali v tomto obrovském vojsku takovou paniku a otrásli je-

jich sebevědomím do té míry, že každý se dával na útěk z místa, kde byl právě zastížen, a o nic jiného se nestaral. Ti, kteří právě seděli na koních, obrátili koně a ujížděli ze všech sil, ostatní si nedali ani čas vsednout na koně a přenechali je nejbližšímu pánovi. Každý se snažil zachránit, jak mohl, prchal nebo bloudil sem a tam. To, co se tam dělo, překonalo všechno očekávání. Lidé, kteří si podrobili celou zemi a kteří válečnými přípravami a taktikou byli pro masu barbarů nepřemožitelní, neunesli tehdy ani pohled na nepřítele, byli ohlušení a omráčeni jejich řevem, který duněl jako hrom, a obrátili se na útěk, jako by už byli docela poraženi. Nejdříve zakolísala císařská garda, opustila císaře a bez váhání se dala na útěk. Kdyby mu někdo nebyl pomohl na koně, nedal do rukou uzdu a nepobídl ho k útěku, byl by upadl do zajetí a do rukou nepřátel císař, který ve svých nadějích chtěl otrást celým světadílem. Kdyby Bůh tehdy nebyl zadržel útěk barbarů a nebyl v nich vzbudil střízlivý postoj k vlastnímu úspěchu, možná nic nemohlo zabránit tomu, aby padlo celé římské vojsko a na prvním místě císař.

10. Římští vojáci tedy ve zmatku prchali a jejich nepřátelé se stali pouhými diváky podivného vítězství a byli zaraženi jejich neodůvodněným obratem a útekem. Zajali v boji jen několik málo zajatců, o nichž věděli, že zaujmají významnější postavení, a zbytek nechali běžet a dali přednost drancování. Nejdříve se zmocnili císařského stanu, který se mohl vyrovnat některému z dnešních paláců, poněvadž byl plný náhrdelníků, náramků, čelenek, drahých kamenů a vynikajících perel a vůbec všeho drahocenného zboží. Nebylo by snadné odhadnout množství těchto pokladů ani dostatečně obdivovat jejich krásu a velikost. Tak obrovské

a tak cenné bohatství bylo uloženo v císařově stanu. Barbari se tedy nejdříve zmocnili tohoto stanu, pak shromáždili a naložili na sebe další kořist a vrátili se ke svým druhům. Císařovi se podařilo proniknout oddílem barbarů a směřoval tam, kam ho unášel běh a zápal jeho koně. Dostal se na jakýsi pahorek, kde ho prchající a přibíhající vojáci mohli zřetelně vidět (prozrazovala ho barva jeho střevíců), a zde zadržel u sebe mnoho uprchlíků a zastavil se obklopen jimi v kruhu. Když se zpráva o něm rozšířila, přibyli další a objevila se i ikona Matky boží, kterou římscí císaři berou zpravidla s sebou do boje jako velitele a ochránce celého vojska. Jen ta neupadla do rukou barbarů.

11. Jakmile císař spatřil tento líbezný obraz (právě tuto ikonu totiž císař vroucně uctíval), okamžitě nabyl znovu odvahy, políbil je a nelze ani vypovědět, jak tiskl ikonu k hrudi, skrápěl ji slzami, procítěně k ní promlouval, připomínal její dobrodiní a opakovanou pomoc v boji, neboť obraz Bohorodičky často římskou říši v nebezpečích bránil a spasil. Od tohoto okamžiku byl znovu plný odvahy a on, který před chvílí ještě sám prchal, začal kárat prchající a odvážným křikem zastavil jejich bezradný útěk. Poznávali je po hlasu i podle oděvu, a tak se mu podařilo shromáždit kolem sebe větší množství vojáků. Odebral se s nimi pěšky ke stanu, který mu narychlo postavili. Tam strávil noc, a když si trochu odpočinul, svolal časně ráno důstojníky a zahájil poradu o dalších operacích. Když všichni radili vrátit se do Byzance a tam podrobit události důkladnému rozboru, přiklonil se k jejich názoru, a rozhodnuv se ve svůj prospěch, vrátil se do Konstantinopolu.

12. Hluboce litoval toho, co učinil, a trápil se

v duchu pro to, co jej postihlo. Rázem se změnil a začal žít zvláštním způsobem. Doufal, že se mu podaří pečlivou správou veřejných záležitostí vyrovnat své ztráty a stal se spíše výběrčím daní než císařem. Vytahoval a podrobně zkoumal záležitosti z doby, jak se říká, před Eukleidem a přísně vyžadoval vyúčtování od potomků v záležitostech předků, na něž se tito potomci už ani nepamatovali. Nerozsuzoval strany, mezi nimiž vznikl spor, ale stával se advokátem jedné z obou stran, rozsudky však nevynášel v prospěch jedné z nich, ale v prospěch vlastní. Občané se rozdělili na dvě skupiny: ti slušnější si nasadili masku prostoty a nezájmu o veřejné záležitosti a vladař si jich ani za mák necenil, spíše je úplně přezíral, ti druzí se snadno a drze do všeho pouštěli a měli prospěch ze škody druhých lidí, jako by vlastní špatností rozněcovali požár rozpoutaný císařem. Všude bylo plno nepokoje a zmatku a nejhorší na tom bylo, že ačkoli všichni byli doslova svlečeni do naha, říše z toho žádný prospěch neměla, proud peněz směřoval jinam. Můj další výklad ukáže jasněji, že tomu tak opravdu bylo.

13. Romanos usiloval o to, aby vzbuzoval zdání zbožnosti. Skutečně se horlivě zabýval náboženskými záležitostmi, ale přetvářka pro něho byla důležitější než pravda a zdání dával přednost před bytím. Proto se spíše zajímal o nadpřirozené problémy a pátral po příčinách a důvodech takových tajemství, která nelze dokázat vědecky, ale jejichž objasnění lze čerpat pouze intuicí pomocí vyššího rozumu. Neuvažoval filozoficky o věcech tohoto světa a nediskutoval o nich s filozofy, leda s takovými, kteří si neprávem přivlastnili toto označení, ačkoli pronikli sotva do úvodu Aristotelova učení, ale přemýšlel o hlubších otázkách, postižitelných

pouze vyšším rozumem, jak řekl jeden z našich myslitelů.

14. Nejdříve si tedy vymyslel uvedený způsob zbožnosti. Pak ho pojala závist k slavnému Šalamounovi pro stavbu pověstného chrámu a chtěl se také vyrovnat císaři Justinianovi, který dal postavit veliký chrám nevýslovné Boží moudrosti, stavbou a vybudováním chrámu Matky boží. A právě pro tento plán se dopustil mnoha chyb a zbožný cíl se stal východiskem špatností a pověstných nespravedlivostí. Náklady na stavbu neustále rostly, a přitom každodenně bylo vybráno více peněz, než si práce vyžadovaly. Císař považoval za největšího nepřítele toho, kdo chtěl uvést věci na pravou míru, kdo však dovedl vymýšlet přehnané množství rozličných ozdob, toho ihned zařadil mezi své nejlepší přátele. Dával kopat ve všech horách a hornictví dával přednost před filozofií. Vytěžený kámen štípali, brousili nebo zdobili řezbou a řemeslníci, kteří na těchto úkolech pracovali, byli řazeni hned za dílnu Feidiovu, Polygnotovu a Zeuxidovu. Pro císařovu stavbu nic nebylo považováno za dost dobré. Pro tuto práci byl dán k dispozici celý císařský poklad, k ní směřoval proud všeho zlata, pro ni byly vyčerpány všechny prameny, ale stavba chrámu stále nespěla k svému konci. Záměr totiž stihal záměr, plány se měnily a práce, od níž se už upustilo, se často objevovala znovu, a to ještě ve větších rozměrech nebo s ještě zbytečnější výzdobou. Většina finančních prostředků směřujících k té stavbě byla rozchvacována a ztrácela se, tak jako většina vody z řek tekoucích do moře se ještě před ústím řeky ztrácí do vnitrozemí.

15. Ačkoli tedy císař ctil Boha, od samého počátku jednal špatně, poněvadž zneužíval peněz od poplatníků k stavbě chrámu. Krásné je milovat nádheru

domu Páně a stánek slávy jeho, jak říká žalmista, a často raději pro to upadnout v opovržení než mít štěstí od jiných. Jistě je to krásné a kdo z těch, kteří horlivě milují Pána a hoří jeho plamenem, by tomu odporoval? Ale pak by nic nesmělo poskvřňovat tento zbožný cíl, nesměly by se vršit křivdy na křivdy, veřejné záležitosti by se nesměly hroutit a tělo státu rozpadat. Nikdy by neměl vstoupit do nákladné a skvostné budovy, pro niž bylo spácháno mnoho zla, člověk, který odmítá mzdu nevěstky a pohrdá obětí hříšníka, jako by pocházela od psa. Čím prospívají božskému účelu zbožnosti rovněměrné stěny, sloupořadí, rozvěšené koberce a drahocenné oběti i jiné skvělé dary, když by k tomu měl stačit rozum zahalený svatostí, duše zbarvená purpurem vyššího rozumu, spravedlnost činů, ušlechtilost myslí a ještě spíše její prostota. Jen těmito prostředky můžeme v sobě vybudovat jiný chrám, milý a příjemný Pánu. Císař sice uměl teoreticky filozofovat, znal sylogismy typu *soreites* (hromada) a *utis* (nikdo), ale v praxi se příliš dobrým filozofem nejevil. Je-li už někdy třeba překračovat míru ve vnější výzdobě, je třeba pečovat o císařský palác, zdobit akropoli a restaurovat poškozené stavby, rozmnožovat císařské poklady a považovat je za prostředky pro vojenské účely. Tyto věci však císař zanedbával a všechno ostatní se rozpadalo, jen aby císařův chrám byl krásnější než ostatní. Musím-li to už přiznat, byl až bláznivě zaujat touto stavbou a často se nemohl nasytit pohledu na ni. Ozdobil ji proto příslušenstvím císařského paláce, dal v ní postavit trůny, vyzdobit ji žezly a rozvěsit nachové závěsy. Trávil tam většinu roku, chlubě se a těše se z krásy stavby. Chtěje Matku boží vyznamenat jménem nad jiné krásnějším, nevšiml si, že jí dává jméno až příliš lidské, i jestliže

právě ta, jíž dal jméno „Všemi viděná“ je opravdu všemi viděna.

16. K této stavbě připojil přístavbu a chrám se stal i útlukem mnichů, to se stalo pramenem dalších nespravedlností a ještě větších výstřelků. Císař neznal natolik aritmetiku a geometrii, aby si dovedl z rozměru a z čísla něco odvodit, tak jako geometři z těchto veličin odvodili složitost stavby. Ale podobně jako u stavby zdůrazňoval hlavně nesmírnou velikost, tak přeháněl také v počtu mnichů a vycházela mu tato úměra: množství mnichů se má k velikosti stavby, tak jako příjmy k množství mnichů. Hledala se nová pevnina, zkoumalo se moře i za Héraklovými sloupy, země měla přinášet zralé plody a moře dávat ryby ohromné jak velryby. Císař považoval zřejmě Anaxagorovo tvrzení o konečnosti světů za nesprávné, a odděliv většinu naší pevniny, věnoval ji chrámu. Tak přidával velikost k velikosti a množství k množství a překonával své původní výstřelky novými, neznaje míru ani meze, a snad by nikdy nepřestal ve své ctižádosti vršit jedno k druhému, kdyby mu nebyla bývala vyměřena délka života.

17. Vypráví se, že jeho život skončil náhle z docela určité příčiny. O té budu ještě mluvit, zatím předsílám jen tolik: tento císař byl neschopný v jiných věcech, ale také v soužití s manželkou. Ať už proto, že zpočátku chtěl žít v čistotě či, jak mnozí tvrdí, proto, že hledal lásku u jiných, pohrdl císařovnou Zoe, zdržoval se styku a odmítal jakékoli soužití s ní. V ní pak vyvolala nenávist k Romanovi urážka císařského rodu v její osobě, a ještě více touha po sexuálním styku, kterou v ní už tolik nevzbuzoval její věk, ale rozmařilý život v císařském paláci.

MICHAL PŘEDSTAVEN BRATREM CÍSAŘI

18. To byla předehra příběhu, jehož děj probíhal takto: dříve než Romanos nastoupil vládu, byli v jeho službách různí lidé, mezi nimi i jakýsi eunuch nízkého a bezvýznamného původu, ale velmi schopný a podnikavý svým rozumem. Už císař Basileios k němu měl velkou důvěru, svěřoval mu tajné záležitosti, avšak nepovýšil ho k žádnému vysokému úřadu, ačkoli mu byl velmi přátelsky nakloněn. Tento eunuch měl bratra, který před Romanovým nástupem na trůn byl ještě chlapcem, ale mezitím už mu začaly vyrážet vousy a začal dospívat. Vyznačoval se vůbec tělesnou krásou, ale zvláště půvab jeho tváře byl dokonalý. Zářil kvetoucí spanilostí, jiskrným zrakem, byl skutečně „červenolící“. Bratr jej uvedl k císaři, když tento seděl vedle císařovny, aby mu jej představil, jak si to císař přál. Když oba vstoupili, císař se na mladíka podíval a položil mu jen několik stručných otázek, pak ho propustil, ale přikázal, aby zůstal u císařského dvora. Avšak císařovna, jako by její zrak byl oslepen plamenem stejně mocným, jako byla jinochova krása, byla uchváćena a z tohoto náhlého tajemného spojení vzešlo sémě její lásky k jinochovi. Zatím to zůstalo pro většinu lidí tajemstvím.

19. Císařovna neuměla svou vášeň ovládnout ani ji filozoficky snášet. Ačkoli se dříve eunuchovi vždy raději vyhnula, od té doby vyhledávala setkání s ním, začala rozhovor o něčem jiném, ale jako mimochodem přivedla vždy řeč na jeho bratra a vzkazovala mu, že ji kdykoli může klidně navštěvovat. Michal dosud nevěděl nic o jejím tajemství a považoval její chování za přízeň. Navštěvoval ji podle jejího příkazu, ale choval se po-

korně a ostýchavě. Avšak stud ozařoval ještě více jeho tvář, poléval ji ruměncem a prosvěcoval ji zářivou barvou. Císařovna ho zbavovala strachu milým úsměvem, mírnila svůj přísný pohled, naznačovala mu svou lásku a dodávala mu odvahy. A když svému miláčkovi dávala už zcela zřejmý podnět k lásce, byl i on ochoten splácet jí lásku láskou. Zpočátku tak činil spíše nesměle, později ztrácel stud a choval se jako milenec. Náhle ji objímal a líbal, hladil šíji a ruku, jak ho tomu umění učil jeho bratr. Císařovna přilnula k Michalovi ještě více a opětovala jeho prudké polibky. Ona totiž milovala opravdu, on však po odkvetlé císařovně příliš netoužil. Myslel však stále na císařskou slávu a pro ni byl ochoten činit a snášet cokoli. Lidé v císařském paláci nejdříve jen něco tušili a měli určité podezření. Později, když láska těch dvou propukla už zcela nestoudně, pochopili všichni a všichni věděli, co se děje. Od polibků se ti dva dostali k souloži a často byli přistiženi, jak spí na jednom loži. Michal se pak styděl, červenal se a bál kvůli tomu, ale císařovna se ani pak neovládala, a tiskla se k němu, líbala ho před zraky všech a chlubila se, že už se s ním milovala často. Nedivím se, že císařovna Michala zdobila a pozlacovala jako sochu tak, že jen zářil svými prsteny a rouchy zlatem protkávanými. Co všechno by zamilovaná císařovna nedarovala svému miláčkovi? Někdy, když to vůbec nikdo neviděl, ho dokonce tajně posazovala místo sebe na císařský trůn, do rukou mu vkládala žezlo a jednou ho uznala za hodna i císařské koruny. Pak ho zase bouřlivě objala, nazývala ho svou chloubou, radostí svých očí, výkvětem krásy i pravým potěšením své duše. Protože to však dělala často, neušlo to pozornosti kohosi z těch, co mají oči všude. Byl to eunuch zaujímající v císařském paláci jedno z předních míst,

úctyhodný svým chováním i postavením, který odedávna sloužil císařské rodině. Když viděl tu neobvyklou podívanou, málem vydechl duši, tak ho ta scéna ohromila. Císařovna ho probudila ze mdlob, přivedla ho k sobě a nařídila mu, aby byl jinochovi věrný, jako by už teď byl císařem, protože v budoucnosti se jím určitě stane.

21. Avšak o tom, co pro nikoho nebylo tajemstvím, jen císař se nic nedověděl, taková mlha mu zastírala zrak. Když však náhlý blesk a silný hrom mu ozářily zrak a zaduněly v sluch a císař leccos viděl na vlastní oči a o jiných věcech slyšel, raději honem přivíral oči a ucpával si uši. Dokonce když chtěl spát s císařovnou, dříve než ulehli na purpurem potažené lože, posílal vždy jen pro Michala a přikazoval mu, aby císařovně třel a masíroval nohy, udělal z něho jejího komorníka a zrovna mu císařovnu nabízel, aby tak s ní jednal. Ačkoli mu jeho sestra Pulcherie a některé komorné prozradily a vysvětlily, že se proti němu připravuje smrtelný útok, a radily mu, aby na sebe dával pozor, a ačkoli mohl odstranit tajného cizoložníka a udělat tak celému dramatu krátký konec, přičemž to mohl udělat pod nějakou jinou záminkou, neudělal to a vůbec do celé záležitosti nezasáhl. Pozval k sobě milence — nebo spíše miláčka — a vyptával se ho na tu lásku. Poněvadž Michal předstíral, že o ničem neví, žádal na něm svědectví a přísahy na svaté ostatky. Když Michal složil křivou přísahu, císař považoval řeči ostatních lidí za pomluvy, věnoval celou svou náklonnost pouze jemu a nazýval ho svým nejvěrnějším služebníkem.

22. Michalovi pomohla ještě jedna okolnost, která odvrátila císaře od podezření vůči němu. Už v mládí ho zachvátila jakási hrozná nemoc, která spočívala v pravidelně se opakujících poruchách mozkové

činnosti. Záchvat ho postihoval bez jakéhokoli předchozího příznaku, kroutil pak očima, padal na zem, tloukl o ni hlavou a dlouho se zmítal v křečích. Potom zase náhle přicházel k sobě a za chvíli nabyl svého obvyklého vzezření. Když ho císař viděl jednou v záchvatu, začal ho litovat pro jeho neštěstí a uvěřil v jeho šílenství, nevěřil však v existenci oné lásky a milostného svazku. Mnozí lidé se však domnívali, že Michal nemoc jen předstírá a že mu má sloužit jako rouška chystaného spiknutí. Toto podezření by mohlo být pravdivé, kdyby Michal nebyl trpěl touto poruchou i v době, kdy už byl císařem. Ale tyto úvahy si ponecháme až pro vyličení jeho vlády. V každém případě i tento neduh odpovídal jeho způsobu jednání a i skutečné nemoci dovedl využít jako roušky pro svůj plán.

23. Nedalo tedy mnoho práce přesvědčit císaře, že milenci se nemilují, velmi ochotně se o tom dal přesvědčit. Jak jsem slyšel od někoho, kdo se tehdy pohyboval na císařském dvoře, a byl to muž, který byl dobře informován o milostných pletkách císařovny a poskytl mi též prameny k mému líčení, císař se vlastně chtěl dát přesvědčit, že císařovna nemá milostné styky s Michalem. Věděl však přitom, že je chtivá lásky a že překypuje vášní, a raději než aby se rozdávala mnohým mužům, snášel bez velkého hněvu její vztah k jednomu muži, tvářil se, že nic nevidí, a dopřával císařovně, aby ukájela svou vášeň. Ale bylo mi to řečeno i jinak: císař byl lhostejný k milostným touhám své manželky i k jejich naplnění. K zuřivosti to však přivádělo jeho sestru Pulcherii a všechny její důvěrníky. Proti těmto protivníkům byl tedy veden boj, fronty byly jasné, ale bylo možno pouze se dohadovat, kdo právě vítězí. Císařova sestra brzy zemřela, totéž postihlo v zápětí jednoho

z jejích důvěrníků, jiný zas musel na rozkaz císařův opustit císařský dvůr. Ti zbylí se smířili se skutečností nebo aspoň drželi jazyk za zuby. Pak už se tento milostný vztah naplňoval veřejně, jako by byl schválen zákonem.

O CÍSAŘOVĚ NEMOCI

24. A jak tomu bylo dál? I císaře zachvátila neobvyklá a těžká choroba. Ochuravělo celé jeho tělo a nemoc zachvátila i nitro. Od té doby už se nedával s chutí do jídla, spánek odlétal, sotva mu lehce dosedl na víčka, a všechno špatné se na něho jen hrnulo; příkré chování, rozmrzelost, vztek, hněv a křik, ačkoli nic z toho dříve neznal. Byl totiž od mládí přívětivý, tehdy se však stal nepřístupným a uzavřeným. Opustil ho smích, kouzlo jeho duše i příjemné chování, nikomu už nedůvěřoval, sám přestal vzbuzovat důvěru u jiných, a tak neustále docházelo k vzájemnému podezírání. Stal se ještě méně velkorysým, ještě více skrbilil při rozdělování peněz, každá žádost ho rozhněvala, bezcitně se uzavíral vůči každému soucitnému slovu. Ačkoli jeho tělesný stav byl tak špatný, nezanedbával obvyklé formality a neupustil od císařských průvodů, pro něž se dále oblékal v skvostná, zlatem protkávaná roucha a bral na sebe i ostatní ozdoby, jež nesl na svém zeslábším těle jako těžké břímě. Těžce se pak vracel domů a cítil se ještě hůře.

25. Sám jsem ho takto často viděl v průvodech, bylo mi tehdy sotva šestnáct let. Císař už vypadal skoro jako mrtvola, měl opuchlý obličej a jeho pleť neměla lepší barvu než nebožtíci pohřbívání tři dny po smrti. Těžce oddechoval a po několika krocích se vždy zasta-

voval. Vlasy na hlavě už mu téměř vypadaly jako u mrtvoly, jen několik řídkých a krátkých vlasů věnčilo nepořádně jeho čelo a chvělo se myslím jeho těžkým dechem. Ostatní lidé už se vzdali naděje na jeho uzdravení, pouze císař ještě věřil, svěřoval se umění lékařů a v něm hledal záchranu.

O CÍSAŘOVĚ SMRTI

26. Nedovedl bych říci, zda se ta milenecká dvojice a její společníci dopustili vůči němu nějaké špatnosti. Neumím snadno někoho odsuzovat za něco, o čem nemám podrobné zprávy. U ostatních však převládá obecné mínění, že císaře nejdříve omámili drogami a pak mu namíchali čemeřici. O tom teď nechci diskutovat, ale o tom, že oni skutečně byli příčinou jeho smrti. Tak tomu tedy bylo: císař ukončil přípravy k svátku Vzkříšení a chystal se zúčastnit druhého dne veřejných oslav. Před úsvitem se odebral do lázně tam někde blízko císařských komnat. Nikdo ho nepodpíral a nic nenasvědčovalo, že jeho smrt je nablízku. Šel docela dobře a chtěl se natřít mastmi, umýt se a očistit tělo čistícími prostředky. Vstoupil do lázně, nejdříve si umyl hlavu, pak poléval vodou tělo, a poněvadž se mu dobře dýchalo, šel do bazénu, kde uprostřed byla hloubka. Nejdříve se dal příjemně nést vodou a snadno plaval, dýchal lehce a osvěžoval se. Pak k němu přišli někteří z jeho doprovodu, aby se o ně mohl opřít a odpočinout si. Tak to sám chtěl. Nemohu s určitostí prohlásit, zda právě oni se dopustili vůči císaři něčeho nezákonného. Ti, kteří spojují tuto událost s ostatními okolnostmi, tvrdí, že když císař ponořil hlavu pod vodu (míval ve

zvyku to dělat), oni prý mu stiskli šíji a dost dlouho ho drželi pod vodou, pak ho pustili a odešli. Vzduch nadlehčil téměř bezduché císařovo tělo a způsobil, že se vznášelo po vodě bez cíle jako korek. Když císař nabyl dechu a poznal, v jak kritické je situaci, natáhl ruku hledaje pomoc a oporu. Kdosi se nad ním v té situaci slitoval, natáhl ruce, vzal ho do náručí, vytáhl ho z vody, nesl ho, tak jak byl, a v tom ubohém rozpoložení ho uložil na lehátko. Pak se zdvihl pokřik, přiběhli další lidé, mezi nimi i císařovna bez své tělesné stráže, jako by už byla v hlubokém smutku. Jakmile císaře spatřila, odešla, poněvadž pohled ji utvrdil v přesvědčení, že konec je blízký. Císař těžce a hluboce zasténal, díval se kolem sebe, ale mluvit nemohl a jen posunky a pokyny naznačoval svá přání. Když to nikdo nechápal, zavřel oči a dech se mu krátil. Z široce rozevřených úst mu náhle vyrazila černá sraženina, pak vydechl ještě dvakrát či třikrát a opustil žití.

MICHAL IV. (1034 — 1041)

1. Tak zemřel Romanos, když vládl pět a půl roku. Jakmile se císařovna Zoe dověděla, že skonál (nebyla u něho, když vydechl naposledy), ihned se chopila správy státu, jako by byla dědičkou z vůle nebes. Spíše však než aby se starala o řízení státu sama, hloubala všemožně, jak by je odevzdala Michalovi, o němž už byla řeč. Ti, kteří zaujali císařské úřady (většina z nich už sloužila jejímu otci, někteří byli dokonce jeho přáteli a byli s jeho rodem spojeni ještě z dob jeho otce), ji zdržovali od toho, aby unáhleně rozhodla v tak vážné záležitosti. Radili jí, aby si co nejlépe rozmyslila a uvážila věc, která se týká jí samé, a aby na císařský trůn uvedla jednoho muže ze všech, který by nad všemi vynikal a souhlasil s tím, že se k ní nebude chovat jako k manželce, ale jako k vládce.

2. Působili na ni nejrozumnějším způsobem a mysleli, že ji brzy přesvědčí a přimějí, aby přijala jejich stanovisko. Císařovna se však v celém svém rozhodování a ve všech myšlenkách přikláněla k Michalovi, poněvadž jej neposuzovala rozumem, nýbrž vášní. Když už bylo nutno určit den, kdy měl být císař korunován a poctěn ostatními znaky moci, setkal se starší bratr Michalův, eunuch Jan, muž velmi schopný v přípravě různých záměrů, které uměl také velmi rozhodně uskutečňovat, tajně s císařovnou a slovy „je po nás veta, bude-li se rozhodnutí o císařské moci protahovat“ ji zcela strhl na svou stranu. Císařovna okamžitě povolala Michala

k sobě, dala jej obléci v zlatem protkávané roucho, pak mu vložila na hlavu císařskou korunu, posadila jej na drahocenný trůn, sama se v stejném šatu posadila vedle něho a nařídila všem, kteří tehdy byli v císařském paláci, aby jim oběma společně složili slavnostní poklonu a pozdrav. A všichni tak učinili. Zpráva se rozšířila i mimo císařský palác a jako na příkaz se chtělo radovat celé město. Většina lidí sice radost jen předstírala, aby se císaři zalichotili, ale zároveň jako by smrt císaře pociťovali jako ulehčení od břemene, snadno a lehkovážně přijímali Michala ochotně a s radostí.

3. Když císařská družina svolala večer Michala císařem, byl eparchovi města doručen dvojí příkaz, a to aby ráno přišel spolu s členy senátu do císařského paláce jednak se poklonit novému císaři, jednak vypravit obvyklý pohřeb zemřelému. I oni vyhověli rozkazu. Po jednom předstupovali a dotýkali se hlavami země před císařskou dvojicí na trůně, císařovně prokazovali úctu jen takto, ale císaři líbali i pravou ruku. Takto byl Michal prohlášen za samovládného císaře a měl se nadále starat o blaho říše. Mrtvému Romanovi, který byl uložen na drahocenná nosítka, byl vypraven pohřební průvod. Všichni odešli, aby obvyklým způsobem prokázali poctu zemřelému císaři. V části průvodu před márami kráčel i bratr nového císaře eunuch Jan, o němž bude řeč na příslušných místech této knihy.

4. I já jsem viděl pohřební průvod císaře, byl jsem tehdy ve věku, kdy mi ještě nevyrážel vous a kdy jsem sotva začal studovat básnická díla. Když jsem se podíval na nebožtíka, nemohl jsem ho dobře poznat ani podle barvy pleti, ani podle podoby, a pouze podle císařských odznaků moci jsem se dohadoval toho, že mrtvý je císařem. Jeho obličej byl znetvořen, nebyl propadlý, ale

odulý, barva pleti byla docela změněna, nebyla mrtvolná, ale připomínala pleť lidí, kteří otekli a zsinali po vypití jedu, takže se zdálo, že v jejich žilách nezůstala ani kapka krve. Vlasy a vousy mu prořídly do té míry, že lysiny připomínaly vypálené obilí, jehož prořídlost je zdálky vidět. Pokud někdo nad ním zaplakal, pak jeho slzy vyvolala jen ta žalostná podívaná. Lid se na císaře díval a kráčel v pohřebním průvodu beze slůvka chvály, vždyť mnozí od něho zakusili mnoho zla a těm zbylým aspoň neprokázal nic dobrého.

5. Takový tedy byl Romanův život a takový mu byl vypraven pohřeb. Z námah a výloh, které vynaložil na svůj klášter, měl jen tolik užitku, že jeho mrtvola byla uložena v malém kousku chrámové půdy.

6. Až potud Michal předstíral vůči císařovně přátelský vztah a náklonnost, po krátkém čase se však docela změnil a špatně se jí odvděčil za její přátelství a lásku. Já to nemohu ani chválit, ani kárat. Nepovažuji za dobré, že nenáviděl svou dobroditelku a choval se k ní nevděčně, ale chápu, že se zase z její strany obával, aby ho nepostihla stejným zlem.

7. Zvláště Michalova povaha vyvolává u mne pochyby. Pokud bychom nepřihlíželi k jeho zločinu vůči Romanovi, k obvinění z cizoložství a k tomu, co pak podnikl, aby unikl podezření, pak bychom ho museli řadit k nejlepším císařům. Nedostalo se mu sice vůbec vzdělání v starověké řecké kultuře, ale byl uměrenější než jiní, kteří řeckou filozofii znali, ovládal své mládím kypící a kvetoucí tělo, jeho rozum nepodléhal vášním, spíše sám své vášně ovládal. Měl nejen bystrý zrak, ale i ducha vždy pohotového k vtipným odpovědím. Dovedl hovořit pohotově, a i když jeho řeč nebyla uhlazená, plynula rychle a měla v sobě něco jasněho.

8. Byl však bezradný a jeho výmluvnost mu nebyla příliš mnoho platná, kdykoli se měl dovolávat zákonů nebo předpisů při soudním nebo průkazním řízení. Pokud však si rozsuzovaná pře vyžadovala uplatnění rozumu, začal vést důkazy rozmanitým způsobem, uváděl jeden závěr za druhým a jeho přirozené nadání vítězilo nad profesionálními znalostmi. Ale dost o tom. Vraťme se k počátku našeho vyprávění a ukažme, jak se císař bez prodlení chopil řádné správy veřejných záležitostí.

9. Je zřejmé, jak vyplývá z předchozího vyprávění, že Michal se dostal k císařské moci z nedobrych začátků. Když se zmocnil vlády, po krátký čas, abych tak řekl, si s císařstvím jen zahrával. Některé záležitosti ponechával času a jejich náhodnému průběhu, jinými se zavděl své ženě vymýšleje jí radost a potěšení. Když však pochopil velikost moci a poznal rozmanitost věcí, jež musí předvídat, i kolik obtíží staví před skutečného císaře péče o veřejné záležitosti, úplně se změnil a jako by náhle dospěl z jinocha v muže, rázně a pevně se chopil vlády.

10. Především obdivuji u tohoto císaře, že se nedal oslepit a ani nepodlehл pocitu moci, ačkoli se k nejvyššímu štěstí vyšvihl z nízkého původu. Nezměnil nic z platných zařízení. Jako by se už dávno byl k vládě začal připravovat a postupně si na ni zvykal, vzbuzoval hned v první den své vlády dojem člověka, který spravuje říši odedávna. Nezavedl žádné novinky v platném řádu, nezrušil žádný zákon a nezavedl žádný nový odporující starému a nevyměnil žádného člena senátu, jak to zpravidla noví císařové rádi dělají. Pokud měl nějaké přátele před nástupem vlády nebo slíbil-li někomu nějaký projev přízně, nikoho z nich po nástupu vlády ne-

zklamal. Nepovýšil je ovšem ihned do vysokých funkcí, ale nechal je projít praxí v menších a nižších funkcích a postupně je pak převáděl na vyšší místa. Můj závěr o tomto muži zní: kdyby k svému neštěstí nebyl měl vedle sebe skupinu svých bratrů (nemohl přece celou rodinu vyhubit a pro nevyrovnanost povah je ani nemohl přimět ke kladné činnosti), žádný ze slavných císařů se mu nemohl vyrovnat.

11. Zvlášť z těch císařů, které jsem poznal za své doby (a mohu jich v průběhu svého života napočítat hodně, poněvadž mnozí z nich vládli jen jeden rok), zvláště z těchto žádný nespravoval říši šlechtně. Jedni měli špatnou povahu, druhí špatné přátele, další zas něco jiného, jak už se to stává. Stejně i Michal byl sice sám o sobě dobrý, ale k svým bratrům se choval příliš příkře. Zdá se, že příroda, která je všechny zplodila, uštědřila Michalovi lepší stránku a zbylou část rodiny stvořila právě opačně. Každý z nich chtěl zastávat všechna místa tak, aby nikdo jiný kromě něho ani na moři ani na souši neexistoval, ale aby právě jen on žil sám na světě, jako by mu vyšší moc byla dala v úděl zemi i moře. Michal se často snažil je brzdit, a to nejen napomínáním, ale napadal je velmi ostře příkrými výtkami a naháněl jim velký strach. Nedosáhl však ničeho, poněvadž nejstarší bratr Jan držel věci obratněji v rukou, konejšil Michalův hněv a získával pro své bratry volnost jednání. Jednal tak ne proto, aby vyhověl svým bratrům, ale spíše v zájmu celé rodiny.

12. Mé vyprávění o Janovi bude podrobnější a nebude v něm nic jalového ani vymyšleného. Viděl jsem toho muže, když už jsem začal dospívat, slyšel jsem ho mluvit, byl jsem svědkem jeho jednání a dokonale jsem poznal jeho povahu a znám její chvályhodné

i nepřilíš kladné stránky. Jeho osobnost tvořily tyto povahové rysy: jeho myšlení bylo pohotové, byl bystrý jako málokdo druhý, to dosvědčoval už jeho bystrý zrak. Svou práci vykonával velmi pečlivě a na tomto poli byl nesmírně horlivý. Získal si ve všem velké zkušenosti, a zvláště pronikavě a bystře působil v oblasti daňové. Nechtěl nikomu ublížit, ale také nikomu nedovoloval, aby ho bral na lehkou váhu, s nikým tedy nejednal zle, ale ukazoval všem lidem přísnou tvář a tím je zstrašoval, ale byl přísný jen na pohled. Většina lidí se zalekla jeho pohledu a raději upustila od nesprávného jednání. Tím se vskutku stal císařovi záštitou i bratrem. Pracoval ve dne v noci a nezanedbával své povinnosti ani při občasných zábavách, když se zúčastnil hostin, obřadů a slavností. Nikdy mu nic neušlo, ale také se neobjevil nikdo, kdo by ho chtěl podvést, poněvadž každý se bál a děsil jeho ostražitosti. Často pozdě v noci na koni pročesával některou městskou čtvrť a jako blesk zkoumal všechna obydlená místa. Všichni se báli jeho náhlých prohlídek a raději se drželi na uzdě a stahovali do ústraní, každý zůstával sám doma a lidé se přestali spolu stýkat.

13. Tyto rysy jeho povahy bychom mohli posuzovat kladně. A zde jsou jeho zápory: byl nestálého smýšlení, přizpůsoboval se vždy smýšlení lidí, s nimiž právě mluvil, a v témž okamžiku projevoval nejrůznější názory. Lidi, kteří k němu přicházeli, kritizoval, dokud byli daleko, jakmile se objevili nablízku, vítal je přátelsky, jako by je byl právě spatřil. Kdykoli mu někdo oznámil nějakou novinu, která třeba mohla i zachránit říši, předstíral, že už je o tom dávno zpraven, aby informátora nemusel odměnit, a naopak ho káral za jeho liknavost. Ten člověk pak zahanbeně odešel a Jan za-

kročil a přísným zásahem vyvrátil z kořene zlo, které snad mohlo z té věci vzniknout. Byl by rád žil velkolepěji a jednal spíše, jak se sluší na císaře, bránila mu v tom však jeho vrozená povaha. Nedovedl se totiž, abych tak řekl, zbavit sklonu k obžerství, který mu byl dán od přírody. Jakmile se jednou dal do pití (to byla jeho slabá stránka), vrhl se do různých neslušností. Ale ani pak tento dravec nezapomínal na starost o říši, jeho sveřepý pohled ho neopouštěl a přísné čelo se nezjasnilo.

14. Často jsem se s ním setkal na hostině a divil jsem se, jak takový člověk zmožený pitím a smíchem může podpírat osu římské říše! I v opilosti bedlivě pozoroval chování svých spolustolovníků, a jako by je byl přistihl při činu, volal je později k odpovědnosti a vyšetřoval je za to, co udělali nebo řekli při pitce. Proto se ho báli spíše když byl opilý, než když byl střízlivý. Ten člověk tvořil zvláštní směsici. Už dávno oblékl mnišský šat, ale ani ve snu ho nenapadlo, aby se podle toho choval, ale jen jako herec plnil povinnosti předepsané zákonem mnišskému stavu. Nevšímal si vůbec lidí, kteří žili nevázaně, ale pokud někdo dal přednost slušnému životu, žil ušlechtilě a ctnostně nebo se zušlechťoval světskou vzdělaností, kladl mu do cesty překážky a zlehčoval předmět jeho zájmu. Tak nevhodně se choval k ostatním lidem, ale k císaři a bratrovi udržoval stále stejný postoj, neměnil se, zůstával stálý a zachovával vůči němu stále stejné chování.

15. Dohromady jich bylo pět bratrů, přičemž císař Michal byl svou povahou pravým opakem povah těch ostatních. Eunuch Jan, o kterém jsem právě mluvil, byl, pokud se týče kladných povahových rysů, na druhém místě. Ani jeho nelze srovnávat s ostatními, abych to řekl přímo, choval se k zbylým třem bratrům zcela

jinak než císař. Ve srovnání s císařem zůstával Jan za ním, ale přece mu v něčem byl podobný. Ani jemu se nelíbila ničemnost jeho bratří, ale miloval je tak, jak by to nikdo jiný nedokázal, a nechtěl je proto volat k odpovědnosti za jejich činy. Kryl naopak jejich špatnosti a vyžadoval, aby mohli volně vyjadřovat své názory, aniž by se o tom císař dověděl.

16. Tolik tedy o bratřích, vraťme se zas k vyprávění o císaři. Ten si do jisté doby zachoval dobrý vztah k císařovně, ale brzy se změnil. Začal jí nedůvěřovat, vždyť důvod k podezíravosti mu dávala vlastní zkušenost. Neponechal jí už ani zdání svobody. Zakázal jí obvyklé vycházky a uzavřel ji do ženské komnaty. Nikomu nedovoloval, aby ji navštívil bez povolení náčelníka stráže, který nejdříve prověřil, kdo to je, odkud je a proč přišel k císařovně. Císař ji tedy obklopil takovou stráží. Císařovna byla roztrpčena (a jistě právem), vždyť za její dobrodiní se jí dostávalo jenom nepřátelství. Dovedla se však ovládnout a nepovažovala za vhodné porušovat příkazy. Ostatně i kdyby byla chtěla něco dělat, neměla žádné prostředky k odporu, protože byla zbavena císařské tělesné stráže a jakékoli moci. Potlačovala slabost vlastní ženské povaze, totiž povínavost a nerozvážnost. Nepřipomínala císařovi nikdy někdejší lásku a věrnost, nehněvala se na jeho bratry, kteří ji napadali a uráželi, na svého strážce se nikdy zle nedívala ani ho neodháněla, ale ke všem se chovala mírně. Dovedla se přizpůsobit lidem a dobře jako nejschopnější rétoři.

17. Tak se chovala císařovna. Oni však nepřizpůsobili své chování jejímu, ale báli se jí jako lvice, která jen na čas odložila svou divokost, a zajišťovali se proti ní všemožnými opatřeními. Zatímco ostatní ji hlídali

ostrým zrakem, císař brzy hleděl, aby ji vůbec nemusel vidět. Vím o řadě příčin jeho chování: za prvé se s ní nemohl již manželsky stýkat, poněvadž v té době jeho zákeřná nemoc už zjevně propukla (jeho stav se zhoršil a po fyzické stránce se mu dařilo špatně), za druhé se styděl a nemohl se jí podívat do očí, poněvadž věděl, že zradil její lásku, porušil věrnost a zničil jejich úmluvy. Za třetí vedl se svatými muži rozmluvy o tom, čeho se dopustil, aby se zmocnil vlády, a dostalo se mu rad, které mu měly zaručit spásu. Z toho důvodu se zdržoval prostopášnosti, a dokonce i zákonného styku s manželkou. Ale byla tu ještě jedna obava, pro niž se nestýkal s císařovnou. Poruchy mozkové činnosti se totiž už nedostavovaly s dlouhým odstupem, jako tomu bylo dříve, ale objevovaly se stále častěji, ať už působením nějakého vnějšího vlivu, či pro vnitřní chorobu. Před ostatními lidmi se císař při těch záchvatech tolik neostýchal, ale strašně se styděl před císařovnou, a poněvadž ho nemoc napadala náhle, raději se jí vyhýbal, aby ho její pohled nezahanboval.

18. Proto císař mnoho nevycházel a nerad se s někým stýkal. Kdykoli měl nějaké jednání nebo vykonával některou jinou z vládních povinností, lidé pověření jeho pozorováním a ochranou natáhli z obou stran rudé závěsy a jakmile viděli, že se mu začínají kroutit oči nebo třást hlava nebo se objevila nějaká jiná známka charakteristická pro příchod záchvatu, vybídli přicházející, aby odešli, stáhli závěsy a ošetřili ho přímo v místnosti. Záchvat přicházel náhle, ale císař se z něho ještě rychleji vzpamatoval, a poněvadž záchvat nezanechával žádné následky, vracelo se mu vždy hned jasné vědomí. Při pěší chůzi a při jízdě na koni byla kolem císaře stráž, která ho při záchvatu bezpečně obklopila

a ošetřila. Ale často byl spatřen i při pádu z koně. Jednou ho záchvat postihl na koni při přechodu jakési říčky, když strážci si dovolili trochu se vzdálit. Císař sklouzl ze sedla na zem a dav jej viděl v křečích. Nikdo se nesnažil ho zdvihnout, ale litovali císaře a měli s ním soucit pro jeho neštěstí.

19. Na příslušném místě vyličím, co z toho vzešlo. Nuže, viděli jsme císaře nemocného, podívejme se i na císaře zdravého. V obdobích mezi záchvaty, když jeho rozum byl zdrav, staral se všemožně o vládní záležitosti. Zlepšoval správu měst na našem území, zadržoval okolní národy od útoků proti nám poselstvími, dary nebo každoročními válečnými výpravami. Proto tehdy neporušoval úmluvy ani vládce Egypta ani velitel perského vojska ani vladař Babylónu, ale ani vzdálenější národy se k nám nechovaly s otevřeným nepřátelstvím. Jedni se s námi smířili trvale, druzí se stáhli, aby neutrpendli nějakou škodu, protože se báli císařovy činnosti. Císař přenechal bratru Janovi dozor nad státními příjmy i jejich kontrolu a svěřil mu i většinu záležitostí civilní správy. Ostatní věci řídil sám, zčásti se staral i o oblast civilní, hlavně však organizoval armádu jako základ římské moci a posiloval její sílu. Choroba, jež ho postihla, postupně narůstala a spěla k svému vrcholu, ale císař řídil vše, jako by mu nehrozilo nic zlého.

20. Když však bratr Jan viděl, jak císař postupně chřadne, začal se bát o něho i o celou rodinu. Obával se, že až císař už nebude mezi živými, říše upadne do zmatků, císař do zapomenutí a on sám do nebezpečí. Zosnoval proto, jak si aspoň sám myslel, velmi chytrý plán, který však ve skutečnosti byl velmi nebezpečný, jak ukázal pozdější průběh událostí. Jejich rodinný

koráb se právě z tohoto důvodu potopil s celou posádkou a byli tak říkajíc vyhubeni do posledního muže. Ale o tom později. Jan, jako by už se vzdal vší naděje v císařovo uzdravení, bez vědomí ostatních bratří na něho začal naléhat slovy sice zdánlivě přesvědčivými, avšak málo pravdivými. Vzal ho jednou stranou, začal s ním hovořit nejdřív zaobaleně a zpočátku tak, aby císaře přiměl k otázkám: „Nebesa vědí, že jsem ti celý život sloužil nejen jako bratrovi, ale jako svému pánu a císaři, to ví celý svět a ani ty bys to nemohl popřít. Sám lépe než jiní víš, že, skromně řečeno, vynikám v naší rodině svými myšlenkami i úvahami o státu a jeho prospěchu. Proto mě nezajímá jen přítomnost tvého trůnu, ale starám se i o to, aby nebyl ohrožen v budoucnosti. Nemohu-li už držet na uzdě jazyky lidí, snažím se aspoň, aby na očích měli stále jen tebe. Jestliže jsem už dříve poskytl bezpečné záruky své náklonnosti k tobě i své obratnosti ve správě veřejných záležitostí, nezavrhní ani tento můj názor. Jestliže však..., ale raději budu mlčet a nebudu mluvit o tom, kam by pak spěly naše zájmy, nechci odejít po tom, co bych ti způsobil bolest.“

21. Císař byl jeho projevem otřesen a ptal se, co to má znamenat a jaký cíl sleduje jeho řeč: „O tvé oddanosti ke mně není pochyb, tu zatím nechme stranou.“ Jan se zase chopil slova: „Nemysli si, císaři, že lidé neslyšeli nebo neviděli, že trpíš zřejmou i skrytou chorobou. Jsem přesvědčen, že ti proto ještě nic zlého nehrozí, ale stává se, že lidské jazyky někdy už mluví o tvé smrti. Bojím se, aby si lidé nemysleli, že brzy zemřeš, a nevyvolali nějaký převrat, nevybrali jednoho muže a nepozvedli jej na tvůj trůn. Můj prospěch a celá rodina mi neleží tolik na srdci, ale bojím se o tebe,

aby tak dobrý a správný císař nebyl jednou obviňován z nerozvážnosti. Unikneš sice nebezpečí, ale neujdeš obvinění, žeš nedovedl učinit opatření pro budoucnost.“ Na to císař velmi pohotově odpověděl: „A jaká jsou to opatření? Jak můžeme udržet na uzdě jazyky lidí a — řekněme spíš — jejich touhu po převratu?“

O ADOPCI MICHALA CÍSAŘOVNOU A O JEHO POVÝŠENÍ NA CÉSARA

22. „Ta opatření jsou velmi snadná a jsou na dosah ruky. Kdyby náš bratr nebyl umřel, byl bys býval udělil druhou hodnost po císaři, hodnost césara, jemu. Poněvadž jeho však uchvátila smrt, budiž tou hodností poctěn syn naší sestry Michal, vrchní velitel tvé tělesné stráže. Sloužil by ti pak ještě lépe, spokojil by se přitom pouhým titulem a jinak by se k tobě choval jako nejposlednější z otroků.“ Jan svou přesvědčivou argumentací bratra přemluvil, a když se na tomto záměru shodli, začali uvažovat, jak by ten plán uskutečnili. První návrh zas učinil Jan: „Císaři, ty víš, že císařství náleží jako dědictví císařovně. Také lid je spíše oddán jí jako ženě a následníci trůnu a také ona si dovedla získat jejich srdce štědrými dary. Učiňme ji tedy matkou našeho synovce, její vztah k němu tak bude nesporný, a pak ji přimějeme k tomu, aby současně s adopcí udělila Michalovi hodnost a titul césara. Jistě nás poslechne, protože je poddajná a ani by proti tomu nemohla nic namítat.“

23. Císař jeho návrh schválil. Když předložili plán císařovně, velmi snadno ji přesvědčili a pak se ihned zaměřili na uskutečnění svého cíle. Ohlásili veřejnou slavnost a svolali všechny hodnostáře do chrámu

ve Vlachernách. Když se chrámová síň naplnila, přivedli spolu s nevlastním synem i matku a císařovnu a vykonali svůj záměr. Císařovna pak Michala před vchodem k božímu oltáři přijala za syna, potom se mu císař poklonil s úctou jako synu císařovny a povýšil jej na césara. Poté mu provolalo slávu i celé shromáždění. Pak probíhaly ceremonie obvyklé při jmenování césara, pronášela se slova a konaly se úkony obvyklé při tomto obřadu. Shromáždění se poté rozešlo. Jan, který uskutečnil svůj záměr a získal moc pro svůj rod, nevěděl, co by samou radostí dělal.

24. Tato událost však byla zárodkem mnoha budoucích neštěstí a domnělý základní kámen dynastie způsobil zhroucení celého rodu. Objasní to mé další líčení. Když císařovi přívrženci věc takto zařídili a postavili mladého césara k samému prahu císařství, aby mohl ihned převzít vládu, jakmile vladař podlehne zvítězivší chorobě, nestarali se už o to, aby jeho vláda pokračovala, protože pro sebe učinili všechna potřebná opatření. Císař však se k Michalovi nechoval jako k césarovi. Snad ho už mrzelo, co se stalo, nebo se jeho vztah k synovci změnil. Nechoval se k němu lépe než k ostatním lidem, nevzdával mu poctu, jež mu příslušela, a ponechal mu sotva vnější znaky jeho hodnosti.

25. Vídal jsem ho, jak stával vzadu mezi císařskými hodnostáři a čekal, že někdo o něm ztratí u císaře dobré slovo. Nesdílel s císařem jeho stůl, jen při společných hostinách zaujímal místo césara. Jeho stan, stavěný v případě potřeby, sice měl tělesnou stráž a zachovával do jisté míry zdání césarské hodnosti, ale stával stranou a podobal se stanům císařových bratří. Ti se stále báli o život svého císařského bratra a upnuli své naděje k synovci, obsluhovali ho, obskakovali ho a cho-

vali se k němu s úctou jako k císaři a dělali vše, co mělo zajistit a zabezpečit jejich budoucnost. Proto mu neurčili místo k pobytu v Konstantinopolu, ale někde před hlavním městem. Vymysleli si toto opatření jako projev hluboké úcty, ve skutečnosti se jednalo o jakési čestné vyhnanství. Ke dvoru nesměl přicházet a odcházet podle svého přání, ale jen na příkaz, a o přízni jeho strýce se mu ani nesmělo zdát.

26. Tento člověk, abych také o něm něco řekl, byl po otci zcela bezvýznamného a nízkého původu. Jeho otec pocházel z jakési opuštěné vesnice, kde lišky dávají dobrou noc. Nesil ani nesázel, protože nevlastnil ani píď země, nepečoval o stáda skotu, nestaral se o stáda ovcí, nechoval dobytek a neměl zřejmě vůbec žádné prostředky k obživě. Zaměřil se tedy na moře, ale ne jako obchodník nebo kapitán či lodivod, který za mzdu ukazuje cestu připlouvajícím a odplouvajícím lodím. Jako člověk, který pohrdl souší a oblíbil si moře, si však získal důležité postavení při stavbě lodí. Nekácel sice stromy ani z nich neřezal prkna pro stavbu lodí, ani z prken loď nesestavoval a nestavěl, ale jakmile druzí řemeslníci stavbu lodi dokončili, napouštěl ji hned důkladně smolou. Žádná nově postavená loď nebyla spuštěna na moře, dokud on k tomu svým řemeslným uměním nedal souhlas.

27. I tohoto člověka jsem viděl, v té době však už se změnil a stal se hříčkou osudu. Neslušela mu divadelní nádhera a ústroj, kůň, roucho, nic z tohoto kostýmu. Vypadal, jako kdyby nějaký trpaslík chtěl hrát Herakla a chtěl se za něho přestrojit. Kostým by jen zdůraznil nedostatky takového trpaslíka zabaleného do lví kůže a klesajícího pod tíhou kyje, a stejně i u Michalova otce působilo všechno opačně.

28. Takový byl jeho původ ze strany otcovy. Možná že by někoho zajímal i původ ze strany matčiny. Pokud by opominul strýce Jana, zjistil by, že matčina rodina se příliš nelišila od otcovy. Takové měl rodiče. Sám se od svých rodičů značně lišil sebevědomím, vynikajícím postavením a svou alespoň zdánlivou hodností. Dovedl jako málokdo druhý skrývat žár pod popelem, to jest špatnost pod maskou laskavosti, chystat zločinné záměry a plány, být krajně nevďěčný k svým dobrodincům bez jakékoli vděčnosti za přátelství, starost a úctu. Všechny tyto pocity však dovedl skrýt pod maskou přetvářky. Brzy potom, co dosáhl hodnosti císaře, začal si v nitru pro sebe malovat císařské roucho a představovat si své budoucí činy. Postihl v duchu celou rodinu a chtěl zničit všechny, kteří mu prokázali nějakou službu a pomohli mu k jeho hodnosti. V myšlenkách povolil uzdu své zuřivosti proti císařovně, své strýce zabíjel nebo posílal do vyhnanství. Takové představy rozvíjel ve svém nitru, ale navenek se tvářil tím laskavěji. Nejvíce nenáviděl eunucha Jana a v duchu už chystal úklady proti němu, ale právě před ním se nejvíce přetvařoval. Choval se k němu jako jeho podřízený, oslovoval ho jako svého pána a skládal v něho naděje svého života a štěstí.

29. Ostatní lidé si císařovy lstivosti nepovšimli a zůstalo pro ně tajemstvím, co skrývá ve svém srdci. Jan však uměl lépe pozorovat, než uměl císař předstírat. Ačkoli všechno tušil, nerozhodl se ihned pro změnu svého plánu a odložil svou akci na vhodnější dobu, a to zas neušlo císaři. Tak na sebe číhali s úklady v srdci a přátelstvím na tváři. Jeden si myslel o druhém, že ho neprohlédl, a přitom své plány navzájem velmi dobře znali. Nakonec podlehl Jan, protože nedovedl jednat

obratně až do konce. Příliš dlouho odkládal okamžik, kdy měl zasáhnout a změnit císařovo postavení, a jak ukáže další vyprávění, zaplatil za to největší pohromou své rodiny.

30. Jsem zvyklý přičítat vývoj významných událostí boží vůli, přesněji řečeno myslím, že na ní závisí průběh všeho dění, pokud se lidé chovají přirozeně. A myslím, že tato vyšší moc též zařídila, že císařský trůn nepřípadl jinému členu rodiny, leč právě císařovi. Bůh věděl, že císař přivede k záhubě celý rod. Ale o tom později.

31. Císařovi už oteklo celé tělo, zřejmě trpěl vodnatelností. Snažil se léčit nemoc všemi prostředky, činil pokání, očišťoval se, na východ od hradeb města dal vybudovat krásný chrám sv. Kosmy a Damiána. Nepoložil k němu sice první základy, ale zabral pro stavbu větší pozemek. Už předtím tam stál nějaký obyčejný kostel, který svou architekturou nijak nevynikal. Císař ho dal přestavět, na vnější straně rozšířit o přístavky, obklopil jej hradbami a krásnými budovami a učinil z něho místo zbožného rozjímání. Zastínil štědrostí a velkolepým rozmachem všechny dřívější císaře, kteří se postarali o chrámové stavby. Dbal, aby hloubka a výška stavby byly ve vhodném poměru, a tímto úsilím o soulad rozměrů dodal stavbě nesmírnou krásu. Stěny i podlahy dal pokrýt nejkrásnějšími kameny, celý chrám ozářil zlatou mozaikou a malířským uměním, všude, kde to bylo možné, dal chrám ozdobit obrazy, jež působily jako živé. Dále přidal a takřka spojil s chrámem půvabné lázně s dostatkem vody a krásnými loukami a se vším ostatním, co těší zrak a zpravidla upoutává všechny naše smysly.

32. To všechno dělal vzdávaje úctu Bohu, ale

snažil se naklonit si tak i jeho služebníky, aby se pokusili vyléčit jeho zanícené nitro. Nedalo se však nic dělat, poněvadž míra jeho života se naplnila a tělo se rozkládalo. Vzdal se tedy vší naděje a začal myslet na soud, který ho čeká, a snažil se očistit svou duši od nahromaděných nečistot.

33. Někteří lidé, kteří nemají příliš kladný vztah k císařovu rodu a z tohoto stanoviska též vyslovují své názory, tvrdí, že císaře přiměla jakási tajná kouzla k tomu, aby se chopil žezla. Skryté vize vzdušných přízraků prý mu slibovaly moc a naléhaly naň, aby se za to zřekl Boha. Právě to prý ho teď trápilo, vzrušovalo a vedlo k uvedenému pokání. Jen ti, kteří se zúčastnili tajných obřadů a připravili ony vize, mohou vědět, zda tato zpráva je pravdivá. Není-li pravdivá, nechť platí zase moje informace. Vím, že lidé si rádi vymýšlejí příběhy, a nejsem ochoten snadno se připojit k rozšířeným pomluvám. Všechny ústní zprávy podrobují kritickému rozboru a tím si je ověřují.

34. Vím rovněž, že tento muž projevoval po svém nástupu na trůn vždy velikou zbožnost, horlivě navštěvoval chrámy boží, byl oddán filozofům a nadmíru je ctil. Filozofy nenazývám lidi zkoumající podstatu jsoucna ani ty, kteří bádají o základech vesmíru a zanedbávají při tom základy vlastní spásy, nýbrž lidi, kteří pohrdli věcmi tohoto světa a žili pro věci nadzemské. Jeho pozornosti neunikl nikdo z těch, kdo takto žili. Dal prohledat všechny země a moře, skalní strže a podzemní sluje, aby tak vyhledal někoho z těch, kteří tu ve skrytu žili. Všechny, jež tu našel, dal přivést k císařskému dvoru a prokazoval jim všemožné pocty. Omýval jejich zaprášené nohy, objímal a líbal je, tajně se oblékal do jejich hadrů, ukládal je na císařské lože

a sám se vrhal na lůžko ustlané na zemi a podpíral si hlavu velkým kamenem. Dělal i jiné podivuhodné věci, a já to neříkám kvůli jeho chvále, ale jako historik těch událostí.

35. Většina lidí se zpravidla vyhýbá styku s lidmi, jejichž tělo je znetvořené boláky. Tím spíše je třeba hodnotit, že on je navštěvoval, přikládal tvář k jejich ranám, objímal je a líbal, omýval je a sloužil jim jako otrok pánům. Proto ať špatní lidé zavřou ústa a ať přestanou pomlouvat tohoto císaře! Jen proto jsem uvedl tuto odbočku.

36. Císař všemožnými činy a s pomocí svatých mužů se snažil smířit se s Bohem. Ne právě nejmenší část císařských pokladů vkládal na celé pevnině do zakládání klášterů pro mnichy a jeptišky. Později postavil nový útulek, který nazval chudobincem, a řeka zlata proudila k těm, kteří se rozhodli pro asketický život. Vymýšlel další a další takové podniky a vymyslel pro spásu ztracených duší ještě toto: v Konstantinopolu se to jen hemžilo nevěstkami a císař je nechtěl odvracet od jejich života pouhými slovy (tento druh lidí bývá k spásné domluvě hluchý jako poleno), ale nechtěl proti nim také učinit žádné opatření, aby se nezdálo, že se dopouští násilí. Proto postavil v hlavním městě klášter nevýslovné velikosti a nepopsatelné krásy a jako hlasatel mocným hlasem, tak císař svým ediktem oznámil ženám, které prodávaly svou krásu, aby ty, jež se odhodlají upustit od dosavadního způsobu života a dají přednost zajištěnému životu, se tam uchýlily a oblékly posvátný šat. Nechtě se neobávají nedostatku, neboť tam jim vše vzklíčí „bez setí a orby“. Nato se tam nahrnul velký dav žen z podkroví, které s šatem změnily i způsob života a jako nové boží bojovnice chtěly sloužit ctnosti.

37. Císař se však nespokojil tím, že se snažil takto si zajišťovat spásu, ale svěřil se i do rukou lidem, kteří byli oddáni Bohu a zestárli v askezi, jako by tito lidé byli v přímém styku s Bohem, a proto i všemocní. Jim svěřoval svou duši, aby ji utvářeli a přetvářeli, a vynucoval si na nich sliby, že se za něho přimluví u Boha, aby mu byly odpuštěny jeho hříchy. Jeho počínání nabrousil proti němu některé zlomyslné lidské jazyky, k čemuž nejvíce přispěla i opatrnost některých mnichů. Všichni totiž nepřijímali jeho žádosti příznivě, a většina mnichů je odmítla, poněvadž se báli, že císař snad spáchal nějaký hrozný skutek, k němuž se stydí přiznat, a mohl by je tak přinutit jednat proti božímu přikázání. Ale to zůstalo jen v oblasti dohadů. Zřejmé bylo, že císař se horlivě snaží dosáhnout odpuštění svých hříchů.

38. Vím, že mnozí letopisci Michalova života jej budou líčit jinak než mé dílo. V jeho době totiž o něm převládalo mínění, jež bylo vzdáleno pravdy. Já jsem však ty události osobně prožíval a od lidí blízkých císařovi jsem se dověděl i důvěrnější informace, mohu tedy být spravedlivým soudcem, pokud by mi ovšem někdo zas nechtěl vyčítat, že vyzrazuji, co jsem viděl a slyšel. Je ovšem možné, že většina z toho, co jsem řekl, otevře stavidla výmluvnosti zlomyslným lidem. Nikdo však nebude moci pochybovat o pravdivosti toho, co vyličím nyní. Vypočítávat jeho opatření proti vnitřním rozbrojům i válečná tažení proti cizím národům by trvalo velmi dlouho. Vyberu z toho všeho jen jeden podnik, totiž tažení proti barbarům, a dotknu se stručně jen hlavních věcí.

39. Bulharský národ se v mnoha dřívějších nebezpečných taženích stal součástí římské říše a zcela oslabený se opřel o římskou moc (bylo to za vlády

onoho Basileia, který vynikl nad všechny císaře, to on ukořistil jejich zemi a zbavil je moci). Po určitou dobu snášeli Bulhaři svou porážku, ale brzy se opět vraceli k dřívější zpupnosti. Až potud se jejich odpor ještě nezačal projevovat, ale jakmile se objevil kdosi z těch lidí, kteří byli ochotni podněcovat jejich odvahu, vzbouřili se hned proti svému současnému osudu.

40. Muž, který je přiměl k tomuto šílenství, pocházel z jejich rodu a oni v něm viděli jakýsi zázrak. Jeho původ nestojí za zmínku, ale byl věrolomný a dovedl pohotově oklamat své soukmenovce. Jmenoval se Dolianos, nevím, zda dostal toto jméno po otci, nebo zda si je dal sám. Pochopil, že celý bulharský národ chce odpadnout od Římanů, ale že zůstává jen u přání, poněvadž nemají vůdce, který by jim pomohl dosáhnout cíle. Přesvědčí je nejprve, že on je k tomu nejvhodnější a že je nejschopnější v radě i nejobratnější ve válce. Tím je pro sebe získal a chyběl mu už jen původ k tomu, aby si jej vybrali do čela (Bulhaři totiž si jako vůdce svého národa vybírají jen lidi královského původu). Dolianos věděl, že taková je tradice přejatá od předků, odvolal se tedy na slavného Samuela a jeho bratra Aarona, kteří ještě nedávno vládli a kralovali celému národu. Nedokazoval, že je urozeného původu a z královského rodu, ale vymyslel si nebo snad i dokázal svůj původ z vedlejší linie, tím je snadno přesvědčil a lid, pozvednuv jej na štít, mu svěřil vládu. Pak zveřejnili toto usnesení, osamostatnili se, setřáslí jho římské nadvlády a sami se prohlásili svobodnými. Od toho okamžiku začali podnikat nájezdy a plenit římské území.

41. Kdyby barbaři byli našli k tomuto šílenému podniku odvahu hned po Michalově nástupu na trůn, byli by brzy poznali, na jakého císaře narazili. Tehdy

bylo jeho tělo v plné síle, dovedl se pevně postavit nebezpečí a nebylo by pro něho bývalo těžké chopit se zbraně, zaútočit s vybranými veliteli na bulharskou zemi a poučit je, že si vzpouru proti Římanům mají rozmyslet. Poněvadž tato vzpoura vypukla v době, kdy císař již chřadl a jeho zdravotní stav byl beznadějný, kdy mu i malý pohyb působil potíže a bylo mu zatěžko i obléci se, mysleli si barbaři, že si mohou jako na jevišti aspoň na krátký čas zahrát svévolně na vladaře a radovat se z toho, že jsou rovni Římanům. Až náhlé vzplanutí mysli a touha po vynikajících činech dodaly císaři nečekaně síly, pozvedly jeho ducha a obrátily ho proti Bulharům.

42. Když císař o té věci uslyšel, chtěl ihned, aniž vyslechl celé poselství, začít proti Bulharům válku a postavit se sám v čelo celého vojska. Jeho tělesný stav mu v tom však bránil a nemoc zvrátila jeho úmysl, proti jeho záměrům se stavěl i senát a příbuzní ho prosili, aby hlavní město vůbec neopouštěl. Císař byl skleslý, ale jen se třásl, aby mohl zahájit válku proti Bulharům. Zdálo se mu totiž hrozné, jak sám říkával, že by měl ztratit část římské říše, když už ji o žádné území nerozšířil. Obával se, že by se musel zodpovídat před lidmi i před Bohem, kdyby lehkomyslně a téměř dobrovolně dovolil Bulharům odtrhnout se od římské říše.

O CÍSAŘOVĚ BULHARSKÉM TAŽENÍ

43. Trápilo to císaře ještě více než tělesné bolesti a následek těchto útrap byl právě opačný. Tělo působením nemoci otékalo, kdežto následkem starostí nad vývojem hublo a stávalo se tak kořistí dvou opačně

působících neduhů. Dříve než nad nepřítelem se podařilo císaři zvítězit nad lidmi sobě nejbližšími a triumfovat nad příbuznými a přáteli. Horlivostí ducha překonával tělesnou slabost, a svěřiv se do rukou božích, přikročil k válečným přípravám. Připravil plán, stanovil si cíl a dělal všechno, aby ho dosáhl. Nevyrazil hned a nespořádaně, nýbrž po dostatečné přípravě vojska — o jednotlivostech snad nemusím mluvit. Neuvedl do pohybu celou armádu a neviděl svou sílu v početní převaze, ale vybral nejlepší útvary a nejlepší velitele a s nimi vytáhl proti Skythům. Postupoval takticky a vojsko rozmisťoval podle strategických úvah.

44. Když císař dorazil k bulharským hranicím, utábořil se na vhodném místě, nejdříve svolal radu a pak učinil rozhodnutí pustit se s Bulhary do boje. Byl to velmi nejistý podnik a přítomní velitelé se rozcházeli v názorech. Vždyť císař ještě v noci potřeboval ošetření a sotva dýchal, ale jakmile se rozednilo, ihned vstal, jako by mu někdo dodával síl, vsedl na koně, pevně se držel v sedle a obratně ho ovládal uzdou. Pak k údivu všech pozorovatelů vyjel, aby seřadil oddíly.

O ALUSIANOVĚ ÚTĚKU K BULHARŮM

45. Ještě před válkou se stala velmi zvláštní věc, svou zvláštností málem podobná nynějšímu nečekanému chování císařovu. Nejprjemnější ze synů bývalého bulharského krále Aarona jménem Alusianos, muž uhlazeného chování, bystrého rozumu a významného postavení, se stal proti své vůli a proti svým původním záměrům hlavní příčinou císařova vítězství. Bůh, který

ho podnítl, však dal věcem opačný průběh a zajistil vítězství císaři.

46. Tento Alusianos neodpovídal zcela císařovu vkusu, nebyl zván do rady, nedostávalo se mu žádných poct, ale měl nařízeno zdržovat se doma a do Konstantinopolu vstupovat jen na přímý příkaz císařův. Upadal proto do skleslosti a přivádělo ho to k hněvu, ale k žádnému činu zatím nepřistoupil. Když se dověděl, co se děje v jeho národě a že si zvolili králem nepravého levobočka, poněvadž neměli po ruce nikoho z královského rodu, odvážil se nerozvážně smělého činu. Nedbal dětí a zapomněl na lásku k ženě, nic jim o svém plánu neřekl a svěřil svůj záměr jen několika málo členům své družiny, o nichž věděl, že jsou schopni neobyčejně smělých činů. Pak se odvážil přijít z dalekého východu na západ, a aby nikdo nic nevěděl a lidé v hlavním městě jej nepoznali, úplně se převlékl, a to nejen tak, že by ze svého obvyklého oděvu něco odložil a něco si nechal na sobě, ale přestrojil se za žoldnéře, a tak si ho vůbec nikdo nevšiml.

47. Alusianos se dvakrát nebo třikrát sešel v hlavním městě s člověkem, od něhož čerpám zprávy pro své líčení, jak mi tento později sdělil. Byl to můj blízký přítel a byl mi velmi nakloněn. Ale ani on ho vůbec nepoznal a také nikdo jiný z lidí, s nimiž se Alusianos sešel. Unikl i bdělému zraku eunucha Jana Orfanotrofa a neupadl do jeho rukou. Jeho náhlé zmizení znepokojilo úřady, které se snažily ho nalézt a zadržet. Abych to shrnul, nakonec všem unikl a dostal se do Bulharska. Neodhalil se hned všem, ale obcházel je postupně, o svém otci mluvil jako o cizím člověku, vynášel jeho rod a dělal průzkum, zda by vzbouřenci, kdyby se objevil některý z Aaronových synů, dali přednost pravému synu před

nepravým, či zda by jím pohrdli, když už jím jednou vládne levoboček.

48. Když viděl, že všichni dávají přednost pravému synovi před pochybným, odvážil se tajně se projeviti jednomu z nich, o němž věděl, že je horlivěji než jiní oddán jejich rodu. Ten člověk si ho ihned pozorně prohlédl, znal ho totiž kdysi dobře, a když poznal jeho podobu, padl na kolena, líbal mu nohy, pak ho však požádal, aby mu ukázal tajné poznávací znamení, aby nikdo nemohl mít žádné pochyby. Tím znamením byla černá skvrna na pravém lokti porostlá hustě chloupky. Když viděl i toto znamení, ještě pevněji objal Alusianovu šíji, políbil ho na hrud' a pak oba začnou obratně jednat. Obcházeli různé lidi a postupně rozšiřovali zprávu o Alusianovi. Většina lidí se přiklonila k pravému synovi. Monarchie se tak změnila v jakési mnohovládí, poněvadž část lidí se přidávala k jednomu a část k druhému synovi. Potom však uzavřeli dohodu, usmířili své vůdce a ti od té doby žili ve shodě, radili se spolu, přece však se navzájem podezřívali.

49. Alusianos však předešel Doliana v přípravě úkladů, dal ho znenadání zajmout, zbavil ho kuchyňským nožem nosu i očí a podřídil skythské plémě zase vládě jednoho člověka. Alusianos se nepřipojil k císaři hned, ale nejdříve proti němu táhl s armádou, v utkání byl poražen a zachránil se útekem. Teprve pak poznal, že boj s římským císařem není snadný, možná že si vzpomněl i na své nejdražší, a tajně sdělí císaři, že mu vydá sebe i svůj majetek, přijme-li jej laskavě a s náležitými poctami. Císař toto poselství přijal a ihned podle Alusianova přání s ním navázal další, ještě tajnější rozhovory. A tak Alusianos vytáhl podruhé jakoby do boje, vzápětí však opustil vlastní řady a připojil se

k císaři. Císař mu prokázal nejvyšší pocty a poslal jej zpět do Konstantinopolu, Bulhary, rozvrácené různými válkami a dosud bez vůdce, obrátil na útěk, připravil jim porážku a znovu je podrobil římské moci, proti níž povstali. Pak se císař slavně vrátil do svého paláce přiváděje s sebou mnoho zajatců, kteří patřili k výkvětu kmene, a byl mezi nimi i onen samozvanec se zmrzačeným nosem a zbavený zraku.

50. Císař slavnostně vtáhl do hlavního města a všechen lid mu vyšel vstříc. Viděl jsem ho tehdy i já, jak se otřásal na koni jako nebožtík při pohřbu. Jeho prsty svírající otěže se podobaly prstům obrů, každý prst byl velký a tlustý jako paže (natolik se zhoršila jeho vnitřní choroba), jeho tvář si nezachovala ani stopu někdejší podoby. Tak přitáhl v čele slavnostního triumfu do císařského paláce, nechal zajatce projít středem hippodromu a ukázal Římanům, že pevná vůle dokáže vzkřísit i mrtvého a touha po skvělých činech překonat bezmocnost těla.

51. Ale přírodu zcela přemoci nemohl a nemohl být ani silnější než nemoc a překonat ji. Choroba se plížila skrytě a postupně a blížila se rozuzlení. Lidé blízcí císařovi se dosud snažili zakrývat jeho stav a radili se o situaci, aby nedošlo k převratu. Když se však zpráva o císařově nemoci rozšířila a pověsti zachvátily hlavní město, netrvali už na dřívějších rozhodnutích, ale starali se a radili jen o tom, jak by jim moc ve státě neunikla. To byla jejich starost.

O CÍSAŘOVĚ TONZUŘE

52. Před proměnou tohoto tělesného života císař usiloval o proměnu duchovní. Pohrdl císařskou mocí, kterou tak jako tak měl brzy ztratit, povznesl se nad všechny vztahy k tomuto světu a obrátil se k Bohu. Aby při této proměně a smiřování s Bohem nebyl ničím rušen, odešel z císařského paláce a přestěhoval se, či spíše se dal dopravit nosiči do kláštera, který sám založil. Když již byl v místě rozjímání, poklekl na chrámovou podlahu a modlil se k Bohu, aby se mu stal milou obětí a aby byl po svém svěcení přijat očištěn. Když se smířil s Bohem a získal jeho milost, svěřil se rukám kněží a obětníků jeho dobrovolné a laskavě přijímané oběti. Kněží se rozestavěli z obou stran kolem Michala a zapěli Pánu modlitby předcházející svěcení, pak mu svléknou purpurové císařské roucho a obléknou mu svatý plášť Kristův, poté mu sejmou pokrývku hlavy a vloží na ni „přilbu spasení“. Pak mu označí křížem hrud i plece a opustí ho, když ho takto ozbrojili proti duchům zla. To vše se stalo podle císařovy vůle a přání.

53. Císař se těšil a radoval, jako by již odešel do lepšího života, bylo mu lehké a byl připraven na duchovní cestu. Jeho rodinka (zvláště nejstarší bratr) propadla temnému zoufalství a nebyla s to zadržet lítostivé nářky. Ani císařovna nedovedla ovládnout svou bolest. Jakmile se od kohosi dověděla, co se stalo, nedbala, že se vystavuje pohledům mužů, přemohla své ženství a odešla pěšky za císařem. Michal však ji k sobě nepustil, snad se před ní styděl za zlo, které jí způsobil, nebo snad už na ni docela zapomněl a myslel už jen na Boha.

54. Císařovna se vrátila do paláce. On však, po-

něvadž nastala hodina modlitby a bylo třeba zúčastnit se obvyklých zpěvů, se tiše zdvihl z lože a chtěl se about. Nepřipravili mu však kožené sandály, jaké nosívají mniši, ale nechali mu obuv patřící k jeho dřívější roli. Michal se rozhněval pro to nedopatření a kráčel do chrámu bos, podpírán z obou stran a těžce dýchaje, neboť jeho dech se již krátil. Vrátil se proto a ulehl zase na lože, chvíli ležel mlčky, poněvadž jeho hlas zeslábl a došel mu dech, a posléze vypustil duši k Bohu. Za své vlády měl mnoho plánů a mnoho vykonal a měl poměrně málo neúspěchů. Když to tak navzájem srovnávám, zjišťuji, že měl více úspěchů než neúspěchů. Myslím že ten člověk svůj dobrý osud nepromarnil a dostalo se mu šťastného konce.

55. Zemřel po velkém úspěchu po sedmileté vládě a právě v den, kdy se oddal duchovnímu životu, dosáhl též přirozené meze života. Nekonal se žádný nádherný pohřební průvod ani slavný pohřeb a Michal byl uložen v klášterním chrámu po levé straně od vchodu před oltářem.

MICHAL V. (1041 — 1042) —
THEODORA (1042)

1. Po něm vládl jeho synovec, o němž se již výše mnoho hovořilo. Když císařovi bratři poznali, že císař co nevidět zemře, a když pochopili, že už není žádná naděje, aby jeho život byl zachráněn, rozhodli se poslat jakoby císařský příkaz povolující synovci příchod do císařského paláce, dříve než jejich bratr zemře. Učinili tak proto, aby se jim události nevymkly z rukou a aby vláda nepřešla na jiný rod. A tak, jak bylo výše řečeno, císař odešel z paláce zemřít a místo něho sem přišel jeho synovec.

2. Ze tří císařových bratrů jen Jan Orfanotrofos, v jehož rukou se tehdy soustřeďovala veškerá moc a který svého bratra miloval více než ostatní, ho ihned po smrti neopustil. Zůstal u něho po tři dny, jako by císař byl dosud naživu. Ostatní dva bratři doprovodili césara, svého synovce, do císařského paláce, jednak aby ho chránili a sloužili mu, jednak aby si spíše získali jeho náklonnost. Bez třetího bratra, který byl moudřejší a bystřejší než oni, však nedovedli navrhnout žádné rozumné opatření týkající se vlády nebo státních záležitostí, a tak svému synovci byli stále pouze nablízku a zdůrazňovali svou příbuzenskou lásku k němu. Když se Jan nasytil nářků, či spíše když už ho znepokojovala myšlenka, aby příliš dlouhý odklad svolání nového císaře nezmařil všechny jejich naděje, vrátil se do císařského paláce.

3. To vše jsem sám viděl, vlastníma očima jsem

sledoval pravdivý průběh událostí a bez jakékoli úpravy jej svěruji písemnému záznamu. Jakmile bratři uslyšeli, že Jan vešel do nádvoří a do paláce, upravili se slavnostně a šli mu vstříc, jako by měli předstoupit před Boha. Obklopili ho, líbali mu ruce, synovec mu podal pravici, aby se Jan o ni opřel, jako by mu ten dotek měl přinést nějaké posvěcení. Když se mu zdálo, že už je dost toho lichocení, začal Jan hned osnovat velmi chytrý plán. Přesvědčil je, aby nic nepodnikali bez císařovna vědomí, ale aby opřeli svou vládu a svůj život o ni a snažili se všemi prostředky získat ji na svou stranu.

4. Bratři tedy v společném šiku začali svými důmyslnými argumenty obléhat a útočit na slabě chráněnou pevnost jejího srdce. Připomínali jí, že přijala Michala za vlastního, odevzdávali jí jej jako matce i jako panovníci, uvrhli ho k jejím nohám a zahrnovali ji všemožnými lichotkami vhodnými v tehdejší svízelné situaci. Snažili se ji přesvědčit, že jejich synovec bude císařem jen podle jména, kdežto ona si navíc podrží dědičnou moc. Bude-li to jejím přáním, bude rozhodovat o všem sama, a bude-li chtít, dá Michalovi pouze příslušné příkazy a rozkazy a císař jí bude k službám jako otrok. Zavázali se jí slavnostními přísahami a zaručili se při svatých ostatcích a tím ji už zcela získali. Co mohla také jiného dělat opuštěná a bez pomoci, svedena jejich triky či spíše polapena jejich lstí a podvody? Souhlasila a podrobila se jejich vůli.

PROHLÁŠENÍ MICHALA CÍSAŘEM

5. Císařovna jim tedy svěřila moc a uklidnila svou domluvou hlavní město, jež vzrušeně čekalo na její rozhodnutí. Pak proběhne mystérium císařovy korunovace na císaře: slavnostní průvod, vstup do chrámu, patriarchovo požehnání, korunovace a všechny ostatní obvyklé obřady. První den císař dával dobře pozor, co dělá a co říká. Stále říkal „císařovna“, „má paní“, „jako její otrok“ nebo „podle jejího rozhodnutí“.

6. Stejně mámil takovými slovy i Jana, oslovoval jej „můj pane“, usazoval jej na trůn vedle sebe, čekal na strýcovo znamení, kdykoli chtěl promluvit. Říkal, že je jen nástrojem v rukou umělce, poněvadž ani melodie není dílem kytary, ale dílem umělce, který na ni hraje v souladu se zákony hudby. Lidé žasli nad jeho dobromyslností a obdivovali, že Jan se nezklamal ve svých nadějích. Lstivost císařovy duše unikla ostatním lidem, jen jeho strýc Jan dobře věděl, že mírnost u něho končí na jazyku, kdežto hluboko v nitru se skrývají a doutnají drsné myšlenky. Čím více císař připravoval své úklady, tím více jej Jan podezříval a poznával jeho lstivé smýšlení. Nemohl však nic dělat a nemohl ho snadno zbavit moci, když se mu už jednou tento záměr nezdařil, ačkoli tehdy ve vhodné chvíli k tomu měl příležitost. Zachovával tedy zatím klid, ale neupouštěl úplně od svého plánu. Chtěl se o jeho uskutečnění pokusit, jakmile by císař vůči němu začal postupovat nezákonně. Císař se brzy k němu přestal chovat s přehnanou uctivostí, nečekal už na strýcovo mínění při vládních úkonech a jindy jednal a mluvil vědomě v rozporu s jeho názory.

7. Také Janův bratr Konstantin si přiložil polénko v rozněcování císařových pomluv vůči strýci. Konstantin už dávno záviděl Janovi, že jako jediný z bratrů má v rukou moc a chová se k nim jako pán, a ne jako příbuzný. Dříve nemohl veřejně projevit svou nenávist, poněvadž jejich bratr a císař Jana neobyčejně miloval a vážil si ho i jako nejstaršího i jako velmi rozumného muže, který se osvědčil při správě státu. Ostatní členy rodiny neměl rád a přezíral je, poněvadž neznali v ničem míru a při správě říše mu v ničem nebyli prospěšní. Stávalo se, že Jan dokonce musel mírnit císařův hněv vůči bratrům a vyvolávat u něho laskavější smýšlení vůči nim. Proto tehdy nebylo možné, aby se bratři odvážili nějakého nepřátelského činu proti Janovi, i když mu všichni, a zvláště Konstantin, záviděli jeho slávu.

8. Když však jejich císařský bratr zemřel a nástupnictví ve vládě přešlo na jejich synovce, naskytl se Konstantinovi vhodný okamžik, aby vystoupil proti Janovi. Sám si císaře předcházel už dříve, dokud ještě zastával hodnost césara. Dovoľoval mu, aby čerpal podle libosti z jeho vlastní pokladny a Konstantinovy peníze nahrazovaly Michalovi státní pokladnu a zásobárnu. Tak si Konstantin Michala koupil a mohl už napřed znát jeho stanovisko, jako by vývoj věcí byl zcela jasný. Oba si navzájem sdělovali svá tajemství, oba měli nepřátelský vztah k Janovi za to, že se stavěl do cesty jejich záměrům a sliboval vládu jinému příbuznému. Jakmile byl césar prohlášen císařem, povýšil Konstantina do hodnosti nobilissima, učinil jej svým spolustolovníkem a začal mu skvěle splácet jeho dřívější náklonnost.

9. Zde na chvíli přeruším sled svého líčení a povím něco o císařově povaze a psychice, abyste si, až budu

líčit jeho činy, s údivem nepomysleli, že císař je uskutečňoval bez hlubšího důvodu. Tento člověk se ve svém životě projevil jako složitá bytost, jeho duševním rysem byla právě nestálost a vrtkavost. Na jazyku měl vždy pravý opak toho, co skrýval ve svém srdci, jeho slova nebyla v souladu s jeho záměry. Často, když se na někoho hněval, hovořil s tím člověkem tím laskavěji, provázel svá slova slavnostními přísahami, že ho má rád a že rozhovor s ním je mu velmi příjemný. Často zval k večerní hostině a připíjel si z téže číše právě s těmi lidmi, které chtěl příštího jitra dát popraviti. K smíchu mu byla slova označující příbuzenství, a dokonce i skutečné pokrevní příbuzenství, a vůbec by se ho nebylo dotklo, kdyby všechny příbuzné smetla a pohltila jediná vlna. Svým příbuzným nejen nepřál vládu, to je přirozené, ale nepřál jim ani oheň, vzduch a vůbec nic příznivého. Nechtěl, aby se kdokoli byť jen nepatrně podílel na jeho moci — myslím, že záviděl i samé vyšší moci. Tak nenávistný a podezřívavý vztah měl ke všem a ve všem. V dobách protivenství se choval a mluvil ponížene jako málokdo druhý a ukazoval nízkost svého nitra. Jakmile se poměry změnilý a na chvíli se naň usmálo štěstí, přestal okamžitě hrát divadlo, sňal svou masku a dal se hned unést hněvem, části krutostí se dopouštěl okamžitě, část odkládal na budoucnost. Nedovedl ovládnout svou zlost, byl náladový a zcela nahodilá věc dokázala vyvolat jeho nenávist a hněv. Tak v něm doutnala nenávist k celé rodině, nesnažil se však hned zničit své příbuzné, protože se ještě bál svého strýce, o němž věděl, že se v rodině těší vážnosti jako otec.

10. Přerušil jsem úvodní část svého líčení, vracím se nyní k popisu průběhu událostí. Když se Konstantin

stal nobilissimem a zbavil se strachu před bratrem, odložil rovněž svou úctu k němu, hovořil s ním odvážněji a bezohledněji se stavěl proti jeho rozhodnutím. Často vytýkal císařovi, že Janovi podléhá, a podněcoval tak jeho mysl. Císař, který už tak jako tak byl vůči Janovi podrážděný, se dával ještě více unášet a začal Jana přezírat. Jan by byl těžko nesl, kdyby byl zbaven své hodnosti a svého předního postavení v rodině. Poněvadž však nemohl císaře snadno svrhnout, připravil si jiný plán, který jsem jako svědek těch událostí aspoň tušil, ačkoli většině lidí to ušlo. Myslím, že Jan chtěl vládu přenést na jednoho z císařových synovců, který se jmenoval Konstantin a měl hodnost magistra, a to tak, že by on sám nevystoupil proti císaři, ale dal by pouze Konstantinovi podnět k spiknutí. Potom však dostal strach, aby Konstantin nebyl odhalen a nebyl obviněn, že se svévolně chtěl zmocnit vlády, a nestrhnul tím předčasně do záhuby i Jana a s ním i celou rodinu. Odvodil si předem výsledek, aby mu i začátek akce vyšel podle výpočtu. Usmiřoval císaře s příbuzenstvem a přesvědčil ho, aby jim něco poskytl hned a jiné věci aby jim aspoň slíbil, mezi jiným i záruku svobody v náhlých životních neštěstích. Císař jeho prosbám vycházel vstříc a své sliby potvrzoval listinami, aby Jan v nich měl spolehlivou záruku pro budoucí život. Jakmile byl text listiny zredigován, vsunul do ní Jan tajnou doložku tohoto znění: bude-li některý z císařových synovců usvědčen, že na sebe chtěl strhnout vládu, nechť nepodléhá ani trestu ani soudu, ale nechť se mu dostane od strýce výsady, že nebude vyšetřován.

11. Když toto sepsal, čekal na vhodný okamžik a podal císaři listinu v okamžiku, kdy viděl, že císař nevěnuje jakýmsi písemnostem příliš velkou pozornost.

Císař je zběžně prolétl a potvrdil vlastnoručním podpisem. Jan se domníval, že si takto upravil významným způsobem cestu k svému cíli, byl spokojený a zářil a chystal se už asi realizovat svůj záměr. To však byl počátek útrap, jak to postupně vyplyne z dalšího podrobného vyprávění. Dříve než mohl Jan Orfanotrofos přistoupit k činu, císař začal tušit, co se má stát. Něco předvídal sám, ale také lidé z jeho družiny mu o tom řekli svůj názor; nebudou prý už dále snášet jeho ponižování, ale udělají vše, aby už došlo k rozhodnutí — buď obhájí jeho důstojnost, nebo padnou spolu s jeho mocí.

12. Od té doby císař už neprokazoval Janoviacity, které mu náležely, a přel se s ním i o záležitostech, které bylo třeba vyřizovat. Oba se scházeli jen po dlouhých přestávkách, a když se již sešli, tedy pokaždé zřejmě jen neochotně. Jednou při společném jídle přivedl Konstantin řeč na jakousi záležitost, a když poznal názory obou spolustolovníků, chválil a schvaloval názor vladařův jako výborný a vskutku hodný císaře, kdežto bratrův názor prohlásil za úskočný a věrolomný. Za chvíli začal používat silných slov, vytkl Janovi jeho někdejší pýchu a v přítomné době ho obvinil z potměšilosti a špatnosti. Jan si nechtěl dát tyto slovní útoky líbit, okamžitě se zvedl, neodešel však do svého obvyklého bytu, ale vzdálil se vůbec z hlavního města. Myslel si totiž, že císař ho bude prosit a žadonit a že ho velmi brzy přivede zpět k císařskému dvoru. Při odchodu ho provázela jeho obvyklá tělesná stráž a odešla s ním i značná část senátu. Nevedla je k tomu pouta přátelství, ale většina z nich se domnívala, že Jan se velmi brzy vrátí do své funkce, a zajišťovali si proto předem jeho přízeň. Jejich doprovod měl být oporou jeho paměti.

13. Císařovi nebylo tak docela příjemné, že Jan

odešel z veřejného života, a ještě více ho mrzela a jeho podezření vzbuzovala okolnost, že se za Janem hrnul z hlavního města dav lidí, poněvadž se bál, aby proti němu nezorganizovali povstání. Proto ve své lstivosti a špatnosti Janovi dopisem vytýkal jeho přílišnou hrdost a zval ho k sobě pod záminkou, že s ním chce projednat nějaká státní tajemství. Jan se ihned vrátil v domnění, že císař mu vyjde vstříc, pozdraví ho příslušným způsobem a bude se k němu chovat jako obvykle. Poněvadž v ten den se právě konalo představení, císař odešel brzy ráno a nečekal na setkání se strýcem a nenechal mu ani žádný vzkaz. Jakmile to Jan zjistil, považoval to za ještě větší urážku a ponížení a okamžitě se velmi rozhněván vrátil. Tehdy už nebyl na pochybách o císařově smýšlení, poněvadž jeho jednání jej přesvědčilo, že císař je jeho nepřítelem. Tím skončil definitivně bytí už jen na zvyku založený přátelský vztah mezi nimi, pak už jen jeden kul pikle proti druhému. Jan jako soukromník se snažil jít proti císaři tajně a skrytě, ale ten, opíraje se o svou císařskou pravomoc, projevoval své nepřátelství zcela otevřeně. Nařídil Janovi, aby nastoupil na loď a přišel se ospravedlnit za to, že císaře přezírá a nechce ho ve všem být poslušen.

14. Jan tedy vyplul k císaři, který z nejvyššího místa paláce vyhlížel na moře. Když loď, na níž byl jeho strýc, měla přistát ve Velkém přístavu, dal císař posádce seshora smluvené znamení, aby svou loď obrátili. Za ní už byla připravena k vyplutí jiná triéra, ta přirazila bokem k první lodi a vzápětí odvážela Jana do dalekého vyhnanství. Člověk, který se jeho zásluhou stal nejdříve césarem a později císařem, si nezachoval ani tolik někdejší úcty k němu, aby mu udělil trest s určitou mírou šetrnosti. Vypověděl jej do oblasti určené

pro lupiče, i když později, když už ho hněv trochu přešel, mu povolil určitou menší úlevu. Jan tedy odešel odpykat si nejen tento trest, neboť jeho oči měly spatřit ještě mnohá další neštěstí. Tím se totiž ještě nezavršil osud určený mu, mírně řečeno, Prozřetelností, který na něho měl i v budoucnosti neustále doléhat těžkými ranami a posléze zaměřit katovu ruku na jeho oči a připravit mu znenadání hroznou a násilnou smrt.

15. Když si tento hrozný člověk upravil monarchii podle své míry, nepomýšlel na žádná rozumná opatření ve správě státu, nýbrž chtěl všechno měnit a předělávat podle svých představ. Pro hodnostáře neměl laskavý pohled ani myšlenku, a všechny stejně zastrásoval tyranskými slovy i gesty. Chtěl dokázat, aby jeho poddaní byli skutečně a bezpodmínečně poslušni, většinu vysokých hodnostářů chtěl zbavit jejich obvyklých privilegií, kdežto lidu chtěl dát svobodu tak, aby jej chránil dav, a ne jen vybraná hrstka. Svou tělesnou ochranu svěřil mladým Skythům, které si již dříve koupil, byli to většinou eunuchové, kteří věděli, co od nich čeká, a byli ochotni vykonávat jeho příkazy. Spoléhal na jejich oddanost, poněvadž je poctil vyššími hodnostmi. Část byla jeho tělesnou stráží, jiní zase vykonavateli jeho rozkazů.

16. Tak dosáhl, že jeho záměry byly vykonávány. Získal si vybranou vrstvu lidu hlavního města i trhovníky a řemeslníky a projevy přízně si naklonil jejich smýšlení, aby v nich v případě potřeby měl oporu pro své plány. Oni mu zas byli zavázáni a demonstrovali své přesvědčení veřejnými projevy oddanosti: nedovoľovali, aby šel po holé zemi, a považovali za nepřipustné, aby nekrácel po kobercích a aby jeho kůň nebyl bohatě vyzdoben hedvábnými pokrývkami. Tím vším byl císař

povzbuzen a začal odhalovat své nejskrytější záměry. Už dříve — od té doby, kdy se díky císařovně mohl podílet na vládě — ho jala zuřivá nenávist k ženě, která se proti zdravému rozumu stala i jeho matkou. Teď by si byl nejraději ukousl a vyplivl jazyk za to, že ji kdysi oslovoval „paní“.

O CÍSAŘOVĚ NENÁVISTI A ZÁVISTI VŮČI CÍSAŘOVNĚ

17. Císař se nedokázal už ovládat, kdykoli při slavnostních aklamacích zaslechl její jméno na prvním místě. Nejdříve ji začal zanedbávat a vyhýbat se jí, přestal jí svěřovat svá rozhodnutí, neuvolňoval jí ani nepatrnou částku z císařské pokladny a naprosto ji přehlížel, lze říci, že se jí i posmíval. Držel ji uvězněnou jako nepřítelkyni a uvrhl ji do ponižující vazby. Získal si její služebnice, slídl po všem, co se dalo v ženských komnatách, a nedodržoval nic z toho, na čem se spolu dohodli. Poněvadž ani toto všechno mu nestačilo, připravil jí ještě poslední ránu: rozhodl se vyhnat ji z císařského paláce, a to ne pod nějakou slušnou záminkou, ale na základě nějakého hanebného a lživého výmyslu tak, aby pak ta bestie mohla přebývat na císařském dvoře sama. Jakmile pojal tento úmysl, zanedbával všechny ostatní vladařské povinnosti a všechny myšlenky i prostředky zaměřil k splnění svého nestoudného záměru.

18. Nejdříve svěřil svůj úmysl těm odvážnějším ze svých blízkých. Postupně zkoušel i další, o nichž věděl, že mají bystrý úsudek i ostatní rozumové vlastnosti. Někteří ho povzbuzovali a radili mu, aby svůj záměr uskutečnil, druzí ho od něho úplně zrazovali,

další mu radili, aby svůj plán podrobil ještě důkladnější úvaze, a konečně poslední mysleli, aby rozhodnutí o něm přenechal astrologické předpovědi a zjistil, zda je právě teď vhodná chvíle pro jeho uskutečnění a zda mu nestojí v cestě seskupení hvězd. Císař všechny rady vážně vyslechl, byl ochoten udělat cokoli, co by mu bylo prospěšné (chtěl totiž jakýmkoli prostředkem dosáhnout svého cíle), přece však nedbal ostatních rad a snažil se poznat budoucnost pomocí astrologů.

19. V té době měl k dispozici významnou skupinu lidí, kteří se zabývali touto naukou, a také já jsem s nimi přišel do styku. Nezatěžovali si mysl úvahami o postavení a pohybu hvězd na nebeské klenbě a neusilovali ani o důkazy a předvídání těchto jevů na základě geometrických zákonů. Stanovili prostě středy, potom pozorovali vzestupy a sestupy zvířetníku a všechno, co s tím souvisí, totiž „vládce domů“, místa a hranice konstelací a které z nich jsou lepší a které horší, a tazatelům předpovídali věci, na něž se ptali. Někteří z nich se svými odpověďmi skutečně strefili do černého. Hovořím o těchto věcech, poněvadž tu nauku sám znám, dlouho jsem ji studoval a mnohým z těch lidí jsem pomohl při určování konstelace. Nevěřím však, že náš osud se řídí pohybem hvězd. Odložme však rozbor tohoto problému na jinou dobu, poněvadž je tu mnoho sporných bodů, které svědčí pro i proti.

20. Tehdejší císař neprozradil, o jaký druh činu mu jde, obrátil se na astrology s neurčitou otázkou a zeptal se jen, zda konstelace hvězd není nepříznivá tomu, kdo se chce odvážit velkého činu. Astrologové učinili pozorování a přesně prozkoumali, jaká rozhodnutí hvězdy pro určený okamžik naznačují. Jakmile viděli, že všechno je plné krve a chmur, odrazovali císaře od

jednání. Ti chytřejší mezi nimi doporučovali odklad na příznivější dobu. Císař jim odpověděl výbuchem smíchu a poškleboval se, že jejich věda lže. „Jděte k čertu,“ řekl, „já svou odvahou překonám přesnost vaší vědy!“

21. Poté se dal hned do díla a projevil se v celé kráse. Ten ničemný syn si vymyslel nějaké pomluvy proti své matce, která mu nechystala nic zlého, a odsoudil císařovnu jako travičku. Ačkoli dosud neměla ani potuchy o jeho drzém činu, dal ji — urozenou — on, cizinec nižšího původu, vyvést z komnat, kde byla doma. Předvedl proti ní lživé svědky, vyšetřoval ji za činy, o nichž vůbec nic nevěděla, žádal, aby se z nich zodpovídala, a posléze jí určil trest, jako by se byla dopustila nejhroznějších zločinů. Pak ji dal ihned vsadit na loď a jako doprovod jí určil lidi, kterým předem dal pokyn, že si vůči císařovně mohou všechno dovolit. Vypověděl ji z císařského paláce a usadil ji na jednom z ostrovů ležících před Konstantinopolem, který se jmenuje Princův ostrov.

22. Později jsem hovořil s některými z jejích tehdejších průvodců a ti říkali, že když loď už vyplouvala, císařovna se dívala směrem k císařským komnatám a oslovila palác slovy znějícími jako žalozpěv. Vzpomněla si na svého otce i další předky, neboť císařské dědictví na ni přecházelo už po pět pokolení. Když vzpomínala na svého císařského strýce, mám na mysli Basileia, který vynikl nad všechny císaře a byl pro římskou říši neobyčejným štěstím, zalily se její oči prudce slzami a řekla: „Můj strýci a císaři, tys mne ihned po narození zavinul do císařských plen a měl jsi mne raději a dával jsi mi přednost před mými sestrami, protože jsem se ti podobala, jak jsem to často slyšela od očitých svědků. Líbal a objímal jsi mne se slovy: buď zdráva, děťátko,

a dlouho žij, jiskřičko našeho rodu a vznešený klenote císařství! Vychovával a vedl jsi mne a očekával jsi ode mne veliké věci pro stát, ale zklamal jsi se ve svých nadějích. Jsem zneuctěna sama a zneuctila jsem celý svůj rod, odsouzena za hanebností a vyhnána z císařského paláce. Nevím ani, do které země mne vezou, abych tam odpýkávala svůj trest. Bojím se, aby mě nehodili napospas dravé zvěři nebo neuvrhli do mořských vln. Kéž na mne shlédneš z výše a vší svou mocí ochrániš svou neteř!“ Ale když přišla na ostrov, na vykázané jí území, zbavila se na chvíli zlých předtuch a děkovala Bohu za to, že žije, konala oběti a modlila se k svému ochránci.

23. Nic víc také nechtěla podnikat, a jak by také byla mohla, když trávila život ve vyhnanství a měla k ruce jedinou služebnou? Ten hrozný člověk však připravoval proti císařovně další machinace a chystal jí další a další rány. Nakonec za ní poslal lidi, kteří ji měli zbavit vlasů, lépe řečeno života, a obětovat ji, nevím zda Pánu nebo spíše hněvu císaře, který to nařídil. Když uskutečnil i tento úmysl, nechal ji na pokoji, jako by už byla mrtva. Pak sehrál komedii a připravil divadlo, v němž „odhalil“ senátu císařovninu už dávno chystané plány, tvrdil, že ji už dlouho měl v podezření a že ji dokonce často přistihl při činu, že však držel její zločin v tajnosti z ostychu před senátory. Takové bajky si vymyslel a napovídal senátu a získal tak jejich hlasy, aby říkali věci neodpovídající skutečnosti, ale jaké si vyžadovala doba. Když se dostatečně obhájil před senátem, pokoušel se získat i lid a podařilo se mu z některých z nich udělat poslušné nástroje svých plánů. Hovořil k nim, vyslechl je, a když došel k názoru, že také oni jeho jednání schválili, rozpustil jejich shromáždění.

dění. Pak si dopřál oddechu z námah jako po těžkém zápase, oddával se veselým zábavám, divže se nedával do tance a neskákal radostí. Nebyla však už vzdálena doba, kdy měl náhle a znenadání pykat za svou tyran-skou zpupnost.

24. Od tohoto okamžiku řeč nestačí k líčení událostí a duch neobsáhne míru Prozřetelnosti. Říkám to alespoň, posuzuje druhé lidi podle sebe. Ani básník, jehož duše i jazyk se vyznačují božskou inspirací a pohnutkami, ani řečník, jemuž se dostalo nejvyššího nadání a výmluvnosti a který prohloubil vrozenou schopnost naučeným uměním, ani filozof, který důkladně studoval záměry Prozřetelnosti a mocí svého rozumu pochopil nadpřirozené věci, by nedokázali přiměřeným způsobem vylíčit tehdejší události. Básník by své líčení dramatizoval a vyjádřil je pestrými obrazy, řečník by sáhl k vznešenému stylu a harmonické skladbě slov v souladu s velikostí líčeného děje, filozof by nepovažoval události za náhodné, ale hledal by logické příčiny, které stály u kořenů onoho velkého mystéria (tak to lze nejlépe nazvat), jež se odehrálo před očima všech. Proto bych byl raději pomlčel o tehdejším velkém pozdvižení a bouřích, kdybych si nebyl zároveň vědom, že bych tím zamlčel nejvýznamnější událost svých Letopisů. Jen proto se odvažuji na své malé loďce přeplout širé moře. Vylíčím tedy, pokud budu schopen, jaké převratné události vyvolala božská spravedlnost po císařovnině vypovězení.

25. Císař se oddával rozkošem a byl pln pýchy. Celé hlavní město, myslím lidé všeho druhu, stavu i věku, se dostávali postupně do vzruchu a začali být nepokojní, jako by město začalo ztrácet svůj přirozený řád. Nebyl tu nikdo, kdo by si nebyl nejdříve jen tiše mumlal pro

sebe, ale ve svém nitru už spřádal o té záležitosti nebezpečnější myšlenky a posléze o ní začal mluvit zcela otevřeně. Jakmile se rozšířila zpráva o novém neštěstí, jež postihlo císařovnu, upadlo celé město na první pohled do hlubokého zármutku. Tak jako při velkých přírodních katastrofách klesají lidé na mysli a nemohou se vzpamatovat z hrůz, jimiž prošli, i v očekávání nových, stejně i tehdy zachvátila jejich mysl hluboká skleslost a nevýslovný žal. Druhého dne už nikdo nedokázal držet jazyk za zuby, ani hodnostáři, ani příslušníci duchovního stavu, ale ani císařovi příbuzní a členové jeho domácnosti. K velkým činům se chystal řemeslný lid, svůj hněv nedokázali ovládnout ani žoldnéřské a spojenecké útvary, jež si císařové zpravidla vydržují, totiž taurští Skythové i jiní, každý chtěl položit život za svou císařovnu.

26. Také lid z tržišť se už nedržel na uzdě a bouřil se, aby násilím odplatil násilníkovi. A ženy — ale jak to mám popsat tomu, kdo to neviděl? —, viděl jsem mnohé z nich, které dosud nikdo nespátril mimo ženské komnaty, jak táhly na veřejnosti, křičely, tloukly se v prsa a naříkaly nad císařovniným utrpením. Ty zbylé se hnaly jako lítice, vytvořily významný šik proti císaři poskvrněnému zločinem a křičely: „Kde je ona jediná, ušlechtilá svou duší a krásná svým tělem? Kde je jediná ze všech svobodná, paní celého rodu, která zcela podle zákona držela dědičné právo císařské vlády, neboť císařem už byl i její otec, její děd i praděd? Jak se mohl odvážit ten člověk nízkého původu vztáhnout ruku na urozenou paní a uskutečnit záměr, který dosud ničím nepojala?“ Tak mluvily a sbíhaly se, aby zapálily císařský palác. A poněvadž už jim nic nestálo v cestě, neboť všichni už se proti tyranovi vzbouřili, řadily se

nejdříve v malých skupinách — jakoby válečných útvarech —, a posléze táhly v jednom šiku se všemi obyvateli hlavního města proti tyranovi.

27. Všichni byli ozbrojeni, jeden držel sekýru, druhý mával těžkou železnou sečnou zbraní, další se chopili luku nebo oštěpu. Dav nesl velké kameny v náručí a v rukou a hnal se vpřed bez jakéhokoli pořádku. Já jsem tehdy stál před vchodem do císařského paláce. Už delší dobu jsem byl císařovým tajemníkem a byl jsem před krátkou dobou zasvěcen do přijímacího ceremoniálu. Byl jsem právě ve vnějším sloupořadí a diktoval jsem jakési velmi tajné dopisy. Tu nám náhle udeřil v sluch jakýsi hluk jako od koňských kopyt a ten zvuk většinu přítomných rozrušil. Pak přiběhl kdosi se správou, že veškeren lid se vzbouřil proti císaři a jako na pokyn se shromáždil, aby uskutečnil svůj záměr. Řadě lidí se události jevily něčím nečekaným a nesmyslným, já jsem však pochopil podle toho, co jsem předtím sám viděl nebo slyšel, že už jiskra vzplála v požár a že k jeho uhašení by bylo potřeba mnoha řek a neustálého proudu vody, aby se uhasil. Vsedl jsem ihned na koně a projel středem hlavního města, a tak jsem na vlastní oči viděl věci, jimž teď sám sotva mohu uvěřit.

28. Lidé se nechovali jako dříve, nýbrž vypadali, jako by jimi vládla nějaká vyšší síla: běželi zběsileji, síla jejich rukou vzrostla, jejich pohled byl ohnivý a vzrušený, svaly silnější. Nikdo se nechtěl, a pokud k tomu někdo radil, ani se už nemohl chovat mírněji a upustit od pojatého záměru.

29. Rozhodli se táhnout nejdříve proti členům císařovy rodiny a zbořit jejich krásné a honosné domy. Dali se hned do díla a vrhli se na ně společně. Všechno se řítilo k zemi, části domů byly zasypány, části zas

odhaleny. Zасыпány byly střechy, které byly strženy na zem, a odhaleny byly základy, které vyhřezly ze země, jako by země setřásla ze sebe jejich tíhu a vyvrhovala jejich základní kameny. Většinu těch staveb nebořily ruce dospělých a zralých mužů, ale nedospělé dívky a vůbec děti obojího pohlaví. Všechny stavby povolovaly při prvních útocích. Lidé odnášeli kusy, které se jim podařilo ulomit nebo strhnout, rovnou na trh a nabízeli je k prodeji bez velkého dohadování o ceně.

30. Tyto události probíhaly v hlavním městě, jehož obvyklé vzezření se velmi rychle změnilo. Císař byl stále ve svém paláci a zpočátku se událostmi vůbec nedal vyrušit z klidu: chtěl občanské bouře ukončit bez krveprolití. Když však už bylo jasné, že jde o povstání, a když lid se začal šikovat do oddílů a jeho vojsko začalo nabývat pozoruhodných rozměrů, císař byl velmi znepokojen, ale poněvadž byl jako v obležení, nemohl vůbec nic podniknout. Báł se vyjít z paláce, ale stejně se báł i obléhání. Neměl žádné spojence v císařském paláci a nemohl ani odnikud získat posily. Žoldnéřské oddíly vydržované u dvora byly zčásti nerozhodného smýšlení a nepodrobovaly se ve všem rozkazům, zčásti otevřeně přešly na druhou stranu, odtrhly se od císaře a přidaly se k vzbouřenému davu.

31. V krajní nouzi mu pomohl jako spojenec jeho strýc nobilissimus Konstantin. V době, kdy vypuklo povstání, nebyl v císařském paláci. Když se dověděl o těch hrozných událostech, děsil se jejich průběhu a uzavřel se nejdřív ve svém domě. Velmi se báł davu, který obléhal jeho dveře, měl strach, že odchod z domu by znamenal jeho okamžitou smrt. Pak ale ozbrojil všechny lidi v domě, aniž se sám chránil jakoukoli zbraní, a potom náhle a nepozorovaně rozrazili dveře a jako

blesk se hnali městem s meči v ruku, odhodláni zabít každého, kdo by se jim chtěl postavit na odpor. Podařilo se jim proniknout městem, zabušili na brány paláce a přišli císaři na pomoc v nebezpečí. Císař je radostně vítal a málem začal strýce líbat za to, že s ním zvolil společnou smrt. Rozhodli se, že císařovnu, kvůli níž se dav vzbouřil a kvůli níž vypuklo povstání, ihned povolají zpět z jejího exilu a že vzhledem k stavu nouze postaví mužstvo v císařském paláci, kopínky a prázata proti drze útočícímu davu. Ti pak skrytě ze střech stříleli z praků a vrhali kopí, podařilo se jim zabít dost lidí a roztrhnout dosud pevný šik. Jakmile to však útočníci poznali, vzpamatovali se a srazili se ještě pevněji.

32. Mezitím byla dopravena do císařského paláce i císařovna, která ani neměla příliš velkou radost z toho, co Bůh pro ni činí, spíše se bála, aby jí ničemný císař nezasadil ještě nějakou větší ránu. Proto nevyužila situace, nevyčítala císaři svůj nešťastný osud, nezměnila své chování k němu, ale ještě ho litovala a plakala nad ním. Když se císařovna už měla převléci a vzít na sebe nachové roucho, vymohl na ní záruku, že nezmění svůj nynější způsob života a neodloží (mnišské) roucho, až se bouře utiší a že se spokojí se vším, co o ní bude rozhodnuto. Císařovna všechno slíbila, ať se jednalo o cokoli, a tak se v nebezpečí stali spojenci. Vyvedli ji na nejvyšší místo hippodromu a ukázali ji vzbouřenému davu domnívající se, že utiší rozpoutané vášně tím, že přivedli lidu zpět jeho paní. Někteří lidé ji však nestačili spatřit a ti, kteří ji poznali, začali tyrana nenávidět ještě víc za to, že se ani v nebezpečí nedokázal zbavit hrubosti a špatnosti.

33. Povstání proti císaři pak vzplanulo ještě větší silou. Pak je pojala obava, aby je tyran ve spojení

s císařovnou neporazil a aby se většina lidí na císařovnu výzvu nevzdala, a proto se rozhodli postupovat tak, jak to proti tyranovým machinacím bylo jediné možné.

34. Svému dalšímu líčení chci předeslat krátký úvod, aby mé vyprávění postupovalo po pořádku. Musím připomenout něco z dřívějších událostí a navázat pak na ně své další líčení. Jak jsem výše řekl, Konstantin neměl jen jednu dceru, nýbrž tři. Nejstarší z nich zemřela, nejmladší po krátký čas žila se svou císařskou sestrou a určitým způsobem se s ní podílela na vládní moci. Její jméno sice nebylo uváděno v akla-
macích, byla však velmi ctěna a v císařském paláci zaujímal vznešené místo hned po své sestře. Poněvadž ani příbuzenství, ba ani původ z jedné matky zpravidla nebrání závesti, nepřála císařovna Theodora (tak se její sestra jmenovala) ani tyto menší pocty. A když také nějací pomlouvači si proti ní začali otvírat ústa, přesvědčila císařovna císaře Romana, aby odstranil Theodora z paláce, aby jí dal ostříhat vlasy a určil jí čestné vězení v některém z nejokázalejších císařských domů. To se také ihned stalo a žárlivost, která rozdělila obě sestry, přiřkla jedné z nich vyšší, druhé sice nižší, ale důstojnější postavení.

35. Theodora se s tímto rozhodnutím smířila, netrápila se ani pro změnu svého šatu, ani pro své odloučení od sestry. Ostatně císař jí neodepřel zcela svou dřívější úctu, ale dopřával jí i trochu císařské přízně. Po smrti Romanově se vlády ujal Michal (IV.), který, jak bylo výše řečeno, po krátkém čase úplně zapomněl i na císařovnu a o její sestru se už vůbec nestaral. Když zemřel po naplnění svých dnů i Michal, ujal se vlády jeho synovec, který neměl ani ponětí, kdo je Theodora,

zda pochází z císařského rodu, a bylo mu zcela lhostejné, zda existuje či zda zemřela. Theodora se ani v této situaci či spíše při tomto postoji císařů vůči ní nevzpírala jejich přání a nepodřizovala se ani tak násilí, nýbrž jednala z vlastní vůle. Tolik úvodem k dalšímu líčení.

DAV PŘECHÁZÍ NA STRANU CÍSAŘOVNY THEODORY

36. Lid tedy povstal proti tyranovi, jak jsem již řekl, a počal se nyní obávat, aby věci nedostaly jiný směr, aby císař nad nimi nenabyl vrchu a všechno neskončilo pouhým rozruchem. Poněvadž lid už nebyl s to zajistit si pro sebe první císařovnu, vždyť té se před ním zmocnil tyran a uvedl ji jakoby do svého přístavu, obrátil nyní svou pozornost k její sestře jako k druhému výhonku císařského rodu. Neučinili tak bouřlivě ani neuspořádaně, ale v čelo svého šiku postavili jako jakéhosi velitele jednoho ze služebníků jejího otce. Ten člověk nebyl původem Řek, ale charakter měl vynikající, vzhled hrdinský a pocházel ze staré vážené a urozené rodiny. S tímto ušlechtilým velitelem v čele kráčel lid v sevřených řadách k Theodoře.

37. Ta byla nečekanou událostí zcela vyděšena a odolala prvnímu pokusu lidu. Utekla se do chrámu a zůstávala hluchá ke všem domluvám. Pak ale občanské vojsko zanechalo domluv a použili proti ní síly. Několik lidí tasilo dýky a hnali se k ní, jako by ji chtěli zabít, poté se odvážili vyvléci ji ze svatyně a vyvést ji ven. Oblekli jí slavnostnější roucho, posadili na koně, obklopili ji ze všech stran a vedli k velkému chrámu Boží moudrosti. Potom už nejen lidové vrstvy, ale i veškerá

elita se přiklonila k Theodoře, všichni se naprosto odvrátili od tyrana a aklamací provolali Theodoru císařovnou.

ÚTĚK CÍSAŘE I JEHO STRÝCE A JEJICH OSLEPENÍ

38. Jakmile se to tyran dověděl, bál se, aby dav ho náhle nepřepadl a nezabil v císařském paláci. Vstoupil proto spolu se strýcem na jednu z císařských lodí a přistál u posvátného Studijského kláštera, kde se převlékl a vzal na sebe roucho prosebníka a utečence. Jakmile se zpráva o tom rozšířila po městě, nabyli znovu odvahy všichni, i ti, kteří dosud byli zastrašení a vyděšení. Jedni začali přinášet milodary Bohu, druzí oslavovali císařovnu a prostý lid z tržišť se dával do tance a zpíval písně o těchto událostech na notu, která právě v tom okamžiku vznikla. Většina lidí se však v divokém běhu hnala k císaři, aby ho ubili a zabili.

39. Tak se choval lid. Theodořini lidé poslali za císařem hlídku, jejímž velitelem byl jeden ze šlechticů. Já jsem ho provázel, poněvadž jsem byl jeho přítelem a on mne vždy přibíral k poradě i k výkonu svých rozhodnutí. Když jsme dorazili k bráně kláštera, spatřili jsme druhou samozvanou hlídku, zástup lidu, který obklíčil chrám a užuž se chystal jej zbořit. Proto jsme se jen s obtížemi dostali do chrámu. Zároveň s námi tam vnikl i velký dav, který vykřikoval hesla proti zlosynovi a zasypával ho nadávkami.

40. Ani já jsem za ním nešel v mírné náladě, poněvadž jsem měl soucit s císařovnou a byl jsem na císaře trochu rozhněván. Když jsem však přišel k svatému oltáři, kde se císař nalézal, a když jsem uviděl oba

uprchlíky, císaře, jak se pevně tiskne k svatému oltáři božímu, a nobilissima Konstantina po jeho pravici, oba nejen v jiném šatu, ale i s jiným srdcem, plné hanby, tu už nezůstala v mém nitru ani stopa hněvu. Ustrnul jsem a oněměl údivem, jako by byl do mne uhodil blesk, a nemohl jsem se z té nenadálé události vzpamatoval. Pak jsem se vzchopil a proklínal náš život, v němž může docházet k tak strašným změnám. Usedavě jsem zaplakal, jako by z mého nitra náhle vyrazil jakýsi pramen, až se mé rozrušení nářkem uklidnilo.

41. Dav, který vnikl do chrámu, obklopil oba muže jako smečka divoké zvěře a chystal se je rozsápat. Stál jsem na pravé straně oltářní mříže a naříkal jsem. Když oba uprchlíci viděli, že s nimi mám soucit a že se proti nim nestavím docela nepřátelsky, nýbrž projevují dokonce určité známky šetrnosti, přiběhli ke mně. Změnil jsem trochu svůj postoj a nejdříve jsem začal nobilissimovi tiše vyčítat mezi jiným i to, že byl ochoten podílet se spolu s císařem na křivdách páchaných na císařovně. Pak jsem se obrátil i na toho, jenž se zmocnil vlády, s otázkou, čím mu ublížila jeho matka a paní, že jí způsobil takové utrpení. Oba mi odpověděli. Nobilissimus řekl, že se na synovcově plánu proti císařovně nepodílel a že ho ani k ničemu takovému nepodněcoval. „Kdybych ho byl chtěl zadržet,“ řekl, „bylo by se mi asi vedlo špatně. Ten člověk (a při těch slovech se obrátil k císaři) se nikdy nedal odvrátit od žádného svého přání a tužby. Kdyby bylo bývalo v mých silách ovládnout ho, nebyla by nyní celá má rodina vyhubena a zničena ohněm a železem.“

42. Chci nyní nakrátko přerušit své líčení a vysvětlit, co měl nobilissimus na mysli. Když císař poslal Jana Orfanotrofa do vyhnanství, vyvrátil tím jakýsi

pilíř svého rodu a snažil se pak tento rod zcela vyhladit. Podrobil kastraci všechny příbuzné, kteří většinou už byli zralými muži, narostl jim vous, stali se již otci a zastávali významné úřady, a nechal je žít jen polovičním životem. Ostýchal se přece jen přímo je zabít a takto se mu podařilo odstranit je vhodnějším způsobem.

43. To byla odpověď nobilissimova. Tyran jen potřásl lehce hlavou, s námahou vynutil z očí něco slz a řekl: „Bůh vsutku není nespravedlivý a spravedlnost mě nyní trestá za mé činy!“ Po těchto slovech se hned zase přidržel oltáře a žádal, aby mu podle práva bylo uděleno mnišské roucho. Oba se pak podrobili obřadu výměny roucha a stáli tu sklíčení, ustrašení v obavě před útokem lidu. Myslel jsem, že bouře tím skončily, divil jsem se té podívané a žasl nad tím rejem utrpení. Byla to však jen krátká předehra ještě horší tragédie. Budu o tom postupně dále hovořit.

44. Když se již den chýlil k večeru, objevil se náhle někdo z těch, kdo byli právě pověřeni vysokou funkcí, a tvrdil, že má od Theodory příkaz převést utečence na nějaké jiné místo. Provázel ho zástup občanů i vojáků. Když došel k oltáři, u něhož ti dva hledali azyl, nařídil oběma přísným hlasem, aby vyšli. Poněvadž ti dva však viděli, že dav má katovské úmysly, že jejich vůdce naznačuje, že přišla rozhodná chvíle a že proti svému obyčeji se začíná chovat drsněji, prohlásili, že nevyjdou, a ještě pevněji se přimkli k sloupům podpírajícím svatý oltář. Úředník tedy upustil od přísného tónu, začal jim domlouvat mírnějším způsobem, přísahal při svatých ostatcích a uváděl všechny možné argumenty, že se jim nic zlého nestane a že on, jenž sem byl vyslán, s nimi nenaloží tvrději, než si okolnosti vyžadují. Oni však — jednou už vyděšení — zůstali hluší a z toho, co se dělo,

měli předtuchu nejhorší pohromy. Chtěli raději padnout jako oběť v chrámu než podlehnout mučení pod širým nebem.

45. Úředník poté upustil od přesvědčování slovem a přešel k použití síly. Dav proti nim začal napřahovat ruce a jakoby na jeho příkaz se chystal k nezákonnému činu — jako dravec chtěl utečence vyštvať od oltáře. Ti s žalostným křikem vzhlíželi k sboru mnichů a zoufale prosili, aby jim dali naději a nedopustili, aby od oltáře byli krutě vyhnáni lidé, kteří hledají ochranu u Boha. Většina přítomných členů hlídky byla při pohledu na jejich utrpení zaražena, neměli však odvahu postavit se na odpor živelnému průběhu událostí. Vymohli si na davu splnění určitých podmínek a uvěřili přísahám jeho vůdce a na základě této dohody mu vydali oba utečence. Šli pak za nimi, aby jim v případě potřeby přispěli na pomoc. Ale těm už nemohlo pomoci vůbec nic, všechno se vyvíjelo v jejich neprospěch a všichni byli proti nim poštvní.

46. Theodořini lidé znali císařovninu závist a věděli, že císařovna by raději na trůně viděla čeledína z konírny, než aby se dělila o vládu se sestrou. Došli k správné úvaze, že císařovna by mohla sestru odstrčit a tajně znovu uvést na trůn bývalého císaře. Jednomyslně se shodli na tom, že je třeba utečence odstranit. Ti mírnější nesouhlasili s rozsudkem smrti, uvažovali a dohadovali se proto, jak by mohli nějakým jiným způsobem zmařit jeho naděje. Co nejrychleji vyslali bezohledné a drsné muže s rozkazem, aby oba utečence železem zbavili očí, jakmile spatří, že opustili posvátné místo.

47. Michal a nobilissimus Konstantin už vyšli z chrámu a venku je čekal ponižující doprovod. Dav se

jim posmíval, jak už to za takových okolností bývá, někteří si z nich s hlasitým smíchem tropili žerty, druzí podléhali výbuchům hněvu. Chtěli je tak vést středem města. Nedošli ještě příliš daleko a narazili na oddíl, jemuž bylo nařízeno zbavit utečence zraku. Po vyhlášení rozsudku se začali připravovat kati a brousit svůj železný nástroj. Odsouzenci uslyšeli rozsudek a ztratili jakoukoli naději na útěk, poněvadž přítomní buď rozsudek schvalovali nebo se mu aspoň nevzpírali. Hlas jim uvázl v hrdle a byli by na místě padli mrtví, kdyby k nim nebyl přistoupil jakýsi senátor, neposkytl jim útěchu v neštěstí a nedodal jim aspoň trochu odvahy.

48. Nastalá situace a neštěstí zlomily císaře a po celou tu pro něho zlou dobu se choval stejně: chvíli naříkal, chvíli zase ztrácel sílu mluvit, žalostně prosil o pomoc každého, kdo se k němu přiblížil, modlil se k Bohu vztahuje prosebně ruce k nebi, k chrámu, ke všem. Jeho strýc se choval zpočátku stejně, ale jakmile se vzdal naděje na záchranu, vzpamatoval se, postavil se statečněji tváří v tvář utrpení a obrnil se vůči pohromě, která se na něho hnala (byl také povahově pevnější a vyrovnanější a dovedl ovládat svá duševní hnutí). Když viděl, že kati jsou připraveni provést své dílo, vrhá se sám vstříc trestu a klidně se vydává vražedným rukám. Poněvadž zástup občanů mu neponechal žádný volný prostor, vždyť každý z přítomných chtěl stát v první řadě a odtud vidět divadlo výkonu trestu, nobilissimus se klidně rozhlédl, hledal toho, jemuž byla svěřena ta tragická úloha, a řekl mu: „Hej ty, naříd, aby zástup ustoupil, abys lépe viděl, jak statečně snáším své neštěstí!“

49. Když ho kat chtěl spoutat, aby se mu při oslepování nevytrhl, řekl: „Ty, jestli uvidíš, že se pohnu,

přibij mě třeba na kůl!“ Po těch slovech si lehl na zem, ani nezbledl, nevypustil slovíčka ani povzdechu, ale vypadal docela jako mrtvý. Pak mu vyrazili obě oči, jedno po druhém. Císař si podle cizího utrpení mohl předem představit své vlastní a plně je prožíval, tloukl se rukama, dráсал si tváře a žalostně řval.

50. Oslepený nobilissimus se zdvihl ze země, opřel se o kohosi ze svých blízkých, docela odvázně mluvil s lidmi, kteří k němu přistupovali, a jako by si ani ze smrti nic nedělal, ukázal se silnějším, než připouštěla doba. Poněvadž kat viděl, že císař ztratil veškerou odvahu a snížil se k prosbám, svázal jej pevněji a držel ho s větší silou, aby sebou při výkonu trestu nezmítal. Když byly oči vyrvány i císařovi, dav se uklidnil a přestal bouřit. Nechali oba na pokoji a sami spěchali za Theodorou. Z obou císařoven ta první byla v císařském paláci a druhá ve velikém chrámu Boží moudrosti.

51. Senát nevěděl, ke které z nich se má přiklonit. Tu v císařském paláci ctili jako prvorozenou, tu v chrámu zase za to, že přispěla k svržení tyрана a že díky jí vzrostly i jejich naděje na záchranu. Diskutovali tedy o tom, komu svěřit vládu. Starší sestra rozřešila jejich pochyby: jako první políbila a přívětivě objala sestru a rozdělila císařský los mezi sebe a ji. Dohodla se s ní takto o vládě, pozvala ji, aby přišla k ní se slavnostním průvodem a učinila ji svou spoluvládkyní. Tak si počínala Zoe. Theodora se dosud zcela nezbavila úcty k sestře, přiznala jí právo na prvenství z titulu starší sestry a přenechala jí právo na okázalejší vystupování tak, aby zároveň byla spoluvládkyní i podrízenou své sestry.

ZOE A THEODORA (1042) —
KONSTANTIN IX. (1042 — 1055)

1. Tak přešla vláda na obě sestry a tehdy se naše doba poprvé stala svědkem toho, že se ženská komnata změnila v císařskou poradní síň. Občanská i vojenská vrstva uznávala obě sestry jako vládkyně a byla poslušnější, než kdyby jim byl vládl a přísně rozkazoval nějaký drsný muž. Nevím, zda existuje ještě jiný rod stejně milý Bohu, jako je jejich. Divím se tomu zvláště proto, že vím, že tento rod nevzešel a nebyl vypěstován ze zákonitého kořene, ale z vražd a krve. A přece bohatě rozkvetl a vydal květy, z nichž ze všech vzešly císařské plody nesrovnatelné krásy a velikosti. Ale to říkám jen mimochodem jako odbočku svého díla.

2. Zatím chtěly obě sestry vládnout samy a nejmenovaly pro vyřizování různých vládních záležitostí žádné nové vedoucí úředníky. Nechtěly rovněž okamžitě měnit zavedený pořádek. Propustily pouze členy tyranovy rodiny, ostatní úředníky ponechaly ve vládní službě, poněvadž jim zůstali věrní a osvědčili svou oddanost jejich rodině. Tito lidé se pak báli, že by jednou v budoucnosti mohli být obviňováni z toho, že zaváděli nepříslušné novoty, že činili nesmyslná rozhodnutí a že se dopouštěli nezákonností, proto vedli velmi pečlivě vojenskou i občanskou agendu a snažili se plnit povinnosti vůči oběma sestrám, jak jen to bylo možné.

3. Pro obě sestry zavedli stejný císařský ceremoniál, jaký měli předchozí císařové. Obě seděly v popředí císařské tribuny jakoby v jedné linii, která však směrem

k Theodoře poněkud ustupovala. Vedle nich stály strážní oddíly vyzbrojené holemi nebo meči a také ti, kteří třímají v pravicích sekery. Za nimi stáli lidé nejoddanější a ti, kteří byli pověřeni výkonem nějakých povinností. Ve vnějším kruhu kolem nich stála jakási druhá stráž, která zaujímala druhé místo po nejvěrnějších. Všichni měli uctivý výraz a oči upřené k zemi. Za nimi stáli členové senátu a nejvznešenější třída lidí, pak úředníci druhého a třetího stupně, všichni uspořádaní v řadách a s příslušnými odstupy. Za tohoto uspořádání probíhala všechna jednání, rozhodování sporů, diskuse o státních záležitostech, o daních, jednání s vyslanci, byl vyslovován nesouhlas i souhlas a vůbec se zde odehrávalo vše, co je náplní vládní činnosti. Nejvíce hovořili lidé pověřeni vysokými úřady, ale v případě potřeby dávaly příkazy nebo odpovídaly klidným hlasem i císařovny, buď poučeny a informovány příslušnými odborníky, nebo podle vlastní úvahy.

4. Chci také říci něco o povaze obou císařoven, kdo je nepoznali. Starší Zoe uměla pohotověji uvažovat, ale pomaleji mluvit. U Theodory tomu bylo naopak. Rozhodovala se pomalu, ale jakmile začala mluvit, hovořila rychle, dobře a živě. Zoe se snažila rychle uskutečňovat svá přání a její ruka stejně ochotně a rychle rozdělovala život i smrt. V tom se podobala mořským vlnám, které hned zdvíhají, hned zas potápějí lodě. Theodora měla jiné povahové rysy, její povaha byla klidná a po určité stránce dokonce trochu tupá. Zoe měla štědrou ruku a byla by dokázala za den vyčerpat moře plné zlatého písku, Theodora odpočítávala pečlivě mince, protože neměla prameny, z nichž by neomezeně čerpala, ale byla v těchto věcech také strážlivější.

5. A abych řekl vše a nic nezastíral — vždyť mým cílem není chvalořeč, nýbrž přesné historické dílo —, sestry neměly dostatečné schopnosti k vládě. Nevyznaly se ve státní správě, nedovedly přijímat pevná rozhodnutí ve vládních záležitostech a většinou spojovaly vážné císařské povinnosti s malichernostmi ženských komnat. Dodnes mnozí lidé starší sestru vychvalují za to, že po léta rozdávala štědré dary, a činí tak právě ti, kterým se z těch darů dobře vedlo. Ale právě to bylo základní příčinou rozvratu a zkázy římské říše. Dobročinnost je jistě nejvýznačnější vlastností císařů, a pokud se uplatňuje kriticky, pokud se přihlíží k době, k postavení a rozdílu mezi jednotlivými osobami obdarovávaných, pak je to činnost chvályhodná. Pokud se však k těmto okolnostem nepřihlíží, pak jsou to vyhozené peníze.

6. Sestry měly nejen odlišnou povahu, ale ještě víc se lišily vzhledem. Starší sestra byla plnější postavy, nepřiliš vysoká, velké oči se otvíraly pod přísným obloukem obočí, nos byl sotva znatelně ohnutý, měla plavé vlasy a tělo zářivě bílé. Prožitá léta na ní zanechala málo stop. Díval-li se někdo na její harmonicky souladné tělo, pokud nevěděl, na koho se dívá, byl by řekl, že je to mladá žena. Nikde po těle neměla vrásky a její kůže byla všude hladká a napjatá, bez vrásčitých záhybů. Theodora byla vyšší postavy, v těle spíš hubená, a měla v poměru k ostatním tělesným proporcím malou hlavu. Její ústní projev, jak už jsem řekl, i pohyby byly čilé. Její pohled nebyl přísný, ale přívětivý a s úsměvem se ráda dávala při všech příležitostech do řeči.

7. Taková tedy byla jejich povaha a tělesný vzhled. Zdálo se, že vladařská důstojnost se tehdy navenek projevovala vznešeněji a že nabyla na vážnosti.

Většina lidí se totiž náhle změnila ve skvělejší postavy tak, jak se mění role na jevišti. Velikost darů předstihla vše, co tu dosud bylo, poněvadž císařovna Zoe nejen otevřela prameny císařských pokladů, ale vyprázdnila je do poslední skryté kapky. Ta bohatství nebyla jen dávána darem, ale byla rozchváčena a rozkradena, a to vše, ten život na vysoké noze se stal počátkem rozkladu a úpadku. Ale v té době se to jen mlhavě rýsovalo jako ve věštách a předvíдали to jen moudří lidé.

8. Platy určené příslušníkům armády i prostředky určené pro armádu byly bez příčiny přenášeny a předisponovány na jiné lidi (většinou to byli pochlebníci a císařská tělesná stráž), jako by císař Basileios byl naplnil císařské pokladnice právě pro ně.

9. Většina lidí se domnívá, že okolní národy se až nyní náhle rozlily k římským hranicím a vtrhly k nám proti všemu očekávání. Já si však myslím, že dům se rozpadl už tehdy, když povolily trámy, které ho držely pohromadě. Ačkoli mnozí lidé tehdy nevnímali počátek neštěstí, přece už tehdy vyrůstalo a vznikalo z oné prvotní příčiny, a mračna, jež se tehdy kupila, chystala nynější liják. Zatím o tom však pomlčme.

ÚVAHY CÍSAŘOVNY ZOE O TOM, KOHO BY MĚLA UVÉST DO CÍSAŘSKÉHO PALÁCE

10. O dalším vývoji událostí budu hovořit ještě otevřeněji a jasněji. Stát potřeboval neodkladně řádné a rozumné řízení i vládu muže silné ruky, zkušeného ve správě státních záležitostí, který by nebral v úvahu vždy jen přítomnost, ale dovedl odhadnout i následky případných minulých omylů, schopného předvídat bu-

doucí vývoj a včas se připravit proti každému vpádu a útoku. Ale touha po vládě i bezvládí, zdánlivá svoboda, neodpovědnost a ziskuchtivost změnily císařskou síň mužů v ženskou komnatu.

11. Ale ani za této situace neměla většina lidí pevný názor. Neustále kolovaly různé pověsti, souhlasné i zcela opačné (někteří lidé se domnívali, že vláda by měla připadnout Theodoře, poněvadž se zasloužila o záchranu lidu a dosud nepoznala muže, jiným se zdála pro vládu vhodnější druhá sestra, poněvadž už stejně zaujímal přednější místo a byla nesmírně ctižádostivá). Zatímco se hlasy lidí takto rozcházely, starší sestra nečekala, jak se lid rozhodne, a náhle na sebe opět strhla celou vládu. Pak se teprve začalo uvažovat a posuzovat, kdo ze senátorů nebo z armádních činitelů pochází ze slavnějšího rodu a má význačnější postavení.

12. Byl tehdy mezi nimi i jeden muž vynikající svou krásou nad ostatní. Pocházel ze známého města Dalassa a jmenoval se Konstantin. Zdálo se, že sama příroda jej předurčila k tomu, aby na sebe vzal břemeno vlády. Nebylo mu ještě ani deset let, a už tehdy mu hlas lidu předpovídal skvělou budoucnost. Císařové se jej proto báli a všichni mu bránili v přístupu do císařského paláce. Paflagoňan Michal ho dokonce držel ve vězení, přičemž se více než Konstantina bál jeho četných přívrženců. Při pohledu na Konstantina totiž celé hlavní město bylo na nohách a plné rozruchu, jako by lidé hned chtěli v jeho prospěch něco podniknout. Michal (IV.) Paflagoňan ho tedy držel ve vazbě a jeho synovec a nástupce zmařil Konstantinovy naděje na vládu, sotva pevně usedl na císařský stolec. Dal totiž Konstantinovi mnišské roucho a uvrhl jej do kláštera nikoli z náklonnosti a s úmyslem přivést jej blíže k Bohu, nýbrž z ne-

přátelství a ve snaze odvést jej od zamýšleného cíle. Konstantin se s tím smířil, ale okolnosti ho znovu zvaly k vládě i příklad změny roucha nebyl daleko: vždyť se to stalo i císařovně Zoe — poprvé z přinucení, a podruhé to dokonce udělala sama. Přivedli k ní Konstantina, který byl předvolán za jiným účelem, mluvil však příliš úsečně a příliš odvážně dal najevo svůj názor na vládu a vůbec se nesnažil zmírnit svůj smělý postoj. Většině lidí se zdálo, že má příliš nepoddajnou povahu a drsné způsoby, vyvolal jejich nedůvěru a zklamal je v jejich očekáváních.

13. Kostky byly tedy znovu vrženy. Tentokrát to byl muž nepříliš významného postavení, ale důstojného a hezkého vzhledu. Býval tajemníkem císaře Romana, který ho považoval za schopného úředníka, a mimoto se zdál být velmi příjemný i císařovně, která si tím vysloužila obvinění, že se s ním tajně stýká. Romanos nebyl příliš žárlivý a zůstával k těmto pověstem hluchý. Michal ho odstranil od císařského dvora a také z hlavního města pod záminkou, že bude zastávat vyšší úřad. Císařovna teď na něho znovu poukázala a povolala jej zpět. On sice při rozhovorech s císařovnou přizpůsobil své vystupování jejím představám a všichni už se začali klonit na jeho stranu, ale tu ho zas nečekaně zachvátila nemoc a zbavila všech nadějí.

14. Bylo souzeno, aby žezlem vládl Konstantin, syn Theodosiův, podle posloupnosti poslední potomek starobylého rodu Monomachů. Budu o něm hovořit obšírně, až se pustím na širé moře jeho vlády. Vládl déle než ostatní Basileiovi nástupci a vykonal více než ostatní, některé jeho činy byly lepší než jejich, ale jiné zas mnohem horší. Proč bych neměl říci pravdu? Sloužil jsem mu ve všem od onoho okamžiku, kdy se

Konstantin stal císařem, dostalo se mi nejvyšších funkcí, byl jsem zasvěcen do nejvýznamnějších záležitostí, takže jsem věděl o všech jeho veřejných i tajných službách, a proto právem v jeho případě překročím rozsah líčení věnovaného ostatním císařům.

JAKÝM ZPŮSOBEM CÍSAŘOVNA UVEDLA CÍSAŘE KONSTANTINA NA TRŮN

15. Ale zatím to nechme stranou. Chci teď hovořit o tom, jakým způsobem, z jakého důvodu a za souhry jakých náhod se Konstantin dostal k vládě. K přednímu místu v říši jej předurčoval už jeho původ i to, že oplýval bohatstvím a vynikal krásou, a právě proto nejváženější rodiny usilovaly o příbuzenský svazek s ním. První sňatek jej spříznil s jedním z nejvýznamnějších mužů, a když jej nemoc připravila o manželku, byl okamžitě polapen druhým sňatkem. Císař Romanos, který v té době ještě nezastával žádný úřad, ale pro svou důstojnost a dobrou pověst těšil se úctě všech, si Konstantina zamíloval pro jeho kvetoucí mládí a pro jeho skvělý původ, a proto jej spojil se svým rodem jako ušlechtilý roub s plodným olivovníkem. Mám na mysli dceru jeho sestry Pulcherie, manželky Basileia Sklera, kterého osud později zbavil zraku a s nímž měla jedinou dceru. Když se Konstantin s její dcerou oženil, vynikala jeho rodina nad všechny ostatní, ale on sám ještě nedosáhl žádného vysokého úřadu. Přívrženci císaře Basileia totiž přenesli na Konstantina hněv, který kdysi pojali vůči jeho otci, jenž byl usvědčen z piklů proti císařovi a „odkázal“ synovi císařskou nepřízeň. Proto mu ani císař Basileios ani Konstantin nesvěřili žádný státní úřad, ale drželi

ho v ústraní. Nijak mu sice neubližovali, ale nedopřávali mu ani žádné lepší postavení.

16. Když se ujal vlády Romanos, rovněž neudělal pro Konstantina nic významného (jak se často mýlil ve svém úsudku), ale vzal ho k císařskému dvoru, a nevynikal-li Konstantin ničím jiným, přidávalo mu významu příbuzenství s Romanem. Poněvadž jeho tvář kvetla mládím, pro naši dobu byl něčím jako plod jara, a ježto dovedl uhlazeně jednat s lidmi a v konverzaci vynikal nad všechny ostatní, císařovna si jej oblíbila a stála často o jeho společnost. Konstantin se jí velmi věnoval a získal si ji tím, že obratně uplatňoval vše, o čem věděl, že jí to udělá radost, a tak se brzy těšil císařovnině přízni. Lidé je ovšem začali pomlouvat a jejich — někdy i tajné — rozmluvy se jim vůbec nelíbily.

17. Posléze vzniklo i podezření, že by Konstantin mohl usilovat o vládu, a z tohoto úmyslu jej podezříval i Michal, který nastoupil na trůn po Romanovi. Svou řevnivost vůči němu neprojevil hned po nástupu vlády, zpočátku na něj pohlížel docela laskavě. Později však proti němu zkonstruoval nějaká obvinění a získal proti němu jakési falešné svědky, zakázal Konstantinovi pobyt v Konstantinopolu a potrestal jej vyhnanstvím s vymezeným místem pobytu. Tímto místem byl ostrov Lesbos, kde se Konstantin trápil sedm let, to jest po celé období Michalovy vlády. Nenávist vůči Konstantinovi přejal jako dědictví i další Michal.

18. Když vláda přešla do rukou urozené císařovny, hledala, jak už jsem naznačil, oporu ve sňatku ne někde daleko, ale spíš ve svém nejbližším okolí, poněvadž přiosťřené poměry ji vedly k opatrnosti. Jednoho kandidáta však zavrhl pro nízké postavení, druhého pro neurozený původ, třetí se jí zdál nebezpečný, a tak

si císařovna vymýšlela pořád další důvody, až konečně odmítla všechny a vyhlédla si ve svých úvahách Konstantina. Promluvila o tom i se svou tělesnou stráží a s lidmi své domácnosti, a když viděla, že všichni jako jeden muž jsou rozhodnutí vybrat tohoto muže jako vladaře, oznámí svůj úmysl senátu. A když i senátoři došli k názoru, že tento názor jí vnukl sám Bůh, povolá císařovna Konstantina z vyhnanství, zatím bez velké okázalosti.

19. Když se Konstantin blížil k hlavnímu městu, byl mu přichystán velmi slavnostní návrat. Byl postaven císařský stan, kolem něho se rozestavěla císařská tělesná stráž a na Konstantina čekalo skvělé přivítání ještě před příchodem do císařského paláce. Odevšad se sbíhali lidé všeho věku a postavení, zástup za zástupem, a provolávali příznivá hesla. Zdálo se, že hlavní město slaví národní svátek a že vedle hlavního císařského města vyrostlo ještě druhé město. Městský lid se valil až k hradbám jako o slavnostech a trzích. Když všechno bylo postaveno, byl dán Konstantinovi pokyn, aby vjel do města, a on se skvělým průvodem vtáhl do posvátného císařského paláce.

20. Poněvadž bylo třeba postupovat podle obecně platných zákonů o sňatcích, patriarcha Alexios jich sice dbal, ale zároveň se podřídil době nebo spíše boží vůli. Sám nevložil svou ruku na hlavy snoubenců, ale po skončeném obřadu je políbil. Nevím, zda to bylo chování vhodné pro kněze nebo spíše pro pochlebníka, který se přizpůsobuje době.

21. Tento okamžik znamenal pro obě císařovny konec samostatného jednání a rozhodování ve vládních záležitostech a pro Konstantina Monomacha to byl začátek a základ císařské vlády. Císařovny vládly ještě

tři měsíce společně s císařem a pak se vzdaly vlády. Konstantin — ale zatím ještě o něm nemluvíme, chci ještě stručně něco objasnit laskavému čtenáři.

22. Mnozí na mne často naléhali, abych napsal tyto letopisy, a byli mezi nimi nejen vysocí hodnostáři a přední senátoři, ale i lidé sloužící tajemnému slovu božímu i příslušníci mnišského stavu, jejichž duše je božská a dokonalá. Postupem času se nedostávalo historického materiálu pro dějepisné dílo a bylo tu nebezpečí, že dlouhý čas zahalí události zapomenutím a že minulost z tohoto hlediska ztratí svou realitu. Proto žádali, abych přispěl přirozenému běhu věcí na pomoc a nedopustil aby snad naši potomci jednou uznali události, jež se udály před naší dobou, za hodny písemného zachycení, kdežto události naší doby by byly pohlceny v hlubině zapomenutí.

Takovými argumenty a úvahami mě povzbuzovali k této práci. Já jsem však zpočátku váhal, zda se mám ujmout tohoto díla. Nevzdával jsem se tohoto podniku z lenosti, ale bál jsem se dvou nebezpečí: kdybych z příčin, které níže uvedu, buď přešel činy některých lidí mlčením nebo je nějak pozměnil, mohl bych být obviněn, že nepíši historické dílo, nýbrž že si vymýšlím děj jako divadlo. Budu-li však za každou cenu usilovat o pravdu, mohl bych rýpalům zavdat podnět k posměškům a místo milovníkem historie bych mohl být nazván milovníkem pomluv.

23. Z tohoto důvodu jsem nejevil příliš horlivosti k tomu, abych psal soudobé dějiny, a hlavním důvodem bylo, že jsem věděl, že bych se v mnoha věcech musel dotknout císaře Konstantina, a musel bych se zas stydět, kdybych ho nezahrnoval chválou. Byl bych nevděčný a docela nerozumný, kdybych mu svými slovy

neprojevili vděčnost a aspoň částečně nesplatil dluh za to, co mi skutečně poskytl a k čemu mi dal ještě větší možnosti. Kvůli němu jsem stále odmítal psát historické dílo, poněvadž jsem mu ani v nejmenším nechtěl ublížit nějakou výtkou a odhalit svým líčením některé jeho nezrovna dobré činy, o nichž je lépe pomlčet. Nechtěl jsem svěřovat uším davu vyprávění o špatnostech a učinit předmětem pohany člověka, který býval předmětem mých pochvalných řečí, a naostřit svůj jazyk proti člověku, který mě povzbudil k jeho vybroušení.

24. I když filozof pohrdá vším marným a zbytečným na tomto světě, i když omezuje svůj život na obsáhnutí věcí přirozeně nezbytných a považuje všechno ostatní za vnější přívěsky vezdejšího života, přece proto já nesmím být nevďečný k člověku, který mě zahrnul nesmírnými poctami a vyzdvihl mě vysoko nad ostatní lidi. Proto je mým úmyslem buď připomínat Konstantina v chvalořečech, nebo pomlčet o těch jeho činech, které se neřídily nejlepšími úmysly. Kdybych si však předsevzal oslavit jeho život a přešel pak jeho dobré činy a shromáždil jenom materiál o jeho špatných skutečích, byl bych stejně nemorální jako Lyxův syn (Herodot), který ve svých dějinách shromáždil o Řecích jen to nejhorší.

25. Když teď takto nejednám, a přece jsem se ujal úkolu vylíčit životy císařů, jak bych mohl porušit zákony dějepisectví a řídit se zákony chvalořečí, jako bych zapomněl na vlastní úmysl nebo psal proti pravidlům literární teorie, nerozlišuje hranice žánrů, a směšoval tak věci, které slouží zcela různému účelu! Dříve než jsem se ujal této práce, složil jsem mnoho chvalořečí na Konstantina a lidé se divili hyperbolám, které jsem v nich uplatňoval. Ačkoli jsem svou chválou nelhal,

lidé si toho nevšimli. Činnost panovníků totiž není jednolitá, špatné a dobré se v jejich jednání proplétá a lidé je nemohou prostě jednoznačně kárat nebo chválit, mate je vzájemná blízkost protikladů. Já jsem se zdržel kárání (pokud nemám na mysli takové, které je uměle vymyšleno) a při skládání chvalořečí neshromažďuji nikdy všechna fakta, ale vypouštím špatné věci a vybírám jen dobré a tyto motivy řadím a pevně spojuji podle vlastního pořádku, a tak tkám chvalořeč jen z materiálu nejlepší kvality.

26. Takového způsobu psaní jsem použil ve svých chvalořečech na Konstantina, ale když už jsem se ujal historického díla o něm, nemohu tak postupovat. Nemohl bych lživě překrucovat fakta v historickém pojednání, jehož nejlepším rysem je pravda, i když se bojím osočování a toho, aby mne nějaký pomlouvačný jazyk neobvinil, že vynáším nad Konstantinem soud, místo abych ho oslavoval. Mé dílo není ani obviněním, ani žalobou, nýbrž pravdivou historií. Kdybych byl ostatně viděl, že jiní císaři jednali vždy s nejlepšími pohnutkami a že se ve všem proslavili a že jen Konstantinova vláda se vyznačuje opačnými rysy, byl bych vypustil úsek, který se ho týká. Poněvadž však každému lze něco vytknout a každého člověka lze charakterizovat podle vlastností, které v něm převládají, proč bych se měl stydět hovořit i o těch jeho činech, které nebyly spravedlivé a správné?

27. Většina autorů, kteří se zabývali psaním císařských biografií, se diví, že žádný z nich se netěšil dobré pověsti do konce svých dní. U některých byla lepší první léta jejich vlády, u jiných poslední část života. Jedni si vybrali rozmařilý způsob života, druzí sáhli k filozofii, ale potom bez jakéhokoli řádu pomíchal

zásady jednotlivých směrů a žili zcela nedůsledně. Já se tomu ani příliš nedivím, spíš bych se divil, kdyby tomu bylo naopak. Snad by někdo mohl uvést život nějakého obyčejného člověka, jenž od samého počátku až do úplného konce probíhal přímočaře, ale i takových příkladů bychom našli málo. Člověk, jemuž Nejvyšší svěřil postavení vladaře a který prožil delší život, by v žádném případě nedokázal vládnout po celou dobu dokonale. Obyčejnému člověku stačí k správnému způsobu života jeho duševní založení a dobrý životní počátek, poněvadž se mu nestaví do cesty mnoho vnějších překážek a událostí působících na změnu jeho povahy. Ale jak bychom to mohli očekávat od císaře, u něhož ani nepatrný životní úsek neprobíhá bez starostí? I moře se jen na krátkou dobu utiší v bezvětří, většinou se však vzdouvá a je zmítáno vlnami pod bouřlivým dechem severáku, arktického vichru či jiného větru, který přináší bouři, jak jsem to sám často viděl. Nejsou-li císaři dostatečně laskaví, hned se jim tato stránka jejich povahy vytýká, podlehnou-li naopak lidumilnosti, přilepí se jim nálepka pošetilosti, jsou-li horliví a starostliví, uvízne na nich výtká všetečnosti. Rozhodli se bránit se a jednat přísně? Prý je to všechno zloba a už se šíří pomluva o jejich prchlivosti. A chce-li císař něco udělat v naprosté tajnosti, přehlédnou lidé spíš horu Athos než císařův skutek. Nelze se proto divit, že život žádného císaře není bez vady.

28. Byl bych si přál, aby se — jestli vůbec už komu — tedy právě mému císaři dostalo tohoto údělu. Ale běh věcí se neřídí mými přáními. Proto mi, Konstantine, ty božská duše, buď milostiv! Odpusť mi, jestliže nebudu o letech tvé vlády hovořit zdrženlivě, ale otevřeně a pravdivě. Jako nezatajím žádný z tvých

dobrých činů, nýbrž zveřejním je všechny, stejně ve svém líčení objasním, jestliže jsi někdy pronesl nějaké rozhodnutí ne právě z dobrého úmyslu. Tolik budiž řečeno o Konstantinovi.

29. Když Konstantin převzal vládu, neřídil stát ani pevně ani opatrně. Jak se zdá, vytvořil si už před nástupem vlády představu o jakémsi novém a v našem životě dosud nevídaném štěstí i o naprosté změně a reformě všech záležitostí bez jakékoli logiky a řádu. Po převzetí moci se ihned pustil do uskutečňování svých fantazií. Jsou dva pilíře římské moci, totiž úřady a peníze, a k nim přistupuje třetí prvek — rozvážná kontrola nad nimi a uplatnění rozumu při jejich rozdělování. Konstantin však hned začal rozhazovat peníze ze státní pokladny, takže nezůstalo nic ani na dně, a mnoha lidem ihned bez jakéhokoli rozumného důvodu udělil vysoké úřady. Byli to zvláště ti, kteří císaře obtěžovali dotěrnými prosbami nebo jej dovedli rozesmát nějakou vhodně utroušenou poznámkou. Ačkoli ve státní správě existovala stupnice hodností a pevné směrnice o postupu, císař zamíchal stupnicí a zrušil směrnice o postupu a málem povolal do senátu kramáře a všelijaké tuláky, a to nikoli tak, že by tu přízeň prokázal jen některým nebo snad většině lidí, ale hned jedním výnosem povýšil všechny do nejvyšších úřadů. Tento výnos byl podnětem oslav a slavností a celé hlavní město bylo tehdy plné nadšení, že se vlády ujal tak štedrý císař. Zdálo se jim, že přítomnost nelze s minulostí vůbec srovnávat. Lidé, kteří jsou zvyklí žít v hlavním městě rozmařilým životem, mají jen málo porozumění pro potřeby společnosti, a ti, kteří tyto potřeby chápou, začnou zanedbávat své povinnosti, jakmile dosáhnou svého cíle.

30. Pochybnost Konstantinova výnosu se však

brzy ukázala. Když bez rozlišení byly vpravo vlevo rozdány pocty, po nichž lidé dříve velmi toužili, ztratily nyní pro své majitele cenu. Většina lidí to ovšem tehdy ještě nepoznala, a tak se vším mrhalo a vše se rozhazovalo bez jakéhokoli užitku. Vím, že někteří pozdější historikové za to budou Konstantina chválit. Mým zvykem však je, že nepohlížím na žádný čin — ať už je považován za dobrý či špatný — izolovaně, nýbrž hledám jeho příčiny a sleduji jeho následky, zvláště když mě k takové úvaze nutí hlavní postava mého tématu. Praxe ukázala, že moje úvaha byla přesnější, než co oni o tom nejspíš budou psát.

31. Tento první čin tedy byl, abych tak řekl, činem mladické nerozváženosti. Druhou věc, jak vím, jsem chválil už tenkrát, a stejně ji i teď počítám k jeho dobrým rysům: nikdo jej nikdy nepřistihl při vychloubání nebo pýše, nikdo jej neslyšel hovořit příliš sebevědomě a nechoval v srdci zatrpklost ani vůči lidem, od nichž se předtím nedočkal ničeho dobrého a kteří mu ani trochu nepomohli k moci. Všem odpouštěl výtky, které proti němu měli, a smířil se zvláště s těmi, na něž zdánlivě měl být nejvíce rozezlený.

32. Dovedl získávat své poddané jako málokdo jiný, získával je přátelsky, protože věděl, co na koho platí. S lidmi, které chtěl dostat na svou stranu, uměl jednat diplomaticky bez přetvářky a úskoků, ale snažil se každého upřímně přesvědčit tím, že mu ochotně poskytoval to, po čem toužil.

33. Jeho řeč byla plna půvabů, snadno se usmíval a jeho tvář byla veselá nejen při zábavách, kdy to bylo vhodné, ale i při vážném zaměstnání. Byli mu blízcí lidé nesložitých, nijak přehnaně přísných povah. Kdykoli k němu přišel někdo s myslí plnou starostí a tvářil

se, jako by viděl víc než ostatní, jako by přicházel sdílet starosti s císařem a uvažovat s ním o dalším prospěšném postupu, hned začal takového člověka podezřívat ze špatných úmyslů a viděl v něm pravý opak vlastní povahy. Proto se lidé při rozhovoru s ním přizpůsobovali jeho způsobu myšlení. Kdykoli někdo chtěl prosadit něco vážného a důležitého, nevystoupil s tím hned, ale nejdříve prohodil několik žertů nebo svůj návrh předložil žertovným způsobem, jako když podáváme člověku trpícímu nechutenstvím oslazený lék.

34. Konstantinovi se zdálo, že přistál v přístavu císařského paláce z prudkého vlnobití a bouře, a proto toužil po oddechu a osvěžení, líbili se mu lidé s veselou tváří, kteří byli vždy ochotni vyprávět něco pro potěchu lidské duše a předpovídat o budoucnosti jen to nej příjemnější.

35. Neměl příliš veliké literární vzdělání ani nezískal řečnickou praxi, ale obou věcí si vážil a odevšad povolal k císařskému dvoru lidi, kteří se v těchto oborech nejvíce proslavili; většinou to byli lidé krajně pokročilého věku.

36. Šlo mi tenkrát na pětadvacátý rok a věnoval jsem se vážnému studiu. Usiloval jsem o dvě věci: zdokonalovat svůj jazyk řečnickým cvičením a tříbit ducha filozofií. Skončil jsem krátce předtím studium rétoriky, takže jsem dovedl vyhmátnout základní námět a spojit s ním hlavní a vedlejší argumenty. Už jsem neměl k vědám o řečnictví takovou posvátnou úctu a nedržel jsem se jako žáček úzkostlivě všech pravidel, ale v některých drobnostech jsem přinesl i něco nového. Věnoval jsem se filozofii, ovládl jsem uspokojivě vyvozování závěrů podle příčiny, přímo i z důsledků a vůbec všemi způsoby. Pouštěl jsem se také do studia přírodních věd

a pomocí prostřední z věd jsem se povznášel k metafyzice.

37. A nebude-li mne proto někdo považovat za dotěrného a dovolí mi to říci, uvedu o sobě ještě něco, co by už samo o sobě mi mělo vynést chválu vážnějších lidí. Vy, kteří dnes čtete tuto knihu, mi dosvědčíte, že v té době se už téměř nikdo nezabýval filozofií a že já sám od sebe jsem ji oživil. Neměl jsem žádné významné profesory, a ačkoli jsem všude usilovně pátral, nenašel jsem v Řecku ani v cizině ani pouhý zárodek filozofie. Poněvadž jsem však slyšel velkou chválu řecké filozofie, začal jsem se jí učit v jednoduchém podání a v jednoduchých formulacích, byly to jakési základní sloupy a základní vymezení. Dostala se mi do rukou díla některých vykladačů této vědy a naučil jsem se od nich metodě poznání. Postupoval jsem od jednoho k druhému, od slabšího k lepšímu a odtud zas dál, až jsem se dostal k Aristotelovi a Platonovi. Kterýkoli z jejich předchůdců by mohl být rád, kdyby byl řazen hned na druhé místo za nimi.

38. Odtud jsem postupoval dál, jako by se kruh měl uzavřít, k Plotinovi, Porfyriovi a Iamblichovi a ještě dál, až jsem jako v rozlehlém přístavu přistál u obdivuhodného Prokla a načerpal jsem u něho všechno vědění a přesnost myšlení. Poněvadž jsem chtěl postoupit až k metafyzice a být zasvěcen do čisté vědy, věnoval jsem se jako přípravnému studiu poznání abstraktních pojmů v takzvané matematice, která stojí někde uprostřed mezi naukou o materiální přírodě a na ní nezávislém myšlení a mezi čistým poznáním podstaty, abych pak mohl pochopit ještě něco vyššího, totiž iracionálno a nadpřirozené.

39. Věnoval jsem se nauce o číslech a probral

jsem geometrické důkazy, jimž někteří říkají axiomy, dále jsem se věnoval hudebním vědám, astronomii a příbuzným vědám. Nic jsem nevynechal, nejdřív jsem probral každou z těchto věd odděleně a pak jsem je všechny spojil, aby, jak tomu chce Epinomis, vyústily v jeden cíl. Jejich prostřednictvím jsem se povznesl k vyššímu poznání.

40. Od nejdokonalejších filozofů jsem se dověděl, že existuje vědění povznesené nad logické důkazy, jehož může dosáhnout pouze čistý a inspirovaný rozum. Ani toto jsem nenechal bez povšimnutí, ale dostaly se mi do rukou nějaké tajné knihy a osvojil jsem si i jejich nauky, pokud to bylo možné a pokud mé síly na to stačily. Nechtěl bych se chlubit, že v tomto oboru mám nějaké důkladné znalosti, a také bych nikomu nevěřil, kdo by to o sobě tvrdil. Ale našim přirozeným schopnostem odpovídá, abychom si z jednoho vědeckého oboru udělali jakýsi vlastní milý domov a odtud občas odcházeli na výzkum a za poznáním ostatních oborů a vraceli se pak opět tam, odkud jsme vyšli.

41. Poznal jsem, že humanitní vědy se dělí na dvě části: jednu představuje rétorika a druhou si vyhradila filozofie. Rétorika se nezajímá o hlubší problémy a pouze zní velkým proudem slov, zabývá se skládáním částí řeči, považuje za svůj předmět i některá pravidla rozvíjení politických témat a jejich jednotlivých druhů. Usiluje o zdobný jazyk a plně se uplatňuje ve veřejných projevech. Filozofie se stará méně o krásnou formu, ale zkoumá a předkládá podstatu a poznání skrytých věcí. Nestačí jí vystoupit až k nebi, ale zkoumá, je-li tam dále nějaký vesmír, který různým způsobem nadšeně líčí. Neměl jsem za to, že je nutné — jako to mnozí udělali nebo jak se jim to aspoň stalo — vybrat si rétoriku

a zanedbávat filozofii, nebo naopak zabývat se filozofií, oplývat pozoruhodnými myšlenkami, a nedbat přitom půvabu slov i členění a sestavení výkladu podle pravidel rétoriky. Proto i když skládám řeč, vkládám někdy — a mnozí mi to už vytkli — do ní vhodně nějaký filozofický důkaz, a zase když podávám výklad na filozofické téma, zdobím jej prostředky rétoriky, aby velikost myšlenky neodpuzovala čtenářovu mysl a on se tak nepřipravil o pochopení filozofické úvahy.

42. Poněvadž však existuje ještě jiná vyšší filozofie, která spočívá v tajemství našeho náboženství (a toto tajemství je dvojí, rozdělené z hlediska přírody a času, nemluvě už o jeho další dvojitosti, která vychází z poznání na základě logických důkazů a z poznání na základě představivosti a božského vnuknutí), věnoval jsem se více této filozofii než té druhé. Studoval jsem výroky velkých církevních otců, ale i sám jsem přispíval k rozmnožení teologických poznatků. Jestliže by mne však někdo chtěl chválit pro má díla, ať mě nechválí za to, co jsem teď uvedl, ani za to, že jsem prostudoval mnoho knih — to říkám prostě a bez vychloubání. Nepodléhám sebelásce a jsem si dobře vědom svých možností, které jsou nepatrné proti těm, kdo nade mnou vynikli v rétorice a ve filozofii. Ať mě chválí za to, že jsem svůj díl moudrosti nečerpal z tekoucího pramene, ale že jsem našel, otevřel a vyčistil ucpaný pramen a s velkou námahou odtud čerpal nápoj skrytý hluboko u dna.

43. Dnes ani Athény, Nikomedie, egyptská Alexandrie či Foinikie, ani obojí Řím, první a horší, či druhý a lepší, ani žádné jiné město nevynikají v žádné z těchto věd. Zlaté a stříbrné žíly i žíly méně drahocenných kovů jsou zřejmě všechny nepřístupné. Když jsem tedy nemohl jít k živým pramenům, obrátil jsem se k je-

jich obrazům a shromáždil jsem je ve své duši jako jakési druhotné kopie. Pak jsem je ale žárlivě nestřežil, nýbrž všem jsem rozdával z toho, co jsem sám s takovým úsilím získal. Neprodával jsem vzdělání za mzdu, naopak, pokud někdo měl zájem, ještě jsem mu přidával. Ale o tom později.

44. Květy věstily mou budoucnost, ještě než plody dozrály. Císař mě ještě neznal, ale znalo mě už celé jeho okolí. Jeden vyzdvihoval tuto, druhý zas onu z mých vlastností a upozorňovali přitom na půvab mé řeči. Povím také něco o této věci: už při narození jsou nám dány od přírody dobré či špatné vlastnosti. Dobrou vlastností zde nemyslím ctnost mravní, občanskou statečnost nebo dokonce ještě vyšší ctnost téměř příkladnou, která se blíží dokonalosti Tvůrce. Stejně jako některá těla jsou krásná hned při narození a jiným dala příroda do vínku jakési skvrny a vrásky, tak zase se některé duše vyznačují od počátku půvabem a veselím, jiné jsou zamračené, jako by za sebou vlekly hustou mlhu. V prvním případě se postupem času objevují další půvaby, v druhém případě jde všechno špatně a ani jazykové schopnosti nejsou v tomto případě dobře uzpůsobeny.

45. Mám svědectví o tom, že můj jazyk bohatě kvete i při zcela prostých rozhovorech a že bez mého přičinění oplývá přirozeným půvabem. Já bych o tom ani nevěděl, kdyby mi to mnoho lidí při rozmluvách se mnou neříkalo a kdyby lidé při poslechu mých slov neupadali do vytržení. Tato vlastnost mi také otevřela přístup k císařovi a půvab mého jazyka se zase pro císaře stal jakýmsi prvním zasvěcením a posvěcujícím pokropením před vstupem do mé svatyně.

46. Když jsem poprvé předstoupil před císaře,

nebyl jsem ani mnohmluvný ani jsem nemluvil příliš strojeně. Uvedl jsem jen údaje o své rodině a o tom, jaké přípravy se mi dostalo pro řečnictví. Tak jako mystikové upadají do vytržení bez zřejmé příčiny pro ostatní lidi, stejně byl náhle nadšen i císař a málem by mne byl políbil za to, jak jsem ho nadchl svým jazykem. Ostatní lidé k němu směli vstoupit jen v určitou hodinu a na vymezenou dobu, ale mně otevřel i brány svého srdce a brzy přede mnou neměl tajemství. Nemějte mi za zlé, že jsem se trochu odchýlil od cíle svého líčení, a nepovažujte toto odbočení za vychloubání. A jestli jsem něco takového řekl, souvisí to s nití mého příběhu. Nemohl jsem o svém příchodu k císaři mluvit, aniž bych se dříve zmínil o jeho příčině, a když jsem tu příčinu chtěl objasnit, musel jsem přece mluvit o sobě. Proto jsem předeslal ten dlouhý úvod, aby mé líčení postupovalo podle pravidel: vracím se k prvopočátku a z něho vyvozují další události. Když tedy jsem osobně vstoupil do této části své historie, budu mluvit bez jakéhokoli překrucování. Jestliže něco neřeknu, zůstane to prostě utajeno, ale pravdivost toho, co řeknu, je nesporná.

47. Tento císař nepochopil správně pravou povahu císařské vlády, totiž že tato vláda má být jakousi službou, která prospívá poddaným a která si vyžaduje duševní čilost v zájmu lepší správy státních záležitostí. Konstantin si myslel, že vláda znamená odpočinek od práce, vyplnění tužeb a uvolnění od napětí, jako by jí byl dosáhl přístavu a nemusel už řídit kormidlo, ale mohl teď už jen užívat výhod klidu. Veřejnou správu, justici i vojenskou administrativu svěřoval jiným a vyhrazoval si jen malou část těchto úkolů. Sobě však jako úděl, který přináleží jen jemu, přidělil život plný rozko-

ší a požitků. Sama příroda mu dala takovou povahu do vínku a on ji v tom smyslu ještě rozvíjel, protože vedoucí postavení mu k tomu poskytovalo živnou půdu.

48. Jako zárodek nemoci nevyvolá hned v silném a robustním organismu náhlou změnu, tak se zpočátku neprojevovala nedbalost tohoto císaře. V té době císařství ještě neupadalo do agónie, mělo dosud dech a sílu, ale po určité době, když neduh sílil a dosáhl vrcholu, uvedl všechno do rozvratu a všeobecného zmatku. Ještě však nenastal čas, abych o tom mluvil. Císař si zatím nedělal žádné starosti, užíval zábav a požitků a naočkoval tím do dosud zdravého organismu říše řadu choroboplodných zárodků.

49. K porušování jakékoli míry přispěla pozoruhodnou měrou lehkomyšlná povaha obou císařoven i to, že Konstantin se jim v zábavách a veselí chtěl vyrovnat. Svou účast na těchto zábavách nazýval projevem úcty, nechtěl jim v ničem odporovat, ale naopak vymýšlel pro ně další rozptýlení. Z jisté pohnutky se však Konstantin císařoven náhle dotkl, ačkoli to jeho manželka nepoznala, ale možná že jenom svou žárlivost skryla nebo ji pro svůj věk už ani nepocítovala.

JAK BYLA SEBASTA SKLEROVNA PŘEDSTAVENA CÍSAŘOVNĚ

50. Stalo se toto: když císařovi zemřela druhá žena, kterou si vzal ze slavného rodu Sklerů, ostýchal se rozhodnout se — tehdy ještě ne jako císař — pro třetí sňatek, poněvadž to římské zákony nepřipouštěly. Místo toho udělal něco horšího, co vyhovuje tomu, kdo se chce

vyhnout ohláškám. Přiměl neteř své zemřelé ženy, dívku půvabnou a rozumnou, k nezákonnému soužití. Snad ji získal dary nebo ji okouznil milostnými řečmi, a možná že užil i jiných prostředků.

51. Byli tak spoutáni vzájemnou láskou, že jeden nechtěl bez druhého vůbec být, a to ani v dobách zlých. Tato žena doprovázela císaře i do vyhnanství, o němž jsem už dříve hovořil, starostlivě o něho pečovala, dávala mu všechno, co měla, utěšovala ho, jak mohla, a velmi mu ulehčovala jeho neštěstí. Podněcovala ji k tomu naděje na vládu a všechny ostatní zájmy podřizovala naději, že jednou bude císařovnou vedle Konstantina. Věřila, že potom dojde i k sňatku a že se splní i všechna ostatní její přání, až se zákon podřídí císařské vůli. Po splnění její první naděje, totiž po Konstantinově nastoupení na trůn, nedošlo k splnění druhého přání. Císařovna Zoe si podržela veškerou moc, kdežto císařova družka byla zklamána ve svých nejlepších nadějích. Nebyla si dokonce jista ani svým bezpečím. Bála se císařovny a byla přesvědčena o její nenávisti.

52. Císař však nezapomněl na tuto ženu ani po svém nástupu na trůn. Svými skutečnými očima se sice díval na císařovnu, ale očima srdce viděl a představoval si rysy té druhé. Objímal císařovnu, ale v srdci choval jen svou milou. Nebál se žádných okolností ani císařovny žárlivosti, nechával bez povšimnutí všechny domluvy, svou vůli nadřazoval radám druhých. Nejvíce ho od jeho jednání odrazovala jeho sestra Euprepeia, jedna z nejrozumnějších žen naší doby, protože měla na mysli jeho prospěch. Císař ničeho nedbal a hned při prvním setkání promluvil s císařovnou o té ženě. Nehovořil o ní jako o manželce nebo jako o družce, ale uváděl, že císařovnina rodina jí ublížila, že ta žena i kvůli němu

mnoho trpěla, a žádal, aby byla povolána zpět z vyhnanství a aby se jí dostalo toho, co jí náleží.

53. Císařovna k tomu dala hned svůj souhlas. Neznala už žárlivost, vždyť sama vytrpěla mnoho zlého, a dosáhla také věku, který na tuto vášeň zapomněl. Sklerovna čekala to nejhorší, a tu se náhle dostavili lidé, kteří ji měli doprovodit do Konstantinopolu za doprovodu císařské tělesné stráže a odevzdali jí listy od císaře i od císařovny slibující jí přízeň a vyzývající ji k návratu. A tak Sklerovna přišla do královny měst.

54. Nejdříve jí přidělili skromnější obydlí a nepřiliš skvělou tělesnou stráž. Císař, aby měl záminku k ní chodit, zaštitil se tímto domem, rozšířil jeho základy a připravoval je pro nádhernější výstavbu, aby tu vyrostl reprezentativní palác vhodný pro císařův pobyt.

55. Vymýšlel si tedy neustále nějaké problémy spojené se stavbou a několikrát za měsíc tam chodil pod záminkou, že se jde podívat, jak stavba probíhá, ve skutečnosti se ovšem chtěl sejít s tou ženou. Poněvadž ho přitom provázeli i lidé císařovniní, dával jim venku předkládat bohatě prostřený stůl a zval je k hostině, aby nebyli zbytečně zvědaví, a také při té příležitosti vyhovoval všem žádostem, které předtím na něho vznesli. Ti lidé samozřejmě věděli, oč jde, ale ani nebyli tolik rozhořčení kvůli císařovně, jako měli radost, že dosáhli svého. Kdykoli potom viděli, že císař se jen třese na to, aby tam mohl odejít, a že váhá jen z rozpaků a z ostychu, pokaždé si sami něco vymysleli a usnadnili mu cestu k milence. Takto si nejspíše mohli císaře zavázat.

56. Zpočátku upravil takto svůj styk s onou ženou a v té době jeho milostný vztah nebyl docela nestoudný. Postupně se však zbavoval ostychu a začal odhalovat své

záměry. Posléze strhl roušku a začal k ní docházet a stýkat se s ní docela veřejně, kdykoli chtěl. A abych už o Sklerovně řekl všechno, lidé nemohli věřit svému zraku a sluchu, vždyť císař už se s ní nestýkal jako s milenkou, ale jako s pravou manželkou.

57. Podle libosti pro ni vybíral prostředky z císařské pokladny. Jednou našel v císařském paláci bronzovou nádobu ozdobenou na vnější straně reliéfem a rytinami, a hned ji poslal plnou peněz Sklerovně jako dar. A takové věci nedělal čas od času, ale neustále posílal své milence dar za darem.

JAK BYLA SEBASTA UVEDENA DO CÍSAŘSKÉHO PALÁCE

58. Až dosud trval tento milostný vztah jen poloveřejně, postupem času však přestával být tajemstvím. Tehdy jej i Konstantin přestal skrývat, promluvil velmi obratně s císařovnou a přemluvil ji, aby dala souhlas k spolužití se Sklerovnou. Když tento souhlas získal, nespokojil se tím, ale dal sepsat smlouvu o přátelství a pak inscenoval císařské představení. Oni (tři) předsedali a poté kvůli té nové listině přišli členové senátu. Červenali se sice a mručeli, ale nahlas chválili tu smlouvu, jako by to byla z nebes seslaná písemnost, nazývali ji pohárem přátelství a dávali jí různá sladká jména, která působí lichotivě a dovedou oklamat pošetilou a prázdnou mysl.

59. Když byla smlouva uzavřena a byly složeny přísahy, byla do císařského paláce uvedena dosavadní milenka, ale teď už se jí tak neříkalo, ale lidé ji přímo oslovovali titulem „paní“ nebo „císařovna“. Nejdivnější

však bylo, že většina lidí byla pobouřena tím, že císařovna byla oklamána a uražena, ona sama se však vůbec nezměnila, všem se ukazovala s úsměvem a jako by se z té události radovala. Často líbala a objímala svou spoluvladařku, obě chodily k císaři a jednaly s ním o týchž záležitostech. Císař vážil jejich argumenty postupně, častěji však souhlasil s druhou císařovnou.

60. Vzhled Sklerovny nebyl nijak obdivuhodný, ale nikdo jej také nemohl kritizovat a pomlouvat. Její chování by bylo okouzlo i kámen a její rozum byl schopný řešit všechny státní záležitosti. Nade všechno vynikala její řeč. Byla jemná, zdobná či řečnický dokonalá svým rytmickým spádem. Sama od sebe jí přicházela na jazyk lahodná slova a při hovoru ji zaléval nevýslovný půvab. I mne si získala, když se mne často vyptávala na staré řecké báje a sama mohla leccos dodat, co slyšela od znalců tohoto oboru. Měla jemnější sluch než jiné ženy (myslím, že to nebylo přirozené nadání, ale souviselo to s tím, že věděla, že všichni lidé o ní mluví). Za zvuky procezenými skrze zuby hned viděla slova a každý šepot jí zavdával příčinu k podezření.

61. Jednou jsme byli my tajemníci pohromadě a císařovna se svou družinou právě vycházela v slavnostním průvodu. Vedle císařovny šla její sestra Theodora a za ní sebasta (touto novou hodností ji císařovny poctily z císařovy vůle). Průvod postupoval k divadlu a tehdy ji lid poprvé viděl vedle císařoven. Tu nějaký obratný lichotník tiše citoval verše básníka Není divu, aniž citát dokončil. Sklerovna nedala nic najevo, ale po skončení průvodu našla toho, kdo to řekl, a ptala se ho na důvod. Přitom opakovala citát bez chyb a s bezvadnou výslovností. Ten člověk vysvětlil celou souvislost a lidé souhlasili s veršem i s jeho výkladem. Sklerovna plna

hrdosti odměnila lichotníka za jeho chválu, a to ne nějakou maličkostí nebo bezcennou věcí, ale právě takovými dary, jaké sama byla zvyklá přijímat. Císař jí dovoloval, aby z jeho vlastního majetku rozdávala mužům i ženám, aby si tím mohla získat náklonnost všech, i císařoven.

62. Každá z obou sester podléhala své zálibě. Jedna byla ovládána touhou po zlatě, ne že by ho chtěla vlastnit nebo hromadit, ale aby ho mohla v proudech rozdávat jiným lidem. Toužila také po vzácném indickém i jiném koření a nesmírně milovala dřeviny, které si zachovávaly svou přirozenou vláhu, zakrslé olivy a vavříny s běloskvoucími plody. Druhá, mladší sestra byla nadšena, když mohla denně dostávat desetitísece zlatých mincí, jimiž naplňovala kovové truhlice. Sebastia vyhovovala oběma sestrám, protože každé z nich dávala, co jí bylo nejmilejší. První císařovna pro svůj odkvetlý věk už neznala žárlivost a pro sešlost věkem necítila k sebastě ani nenávist ani vášeň závidi. A Theodora si dělala ještě méně starostí než její sestra, protože měla všechno, co chtěla.

63. Tak tedy sloužily k veselým zábavám poklady, jež císař Basileios nahromadil v císařském paláci. Něco bylo vyměněno nebo dáno jako úhrada, jiné věci byly rozdány darem a zakrátko bylo všechno rozházeno a pryč. Ale tak daleko ještě ve svém vyprávění nejsme, musím nejdříve uzavřít úsek, o němž teď hovořím. Palác si rozdělili takto: císař sídlil uprostřed, obě sestry se usadily v postranních křídlech a zadní část paláce obsadila sebastia. Císařovna nikdy nenavštěvovala císaře, pokud se nepřesvědčila, že je doma sám a daleko od své milenky. V opačném případě se věnovala svým zájmům. A jaké to byly zájmy?

64. Zoe se nikdy nezabývala ženskými pracemi, nikdy se nedotkla vřetene ani neusedala k stavu, a vůbec se neměla k žádné práci. Zároveň však málo dbala císařské nádhery, nevím, jak tomu bylo v době jejího mládí, ale když zestárla, ztratila o ni jakýkoli zájem. V té době se zabývala jen jedinou věcí a jí věnovala veškerý svůj zájem: chtěla měnit přirozené vlastnosti aromatických látek, zhotovovala z nich masti, a to buď jako vlastní originální výtvoř, nebo je aspoň nově upravovala. Její ložnice připomínala řemeslnou dílnu na tržišti, v níž se pracuje s ohněm. V jejím pokoji kolem dokola hořely četné ohně, služky třídily vonná koření podle velikosti nebo je roztloukaly a dělaly podobné úkony. V zimě to snad bylo pro císařovnu prospěšné, protože množství ohňů ohřívalo chladný vzduch, ale v létě bylo nepříjemné se tam pouze přiblížit. Císařovna, obklopena mnoha ohni, však jejich žár vůbec nevnímala. Zoe i její sestra měly divnou povahu: nedbaly o čistý vzduch, o krásný dům, louky a parky, nic z toho je nelákalo, vrcholem rozkoše pro ně bylo, když mohly sedět ve svých pokojích tak, že jedna opatrovala zlato svou pečetí a druhá uvolňovala řečiště pro jeho odtok.

65. Není toho moc, co bych na první císařovně mohl chválit (mluvme teď podrobněji o ní, zatímco císař odpočívá u své sebasty). Vždy však na ní budu obdivovat, že láskou k Bohu překonala všechny ženy i všecken mužský rod. Lidé, kteří se v meditacích spojili s Bohem, zvláště ti, kteří se povznesli ještě výše a doslova splynuli s Bohem, se nadále povznesení pevně drží dokonalého cíle své touhy. Stejně císařovnu Zoe spojovala její vroucí úcta k Bohu, abych tak řekl, s prvním a nejčistším světlem, vždyť stále měla na rtech jméno boží.

O ANTIFONETU

66. Tak si například udělala pro sebe neobyčejně věrné, lze-li to říci, vyobrazení Ježíše, ozdobila je drahocennými materiály a jen málo scházelo k tomu, aby obrazu vdechla přímo život. Obraz totiž svou barvou odpovídal na otázky, barva pleti předpovídala budoucnost. Zoe s pomocí tohoto obrazu zvěstovala mnohé z věcí příštích. Kdykoli zažila něco potěšujícího nebo ji postihla nějaká nepříjemnost, šla k své ikoně, aby jí vzdávala díky nebo prosila o slitování. Vídal jsem ji často v těžkých chvílích, jak tiskne k srdci svatý obraz, dívá se naň a hovoří s ním jako s živým a oslovuje jej tisíci nejkrásnějšími jmény. Jindy se vrhala na zem, skrápěla ji slzami a drásala si hrud, bijíc se v prsa. Kdykoli viděla, že obraz zbledl, odcházela od něho zasmušilá, když však obraz zrůžověl a zářil skvělým jasnem, běžela to hned říci císaři a předpovídala mu budoucnost.

67. Z řeckých pohanských knih je mi známo, že dým z vonného koření rozptýlený ve vzduchu zahání zlé duchy a zaručuje všemu, čeho se dotkne, přítomnost dobrých duchů (podobně v jiných případech kameny, traviny a tajné obřady mohou vyvolat zjevení boží). Už když jsem to četl, nepřikládal jsem těm slovům víry, později jsem nevěřil ani skutečným zjevením, ale házel jsem po nich kameny a zaháněl jsem je. Zoe neuctívala božstvo ani po způsobu starých Řeků ani jiným přehnaně nevhodným způsobem, ale dávala najevo touhu své duše a obětovala Bohu nejdražší a nejhodnotnější z věcí, jichž si u nás ceníme.

68. Tím zatím uzavírám své vyprávění o císařovně Zoe. Vraťme se teď k sebastě a k císařovi a s vaším

dovolením je vzbudíme a oddělme od sebe. Konstantina si uložíme stranou pro další vyprávění, život sebasty ukončíme zde.

O SEBASTINĚ SMRTI

69. Císař sebastě pravděpodobně sliboval pro budoucnost císařskou korunu, aspoň se o tom hodně mluvilo. Nevím, jak toho chtěl dosáhnout, ale rozhodně se dával takovými úvahami unášet. Jeho plány a její naděje však byly zmařeny a sebastu náhle zachvátila nemoc, která se vzpírala jakémukoli ošetřování a lékařskému umění. Žádné léky nepomáhaly, sebasta měla bolesti na prsou a těžké dýchací obtíže, a tak ta, jež snila o nejvyšších metách, se musela předčasně rozloučit se všemi nadějemi.

70. Daleko by nás zavádělo, kdybychom do textu naší historie chtěli вплétat líčení o tom, co všechno císař dělal, když sebasta zemřela, jak proléval slzy nářku, jak vyváděl a jak přemožen bolestí naříkal jako chlapec. Úkolem historika není zabývat se podrobně a minuciózně každým faktem či slovem. Pokud se tyto podrobnosti týkají špatností, pak jich používají pomlouvači, a pokud patří do oblasti chvalořečí, sahají k nim zas autoři tohoto žánru. Jestliže jsem i já sám sáhl k látce, od níž nyní historiky odrazují, není třeba se nad tím pozastavovat. Vždyť styl historického díla není omezen tak úzkými a přesně vymezenými hranicemi, ale připouští i odbočky a vsunutá vyprávění. Je pouze třeba, aby historik rychle vrátil unikající nit vyprávění, ponechal si zbylou látku pro dodatky a plně se soustředil k vlastnímu námětu svého líčení.

71. Všechno ostatní tedy pomínu a zatím také ponechám stranou jeho hlavní vášnivé úsilí a činnost, kterou vyvinul při stavbě sebastina náhrobku. Vráťím se k tomu ve vhodnou dobu, až vyložím, co tomu předcházelo. Mé líčení se sebastina příběhu jen dotklo, ačkoli bych rád byl zveřejnil celou její historii. Bylo však třeba pominout mnoho zajímavých věcí, aby mne neustálé zmínky o ní nevedly k porušování souvislého příběhu. Vyprávění o ní tedy končí právě tam, kde skončil její život. Vraťme se tedy zase k císaři, který je námětem této části mé historie.

72. Jak už jsem několikrát řekl, nechtěl se císař, který konečně po bouřlivé plavbě přistál u bezpečných břehů a v klidném přístavu císařství, znovu vydávat na širé moře. To jest chtěl vládnout v míru, a ne ve válkách, takové úmysly ostatně měla i většina dřívějších císařů. Události se však nevyvíjejí podle našich přání a jakási silnější moc, jež stojí mimo nás, řídí a usměrňuje náš život podle své vůle někdy klidně, jindy zas bouřlivými zvraty. A tak ani pro Konstantina se věci nevyvíjely podle jeho záměru, ale události se řítily za sebou jako bouřlivé vlny. Říší zmítaly občanské války, jindy zas barbaři pustošili většinu našeho území, sebrali, co považovali za užitečné, ukořistili, co se jim hodilo, a pak zase odtáhli do svých území.

73. Zatím upouštím od toho, abych postupně všechno podrobně probíral a zkoumal u každého jednotlivého faktu příčiny jeho vzniku a jeho následky. Nechci popisovat rozestavění šiků, tábory, srážky a šarvátky a jiné podrobnosti, jak to dělávají přesní historikové, protože takový postup vyžaduje mnoho času a slov. Vždyť ty, který jsi mi nejdražší ze všech lidí, jsi po mně nechtěl, abych napsal dokonalé historické dílo, ale jen

shrnutí nejdůležitějších faktů. Proto jsem ve svém historickém díle pominul i mnoho zajímavých věcí, nerozdělil jsem své líčení podle olympiád ani podle ročních dob, jak to udělal historik Thukydides. Psal jsem prostě o nejdůležitějších věcech a o tom, co mi při psaní historie poskytl zásobník mé paměti. Jak jsem už řekl, nechci podrobně popisovat každou událost a dávám přednost střední cestě mezi starověkými historiky, kteří líčili vládu a skutky dávného Říma, a mezi dnešními kronikáři, neusiluji ani o rozmach těch prvních ani se nesnažím napodobovat stručnost druhých, tak aby mé dílo nevyvolávalo nudu a neopominulo přitom nic podstatného.

74. Tolik tedy o tom. Mé vyprávění se přidrží sledu událostí a vylíčí nejdříve první válku, kterou císař musel vést. I zde se vrátím trochu zpět, abych dal tělu svého vyprávění nějakou hlavu.

Lidé, kteří rádi používají přísloví, říkávají, že „dobro je nesnadné“. Přesto postihuje závist i vynikající jedince. Ve většině případů, kdykoli někde vypučí květ geniálního nadání, vynikajícího rozumu, ušlechtilosti, pevné a mužné duše či jakékoli jiné dobré vlastnosti, už je tu někdo s nožem, kvetoucí výhonek se odřízne, kdežto kolem dokola vyrážejí dřevnaté a neplodné výhonky a bují trní. Není ani tak zlé, jestliže propadá závistí člověk méně obdařený vynikajícími vlastnostmi. Já však vidím, že tato chorobná vášeň postihuje i císaře. Nestačí jim diadém a nachové roucho a považují za hrozné, nejsou-li moudřejší než moudří, lepší než dokonalí, prostě nejsou-li vrcholem všech ctností, a vládnout nám chtějí nejinak než nadřazení bohové. Sám jsem viděl některé z nich, kteří by byli raději zemřeli, než aby se obrátili k někomu o pomoc a vládli dál jeho

zásluhou. Místo toho, aby byli hrdi na to, že Bůh jim seslal pomocnou ruku, raději tuto ruku useknou za to, že přijali její pomoc.

75. Předepsal jsem tento úvod převážně s ohledem na muže, který vzkvétal za našich dob a ukázal, co dokáže velitelské umění. Svou vojenskou odvahou i zkušeností dokázal zadržet útok barbarů a zajistit Římanům bezpečí a svobodu.

POVSTÁNÍ MANIAKOVO

76. Byl jím Georgios Maniakes, který se nestal velitelem náhle z nosiče ani předtím jako hlasatel nedával znamení polnicí, aby mu pak bylo hned svěřeno vedení vojska. Začal svou dráhu jakoby na dané znamení a ponenáhlu prošel všemi stupni, až dosáhl nejvyšší vojenské hodnosti. Ale i když měl úspěch a obdržel věnec vítěze, byl zároveň ihned uvržen do vězení, vracel se k císařům jako vítěz, a jako místo pobytu mu byl vykázán žalář. Byl vyslán jako vrchní velitel celé armády, ale byl obklopen mladičkými pobočníky a ti ho hnali nevhodným směrem, kde se všechno mělo obrátit proti nám. Dobyl Edessy — a byl postaven před soud, byl vyslán obsadit Sicílii — ale byl ponižujícím způsobem povolán zpět, aby ji nemohl dobýt právě on.

77. Viděl jsem toho muže a obdivoval jsem se mu, vždyť příroda ho obdařila vším, co náleží budoucímu vojevůdci. Byl vysoký skoro deset stop a lidé se na něho dívali jako na nějaký kopec nebo vrchol hory. Jeho tvář nebyla něžná ani příjemná, ale připomínala bouři. Jeho hlas hřměl, jeho ruce by byly mohly bořit hradby a drtit kovové brány, byl prudký jako lev, jeho obočí

bylo vždy zamračeně stažené a vůbec všechno na něm bylo takové. Ještě horší byla jeho pověst, všichni barbaři se před ním třásli strachem, někteří proto, že ho někdy sami viděli a obdivovali, jiným nahnalo strach pouhé vyprávění o něm.

78. Když nás nepřátelé oloupili o Itálii a my jsme tak ztratili nejvýznamnější část říše, vyslal ho druhý Michal do boje proti uchvatitelům, aby říši získal zpět tuo ztracenou část (Itálii nerozumím celý poloostrov, ale jen část obrácenou směrem k nám, která však přijala obecně rozšířené pojmenování). Maniakes tam přitáhl s celým vojskem, uplatnil tu celé své vojenské umění a bylo zřejmé, že vyžene okupanty a že jeho ruka bude nejlepší záštitou proti dalším útokům.

79. Když byl Michal svržen z trůnu a vláda přešla na císaře Konstantina, o němž právě píši, měl mu Konstantin prokazovat všemožnou poctu svými listy, ověncit ho tisíci věnci, a vůbec dělat všechno, čím by mu projevilsvou úctu. Císař však nic takového neudělal, zasel tak do Maniakovy duše zárodky podezření a způsobil tím říši v budoucnosti obtíže. Když Maniakes se mu konečně sám připomněl, a to už ve zlém jako člověk usilující o vládu, Konstantin nejednal příliš obratně. Nedokázal tvářit se tak, jako by o tom, co dosud bylo jen Maniakovým plánem, nevěděl, ale vybuchl proti němu jako proti skutečnému vzbouřenci.

80. Neposlal k němu tehdy muže, kteří by s ním jednali s úctou, kteří by se ho snažili uklidnit a působit na změnu jeho postojů, avšak spíše lidi, kteří, abych tak řekl, byli schopni ho zabít nebo v nejlepším případě mu urážlivě vytknout jeho nepřátelské smýšlení, málem ho zbičovat a v poutech ho poslat z hlavního města do vyhnanství. Velitel poselství nepatřil k lidem, kteří

získali zkušenosti a dlouholetou praxí se osvědčili při řešení politických a vojenských problémů, nýbrž byl jedním z těch, kteří se náhle dostali do císařského paláce přímo z ulice.

81. Když tento člověk přistál v Itálii, Maniakes už na sebe strhl moc, ovládal vojsko a tušil příchod císařského vyslance. Tento vyslanec se mu však nesnažil objasnit, že přichází s mírovým poselstvím, dokonce mu svůj příchod vůbec neoznámil, ale přijel k němu náhle na koni, jako by chtěl znenadání zaútočit, neřekl nic, co by vedlo k uklidnění, ani nepředeslal nic, co by usnadnilo setkání s Maniakem, ale okamžitě ho začal otevřeně urážet a zasypávat nejhoršími hrozbami. Maniakes to chápal jako potvrzení svých podezření a také se bál toho, co se snad ještě tajně proti němu chystá, hněvivě vybuchl a vztáhl na vyslance ruku, chtěl ho však spíš zastrašit než udeřit. Vyslanec to prohlásil za nezvratný důkaz Maniakova vzbouření, za důkaz jeho odbojné povahy a dodal, že Maniakes neunikne trestu, když byl usvědčen z takového zločinu. Maniakes a jeho vojsko považovali situaci za beznadějnou, vrhli se na vyslance a zabili ho v přesvědčení, že císař by s nimi naložil jinak, a nyní začalo jejich vzbouření.

82. Poněvadž Maniakes byl statečný muž a nepřekonatelný vojenský velitel, lidé se k němu jen hrnuli, a to nejen muži ve vojenském věku, ale i mladí a staří. Maniakes však si byl vědom, že vítězství se dobývá nikoli masami, nýbrž vojenským uměním a zkušenostmi, vybral si proto pro svůj boj jen ty nejzkušenější, s nimiž dříve dobyl již mnoha měst a zmocnil se mnoha bohatství a zajatců. S touto armádou se přepravil na protější pevninu, aniž to pobřežní hlídky zjistily. Žádný z velitelů, kteří byli proti němu vysláni, se neodvážil vyrazit

proti němu, ale všichni se ho báli a raději mu šli z cesty.

83. Tolik pokud jde o Maniaka. Když se císař dověděl o zavraždění svého vyslance a o zoufalém činu povstalcově, stáhl proti němu obrovské vojsko. Pak se však zalekl, že vrchní velitel těchto vojsk by mohl po Maniakově porážce využít svého vítězství proti svému pánu a že by mu tak povstal nebezpečnější vzbouřenec, než byl sám Maniakes. Měl by totiž shromážděno obrovské vojsko a musel by uspět v jakémkoli tažení. Proto nejmenoval velitelem nikoho z významných důstojníků, nýbrž věrného eunucha, který se ničím nemohl honosit. Ten vytáhl s početným vojskem proti vzbouřenci. Když se Maniakes dověděl, že proti němu táhne celé římské vojsko, nelekl se množství vojska ani jeho pohybu a podřídil všechno myšlenkám na vzpouru. Snažil se zasáhnout císařské vojsko, dříve než zaujme bojovou pozici, a se svým lehce vyzbrojeným vojskem se proti němu postavil, dříve než ho čekali.

84. Také císařské vojsko se rychle seřadilo a postavilo se proti Maniakovi, stali se z nich však spíše jeho diváci než bojovníci proti němu. Mnohým překazil Maniakes i tuto podívanou. Pripadal jim jako blesk, jak hřímal velitelskými povely, objížděl na koni své šiky a naháněl hrůzu každému, kdo ho viděl. Většina hned zpočátku začala podléhat jeho statečnosti, on sám však podlehl vyššímu řízení, jehož příčiny neznáme. Když Maniakes objížděl a uváděl ve zmatek naše řady, jejich pevné postavení se uvolňovalo, kdekoli se objevil, a sevřené řady začaly ustupovat zpět. Celek se začal rozpadat na jednotlivé části a hrozila mu už záhuba, tu Maniakes byl náhle zasažen kopím do pravého boku, nejen na povrchu, ale rána pronikla hluboko a vytryskl z ní silný proud krve. Zdálo se, že Maniakes

ránu zpočátku ani nevnímá, ale pak spatřil proud krve, přiložil ruku na místo, odkud se řinula, a uvědomil si, že rána je smrtelná. Vzdal se vši naděje a snažil se jen dostat zpět do svého tábora. Podařilo se mu vzdálit trochu od vojska, ale jeho tělesné síly zeslábly natolik, že už neovládal svého koně, obklopily ho mrákoty, tiše sténal, pokud mu to síly dovolily, pustil uzdu, sesmekl se ze sedla a — žalostná to podívaná — zřítíl se na zem.

85. Naši vojáci se neodvažovali přiblížit k němu, ani když ležel na zemi, ale zadržovali otěže svých koní v obavě, že by mohlo jít o nějakou lest. Maniakův kůň volně a divoce pobíhal v prostoru mezi vojsky, poněvadž tu nebyl podkoní, a tu všichni se pohnuli směrem k mrtvému a s údivem pozorovali, jak tu leží rozprostřen a jaký kus země zaujímá. Pak mu usekli hlavu a nesli ji svému vrchnímu veliteli. Mnozí potom tvrdili, že ho zabili právě oni, vznikaly o tom různé vymyšlené legendy, a poněvadž je nebylo možno dokázat, vyprávělo se, že se na Maniaka vrhli jacísi neznámí jezdci a srazili mu hlavu. Takových legend vzniklo mnoho, ale žádnou nebylo možno dokázat. Soudilo se, že byl zasažen kopím, poněvadž mu rána rozsekla bok. Ale ještě v době, kdy píše své dílo, není známo, kdo mu ránu zasadil.

86. Takto tedy skončil svůj život Maniakes, když sám mnoho vytrpěl, ale sám také zavinil mnohé, co nelze schvalovat. Část jeho vojska se tajně vrátila do svých domovů, ale většina se přidala k nám. Dříve než se vojsko vrátilo k císaři, byla mu poslána vzbouřencova hlava. Císař, jako by teď teprve volně vydechl vyvážnův z přívalu vln, vzdával Bohu děkovné modlitby a povstalcovu hlavu dal pověsit na nejvyšší místo hippodromu, tak aby ji všichni mohli už z dálky vidět ve volném prostoru.

87. Když se vojsko vrátilo, byla většina jeho příslušníků ozdobena vítěznými věnci. Utábořili se blízko hradeb před hlavním městem. Císař se rozhodl uspořádat triumfální průvod na oslavu vítězství. Poněvadž se vyznal v připravování velkolepé podívané, uspořádal průvod takto: nařídil, aby nejdříve šly volně a bez zvláštního uspořádání oddíly lehkých zbraní se svými štíty, luky a oštěpy, za nimi vybrané jízdní oddíly v těžké zbroji, hrozně na pohled svým oděním i vojenským uspořádáním, pak následovalo odbojné vojsko, neuspořádané a neozbrojené, sedící na oslech obličejem dozadu, s vyholenými hlavami a s všelijakými odpadky kolem krku na znamení hanby, za nimi byla v triumfu podruhé vystavována odbojníková hlava, pak něco z odbojníkovy výzbroje a v závěru průvodu šli muži nesoucí meče, hole a konečně oddíly vyzbrojené válečnými sekýrami. Takové ohromné množství vojska šlo před vrchním velitelem vojsk, on se za nimi skvěl svým koněm i šatem a za ním šla celá tělesná stráž.

88. Takto tedy táhl triumfální průvod a císař seděl v plném lesku vysoko nad ním před takzvanou Měděnou stráží před posvátným chrámem, který dal postavit velký císař Jan, který vládl po Nikeforu Fokovi. Císařovny mu seděly z obou stran po boku a dívaly se spolu s ním na triumfální průvod. Po skončení slavnosti odešel za svolávání slávy a ověnění věncem vítěze do císařského paláce. Jen natolik vychutnal slávu vítězství a pak se, jak bylo jeho zvykem, vrátil k své obvyklé skromnosti.

89. Tento císařův povahový rys byl skvělý a chválihodný. Nikdy se nechlubil svými úspěchy a nepronášel chvástavá slova, ale přiměřeně se těšil z úspěchu a pak se zas vrátil k svým obvyklým způsobům. Z tohoto

hlediska tedy měl takovou povahu. Byl však málo bdělý a jako by vždy po usilovném zápasu potřeboval oddech, upadal zase do lehkomyšlnosti, a proto ho postihovalo jedno neštěstí za druhým.

POVSTÁNÍ RUSŮ A VZPOURA TORNIKIOVA

90. Proto také po potlačení vzpoury vypukla válka s barbary. Nesčíslné ruské lodě, které unikly pozornosti pohraniční strážě nebo ji přemohly, vnikly do Propontidy a jako mrak, který se náhle zdvihl z moře, zahalily tmou hlavní město. Na tomto místě svého líčení chci vyložit příčiny onoho ruského námořního tažení proti císařovi, který k tomuto tažení sám nedal žádný podnět.

91. Tento barbarský kmen vždy kypěl nenávistí vůči římské říši a při každé příležitosti si bral tu či onu smyšlenou příčinu za záminku války proti nám. Když zemřel jejich postrach císař Basileios a když také jeho nástupce a bratr Konstantin naplnil vyměřenou mu dobu života a tak skončila vláda urozené dynastie, obnovili Rusové starou nenávist vůči nám a brzy se také začali připravovat k příští válce.

Vládu císaře Romana uznávali za skvělou a vynikající a kromě toho v té době také ještě neskončily jejich válečné přípravy. Když však Romanos zemřel brzy potom, co se stal císařem, a vláda připadla jakémusi bezvýznamnému Michalovi, vyzbrojili proti němu svou armádu. Poněvadž věděli, že je třeba nás napadnout z moře, poráželi hluboko ve vnitrozemí stromy a z kmenů vydlabali menší i větší plavidla. Tak se tajně v krátké době dostatečně vyzbrojili a chystali se k velkému váleč-

nému tažení proti Michalovi. Zatímco probíhaly jejich válečné přípravy a už nám hrozila válka, unikl i tento císař jejich námořnímu tažení, protože odešel z tohoto světa. Také jeho nástupce zemřel, dříve než se mohl v císařském paláci pořádně ohřát, a vláda přešla na Konstantina. Barbaři ho sice nemohli vinit z ničeho, co by mohlo zavdat příčinu k válce, ale rozhodli se k válečnému útoku proti němu, aby jejich válečná příprava nevypadala jako zbytečná. To tedy byla neodůvodněná příčina ruského tažení proti císařovi.

92. Když se jim podařilo vniknout nepozorovaně do Propontidy, navrhli nám nejdříve mírové jednání, pakliže bychom jim ovšem za mírovou smlouvu dali velkou finanční úhradu, jejíž výši stanovili na tisíc statérů na každou loď, a to tak, že jim tuto částku vyplatíme na jedné z jejich lodí. K takovému závěru došli snad proto, že si mysleli, že máme nějaké zlaté doly, nebo že byli rozhodnuti válčit v každém případě a kladli nám nesplnitelné podmínky jen proto, aby měli snadnou záminku k válce.

Když pak naši neuznali jejich posly ani za hodny odpovědi, sešikovali se barbaři k tažení a natolik se spoléhali na své množství, že byli přesvědčeni, že rovnou obsadí naše hlavní město se všemi jeho obyvateli.

93. Tehdy byly naše námořní bojové síly zcela nedostatečné. Plamenometné lodi byly roztroušeny podél pobřeží a střežily různé pohraniční oblasti. Proto císař shromáždil a spojil zbytky staré flotily, připojil k nim císařské nákladní lodě, vyzbrojil několik triér, obsadil je vojáky a vybavil lodě zásobou tekutého řeckého ohně. Toto loďstvo seřadil v přístavu na protější straně proti lodím barbarů a sám s několika vybranými senátory zakotvil počátkem noci v témž přístavu. Časně

zrána seřadil lodě do bojového postavení a slavnostně vyhlásil barbarům námořní válku. Barbaři vyrazili z protějšího přístavu jako z opevněného tábora proti nám. Když se vzdálili daleko od břehu, seřadili všechny své lodě vedle sebe a uzavřeli tak moře od přístavu k přístavu. V tomto postavení byli připraveni k útoku i k obraně. Nikdo tehdy nemohl bez rozrušení pozorovat, co se děje. Já sám jsem stál blízko císaře, který seděl na pahorku svažujícím se mírně k moři a zdálky pozoroval vývoj událostí.

94. Bojové řady se z obou stran rozestavily, ale nikdo nevyrážel z řady k boji, z obou stran stály oddíly pevně a nehnutě. Když uběhla značná část dne, dal císař znamení dvěma velkým lodím a rozkázal jim vyplout proti barbarským plavidlům. Lodě postupovaly pomalu a klidně, kopiníci a vrhači kamenů na nich spustili válečný pokřik a plamenometčící se připravili k střelbě. Z druhé strany se oddělila větší část barbarských lodí a vyrazila rychlou plavbou proti naším lodím. Pak se barbaři rozdělili, obklopili a obklíčili jednotlivé triéry a pokoušeli se je zespodu provrtat svými bodnými zbraněmi. Naši na ně seshora metali kameny a kopí, a když spustili palbu i plamenometčící a oslňovali jejich zrak, tu se barbaři buď vrhali do moře, aby doplavali ke svým, nebo se bezradně vzdávali jakéhokoli pokusu o záchranu.

95. Vtom byl vydán další rozkaz, vyplulo více triér a další lodě zároveň s nimi nebo za nimi. Naši vojáci nabyli sebedůvěry, kdežto protivník zaraženě zůstal stát na místě. Když naše triéry přepluly volné moře a dorazily k barbarským člunům, ztratily náhle spojení a jejich sevřená řada se uvolnila. Některé lodě se odvážily zůstat na místě, ale většina ustupovala. Tu náhle

slunce přitáhlo k sobě zdola mrak, velká část mořského obzoru se zdvihla, došlo k změně počasí a k prudkému proudění vzduchu od východu k západu, jež vichřicí rozbouřilo moře a hnalo vlny směrem k postavení barbarů. Část jejich člunů pohltilo vysoko rozbouřené moře, část zahнала bouře na otevřené moře a mrštila jimi o skaliska nebo o strmé břehy. Pronásledující triéry potopily některé čluny i s posádkou, jiné čluny roztříštila jejich vlastní posádka a zpola zatopené je odvěkla k nejbližšímu břehu. Bylo pobito mnoho barbarů a moře se zbarvilo do ruda, jako by se z pevniny do něho vlévala krvavá řeka.

96. Po vítězství nad barbary se císař vrátil jako vítěz od moře do císařského paláce. Šířily se tenkrát pověsti (sám jsem se jimi podrobně zabýval, neshledal jsem však, že by se zakládaly na nějaké bezpečné znalosti nebo na něčem, co by zavdávalo podnět k takové předpovědi), šířily se tedy pověsti, že císaři nastanou mnohé nesnáze jednak vnějšího původu ze strany barbarů, jednak ze strany poddaných, že však všechno dobře dopadne, poněvadž štěstěna bude stát císaři po boku a snadno zmaří každou vzpouru. I sám císař, kdykoli chlubně poukazoval na věštby a znamení týkající se jeho vlády, připomínal různá vidění a sny, které buď měl sám, nebo o nich slyšel z předpovědí jiných lidí a dovedl o tom vyprávět úžasné věci. Kdykoli hrozilo nějaké nebezpečí, druzí lidé se báli a děsili dalšího vývoje, císař byl však klidný, poněvadž byl přesvědčen, že všechno šťastně dopadne, uklidňoval vyděšené okolí, nedělal si starosti z událostí, jako by se nic zlého nebylo stalo.

97. Nevím, proč bych měl věřit ve věštecké schopnosti císařovy, a přičítám jeho chování lehkomyšlnosti

a bezstarostnosti jeho mysli. Bdělí pozorovatelé dění vědí, že nepatrné příčiny jsou často počátkem velkých pohrom, a dělají si často i nemístné starosti. Když jejich neštěstí vrcholí, bojí se konce, děsí se každé nepříjemné zprávy a neuklidní je ani obrat k lepšímu. Prostší lidé zárodky příštího neštěstí vůbec nevnímají a nesnaží se odstranit příčinu, která by mohla vyvolat katastrofu. Poněvadž mají sklon k rozkoším a chtějí se z nich neustále těšit, přemlouvají též ostatní lidi, aby zaujíмали stejné stanovisko, aby přijímali s lehkou myslí jejich lehkomyšlnost, a předpovídají jim, že se brzy zbaví svých nepříjemností. Existuje ještě třetí, lepší druh povah. Neštěstí, které takového člověka náhle postihne, ukáže, že on si je dobře vědom toho, co se stalo, to neštěstí jej však neohluší vnějšími bouřlivými projevy, ani ho nezastraší a neochromí, ale i kdyby všichni selhali, takový člověk je schopen se neštěstí pevně postavit tváří v tvář a nespolehá se přitom na hmotnou záštitu, nýbrž na svůj pevný úsudek a lepší soudnost. Ve své generaci jsem ovšem tento druh povah už nepoznal. Za našich dob je ještě nejlepší takový člověk, který dovede odhadnout budoucnost a snaží se zabránit neštěstí v jeho zárodku nebo hledá prostředky k nápravě, když už k neštěstí došlo. Ale císař tím, že často dával najevo, že ho vývoj věcí neděsí, vzbuzoval u většiny lidí dojem, že mu vyšší moc naznačila konečný výsledek a že proto si s ničím neláme hlavu a nedělá si vůbec žádné starosti.

98. Tolik jsem předeslal úvodem k dalšímu líčení, aby lidé nepovažovali toho muže za věstce, kdykoli uvedu, že to či ono schválil nebo zamítl, ale aby si uvědomili, že císařovy výroky byly vždy v souladu s jeho povahou a že výsledek vývoje lze připsat jen boží vůli.

Mým záměrem je nyní vylíčit další povstání proti císařovi, nebezpečnější než ono první. Začnu zase od začátku a vylíčím nejdříve, z čeho toto povstání vzniklo, jaká byla jeho příčina, jaké povahy byla vzpoura, která mu předcházela, a jaké byly zase její příčiny, povím, kdo se obojího odvážil a o koho se opíral při svých uzurpačních záměrech.

99. Naváží na konec svého předchozího líčení: císař měl bratrance z matčiny strany, který se jmenoval Lev, pocházel z rodu Tornikiů a sídlil v Adrianopolu. Měl ústa plná makedonské vychloubačnosti, nevypadal špatně, ale jeho povaha byla záludná a ve svých úvahách se stále zabýval převratnými záměry. Většina lidí mu už v nedospělém věku předpovídala skvělý osud, jak už se to někdy nerozumně o některých lidech říkává. Když Lev dospěl v muže a ukázal některé pevné stránky své povahy, přidala se k němu celá makedonská strana. Často už se připravovali k odvážnému a nebezpečnému pokusu, vždy však propásli vhodný okamžik. Jednou nebyl Lev právě v kraji, jindy neměli dostatečnou záminku ke vzpouře, stále však chovali hluboko v nitru myšlenku na povstání. A pak došlo k příhodě, která je přiměla ke vzpouře a k povstání.

100. Císař Konstantin měl dvě sestry, starší se jmenovala Helena, mladší Euprepeia. Heleny si císař vůbec nevážil. Před druhou sestrou však se měl císař na pozoru. Když se jí dostalo skvělého osudu, nebyla naň zpočátku vůbec pyšná, ale byla velmi rozvážná a vyznačovala se nejvíce ze všech žen, které jsem poznal, pevným a neoblomným charakterem. Před jejími radami, jak jsem už řekl, se císař měl na pozoru a spíš se jí bál, než aby ji vyhledával. Euprepeia, ač zklamaná v přehnaných nadějích, které ve svého bratra skládala,

se přece zcela zdržela nemístných záměrů vůči císaři. Nenavštěvovala ho často, neměla k němu sesterskou důvěru, ale kdykoli se s ním sešla k rozmluvě, hovořila s ním pyšně a se svou obvyklou přísností mu vytýkala všechno možné, plísnila ho, a když viděla, že se zlobí, opovržlivě odešla a mumlala přitom různé urážky na jeho adresu. Poněvadž Euprepeia věděla, že její bratr nemá zmíněného Tornikia vůbec rád, ba spíš ho nenávidí, začala ho ona laskavě přijímat, chovala se k němu přátelsky, stýkala se s ním stále častěji, ačkoli jí dříve na něm tolik nezáleželo. Císař zuřil, ale své mínění o Tornikiovi skrýval hluboko v nitru. V té době ještě neměl dost záminek k tomu, aby ho potrestal. Zamýšleje oddělit od sebe Tornikia a Euprepeiu, nadále skrýval před ní své tajné záměry a Tornikia přeložil pod vhodnou záminkou z hlavního města: svěřil mu správu Iberie a poslal jej tak do čestného vyhnanství.

101. Sláva však doprovázela Tornikia i do vyhnanství. A právě pod touto záminkou jej začalo mnoho lidí obviňovat a vymýšleli si, že se chce zmocnit trůnu. Naléhali na císaře, aby raději neštěstí předešel. Císaře nechávaly jejich řeči klidným, ale pak si všiml, že jeho vlastní sestra Tornikia hájí. Donesl se k němu také její výrok, že jejímu příbuznému se nemůže nic zlého přihodit, poněvadž jej z nebeských výšin chrání sám Bůh. To se císaře hluboce dotklo a nedokázal už ovládnout svůj hněv. Nechtěl ovšem Tornikia hned zbavit života, ale měl v úmyslu znemožnit mu povstání; proto k němu urychleně vyslal muže s příkazem, aby jej ostříhali a oblekli mu černé roucho. To zbavilo Tornikia všech nadějí a on, který se dříve odíval v nádherná roucha, se nyní vrátil k císaři v mnišské říze. Konstantin se ani nyní k němu nechoval laskavě a necítil žádnou

lítost nad jeho osudem, který jej tak náhle svrhl z výšin jeho nadějí. Často jej při audiencích propouštěl v hněvu a posmíval se jeho žalostné situaci. Jenom Euprepeia jej u sebe přijímala laskavě, snad z příbuzenských citů nebo z jiného důvodu. V každém případě v příbuzenství měla bezúhonnou záminku k svému přátelskému vztahu.

102. V okolí Konstantinopolu se tehdy usadila makedonská kolonie, většinou to byli lidé pocházející z Adrianopolu. Byli to velmi chytrí lidé, kteří zpravidla měli něco jiného na jazyku než na mysli, byli vždy ochotní vymýšlet smělé plány a také schopní je uskutečnit, dovedli bezvadně skrývat své myšlenky a nesmírně věrně dodržovat dohody, které sami mezi sebou uzavřeli. Císař si jich moc nevšímal, byl přesvědčen, že lev už je zkrocen a že už má ostříhané dráčky. Makedoňané si však mysleli, že právě teď přišla dlouho očekávaná vhodná chvíle k povstání. Po krátké poradě (poněvadž o konečném cíli mezi nimi dávno vládla shoda) vzbudili v Tornikiovi až nesmyslnou odvahu a sami se ujistili o vzájemném souhlasu pro zamýšlený podnik. V noci jej tajně vyvedli z města za účasti hrstky bezvýznamných lidí a vyjeli s Tornikiem do Makedonie. Po každém vypřáhnutí pobili státní koně, aby je jejich pronásledovatelé nemohli předhonit a překřížit jim cestu nebo aby nejeli v jejich stopách a nezajali je. Tak uháněli bez oddechu až do Makedonie, opevnili se v Adrianopolu a hned se chopili díla.

103. Poněvadž potřebovali shromáždit vojsko a neměli žádnou peněžní hotovost ani žádné jiné prostředky, jimiž by přesvědčili velitele žoldnéřů, aby přivedli své vojsko a dali je k dispozici pro uskutečnění jejich záměrů, rozeslali na všechny strany lidi schopné

vymýšlet falešné pověsti. Ti obcházel jednotlivé vojáky a usilovně je přesvědčovali, že císař je mrtev a že vlády se zmocnila Theodora, která prý přede všemi dala přednost Lvu (Tornikiovi) Makedonskému pro jeho bystrost, činorodost a pro skvělý původ jeho rodu. Tak původci této pověsti lstivě během několika dní shromáždili vojenské oddíly z celého Západu. Příčinou jejich jednoty nebyla jen ona falešná pověst, ale i jejich nenávist k císaři za to, že si jich málo cenil a chystal jim v krátké době trest za vzpouru, z které je podezřívá. Proto se velitelé snažili předejít ho, dříve než by je císař dal zajmout.

104. Když tak náhle a neočekávaně dosáhli jednoty a shody v názorech, vybrali Lva Tornikia za císaře, a pokud jim to okolnosti dovolovaly, sehráli i příslušnou ceremonii. Oděli Lva do skvělého roucha a pozvedli ho na štítě. Jakmile Lev měl na sobě císařské roucho, začal se chovat jako vladař a jako skutečný císař těch, kteří jej provolali císařem, jako by jím už opravdu byl a nehrál jen svou úlohu jako herec na jevišti. Konečně i ti, kteří jej pro tuto úlohu vybrali, chtěli, aby vládl podle všech pravidel. Lid si získal daňovými úlevami, poněvadž neměl, co by jim jinak rozdal, a nemohl si je koupit ani penězi, a dále tím, že mu povolil jednou provždy vyrážet na nájezdy a ponechávat si z nich kořist. Provedl najednou výběr z dosavadních hodnostářů a senátorů a jmenoval některé vojenskými veliteli, jiným udělil hodnosti blízké císařskému trůnu nebo i vysoké úřady. Při výběru lidí přihlížel nejen k svému, ale i k jejich přání a k jejich způsobilosti pro jednotlivé funkce. Poté vyrazil na tažení proti Konstantinopolu. Povstalci chtěli předejít císařovu rozhodnutí a zaútočit na něho dříve, než by císař proti

nim mohl poslat východní armádu. Předpokládali, že ani obyvatelé Konstantinopolu se nepřidají k císaři a nevystoupí proti nim. Byli totiž rozhněváni na císaře, který zaváděl proti nim nová opatření, s odporem snášeli jeho vládu, raději by na trůně byli viděli vojáka, který by dokázal podstupovat nebezpečí na jejich obranu a odrážet vpády barbarů.

105. A skutečně už cestou se k nim přidávalo mnoho dobrovolníků ještě dříve, než vojsko dorazilo k hradbám města. Z nitra země se k nim přidávali i vojáci a až po samo Město jim všechno bylo příznivě nakloněno a ochotno k pomoci. Takové bylo postavení povstalců a císařova situace vypadala špatně. Neměl vlastní vojsko a nestačil svolat vojska spojenců, až na hrstku žoldnéřů, která bývá součástí císařských průvodů. Jednotlivé oddíly východní armády neležely právě táborem na příkázaných místech, takže se na rozkaz nemohly rychle shromáždit a přispět císaři na pomoc v nebezpečné situaci. Východní armáda byla totiž právě v akci hluboko v Iberii a odrážela útoky barbarů. Císařovy vyhlídky klesaly a určitý klid mu dodával jen pás hradeb, který jej obklopoval. Proto věnoval hlavní pozornost hradbám, dal opravovat jejich zanedbané části a vybavoval je kamenometnými zařízeními.

106. U císaře shodou okolností vzplál právě v té době prudký zánět kloubů, takže jeho ruce byly zcela bezvládné, nohy nebyly schopné chůze a trpěly prudkými křečemi. Zároveň onemocněl zažívacími potížemi, trpěl průjmem, a vůbec celé jeho tělo se rozkládalo a chřadlo. Nemohl vycházet a ukazovat se lidu. Proto si lidé ve Městě mysleli, že císař je mrtev, tvořily se hloučky a šířily názory, že je třeba utéci z Města a pře-

běhnout k uzurpátorovi. Císař se snažil přemoci přírodu a nutil se čas od času ke kontaktům s lidem, nebo se aspoň snažil zpovzdáli se mu ukazovat a přesvědčit jej svým vzhledem o tom, že nezemřel.

107. V takové situaci tedy byl císař. Uzurpátor se přihnál jako vichřice a utábořil se s celým vojskem před Městem. Průběh událostí nelze označit jako válku ani jako povstání, ale jako skutečné obléhání a boj o hradby. Slyšel jsem přímo od vojáků a od některých starších lidí, že dosud žádný vzbouřenec nezašel tak daleko ve své drzé odvaze, aby plánoval rozestavení obléhacích strojů před městem, aby obklíčil celý obvod jeho hradeb svým vojskem a mířil svými šípy na jeho opevnění. Všechny obyvatele zachvátilo zděšení a neklid a užuž se zdálo, že Města bude dobyto. Tornikios se zatím zdržoval v malé vzdálenosti od hradeb. Dal zřídit zátarasy a znamenitý tábor, v němž však strávil jen část noci. Ale ještě v noci vyrazil na svém koni a nařídil to i svým oddílům. Rozestavil oddíly s lehkou zbraní, pak postupoval krokem. Při úsvitu stáli už muž vedle muže před hradbami, ne v nějakém zmatku ani v houfcích, ale ve vojenském pořádku a v bojovém postavení. Měli vesměs těžkou zbroj, důstojníci se vybavili i holeněmi a krunýři a postavili také těžkou jízdu s úmyslem zastrašit nás, lidi ve válce nezkušené, a i ostatní se vyzbrojili, jak nejlépe mohli.

108. Vzbouřenec sám jel na bílém koni ve středu svého šiku obklopen vybranou jízdou a vybraným oddílem vojska. Kolem něho byli seřazení vojáci v lehké zbroji, vybavení dalekostřílnými zbraněmi, lehce oděni a pohybliví. Zbytek vojska stál po obou stranách, seřazen pod jednotlivými veliteli. Oddíly zachovávaly obvyklý způsob rozestavení, nebyly však rozděleny po

šestnácti mužích, nýbrž v menších skupinách. Tak se daný počet mužů sice mohl rozložit na větším prostoru, nestáli však v sevřených řadách, štít vedle štítu. Při pohledu z hradeb se množství mužů za nimi zdálo obrovské a nesčíslné. I oni byli sešikováni, ale poněvadž byli v pohybu a řítili se na svých koních, vzbuzovali spíše dojem davu než spořádaného vojska.

109. Tolik tedy o nich. Obležený císař chtěl dát nepřátelskému vojsku najevo, že ještě žije, oblékl si proto císařské roucho a posadil se spolu s císařovnamí na jeden z balkónů císařského paláce. Jeho dech byl krátký a tiše sténal. Mohl vidět jen tu část vojska, která stála blízko a přímo proti němu. Nepřátelé se už přiblížili k hradbám a zaujali bojové postavení. Nejdříve začali obráncům hradeb vypočítávat všechno, čím jim císař ublížil, od čeho budou osvobozeni, bude-li císař přemožen a co by je naopak postihlo, kdyby byl vysvobozen. Žádali, aby jim obránci otevřeli brány a přijali řádného a dobrého císaře, který s nimi bude zacházet lidsky a rozšíří římskou říši vítěznými válkami proti barbarům.

110. Když však ti, k nimž Makedonci mluvili, neodpovídali příznivě, začali je i císaře zahrnovat všemožnými urážkami a nadávkami. Vzdali se naděje, že by se městský lid k nim přidal, vrhali císaři v tvář neslušné výroky, tupili jeho tělesnou sešlost, nadávali mu, že je zločinec a že se oddává špinavým rozkošem, že je zhoubou Města a zkázou lidu a vršili jednu potupnou urážku za druhou. Většina Makedoňanů (je to lid sebevědomý a odvážný, přivyklý spíše občanskému vtipkování než vojenské prostotě) seskočila z koní, utvořili chorovody a zanotovali na místě složené posměšné písničky proti císaři, tančili a podupávali si podle melodie

rytmicky do taktu. Císař to viděl a slyšel (stál jsem tehdy blízko něho, byl jsem pobouřen tím, co jsem slyšel, ale snažil jsem se také císaře povzbudit), ale nemohl dělat nic jiného než snášet jejich potupné jednání i řeči.

111. Někteří z občanů vyšli před hradby a zadržovali nepřátelskou jízdu střelbou z praků nebo z luků. Někteří předstírali, že se dávají na útěk, a vylákali nepřítelů k pronásledování, pak se náhle otočili a pobíjeli je meči a kopími. Jeden z nepřátelských jezdců, který uměl střílet v jízdě, se nepozorovaně přiblížil k hradbám, napjal tětívu luku přímo proti císařovu čelu a vystřelil. Šíp letěl rychle vzduchem, ale císař se stačil trochu uhnout, takže šíp škrábl známého mladičského císařského komorníka lehce do boku. Já jsem strnul strachem, císař si jen přesedl, aby byl trochu dál od bojového dění. Nepřátelé od časného rána, jak jsem vyličil, až do samého poledne na nás pokřikovali a také nám naslouchali, lichotili a hrozili nám, ale pak se vrátili a odvedli koně do svého opevněného tábora a připravovali obléhací stroje, aby zahájili obléhání Města.

112. Když se císař vzpamatoval, rozhodl se stůj co stůj postavit proti nepřítelům nějaké vojsko a zabránit jim příkopem a hradbou v útocích a ve vpádu do města a uchýlil se stranou, aby neslyšel jejich slova a nemohl být zasypáván jejich urážkami. Svůj záměr však nejdříve sám špatně uvážil a pak se ještě poradil s lidmi, kteří sami neměli žádné vojenské zkušenosti. Poněvadž většina z nich schválila jeho záměr, dal nejdříve prohledat vězení, zda tam nejsou zavření nějakí vojáci, dal je propustit a ozbrojit luky a kopími a připravit k boji. K tomuto šiku přiřadil početný oddíl civilistů (hlásili se sami jako dobrovolníci, vojna jim byla stejně dobrou zábavou jako cokoli jiného). Po

celou noc dal kopat zákopy okolo Města a stavět záatarasy. A brzy ráno, dříve než nepřátelé mohli sami zaútočit na hlavní město, seřadil naše vojsko a postavil je proti nepříteli. Sešikoval jízdu i oddíly lehkých zbraní a vybavil všechny ochrannou výzbrojí. Sám se znovu usadil na balkóně a chtěl odtud seshora pozorovat další vývoj událostí.

113. Nepřátelé nic netušili, ale když se přiblížili a narazili na naše seřazené oddíly, zadrželi nejdříve otěže a snažili se vypátrat, odkud se vzalo naše vojsko. Obávali se totiž, zda už nedorazila na pomoc východní armáda. Jakmile poznali, že naše vojsko je vlastně pouhou sebrankou, že příkop není příliš hluboký, a že jej lze snadno překročit, tropili si posměch z císařovy hlouposti a došli k názoru, že přišel jejich čas. Srazili své řady, vydali válečný pokřik, všichni najednou pobídli své koně, snadno překonali příkop, ihned obrátili na útěk dosud seřazené řady, a jakmile se jim dostali do zad, pobíjeli je meči a kopími. Většina našich narážela na sebe, padala z koní a byla tam někde pošlapána a ubita. Prchali nejen ti, kteří byli venku před městskými hradbami, ale i ti, kteří právě stáli kolem císaře. Mysleli, že Tornikios užuž vtrhne do Města a že všichni zahynou.

114. Pokud bychom nebrali v úvahu prozřetelnost, tedy vlastně už nic nebránilo vzbouřencům v tom, aby vnikli do hradeb a bez překážek dosáhli svého cíle. Ochránci bran totiž opustili svá strážní místa a sami hledali, kdo by je ochránil. Obyvatelé Města se buď vrátili domů, nebo se chystali přivítat uzurpátora. Tornikios však z opatrnosti ještě váhal vtáhnout do města nebo se možná spoléhal na to, že jej sami povoláme na císařský trůn a doprovodíme v slavnostním císařském

průvodu za světla pochodní do císařského paláce. Odložil proto vstup do města na druhý den a objížděl zatím na koni jednotlivé oddíly svých sil. Hlasitě křičel, aby nikdo už nerozdával rány a nezbrocoval se bratrskou krví, a kdykoli viděl, že někdo se chystá k ráně kopím nebo chce udeřit protivníka oštěpem, zadržel mu ruku a daroval prchajícímu svobodu.

115. Když císař, který zůstal zcela opuštěn, jako by už mu zbývala jen smrt, slyšel tyto příkazy, a když viděl, že Tornikios brání svým lidem ve vraždění, obrátil se ke mně a řekl: „Tohle mě trápí ze všeho nejvíce, že tenhle hrozný člověk, který se chce zmocnit vlády, vyzývá k lidskosti a umírněnosti. Bojím se, aby tím nezískal boží pomoc na svou stranu.“

116. Když císařova sestra (myslím tím starší sestru, Euprepeia byla odsouzena do vyhnanství) začala naříkat a pobízet ho k útěku a k tomu, aby hledal útočiště v některém chrámu, císař se na ni zamračeně podíval a řekl: „Ať ji někdo — pokud vůbec u mne někdo zůstal — odvede, ať si naříká sama pro sebe, aby mnou nemohla otrást. Dneškem,“ řekl, obrátiv se znovu ke mně, „je konec vzbouřencovu úspěchu. Od nynějška mu úspěch uklouzne jako písek pod nohama a události vezmou jiný obrat.“

117. Potom se Tornikios se zástupem zajatých bojovníků vrátil v seřazeném šiku do svého ohrazeného tábora. Císař zatím proti němu nic nového nechystal. Dal jen opravit brány v hradbách, snažil se získat si městský lid, chválil ho za dřívější oddanost, jako při závodech sliboval ceny za oddanost v budoucnosti a klidně snášel obléhání. Tornikios strávil v táboře pouze jednu noc a hned při rozbřesku vytáhl se svými silami, jako by už měl císařství na dosah ruky. Vedl

s sebou spoutané zajatce a postavil je před hradby, poučiv je předtím, jak mají v daný okamžik mluvit. Ti se rozešli na různá místa, vzbuzovali lítost svými slovy i svým vzezřením; vůbec si nevšímalí císaře a obraceli se jen k davu s prosbou, aby měli ohled na společný původ a příbuzenství krve a nechtěli na vlastní oči vidět žalostnou podívanou, jak budou rozsekáni jako obětní zvíř. Ať prý nás také neženou do neštěstí tím, že by pohrdli císařem, jakého jsme dosud neměli, o čemž se oni sami dobře mohli přesvědčit. Ačkoli prý by je mohl hned pobít a naložit s nimi jako s nepřáteli, zatím že popravu odložil a rozhodnutí o jejich životech svěřil nám. K tomu vypočítávali špatné skutky našeho císaře, jak zpočátku pozdvihl naděje Města až do nebes, ale brzy je odtud nechal dopadnout na tvrdou zem. Asi tak lze shrnout slova zajatců, ale odpověď lidu zůstala stejná jako dříve.

118. Pak se stala tato událost: z vnitřních hradeb vrhali střelci kameny značné váhy na nepřátele, nepodařilo se jim však nikoho zasáhnout, kameny dopadaly před cílem. Tu pak ale ti, kteří obsluhovali vrhací stroj, napjali jednu tětivu silněji a namířili jedním z těžších kamenů přímo na Tornikia. Minuli ho sice též, ale vyděsili jeho i jeho okolí a přiměli ho k útěku. Jakmile byli nepřátelé takto otřeseni strachem a uvedeni ve zmatek, uvolnily se jejich pevné řady a obrátily se směrem k táboru.

119. Od té chvíle vzaly události obrat. Jen na krátko se mohli nepřátelé utěšovat nadějemi, poněvadž jim to, abych tak řekl, okolnosti dovolovaly, ale brzy jich pozbyli a zhroutili se. Pak už se k hradbám Města znovu nepřiblížili, nýbrž strávili několik dnů ve svém táboře a pak se vrátili, odkud přišli, většinou ve zmatku

jako uprchlíci. Kdyby je tenkrát byly zezadu napadly sotva dvě desítky jezdců, byl by jejich rozbitému a ve zmatek uvedenému vojsku „nezbyl ani ohňonoš“. Císař neusiloval o to, aby je pronásledoval, ačkoli jejich útěk předvídal. Byl ještě celý strnulý strachem, a proto nedokázal učinit rozhodnutí odpovídající příznivému okamžiku.

120. My už jsme chápali jejich pouhý odchod z tábora jako skvělé vítězství. Městský dav se tam hrnul a našli tam po tábořících množství zásob, které nestačili sbalit a naložit na soumary, poněvadž jim záleželo víc na tom, aby se jim podařilo nepozorovaně ustoupit, než aby utíkali s kořistí a po dobré přípravě. Po svém ústupu začali mít svého velitele v nenávisti. Každý z nich sice byl vyděšený a chtěl utéci, zdržoval je však strach před druhy a bezvýchodnost situace. Kdo našel příležitost, aby tak mohl učinit nepozorovaně, spěchal bez oddechu zpět k císaři a do Města, a nebyli to jen řadoví vojáci, ale i důstojníci a velitelé. Tornikia stíhalo jedno neštěstí za druhým. Udeřil sice na západní pevnosti, které mohl snadno dobýt s ohledem na terén a zanedbanost hradeb, poněvadž už dlouho nečekaly žádného nepřítele, nepodařilo se mu však obsadit ani jednu z nich. Vojáci, kteří měli příkaz bojovat o hradby, měli větší zájem o útěk než o obléhání a dávali obléhaným otevřeně najevo, že s nimi nechtějí bojovat, ale jen předstírat útoky.

121. Tak odtáhl vzbouřenec s hanbou od velkého Města, a s ještě větší hanbou byl odehnán od dalších pevností, na něž zaútočil. Císař povolal k sobě východní armádu, a jakmile s velkou rychlostí dorazila, poslal ji zároveň proti soukmenovcům i barbarům na západě. Jakmile vzbouřenci poznali, že proti nim táhne východ-

ní armáda, přestali uvažovat o tom, zda mají bojovat či ne. Jejich vojsko se rozpadlo, proklínali Tornikia a vraceli se domů, většinou však se přidávali k císařovi, ačkoli předtím složili slavnostní přísahy a zaručovali se, že společně a svorně padnou před očima vůdce povstání. Teď však plni strachu si na ty přísahy ani nevzpomněli.

122. Jen jeden člověk, kdysi spojenec Tornikiův, jménem Jan a příjmením Vatatzes, muž, který se tělesnými vlastnostmi i silou svých rukou mohl rovnat oněm slavným dávným héroům, setrval věrně až do konce po boku vzbouřencově. Doprovázel ho na útěku a spolu s ním hledal ochranu v božím chrámu, ačkoli ho mohl opustit a těšit se nejvyšším poctám. Vatatzes to vše považoval za vedlejší a nezpronevěřil se věrnosti, ke které se zavázal přísahou. Oba se tedy utekli do jednoho z chrámů, vytasili meče a hrozili, že se sami zabijí, kdyby je někdo odtamtud chtěl násilím vyvést. Vyšli z chrámu, až když se jim dostalo záruky potvrzené přísahou, a vzdali se tomu, kdo se jim zaručil. Tornikios v té situaci klesal na mysli, hned naříkal, hned se uchyloval k prosbám a vůbec se svým chováním projevil jako zbabělec. Vatatzes zůstal hrdý i v neštěstí, tvářil se přísně a všem se zdál statečný a neochvějný.

123. Císař nechtěl vůbec s hněvem vzpomínat na něčí provinění ani nechtěl vzbouřence potrestat, poněvadž slavnostními přísahami svolal na sebe boží kletbu, nebude-li se ke všem povstalcům chovat mírně a laskavě. Ale jakmile se Tornikios a Vatatzes objevili před hradbami, vybavily se mu jejich zločiny a bez váhání a dlouhého rozhodování dal rozkaz, aby oba byli oslepeni. Tornikios začal hned žalostně naříkat a bez studu se litovat, kdežto Vatatzes řekl jen, že římská říše ztrácí statečného vojáka, lehl si hned na zem a statečně

se podrobil trestu. Potom slavil císař triumf, jaký dosud nikdo neslavil, a tím se jeho hněv nasýtil a blahosklonně se smířil se spiklenci.

124. Zapomněl jsem ještě říci, jaký byl císařův tělesný stav při nástupu vlády a z jakého rozkvětu a plnosti sil upadl do druhého extrému, jak si svou původní krásu nechoval až do konce a jak pozorovatelé pak viděli jen slabý odlesk jeho krásy, jako když se slunce skryje za mraky. Uvedu to teď a začnu od konce.

O CÍSAŘOVĚ PODOBĚ

125. Příroda jej dala světu jako obraz krásy, tak pečlivě dbala o celkový soulad a řád, že se mu žádný z našich současníků nemohl rovnat. K celkové ladnosti mu dala i pružnou sílu, jako by krásnou stavbu chtěla zabezpečit pevnými základy. Jeho síla nespočívala ve velikosti rukou ani ve velikosti ostatních částí těla nebo údů, ale byla myslím skryta v hloubi srdce. Vůbec ji nebylo možno poznat z tělesného vzhledu, který se spíše vyznačoval krásou a souladem než nějakou neobyčejnou velikostí. Jeho ruce, a zvláště prsty, byly souměrné, ale zároveň i silné a neexistovala žádná pevná a tvrdá látka, kterou by byl velmi snadno nedokázal rukama zmačknout a rozdrtit. Kdykoli někomu stiskl ruku, trvalo vždy několik dní, než toho člověka přestala bolest. Jezdil prý také výborně na koni, byl nejrychlejší v běhu, byl obratný, hbitý a nepřekonatelný v pětiboji. Takovou tedy měl sílu, pohybové nadání a rychlé nohy.

126. Říká se o něm, že byl krásný jako Achilleus nebo Nireus. Jestliže básnická mluva, která podle libosti vytvářela těla těchto reků ze všemožných krás, sotva

stačila na svůj úkol, pak Konstantina skutečně stvořila příroda, uhladila a umělecky ho vysoustruhovala, a tím, že ho učinila krásným podle zákonů svého umění, překonala okouzlení z básnického díla. Příroda mu darovala každou část těla souměrnou s celkem, hlavu i krk, ruce a ramena, stehna a nohy a každé části těla dala vhodné zabarvení: dala mu ohnivě ryšavou hlavu, hrud, břicho a záda pokryla nejčistší bělobou, zachovávajíc přitom míru. Kdyby se na něho někdo byl dobře podíval, dokud byl ještě v rozkvětu sil a dokud jeho údy neochably, byl by asi jeho hlavu, jejíž vlasy zářily jako paprsky, přirovnal ke kráse slunce a tělo k nejčistšímu a průsvitnému křišťálu.

Také jeho chování bylo pečlivé a uměřené, slovní projev uhlazený, dovedl okouzlovat při rozhovoru a každého získat půvabem a kouzlem svého úsměvu.

O CÍSAŘOVĚ NEMOCI

127. Tak krásný byl císař ještě v době, kdy se ujal vlády. Neuplynul však ani rok, a jako by příroda, která mu dala tolik krásy, že vzbuzoval obdiv i potěšení, už neměla dostatek sil, ale ochabovala a povolovala, začala mu brát sílu a pustošit jeho krásu. Najednou se počaly jeho tělesné základy, mám na mysli základní prvky, rozkládat a hroutit, otoky tlačily se do nohou a do kloubních dutin, pak zase do rukou nebo zaplavovaly šlachy a páteř, tak jako proudy vod dovedou rozbít zpočátku pevně odolávající loď.

128. Nemoc se nerozběhla náhle s celou prudkostí. Nejdříve byly nápirem otoku postiženy nohy, císař byl nucen okamžitě ulehnout, a když už musel někam jít,

musel ho někdo podpírat. Průběh nemoci byl cyklický a periodický. Zdálo se, že otok sestupuje vždy tolik dní, kolik byl předtím v klidu. Potom se období zmenšovala a přestávky zkracovaly. Za tohoto průběhu nemoci se otok začal náhle tlačit do rukou, odtud se vracel do ramenou a posléze zachvátil celé tělo. Nemoc zachvátila všechny údy, které pozbyly sil, svaly a šlachy změkly, údy pozbyly souměrnosti, následovala celková nerovnoměrnost pohybů a svalová ochablost. Na vlastní oči jsem viděl, jak jeho kdysi krásné prsty ztratily původní tvar, ohnuly se na obě strany, takže jimi už nemohl nic uchopit. Nohy se mu zkroutily, koleno oteklo, až vyčnívalo jako loket, chůze se stala nejistou, císař se nemohl ani narovnat a většinou polehával. Když měl mít nějaké jednání, bylo třeba ho ustrojit a upravit.

129. Trval na tom, že pořádání císařských slavnostních průvodů je povinností, které se nesmí vyhýbat, ale právě tato povinnost mu působila největší utrpení. Určité jezdecké umění mu pomáhalo držet se přiměřeně v sedle, kdykoli však seděl na koni, těžce oddechoval a uzda mu nebyla k ničemu. Při jízdě ho z obou stran podpírali dva urostlí a silní štolbové a vlastně ho přenášeli z místa na místo jako nějaké břemeno a dopravovali ho na další stanoviště. Císař ani v tomto hrozném zdravotním stavu nepolevoval ve svém obvyklém vystupování, ale tvářil se velmi příjemně a někdy se pohyboval i bez opory, takže diváci by sotva byli věřili, že má nějaké bolesti a že jeho zdravotní stav není dobrý. Tak se choval císař při slavnostních průvodech. Na dlažbu tehdy také pokládali koberce, aby císařův kůň snad neuklouzl na plochých dlaždicích. V samotném paláci se však císař dával podle potřeby přenášet z jednoho

sálu do druhého, a když měl revmatické záchvaty, trpěl obrovskými bolestmi až běda.

130. Ještě v době, kdy spisuji život tohoto muže, upadám vždy do úžasu nad tím, jak dlouho císař odolával takovým bolestem. Postihoval ho jeden záchvat za druhým, ničil zbytek jeho svalstva a rozkládal, co dosud odolávalo. V žádné poloze nenacházel na lůžku možnost dostatečného odpočinku, všechny polohy byly stejně nepohodlné. Jeho komorníci z obou stran nadzdvíhovali jeho tělo, až našli jakous takous polohu, která císaři přinášela úlevu, a v té ho udržovali podkládáním podušek a různými úpravami lůžka, aby císař v té poloze vydržel. Konstantinovi nepůsobil bolesti jen jakýkoli pohyb, ale i pohyb jazyka při hovoru a mrknutí očí vyvolávaly revmatické bolesti, proto se oddal úplné strnulosti a nepohnutosti.

131. S plnou odpovědností tvrdím a Boha si беру za svědka, že císař nikdy nepronесl jediné rouhavé slovo proti Bohu, ačkoli strádal a byl sužován takovým neštěstím a ačkoli se mu tak špatně vedlo. Kdykoli viděl, že někdo se pozastavuje nad neštěstím, které jej postihlo, ihned takového člověka propouštěl s přísným pokáráním a dával najevo, že katastrofa ho postihla právem a označoval ji jako „uzdu své povahy“. Císař se totiž bál vlastních pudů a říkal o nich: „Když neustoupí rozumu, musí ustoupit tělesným bolestem. Moje tělo trpí, ale je také konec nezřízeným duševním hnutím.“ Tak filozofoval o své nemoci. Pokud by někdo — bez ohledu na všechno ostatní — přihlížel jen k této jeho stránce, musel by ho právem nazvat svatým člověkem.

132. Měl ještě jednu dobrou vlastnost, kterou já sice nevyzdvihuji bez výhrad, ale on si jí obzvlášť cenil. Nechť to rozsoudí, kdo chce: absolutně nedbal o svou

bezpečnost. Když spal, nedával zavírat dveře na závoru a venku nebděla žádná stráž. Často nebyl přítomen ani nikdo z jeho komorníků a leckdo mohl snadno projít a zase se vrátit, aniž mu kdo v tom bránil. A pokud mu někdo vytýkal jeho nedbalost v této věci, nezlobil se na něj proto, ale odmítal ho jako člověka, který nemá zdravé názory o Bohu. Chtěl tím říci, že je císařem z boží vůle a že jej střeží jedině Bůh. Protože má takto nejdokonalejší stráž, nepotřebuje méně dokonalou stráž lidskou.

133. Já jsem často poukazoval na kormidelníky a stavitele, na důstojníky a velitele. „Každý z nich,“ říkal jsem, „vkládá při výkonu svého povolání naději v Boha, a přece jeden vyrovnává stavbu podle krokvice, druhý řídí loď kormidlem, ve válce je každý ozbrojen štítem a mečem, hlavu chrání přilbou a ostatní tělo krunýřem.“ Vyvozoval jsem z toho, že tím spíš tak musí jednat císař, ale přes veškeré mé úsilí se mi nepodařilo ho přesvědčit. Je to jistě dokladem šlechetné povahy, ale zároveň to poskytovalo příležitost lidem, kteří na něho chtěli zaútočit.

SPIKNUTÍ PROTI CÍSAŘI

134. Jistě to bylo i počátkem většiny neštěstí, zmíním se o jednom nebo dvou a čtenáři si tak budou moci učinit představu i o ostatních. Ale řeknu ještě stručně něco, co poněkud odbočuje od tématu: v dobře řízených obcích jsou do občanských seznamů zapsáni vznešení a urození spolu s neurozenými, a to v občanské vrstvě i ve vojsku. Podle těchto zásad spravovali svou obec Atéňané a všechny další obce, které usilovaly

o napodobení jejich demokracie. My jsme tuto dobrou zásadu zavrhli a uvedli v nevážnost, urozenost už nic neznamená. Senát je odedávna a tradičně zkorumpován, první začal s tím míšením už Romulus, občanem se u nás může stát každý, kdo chce, a našlo by se u nás hodně lidí v novém převleku, kteří dříve nosili hrubý šat. Často nám vládnou lidé, které jsme koupili od barbarů, a nositeli svrchované moci nejsou Periklové a Themistoklové, nýbrž ničemní Spartakové.

135. V mé době se vyskytl jakýsi barbarský vyvrhel, který svou zpupností předstíhl kteréhokoli Římana a tou měrou pohrdal mocí, že si dovolil potupit i leckoho z těch, kteří se pak stali císaři. Když byli později vyzdviženi na vladařský trůn, chlubil se barbar některým: „Touhle svou rukou (přitom ukazoval na svou pravici) jsem mockrát zbil římské císaře.“ Jednou mě tenhle jeho výrok tak rozhořčil, že jsem toho vychloubačného barbara málem uškrtil vlastníma rukama, protože už jsem nemohl snést urážlivou drzost jeho slov.

136. Krátce předtím tenhle člověk poskrnul neméně urážkou vznešenost našeho senátu. Nejdřív patřil mezi císařské služebnictvo. Pak se vetřel mezi hodnostáře a postoupil až mezi nejvýznamnější z nich, ačkoli to byl, jak už jsem řekl, muž z bezvýznamného rodu a (kdyby to někdo chtěl říci jinak) špatný a ničemný člověk. Jakmile jednou okusil vláhu ze sladkých římských pramenů, nesnesl už myšlenku na to, že by se nemohl stát vlastníkem celého pramene. A tak se ten člověk — sám kdysi koupený za peníze — chtěl stát císařem urozených Římanů. To si tedy vzal ten nízký člověk do hlavy a vhodnou příležitost k uskutečnění svého záměru viděl právě v císařově neostražitosti. Se svým plánem se nesvěřil nikomu z urozených lidí, aby s

usnadnil dosažení cíle. Když se jednou císař ubíral v slavnostním průvodu z divadla do paláce, vmísil se do řad zadní stráže a šel s nimi za průvodem. Dostal se až do vnitřních komnat paláce a skryl se tam někde u kuchyně. Lidé, kteří ho tam náhodou viděli, mysleli, že císař mu to nařídil, a proto ho nikdo z paláce nevykázal. Jak později vypověděl, když byl vyslýchán o svých tajných záměrech, měl v úmyslu přepadnout spícího císaře, zabít ho dýkou, kterou měl skrytu na hrudi, a zmocnit se potom vlády.

137. Tohle si tedy vymyslel, a když císař ulehl (vystavuje se všem napospas, jak už jsem dříve vylíčil), přistoupil drzý odvážlivec k provedení svého činu. Po několika krocích však upadl do zmatku, přepadly ho mrákoty a závrať, začal zmateně pobíhat, až ho chytili. Císař se okamžitě probral ze spánku (stráže se zatím už shromáždily a barbara ostře vyslýchaly) a byl samozřejmě krajně rozhořčen a rozhněván drzostí toho člověka, který chtěl vztáhnout ruku na císaře. Dal ho okamžitě zatknout a příští den se osobně ujal úkolu vyšetřujícího soudce. Vyšetřoval, zda měl spojence pro svůj úskočný plán, kdo byl iniciátorem tohoto plánu, zda mu někdo ten drzý čin poradil. Když vyšetřovaný nic rozumného na tyto otázky neodpovídal, podrobil ho těžkému mučení. Dal ho pověsit nahého za obě nohy na kůl a málem ubíčovat k smrti. Pod tlakem tohoto mučení myslím udal vyšetřovaný některé hodnostáře jako spojence svého záměru. A tak se řádní a bezúhonní mužové stali náhodnou obětí barbarského šílenství. Pozdější doba ho až dodnes řadí k největším bezectníkům, ale těm druhým vrátila jejich původní místo.

138. Císař se krátkou dobu staral o svou tělesnou stráž, ale pak zase přestal dbát o svou ochranu. A tak

se stalo, že byl málem unesen a že hlavní město bylo málem uvrženo do zmatku a bylo by upadlo do ještě většího nebezpečí. Objasním v dalším výkladu, co bylo počátkem tohoto nebezpečí, jakého stupně dosáhlo a jak císař, kterého štěstí opustilo, ho proti očekávání zase nabyt. Císař měl veselou povahu a smysl pro každý žert a chtěl neustále, aby ho někdo bavil. Netěšil ho však hlas varhan či zvuk flétny ani školený hlas nebo taneční představení či pantomima, prostě vůbec nic z těchto žánrů. Ale kdykoli někdo měl vrozenou vadu řeči a špatnou výslovnost nebo kdykoli někdo žvanil, co mu slina na jazyk přinesla, pak se tím bavil nad všechnu míru a vůbec každou vadu považoval za předmět své zábavy.

139. Náhodou přicházelo v té době k císařskému dvoru takové poloněmé individuum, kterému jazyk při řeči buď docela vázl anebo zase ujížděl, když se namáhal něco říci. Ten muž svou přirozenou vadu ještě přepínal, takže jeho řeč se vlastně rovnala němotě, protože posluchač stejně nerozuměl, co chce říci.

140. Císař se o něho zpočátku nijak nezajímal. Ten člověk přicházel s dlouhými odstupy zpravidla po obřadu mytí rukou. Potom však císař, jaký už byl, roztával při pomyslení na příjemné povyražení a čím dál tím víc toužil po jeho společnosti. Proto ta zábava neměla přesně vymezenou dobu, ale oblíbenec ho provázel při jednáních se zahraničními posly, při jmenování hodnostářů, a vůbec při veškeré veřejné činnosti, a předváděl svou tělesnou vadu a uměle ji ještě zdůrazňoval jako herec. Císař toho člověka utvářel a přetvářel podle nejlepšího vzoru a z ulice ho přivedl na klíčové místo v římské říši. Postupně mu udělil čestné hodnosti, až ho přivedl mezi nejvyšší hodnostáře. Umožňoval mu všude přístup a ustanovil ho velitelem své tělesné stráže. Oblí-

benec vystavoval na odiv svou neformálnost a nepřicházel k císaři podle protokolu, ale prostě kdy ho napadlo. Při příchodu líbal císaře na hrud' a na tvář, oslovoval ho jako první, s chechtotem si sedal na jeho lůžko, tiskl císařovi bolavé ruce a zároveň mu působil bolest i radost.

141. Já jsem nevěděl, koho mám dřív obdivovat, zda muže, který se změnil k obrazu císařovy představy a přání, nebo císaře, který přizpůsobil svou duši tomuto člověku. Jeden podlehl kouzlu a zajetí druhého. Pokrytec plnil císařova přání a jeho skutky se zas císařovým přáním stávaly. Císař v mnohém tušil pokrytectví, přece však ho zábava s ním bavila. Šásek se nemohl nasytit císařovy pošetilosti a vymýšlel jednu kratochvíli za druhou, tak aby odpovídaly císařově prostotě.

142. Císař opravdu nechtěl být ani na okamžik bez jeho společnosti, ale oblíbenec jeho neustálé doléhání už mrzelo a toužil po volném čase. Jednou se mu ztratil kůň, který byl vycvičen pro hru s míčem. Když pak spal vedle císaře, náhle vstal, probudil císaře ze spánku a nemohl se ubránit projevům radosti. Císař se pro náhlé probuzení vůbec nehněval a vyptával se, co se mu stalo a proč je tak nadšený. Oblíbenec se mu pověsil na šíji, zulíbal mu tvář a řekl: „Císaři, našel jsem ztraceného koně, jede na něm nějaký eunuch, starý a plný vrásek. Jestli budeš chtít, sednu na koně a přivedu ti ho i s koněm.“ Po těchto slovech se císař radostně rozesmál a prohlásil: „Propouštím tě, ale vrať se mi co nejrychleji a se svým nálezem se přihlas.“ Oblíbenec se okamžitě vzdálil, aby se oddal dohodnuté zábavě. Když pitka skončila, vrátil se k večeru s těžkým dechem a supěním a táhl za sebou jakéhosi eunucha. „Tohle je,“ řekl, „císaři, člověk, který ukradl mého koně. Má ho, ale nechce mi ho vrátit a přísahá, že ho vůbec neukradl.“

Zdálo se, že se při těch slovech stařeček užuž dá do pláce a že je z toho nařčení úplně bezradný. Císař se však nezdržel smíchu.

143. Císař utěšil oblíbence jiným, krásnějším koněm a eunuchovu vynucenou slzičku osušil darem, o němž se mu ani ve snu nezdálo. Eunuch patřil mezi lidi, kteří císařovu oblíbenci nejvíce lichotili za umění přetvářky. Ten zase chtěl, aby se eunuch podílel na císařově štědrosti. Poněvadž nevěděl, jak by se na císaře obrátil se žádostí pro neznámého muže, vymyslel si lživý sen a učinil z císaře oběť toho eunucha, lživého snu a vlastní prostoduchosti. Nejhorší na tom je, že všichni jsme věděli, že jde o přetvářku, ale vůbec jsme nemysleli na to, abychom ji odhalili. Byli jsme zajatci císařova nerozumu i zjevné komedie a museli jsme se smát věcem, nad kterými jsme se spíše měli rozplakat. Kdybych nebyl prohlásil, že budu psát o důležitých věcech, ale o hloupostech a nicotnostech, mohl bych shromáždit řadu takových příběhů. Nechť tento příběh poslouží jako jeden příklad za mnohé, mé vyprávění bude zase pokračovat podle sledu událostí.

144. Císařův oblíbenec neovládl pouze část paláce vyhrazenou mužům, ale vetřel se i do císařských ženských komnat a získal pro sebe obě císařovny. Vymyslel si takovou povídku, tvrdil, že je synem starší císařovny, a svatosvatě přísahal, že také mladší měla dítě. Mluvil o porodních bolestech a nestoudně vzpomínal na mateřské lůno, jako by porod byl proběhl právě tak a jako by se vůbec na vlastní porod mohl pamatovat. Zvláště rád vtipkoval o Theodořině porodu, co mu říkala během těhotenství a jak porodila. Ženská pošetilost se dala nachytat na šaškovy povídky a otevřela mu všechny brány tajných vchodů. Těžko by někdo mohl

spočítat, jaké příjmy měl z mužské i ženské části paláce.

145. Nějaký čas tím jeho žertování končilo. Když císařovna opustila tento svět (budu o tom hned vyprávět), začal ten prostáček vymýšlet veliké špatnosti, z nichž mohlo vzejít velké neštěstí. Dotknu se částečně nejdřív událostí, které budou námětem mého líčení až později. Císař měl mladičkou milenku, pocházela z nevelkého národa a žila u nás jako rukojmí. Nebylo na ní nic zvláštního, ale pocházela z královského rodu a císař ji proto měl v úctě a prokazoval jí nejvyšší pocty. Císařův falešný oblíbenec k ní vzplanul velkou láskou. Nemohu prokázat, zda ona jeho lásce povolila, přece však, jak se aspoň zdá, jeho lásku opětovala. Dívka si ve své lásce počínala opatrně, on se však právě v této jediné věci nedokázal přetvařovat. Díval se na ni bez jakéhokoli studu, často se snažil k ní přiblížit a jeho srdce přímo hořelo. Poněvadž nevěděl, jak by se milované bytosti zmocnil a jak by tu princeznu mohl získat jen pro sebe, vzal si do hlavy věc neslýchanou a neuvěřitelnou (buď ho na tu myšlenku přivedla společnost zločinných lidí, nebo na ni připadl sám), totiž že se zmocní vlády nad Římany. Provedení záměru mu připadalo velmi snadné. Neviděl žádný problém v tom, aby zabil císaře, vždyť vlastnil i klíče od tajných vchodů a všechno se zavíralo a otvíralo podle jeho příkazu. Mylně se však domníval, že si i mnozí jiní přejí císařovu smrt. Živil totiž celý dav pochlebníků a jeden z předáků jeho družiny, který si ho docela podmanil, byl náhodou velitelem žoldnéřů.

146. Zpočátku udržoval svůj plán v tajnosti a vůbec nikdo netušil, že na něco takového pomýšlí. Když však svou lásku už vůbec nemohl ovládnout a zcela jí podlehl, rozhodl se provést svůj čin a prozradil

mnoha lidem svůj plán. Právě proto byl pak rychle odhalen. Byl zatčen necelou hodinu před provedením hrozného činu. Když nastal večer a císař jako obyčejně už spal (zločinec si v tu chvíli asi právě brousil vražednou zbraň), tu přiběhl někdo z lidí, jimž se ničemník svěřil se svým záměrem, že musí něco sdělit císaři. Jakmile vklouzl za závěs, ještě prudce oddechoval a sotva mohl popadnout dech, zvolal: „Císaři, tvůj miláček (vedl přitom jméno toho muže) tě za chvíli zavraždí, uvaž, jak bys unikl hrozící smrti!“ Tohle ten člověk řekl, ale císař upadl do rozpaků a nemohl tomu uvěřit. Zločinec už věděl, co se stalo, zahodil dýku, uchýlil se do chrámu a utekl se k svatému oltáři. Udal svůj plán i co si všechno za tím účelem vymyslel, jak plán chystal a jak chtěl císaře právě za chvíli zavraždit.

147. Císař neděkoval Bohu za to, že byl zachráněn, ale měl udavači za zlé, že jeho miláček byl zatčen a svou obhajobou předešel žalobu. Poněvadž už nebylo možné utajit úklad, který pronikl na veřejnost, inscenoval císař druhého dne soudní řízení a dal předvést zatčeného v poutech před soud. Když viděl jeho ruce v poutech, málem bolestí vykřikl nad tou divnou a nevídanou podívanou a s očima plnýma slz řekl: „Sundejte mu přece ta pouta, srdce mi jhne při pohledu na něj.“ Když mu na rozkaz sňali pouta, začal ho císař pomalu přivádět k tomu, aby se hájil, a sám upouštěl od žaloby: „Tvá mysl je naprosto ušlechtilá,“ řekl, „znám tvou prostoduchost a ušlechtilost. Řekni mi přece, kdo tě přivedl na tu nesmyslnou myšlenku? Kdo podvedl tvou prostou mysl? Kdo tě připravil o tvůj prostý rozum? A řekni mi také, po čem z mého majetku toužíš? Co tě vábí? Dám ti všechno, po čem jsi tak nad míru zatoužil.“

148. Tak mluvil císař s očima opuchlými pláčem a rozplývá se v slzách. Ničemník na první otázky vůbec neodpovídal, jako by se ho nikdo na nic neptal. Při dalších otázkách, které se týkaly jeho tužeb a přání, zahrál obdivuhodně svou roli falešníka, líbal císařovi ruce a položil mu hlavu do klína se slovy: „Usaď mě na císařský trůn, ozdob mě korunou plnou perel, daruj mi tento řetěz (ukázal při tom na šperk na císařově šíji) a dovol, ať se smím podílet na holdu, kterého se ti dostává. Toužil jsem po tom už dříve a teď po tom toužím ještě víc.“

149. Při těch slovech císař vyskočil a dával najevo velkou radost. Vždyť právě toho chtěl dosáhnout, aby obžalovaný byl zproštěn odpovědnosti za svůj nesmyslný záměr, poněvadž pro svou slabomyslnost je prost podezření a nelze jej vůbec odsuzovat. „Vložím korunu na tvou hlavu,“ řekl císař, „obléknu tě do nachového roucha, jen mi vrať své srdce, utiš mé rozčilení, odežeň ze své tváře temnotu noci a vrať jí obvyklý pohled a sladký den.“ Při těch slovech se i vážní lidé dali do smíchu, soudcové přestali vyšetřovat a se smíchem opustili scénu uprostřed hry. Císař, jako by sám byl vyhrál svou při jako obžalovaný, přinesl Bohu oběť za záchranu a pronášel děkovné modlitby. Pak uspořádal hostinu skvělejší než jindy, při níž byl císař hostitelem a pořadatelem a prvním z hostů byl strůjce celé komedie i úkladu.

150. Poněvadž císařovna Theodora a její sestra Euprepeia zle „reptaly“ jako homérské bohyně proti tomu, co se tu dalo, dávaly najevo nespokojenost a vyčítaly většinou císaři jeho hloupost, císař se před nimi zastyděl a poslal viníka do vyhnanství. Neposlal ho ovšem nikam daleko, ale nařídil mu, aby se usadil na jednom z oněch ostrovů blízko Konstantinopolu, vybídl

ho, aby se tam koupal a užíval radovánek. Neuplynulo ani deset dnů a císař ho dal se slávou povolat zpět, poskytl mu ještě větší volnost i přízeň. Ve svém vyprávění jsem zamlčel mnoho divných věcí, které vyvolávají stud u autora a jsou nepříjemné i pro čtenáře. Mé líčení ještě nedospělo zcela ke konci, a aby bylo úplné, je třeba ještě další vsuvky. Dotknu se proto zde ještě jednoho tématu, které je důležité pro logiku příběhu, a pak se zase vrátím a doplním své líčení.

151. Císařovna Zoe byla už příliš stará pro styk s mužem, ale v císaři ještě plála milostná touha. V té době už byla mrtva i jeho sebasta, a tak při rozhovorech o erotických záležitostech se císař pouštěl do různých fantazií a divných představ. Byl od přírody nadán velkým zájmem o oblast erotiky a nedokázal utišit svou touhu snadným stykem. Po první souloži potřeboval vždy další projevy bouřlivé vášně. Jak už jsem výše uvedl, zamiloval se do jedné dívky, kterou k nám poslali jako rukojmí z Alanie. Není to příliš slavné království a nemá velký význam, ale římské říši vždy dávalo záruku své věrnosti. Ta dívka byla dcerkou tamějšího krále. Její vzhled nebyl nijak pozoruhodný a netěšila se přílišné úctě. Zdobily ji jen dva půvaby: měla bílou pleť a její překrásné oči zářily jako blesk. Jakmile upoutala císaře, opustil ostatní lásky, byl stále s ní a vzplál k ní prudkou vášní.

152. Pokud žila císařovna Zoe, nedával Konstantin průchod svým vášním, ale raději je skrýval a tajil. Když císařovna zemřela, oživil plamen své lásky, znovu podnítil svou touhu a málem dal postavit svatební lože a pojal svou milenku za manželku. Ta se náhle změnila k nepoznání. Její hlavu věncil originální šperk, na šíji zářil zlatý náhrdelník, po pažích se vinuly zlaté náram-

ky v podobě hadů, z uší splývaly těžké perlové náušnice a pás, ten zdobilo v pestrém sledu zlato a řetězce perel. Ta žena byla opravdu měnivým a pestrým Proteem.

153. Císař Konstantin by byl býval rád vsadil na její hlavu i císařskou korunu, bál se však dvou věcí: zákona, který omezoval počet jeho sňatků, a císařovny Theodory, která by nesnesla to trapné postavení a ne-souhlasila by s tím, aby zároveň byla císařovnou i poddanou. Proto Konstantin nedal své milence vnější znaky císařské moci, ale udělil jí alespoň titul a nazval ji sebastou. Přidělil jí také císařskou tělesnou stráž a otevřel brány všem jejím požadavkům. K ní směřovaly zlatonosné řeky, proudy bohatství a moře blahobytu. To vše se hned promarňovalo a utrácelo, část se rozházela ještě uvnitř města, zbytek plynul do země barbarů. Tehdy se země Alanů naplnila římským bohatstvím. Přijížděly lodě a brzy zas odjížděly s vrchovatým nákladem našeho bohatství, jímž kdysi římská říše vyvolávala závist ostatních.

154. Plakal jsem tenkrát při pohledu na tu rozhazovačnost a ještě stále mě to trápí (vždyť jsem římský vlastenec a miluji svou rodnou zem) a ještě dnes se stydím za svého pána a císaře. Dvakrát i třikrát ročně přicházeli k mladičké sebastě z Alanie služebníci jejího otce, císař jim ji pak ukazoval jako na divadle, prohlašoval ji za svou manželku a císařovnu a před nimi ji tak nazýval. Pak jim dával dary a ještě přikazoval své krásné ženě, aby je též obdarovala.

155. Onen pokrytec, jehož příběh jsem před chvílí přestal líčit, tu dívku už dříve miloval a měl u ní docela úspěch. Připravil proto úkladné spiknutí, které ztroskotalo, ale když se vrátil z vyhnanství, zamiloval se do ní s ještě větší vášní. Já jsem to dobře pochopil a myslel

jsem, že císař o tom neví, nebo že si tím alespoň není jist. On sám však brzy zarazil mé úvahy o té věci. Doprovázel jsem jednou císaře, když jej nesli k milence, a členem doprovodu byl i ten zamilovaný. Císařova milenka byla tehdy uvnitř paláce a stála poblíž jakési mříže. Konstantin ji ještě neobjal, protože mu na mysl přišlo něco, co ho plně zaujalo. Zamilovaný císařův oblíbenec upřel zrak na milovanou dívku, tiše se na ni usmál a ještě udělal nějaké zamilované gesto. Poněvadž jej prozrazoval i nadšený výraz v tváři, císař se lehce dotkl mého boku a řekl: „Vidíš toho darebáka, je pořád zamilovaný a nic z toho, co se stalo, ho nenapravilo!“ Já jsem se při těch slovech začervenál, císař udělal krok vpřed a ten druhý se choval ještě nestoudněji a pohlížel na ni s ještě větší drzostí. Všechno však bylo marné: císař zemřel, jak ukáže mé další líčení, sebasta se vrátila mezi rukojmí a z plamene lásky toho druhého zbyla jen fantazie a představy.

156. Je mým zvykem v tomto díle přeskakovat mnoho věcí uprostřed vyprávění, vrátím se proto hned zas ke Konstantinovi. Nejdřív ale povím ještě něco o císařovně Zoe a skončím její smrtí, abych se pak ujal dalšího námětu. Nevím přesně, jaká byla Zoe v mládí, kromě toho, co znám z doslechu, a to jsem o ní svěřil písmu již dříve.

VROZENÉ VLASTNOSTI CÍSAŘOVNY ZOE

157. Když Zoe zestárla, neměla už docela zdravý rozum. Nemíním tím, že byla pomatená nebo zbavená smyslů, ale nevěděla nic o správě státních záležitostí

a trpěla císařským nedostatkem smyslu pro jakoukoli míru. Pokud se vyznačovala nějakou dobrou vlastností, nedovedla si ani tu uchovat neporušenu, a protože na ni upozorňovala víc než bylo vhodné, vypadalo to spíše nevkusně než ctižádostivě. Nechme stranou její zbožnost, v této věci nelze vytýkat přehánění a touto dobrou vlastností vynikala nad všechny, lpěla na Bohu, všechno od něho odvozovala a všechno mu přisuzovala. Zato jsem ji náležitě pochválil už v jedné z dřívějších částí svého vyprávění. V ostatních životních projevech byla hned měkká a povolná, hned zas tvrdá a nepoddajná a obě vlastnosti se střídaly bez důvodu rychle za sebou. Kdykoli někdo, kdo ji znenadání spatřil, předstíral, že upadl jako zasažen bleskem (mnozí lidé si z ní tropili ten žert), dostal hned darem zlatou stužku, jestliže jí však za to děkoval příliš mnohomluvně, dala ho zas hned uvrhnout do železných pout. Věděla, že její otec nešetří příliš trestem oslepování, a tak jakmile se někdo dopustil sebemenšího přestupku, už ho dala odvést, aby podstoupil tato muka. Kdyby císař nebyl zasahoval, mnoho lidí by bylo bývalo bez jakéhokoli důvodu zbaveno zraku.

158. Byla nad jiné ženy štedrá, ale poněvadž tato její dobrá vlastnost neznala míru, stejně všechno pokazila. Jednou rukou odpočítávala peníze a druhou vzpínala prosebně k Bohu, aby postihl obdarovaného. Když jí někdo horlivě vypravoval skvělé činy jejího rodu, zvláště o tom, co vykonal strýc Basileios, měla z toho radost a její duše byla plná pýchy. Ačkoli už jí bylo víc než sedmdesát let, na její tváři nebyla ani vráska, ale kvetla mladistvou krásou. Ruce se jí však trochu třásly a záda se jí hrbila. Vůbec se nestarala o různé ozdoby svého těla, nenosila roucho vyšívané zlatem ani

čelenky nebo náhrdelníky. Neoblékala se však ani ne-
dbale, ale halila své tělo v lehký šat.

159. Nepodílela se s císařem na vladařských sta-
rostech, chtěla mít pokoj od všech takových námah. Ne-
měla však ani ženské záliby, jako jsou stav, vřetení, vlna
a tkaní. O jedinou věc velmi dbala a věnovala jí velkou
péči, totiž aby přinášela oběti Bohu, a to nejen oslavnými
modlitbami, obětinami a pokáním, ale také kadidlem
a všemožnými vonnými látkami dováženými z Indie
a Egypta.

160. Když se naplnila doba, která jí byla určena,
a blížila se smrt, projevílo se to krátce předtím v jejím
tělesném stavu. Ztratila chuť k jídlu a vzrůstající tělesná
slabost vedla k smrtelné horečce. Její chřadnoucí a ztrá-
cející se tělo věštilo blízkou smrt. V tu chvíli si vzpomně-
la na vězně, rušila dluhy, promíjela odsouzencům tresty,
otvírala císařské pokladnice a dovolovala, aby zlato
z nich teklo proudem. Tehdy bylo zlato tak nešetrně
a nerozvázně utraceno. Zoe umírala krátce a její tvář
se při tom sotva změnila. Odešla z tohoto světa ve věku
dvaasedmdesáti let.

161. Ukončiv výklad o císařovně, vracím se opět
k císaři. Chci dodat jen tolik: místo abych byl histori-
kem a z toho titulu byl nazýván přítelem pravdy, chtěl
bych raději skládat chvalořeči na tohoto císaře. Měl bych
pro chvalořeč k dispozici mnoho krásných slov, k nimž
on dal množství podnětů. Autor chvalořeči přechází
chyby oslavovaného a skládá svou chvalořeč z toho, co
je na něm dobrého. A i kdyby toho špatného bylo více,
stačí řečníkovi k chvále i jediné téma týkající se dobrého
činu, zvláště když sofisticky upraví špatné věci a pře-
kroutí je tak, aby i na nich mohl založit svou chvalořeč.
Autor historického díla je jako nepřístupný a nepod-

platný soudce, který se nepřiklání k žádné z jednajících stran, nýbrž spravedlivě váží své soudy, nepřekrucuje ani věci dobré ani špatné, ale prostě a čistě líčí události. A kdyby někdo z hrdinů jeho líčení byl čestný, ale uškodil někdy autorovi osobně, nebo naopak byl špatný, ale prokázal mu někdy nějakou laskavost, historik nesmí brát v úvahu nic z toho, co se stalo jemu osobně, nýbrž musí každého vylíčit podle jeho vlastních skutků. Kdyby se historik směl pro svou dobrotu nebo ušlechtilost srdce odvděčovat tomu, kdo se k němu choval laskavě, a změnit proto obsah svých slov v jeho prospěch, kdo jiný než já by byl raději chvalořečí oslavil tohoto císaře? Vždyť mne před nástupem své vlády vůbec neznal, ale jakmile se se mnou jednou setkal, byl tak zaujat mými slovy, jako by jeho uši visely na mém jazyku.

162. Nevím však, jak se mi podaří zachovat historickou pravdu a zároveň vzdát císaři příslušnou úctu. Má úzkostlivá péče o historickou přesnost a pravdu mu však přece zachová jistou dávku vážnosti. I když otevřeně a přesně líčím jeho špatné stránky, zůstává tu a prosvítá na druhé straně jeho znamenitost a jako na vážkách těžší miska s pozoruhodnou zátěží dobrých činů klesá dolů. Jak by on nepředčil všechny ostatní císaře, jejichž chvála se zdá podezřelá a zdá se, že je spíš jen pravděpodobná než pravdivá? Abych tedy omluvil jeho nedostatky, ptám se, kdo z lidí, a zvláště kdo z vladařů může být za všechny své činy korunován věncem chvály?

163. Když se podíváme na vladaře, kteří se dočkali chvály za své myšlenky, za slova i skutky (např. na Alexandra Makedonského, na oba Caesary, na Pyrrha z Epiru, Epameinonda z Théb, na Agesilaa Lakedaimonského, abych neuváděl další, kteří se těší jen menší

chvále), vidíme, že dobré a špatné vlastnosti u nich nejsou v rovnováze, jak víme z životopisů těchto vladařů, nýbrž špatné stránky i u nich převažují. Co tedy máme říci o vladařích, kteří následovali jejich vzor, leč nedosáhli ho úplně, samozřejmě ne v celém rozsahu toho kladného, ale v těch bodech, v nichž jejich vzory vynikly nad všechny ostatní?

164. Když srovnávám Konstantina, tohoto velkého císaře, s uvedenými vladaři, vidím, že se jim nerovnal svou statečností. Nedostatek této dobré vlastnosti však vyrovnával tím, že je předčil ostatními. Byl živé povahy, nad jiné lidi bystrý a měl vynikající paměť. Do té míry dovedl ovládat svou prchlivost, že se zdálo, že vyniká svým klidem. Já jsem ovšem dobře věděl, že jen jako vozka drží na uzdě svého „prchlivého koně“. Krev mu vždycky vyrazila do tváře, roztrásl se, ale vzápětí se náhle uklidnil a vrátila se mu rozvaha. Když se někdy při výkonu vládních povinností rozkřikl nebo někomu hrozil trestem bičování, začervenál se hned, jako by se styděl, že mluví nevhodně.

165. Když císař předsedal soudu, bylo těžko poznat, kdo vyhrál a kdo prohrál: strana, které připadl bílý los, odcházela záříc radostí, ale také protivník, který už nedoufal ve vítězství, dříve než vyslechl rozsudek o prohře, odcházel od soudu s nečekaným vítězstvím i ziskem.

166. Mnoho lidí mu strojilo úklady, a ještě víc jich přímo proti němu tasilo meč. Jeho přáním však bylo zahalit jejich drzý skutek mlčením a mluvit s nimi jako obvykle, jako by vůbec nevěděl o tom, čeho se ve své drzosti odvážili, nebo jako by hned byl zapomněl na jejich hanebný čin. Když dvořané a ti, kteří si mohli dovolit otevřeně s ním mluvit, ho popouzelí k hněvu

a říkali, že se sám zahubí, jestli se nepostaví na odpor těm odvážlivcům, myslel císař spíš na triumf nad nimi než na přísné vyšetřování. Ustanovil nad nimi soudce a velkolepými slovy vylíčil jejich drze odvážný čin, vždyť měl obratný jazyk a jeho řeč dovedla plynout mohutným proudem. Když viděl, jak se obžalovaní třesou hrůzou, skončil stručnou obhajobu, kterou formuloval velmi vtipně, a pak je hned osvobodil od jakéhokoli trestu.

167. Konstantinovou veřejnou činností se nebudu zabývat, jsou tu mnozí, kteří mají v úmyslu ji ve svých historických dílech vylíčit. Zpřístupním však veřejnosti aspoň malou část jeho soukromí, o které se hodně mluví, o níž však nemají jasno ani ti, kdo ho hodnotí kladně, ani ti, kdo ho kritizují, kterou však já kladu z jeho dobrých vlastností na první místo. Co to tedy je? Konstantin o sobě věděl, že má měkkou a lidumilnou povahu a že nedokáže ve zlém myslet na nikoho z těch, kdo si na něm chtěli vylít svou nenávist. Byl bezstarostně shovívavý vůči těm, kdo se proti němu provinili jen mírně (slovem mírně mám na mysli lidi, kteří druhým nezpůsobili větší škodu). Posílal však do vyhnanství lidi, kteří se rouhali Bohu, nebo jim určil omezené místo pobytu, dával je zavírat do vězení a sám si tajně přísahal, že jim nikdy nedá milost.

168. Když jsem ho jednou od té přísahy zdržoval a připomínal mu, že nebude snadné ji dodržet, snažil se mě přesvědčit, že nezná jiný způsob, jímž by mohl držet zločince na uzdě. Několik dnů trval na plnění svého rozhodnutí, to ještě v něm plál spravedlivý hněv. Jakmile hněv opadl — a to se mu stávalo, když slyšel, jak někdo chválí mírnost a oslavuje za ni někdejší císaře —, začal myslet na odsouzenec a na jejich vězení. Chvíli

naříkal, pak zas nevěděl, jak by záležitost nejlépe vyřešil. Radil se se mnou o svých úvahách a vždy spíše zvítězila jeho lidskost, Boha usmiřoval jiným způsobem.

169. Nikdy jsem neviděl a ani nyní neznám člověka laskavějšího, ale ani velkorysejšího a královštějšího, než byl Konstantin. Jako by se jen proto byl stal císařem, nepovažoval se za vladaře v den, kdy nevykonal nějaký lidumilný skutek nebo neukázal aspoň do jisté míry svou štedrost. Nezaséval semínka svého dobrodiní tak říkajíc do úrodné půdy, aby se hned dočkal plodů své laskavosti, či spíše ona půda nevracela plody vděčnosti tak rychle, jak on oséval „žírnou a hrudnatou zemi“.

170. Těm, kdo rádi takovým věcem naslouchají, chci vyprávět krátký příběh jako názorné svědectví této jeho dobré vlastnosti. Kdosi byl přistižen při zpronevěře vojenských finančních prostředků a byl potrestán peněžní pokutou, která mnohonásobně převyšovala jeho majetek. Byl to jeden z těch blahobytných boháčů a revizor byl neúprosný, vždyť šlo o zájem císařské pokladny a státní finance. Obviněný se odvolal k císaři, aby ten rozhodl a aby rozhodnutí veřejného soudu nemělo konečnou platnost. Oběma stranám bylo povoleno jednání před císařem, dostavilo se početné obecenstvo, mezi prvními jsem byl i já jako tajemník a zapisovatel soudního jednání. Když se obě strany dostavily, tu ten zloděj, nebo aspoň domnělý zloděj, pronesl upřímnou a dojemnou řeč v tom smyslu, že chce sám splatit svůj dluh státní pokladně, že však nechce odkázat svým dětem dlužní úpisy. Okamžitě se také začal svlékat, jako by chtěl odejít jen se svým nahým tělem.

171. Při těch slovech císař se slzami v očích zvolal: „Můj milý, to by ses nestyděl pošpinit blahobyť svého

rodu a přivést sám sebe do krajní chudoby, že by tě pak někdo musel živit a šatit?“ Obviněný na to odpověděl: „Císaři, ani kdybych sebevíc chtěl, nemohl bych ty peníze sehnat.“ A co na to císař? „Kdyby se někdo chtěl podílet na splacení tvého dluhu, souhlasil bys s takovou spravedlností?“ — „Ale to by musel být nějaký ‚bůh na stroji‘, nevidím, že by tu byl takový přiletěl z nebe, snad anděl či božská duše, který by dohlížel na průběh lidské spravedlnosti a staral se o lidské obce.“ — „A to jsem právě já,“ zarazil ho císař, „osvobozuji tě od třetiny tvého dluhu.“

172. To řekl císař, obviněný se neovládal, padl na kolena a málem radostí vypustil duši. Císař upadl do rozpaků nad jeho vzezřením a dodal: „Osvobozuji tě od dvou třetin dluhu.“ A dříve než se ta slova donesla k sluchu obviněného, rychle přidal: „A osvobozuji tě i od první třetiny.“ Ten člověk si vůbec neuměl představit, že by císař něco takového dokázal, setřásl ze své duše všechnu tíživou starost, oděl se do skvělého šatu jako úplný vítěz a s ověncenou hlavou přinesl Bohu děkovnou oběť.

173. Každý, kdo by chtěl, by mohl o císaři vyprávět takové a podobné věci. Obratný řečník by nevypustil z chvalořeči ani ty věci, které historické dílo odmítá. Ať tedy připomenu i něco z toho. Císař přiznával zábavě v životě významné místo. Ostatní lidé nazývali ty věci jen zábavou a nic jiného v tom neviděli. Císař je však považoval za důležitou a vážnou věc. Když chtěl někde dát vysázet lesík nebo oplotit zahradu nebo rozšířit jezdeckou dráhu, uskutečňoval nejen původní záměr, ale i řadu dalších: dával zasypávat louky nebo ohradit jiné, vykopávat z vinic a sadů rostliny i s kořeny nebo je zas osazovat rostlinami, které už nesly plody.

174. Co tím myslím? Císař se rozhodl změnit holou pláň v kvetoucí luh. Jeho příkaz se hned začal plnit. Stromy, které rostly jinde, sem byly přenášeny i s plody a byly zasazovány do země, na pláň byly pokládány travnaté drny z lesů a z hor a plně ji pokrývaly. Pak císaři ještě vadilo, že na uměle přenesených stromech hned nezpívají cikády a že háj není plný slavičího zpěvu. Horlivě tu věc pak řešil a brzy se těšil z rozmanitých zvuků.

175. Tyhle a podobné věci se mi nezdají být přece jen vhodné pro „vladyku rádce, kterému lid je svěřen a tolik má starostí v srdci“ podle básnického vyjádření múzy Kalliopy. Někdo, kdo se dokáže obdivovat i jen zdánlivé povrchní kráse, bude možná obdivovat císaře pro velkolepost jeho děl a uvádět věci, které bude považovat za přesvědčivé pro posluchače, například že císař byl tak rozumný, že svůj život rozdělil mezi vážné zaměstnání a zábavu a že obě stránky jeho života si navzájem nepřekážely. Dále byl císař přesvědčen, že vážná stránka jeho života už nic navíc nepotřebuje, protože jí stačí její vlastní krása. Zábavnou stránku svého života však zpestřoval kvetoucí barvou nebo jí spíše dával vážný ráz. Podle jeho chápání stačilo vršit jedno na druhé, umem předstihovat činnorodost, z neobdělané a neúrodné půdy tvořit náhle pole a tak jako první Stvořitel jakoby z ničeho tvořit věci nadané určitými vlastnostmi, vítězit nad ročními dobami jejich pohotovou přeměnou, obcházet se bez rukou rolníků díky důmyslným zařízením, a vůbec dělat divy podle všemožných vlastních představ. Tak mnozí ani nechtěli věřit, že se dívají na včerejší pláň nebo že předvčerejší pahorkatina se stala dnešní rovinou.

176. Popisuje ty věci uplatňuji jen lehce umění

rétoriky a její výmluvnost. Kdyby někdo chtěl svou řeč dokonale propracovat, jistě by získal sluch i smýšlení čtenářů zcela podle svého úmyslu. Já však nepovažuji takové jednání za chvályhodné. Nenávidím rétorické kličky, které pomáhají zakrývat pravdu.

177. Chci se tedy držet pravdivé historie a nezahrnuji tuto jeho činnost mezi Konstantinovy přednosti. A stejně to platí o jeho dětinském jednání v případě jednoho prostoduchého a naivního mladíčka, kterého z bahna a přímo z ulice povznesl do centra římského císařství, ačkoli ten hoch se ještě včera nedotkl ani pera a inkoustu. Konstantina ten vyvrhel tak zaujal, že mu málem svěřil vládu císařství. Nazýval ho svým miláčkem a poctil ho předním místem v senátu. Miláček však se naprosto k ničemu nehodil, ale císař každé jeho slovo nebo čin považoval za božský výrok nebo dílo. Podnětem té náhlé lásky a císařovy závislosti na hochovi bylo..., ale vrátím se trochu zpátky ve svém líčení k událostem, jež probíhaly před Konstantinovým nástupem k vládě.

178. Když se Konstantin ujal římského žezla, chtěl mít trochu oddechu, jako by po dlouhé plavbě po širém moři byl přistál v přístavu císařství. Správou říše pověřil jiného muže. Byl to člověk ušlechtilý, velmi vzdělaný, měl pohotový jazyk připravený pronést vždy naprosto působivou řeč a vyznal se i dokonale v záležitostech státní správy. Své řečnické umění přivedl k vrcholu dokonalosti, propracoval jeho přesvědčivost tím, že je spojil se znalostí občanského zákonodárství. Přesnými logickými vývody dovedl vždy vystihnout podstatný bod, uměl totiž zpestřit výklad zákona svým řečnickým uměním. Byl nadán velkým smyslem pro praxi a řešil veřejné záležitosti velmi rozumně a s velkým

nadáním. Miloval sice všemožnou krásu slova, dovedl ji však přizpůsobit praktické potřebě věci. Jeho styl v čistě řečnických projevech byl krásný, držel se antickeho výrazu, ale při vystoupeních v záležitostech státní správy byl jednoduchý, prostý a jasný. Přitom to byl také člověk slušivého zevnějšku a pěkného vzrůstu i způsobu mluvy, jeho hlas byl zvučný a zřetelný, zvláště když z balkónu vyhlašoval císařská rozhodnutí.

179. Císař svěřil tedy výkonnou moc tomuto znamenitému muži a sám užíval klidu a oddechu. Vždyť se sotva vynořil z moře a ještě vyplivoval jeho hořkou vodu po různých ztroskotáních. Věci teď byly v pořádku nebo se do pořádku uváděly. Ten muž se ponenáhlu stával známým, až byl povznesen na nejvyšší místo v říši. A co se stane potom? Císař na něho začal žárlit a nesnesitelně se ho to dotýkalo, jako by se ten člověk už byl stal císařem. Císař tedy chtěl začít vládnout i de facto, ne aby zlepšil státní správu, ale aby vše probíhalo podle jeho vůle. Zdálo se mu totiž, že je vlastně jen spoluvladařem a že ta silná osobnost mu brání ve výkonu vlády, kdykoli chtěl jednat skutečně jako císař.

180. Všiml jsem si toho podle některých příznaků a sám jsem toho muže upozornil na císařovy skryté myšlenky. Byl to člověk statečný, zůstal pevný a nepředal císaři otěže vlády. Komentoval své jednání moudrým výrokem, že nechce dobrovolně zničit císaře, ale až řednou „sestoupí z vozu“ a vládní povinnosti přejdou na císaře, pak mu rozhodně nebude závidět tu změnu.

181. Jakmile se však císař na něho rozhněval, zbavil ho výkonu vládní moci, a aby mu někdo nepřekazil jeho záměr, obrnil svůj rozum hluchotou. Možná že by někdo dokonce použil k rétorské chvále obrat, že císař byl tak moudrý a ve všem jednání soběstačný, že

už nikoho nepotřeboval. Císař tedy zbavil toho muže vlády, Bůh však mu dal lepší postavení a učinil z něho zasvěcence a služebníka své boží moudrosti, jak to v dalším výkladu bude přesněji vylíčeno.

182. To jsou tedy sporné činy císařovy, na něž mají lidé různý názor. Chci ještě především upozornit na to, že císař v ničem nedovedl dodržovat míru, ale všechny své záměry uskutečňoval s přílišným důrazem, ostrostí a rychlostí. Když měl někoho rád, jeho láska neznala mezí, když se na někoho rozhněval, přeháněl rozhořčeně jeho chyby a ještě si nějaké vymýšlel. I když měl někoho rád, nikdo nemohl tušit, co z přemíry té lásky vzejde.

183. Když císařovna Zoe odešla v pokročilém věku z tohoto světa, zůstala v hloubi jeho srdce touha po ní. Nestačilo mu, že po ní truchlil a zaléval její hrob slzami, že se za ni modlil k Bohu, ale přál si, aby jí byly prokazovány téměř božské pocty. Jednou jeden z postříbřených sloupků, které byly kolem jejího hrobu, zvlhl v místě, kde ušlechtilý kov praskl, a podle přírodních zákonů se tu vytvořila nepatrná houba. Císař hned upadl v nadšení, naplnil svým křikem císařský palác, že Bůh učinil zázrak na hrobu císařovny, aby všem lidem bylo zřejmé, že její duše se vřadila mezi anděly. Všichni dobře věděli, co se stalo, a přesto podněcovali jeho horlivé nadšení, jedni ze strachu, druhí si na tom výmyslu vybudovali dobrou existenci.

184. Takovým se ukázal co se týče císařovny, málem však ani nevěděl o tom, že zemřela jeho sestra Helena, a když někdo mluvil o její smrti, vůbec ho to nepohnulo k lítosti. A stejně by se jistě byl choval, kdyby i druhá sestra, o níž jsem se zmínil někde výše, byla zemřela dříve než on.

185. Přicházím k hlavnímu bodu kritiky císařova velikášství, mám na mysli jeho stavbu chrámu sv. Jiří Mučedníka. Císař dal starý chrám strhnout a odstranit a na místě rozvalin dal postavit nynější chrám. Stavba nevycházela právě z nejlepších podnětů, o tom není třeba mluvit. Zpočátku se zdálo, že nepůjde o velkou stavbu, poněvadž k ní byly položeny jen základy umírněného rozsahu a jim byly přizpůsobeny i ostatní rozměry a chrám se netyčil příliš do výše. Po nějakém čase však císař vzplanul touhou soutěžit se všemi stavbami, které tu kdy byly, a daleko je překonat. Hned dal oběhnat zdi rozsáhlejší chrámový prostor, dal zvýšit a nasypat vyšší základy, jinde je zase dal vyhloubit do větší hloubky a na nich postavit větší a ozdobnější sloupy. Vůbec se umění všude více uplatňovalo, strop byl pokryt zlatem, podlaha a zdi byly pokryty zelenavými kaménky, stejnobarevné nebo zase střídavě různobarevné kaménky zářily jeden vedle druhého. Zlato teklo bouřlivým proudem ze státní pokladny jako z nevyčerpatelného pramene.

186. Chrám ještě nebyl dostavěn, a všechno už se zase měnilo nebo předělávalo, kameny složené podle přesného řádu byly rozebrány, zdi strženy a všechno srovnáno se zemí. A to všechno se dalo proto, že v soutěžení s ostatními chrámy nebyl zcela úspěšný, ale v soutěži s jedním z nich zůstal až na druhém místě. Dal tedy hned postavit druhou zeď a kolem středu opsat, abych tak řekl, přesný kruh, jímž byl třetí chrám, postavený s ještě větším uměním, všechno se v něm jen skvělo a zářilo. Chrám byl všude vyzdoben zlatými hvězdami jako jakási nebeská klenba, nebo spíše se dá říci, že nebeská báň je pozlacena jen místy, ale po chrámové klenbě se jako z jakéhosi středu rozlévalo zlato

bohatým proudem souvisle po celém povrchu. Kolem všude byly stavby se sloupořadími po stranách nebo kolem celé stavby a ta sloupořadí byla tak široká, že jimi bylo možno projet s koňským spřežením a táhla se bez konce do nedohledna, jedno větší než druhé. Dále tu byly kolem dokola i uprostřed louky plné květů a vodovody naplňující bazény, háje na výšinách i rovinách a nevýslovně půvabná lázeň. Kdyby byl někdo chtěl kritizovat velikost tohoto chrámu, byla by ho hned zarazila jeho oslnivá krása. Té krásy bylo tolik, že stačila pro všechny detaily toho obrovského celku a člověk by si přál, aby se stavba ještě rozrostla a půvab pokryl i dosud neexistující části. Nikdo by byl snadno nepřehlédl zrakem trávníky uvnitř chrámového okrsku, a dokonce by si jejich rozsah ani nemohl představit.

187. A nadmíru krásný nebyl jen celek, protože se skládal z překrásných detailů, ale diváka přitahovaly i jednotlivé prvky samy o sobě. A ačkoli každý může užívat půvabu stavby, nelze se pohledu na ni nasytit. Každá jednotlivost přitahuje pozornost a nejpodivnější je, že když se díváš na nejkrásnější věc ze všeho, náhle tě upoutá jako zjevení nějaká maličkost a nemůžeš se rozhodnout, co je nejlepší, co je druhé v pořadí a co třetí. Neboť jsou-li jednotlivé části takové, pak stačí k dokonalému požitku i ten nejposlednější krásný prvek. Lidé se všemu nesmírně obdivovali, velikosti chrámu, jeho krásné souměrnosti a harmonii a souladu částí, té směsi a spojení půvabů, přívodu vod, zahradě, která chrám obklopovala, lučním květinám, orosenému a neustále zalévanému trávníku, stínu stromů a půvabu lázně. Jako by byl ustrnul každý pohyb, každý mysl, že už na světě není nic kromě toho krásného pohledu.

188. Císař však to vše považoval jen za začátek

dalšího vývoje. Jako by se vznášel někde v oblacích, chtěl k dílu vymýšlet další podivuhodné přídavky. Vykonané dílo, ať bylo jakékoli a jakkoli krásné, se mu hned znelíbilo a omrzelo ho. Vzrušovalo ho jen to, co měl v úmyslu k němu přidat, a podněcovalo ho to k touze po věcech nevidaných.

189. Císař byl vůbec vrtkavý a nedůsledný. Toužil po tom, aby se jeho vláda proslavila, a snad se tak docela neminul cílem. Rozšířil hranice na východě říše tím, že si přivlastnil významnou část Arménie, vyhnal odtamtud některá knížata a učinil je svými poddanými. Zároveň posílal vyslance k jiným knížatům, a místo aby s nimi jednal povýšeně a sebevědomě, usiloval o jejich přátelství a psal jim až příliš ponížené listy.

190. Tak prokazoval úmyslně poctu egyptskému sultánovi, který měl radost z jeho ústupnosti a jako zápasník, který vypadl z ringu, nepoužíval po návratu stejných chvatů, nýbrž dotíral a nabýval vrchu svými protiúderem. Císař mi často svěřoval vyřizování tajných záležitostí a ukládal mi psaní listů sultánovi. Poněvadž věděl, že jsem římský vlastenec, výslovně mi radil, jak bych měl jeho samotného ponížit ústupky a sultánovi prokazovat větší úctu. Já jsem nepozorovaně používal různých klíčků a dělal pravý opak. Císaře jsem vylíčil jinak a sultánovi jsem kladl nástrahy a zastřeně jsem ho svými myšlenkami ponižoval. Když pak můj sloh byl nejasný, císař mi raději diktoval dopisy pro sultána sám. Hippokrates z Kou říká o vlastnostech těles, že jakmile tělesa dosáhnou kulminačního bodu, padají dolů, poněvadž nemohou zůstat v klidu a poněvadž pohyb pokračuje. Jemu samému se to nestalo, ale jednal tak se svými přáteli: pomalu je povyšoval, aby je náhle

v opačné pohnutce zase srazil dolů. Někdy se stalo, že některým z nich zase vrátil jejich funkce, jako by šlo jen o hru v kostky.

O UDĚLENÍ TONZURY PSELLOVI

191. Podobná situace se stala příčinou a základem mého obratu k lepšímu způsobu života. Lidé se tehdy divili, že jsem se tak náhle vzdal svého skvělého postavení, kterého jsem postupně dosáhl překonav lidskou závist, a že jsem se obrátil k lepšímu životu. Působila přitom na mě vrozená touha, která utkvěla v mé duši už od raného věku, ale také náhlá změna okolností. Když jsem si uvědomil, jak nestálou povahu má císař, který se jako voják v poli žene a vrhá tu na jednoho, tu na druhého, dostal jsem strach. Abych vám celou věc vyložil přesně, vylíčím ji od samého počátku.

192. Měl jsem přátelské vztahy k mnoha lidem, ale jen dva z nich (oba přišli do svatého Říma z jiných měst) mě uchvátili svým duchem. Důvodem našeho přátelství byl přístup k vědě. Oba sice byli starší než já, byl jsem dokonce mnohem mladší než oni, a aby mne nikdo nemohl obvinít z nepravdy, oba byli, pokud se týče filozofie, jen amatéry, kdežto já jsem byl skutečný filozof. Když se se mnou sblížili, nějakým způsobem oba poznali mé nejhlubší nitro a stejně tak jsem já pronikl k jejich duši a všichni jsme k sobě přilnuli. Ale stejně jako jsem nad ně vynikal hloubkou rozumu, překonával jsem je, abych tak řekl, i svým duchem a jako první z nich jsem se dostal k císařskému dvoru. Protože se mi zdálo nesnesitelným být od nich odloučen, sblížil jsem jednoho z nich s císařem hned, druhého poz-

ději, poněvadž si nepřál být představen císaři hned.

193. Když jsme pronikli k císařskému trůnu a do sytosti se nabažili takzvaného štěstí, ale také náležitě poznali poměry, nestáli jsme už tolik o tu zdánlivou nádheru. Báli jsme se však projevit svůj názor, skrývali jsme jej v srdci a odkládali jsme jeho zveřejnění na vhodnou chvíli. První podnět k tomu zavládl sám císař, protože uvedl vládní kolo do pohybu proti lidem, kteří na něm seděli nahoře, a většinu z nich shodil a srazil. Poněvadž jsme na tom kole seděli i my, nahnal nám tím dost strachu. Báli jsme se, že by mohl zatřást loukotí tak prudce, že by srazil i nás, kteří jsme se okraje kola ještě nedrželi dost pevně.

194. Tyto události se staly základem našeho společného obratu, a právě to neštěstí nás obrátilo k lepšímu způsobu života. Když jsme se kvůli tomu jednou sešli, jakoby na dané heslo jsme si prozradili navzájem své tajné myšlenky. Uzavřeli jsme slavnostní a pevnou dohodu. Z nutnosti jsme sice odložili změnu, k níž bychom byli měli sáhnout všichni a najednou, ale slíbili jsme si a přísahali jsme si navzájem, že každý z nás bude jednat stejně jako ten, kdo první z nás uskuteční náš záměr.

195. První se vydal na cestu k Bohu ten z nás, koho osud vynesl na nejvyšší místo. Postavil své rozhodnutí na pevný základ, jak bylo jeho zvykem, a svěřil uskutečnění svého přání do rukou božích. Jako záminku pro změnu způsobu života si vymyslel nemoc. Těžce oddechuje informoval o nemoci císaře a požádal ho o souhlas k odchodu. Císař to nesl těžce, ale dal mu souhlas, velmi se ho však dotklo, že se vbrzku bude muset obejít bez muže jeho kvalit.

196. Mně ta událost nedoprávala spánku ani oddechu a nenechala mě ani příslušnou dobu vyčkávat.

Sešel jsem se s přítelem, prolil potoky slz a doufal jsem, že půjdu brzy za ním. Můj přítel si vymyslel novou záminku, totiž že se zázračně uzdraví, jakmile oblékne mnišskou kutnu. Nečekal ani chvíli a vydal se na cestu na svatou horu Olympos.

197. Při svém úsilí změnit celý způsob života jsem se řídil jeho příkladem. Vymyslel jsem si chorobu jater, těžké srdeční potíže a ztrátu smyslů. Jako bych v blouznění mluvil sám k sobě o tom, co mám dělat, mlčky jsem prsty naznačoval stříhání vlasů. K císaři hned přicházely zprávy, že odcházím z tohoto světa, že zápasím těžce se smrtí, že moje duše je ponořena do hlubin neštěstí, a že když nabudu smyslů, projevuji touhu po lepším a povznesenějším způsobu života. Zpráva o mé nemoci na císaře dolehla hůře, než by to bylo dokázalo mé vzezření. Naříkal a vzdychal, že můj život je v nebezpečí. Nejvíc jím otráslo pomyšlení, že se bude muset beze mne obejít, protože měl ve velké oblibě projevy mého řečnického nadání. Pročpak bych neměl přiznat pravdu?

197. a Smím-li se trochu pochlubit svými přirozenými schopnostmi, ukazoval jsem se císaři v nejrůznějších podobách. Pokud to bylo možné, žil jsem jako filozof a obratně jsem se mu přizpůsoboval. Císař se vždy brzy nasytil věcí, po nichž toužil, žádal si novou změnu, z jedné krajnosti upadal do druhé nebo chtěl obě krajnosti spojit. Proto jsem s ním vedl filozofické rozhovory o první příčině, o obecném krásnu, o ctnosti a duši. Ukazoval jsem mu, která část duše tíhne k tělu a která vyplouvá jako korek na povrch a nepodléhá tělesnému poutu, vznášejíc se vlastní schopností jako těleso vznášející se na lehkém křídle. Jakmile jsem si všiml, že ho tyto výklady omrzely a že touží po něčem

zábavnějším, sáhl jsem k „řečnické lyře“ a bavil jsem ho jejím rytmem a souladem slov, přiváděl jsem ho k jiné představě ctnosti skládáním slov i stylistickými prostředky, které určují působivost řečnického projevu. Krásnému řečnickému projevu neslouží jen pravděpodobná lež a dvojsmyslný výklad námětu. Rétorika se řídí i pravidly exaktní vědy, používá filozofických pojmů, přitom však kvete krásou slov a získává takto pozornost posluchače dvojitým způsobem. Člení pojmy a vyhýbá se jejich matení, třídí a klasifikuje a tak je postupně odvozuje. Působivost rétoriky není spleť a nejasná, přizpůsobuje se prostě době a věcem (pokud by to někdo chtěl vyjádřit stručně bez rozvláčných period). Tím, že jsem na tyto věci poukazoval, jsem i v císaři vzbudil lásku k rétorskému umění. Když se mi zdálo, že je rozladěn, změnil jsem předmět rozhovoru a předstíral jsem, že jsem všechny své vědomosti zapomněl a že se mi málem stalo to, co Hermogenovi — že můj plamen uhasil přílišný žár.

198. Císař se na to dobře pamatoval a v žádném případě mi nechtěl dovolit, abych se věnoval meditacím a změnil způsob života. Nejdříve mi posílal dopisy a vzkazy prostřednictvím významných mužů, aby mě odvrátil od mého záměru, sliboval mi, že mě zbaví nemoci a že mi udělí ještě skvělejší pocty. Ještě dnes nedokážu číst jeho dopisy bez slz, vždyť mě nazýval svým zrakem, lékem i životem a prosil mě, abych se nedal zaslepit. Zůstal jsem ke všemu hluchý. Více na mě působil přítel, který mě předešel a který si dříve než já zvolil lepší způsob života. Když se císař vzdal snahy přesvědčit mě svou laskavostí, svlékl liščí kůži a oblékl si lví. Začal mi hrozit kyjem, přísahal, že mě dá upálit spolu s těmi, kteří mi radili k změně života, a hrozil zkázou nejen mně, ale celé mé rodině.

199. Přijímal jsem jeho hrozby jen jako příslib lepšího života a zakotvil jsem v přístavu církve. Zde mi ostříhali vlas a já jsem se vzdal světského života. Když císař uslyšel o mé tonzuře, neměl mi to za zlé, ale začal mi psát listy v jiném tónu a blahopřál mi k přijetí duchovního života a dodával mi síly k té změně. Odsuzoval touhu po nádherném a pestrém rouchu, vychvaloval prostý šat a uděloval mi věnec vítěze za to, že jsem nepodlehł žádnému přemlouvání.

200. Ale už dost slov o mně. Nechtěl jsem ve svém historickém díle psát sám o sobě, přinutily mě k tomu proti mé vůli odbočky od hlavního vyprávění. K právě uvedenému tématu mě přivedla nestálost císařovy mysli. Jen ze strachu před ní jsme zaměnili horší způsob života za lepší, bouřlivý a neklidný život za život klidný.

201. Císař ztratil oporu mých domluv, ztratil i potěšení z mých „slovních koncertů“ a utekl se opět k světským radostem. Uprostřed louky plné všelikých plodů dal vykopat hlubokou vodní nádrž, pak dal vyrovnat její obvod s okolní zemí a naplnit ji vodou. Když někdo nevěděl, že v louce je prohlubeň, a klidně si šel utrhnout jablko nebo hrušku, zpravidla spadl do vody, ponořil se až na dno, pak se zas vynořil a zmítal se na povrchu a císař z toho měl velkou legraci. A nezůstalo jen při té zábavě s bazénem. Dal u něho za vysokou ohradu postavit dům rozkoší. Jednou si šel několikrát za den zaplavat v teplé vodě, a jak chodil ven z vody a zase do vody, nepozoroval, že ho ovanul prudký závan větru. Zpočátku nachlazení nevypadalo nebezpečně, ale pak se nemoc rozšířila do nitra a zachvátila pohrudnici.

202. Konstantin se už vzdal naděje na přežití a ležel jako právě podřezané obětní zvíře pracující k smrti. Nepomýšlel na to, aby odevzdal vládu císa-

řovně Theodoře. Své záměry naopak před ní skrýval a v tajných jednáních hledal budoucího císaře. Nepodařilo se mu však utajit svůj plán a Theodoře se donesly jeho záměry. Theodora ihned vsedla s předními muži své družiny na císařskou loď a přistála u císařského dvora, jako by se zachránila z bouře. Tam hned strhla celou tělesnou stráž na svou stranu. Purpurové pleny, jimiž ji ovinuli hned po narození, laskavá povaha i utrpení jejího dřívějšího života, to vše zapůsobilo na lidi. Císař tu zprávu vyslechl s velikou nelibostí a jeho nemoc se zhoršila. Poněvadž se už nemohl uzdravit ani přijít na nějaké rozumné rozhodnutí, obestřely jeho mysl mráko-ty, zavřel oči, jeho mysl i jazyk upadly v blouznění. Ještě se nakrátko vzpamatoval, a když si uvědomil, jaké neštěstí ho potkalo, s hořkostí vypustil duši.

203. Takto zemřel po dvanáctileté vládě císař Konstantin Monomachos. Proslavil se svými státnickými činy, ale také svými morálními postoji dal příklad těm, kdo chtějí žít co nejlépe. Pokud nepřihlížíme k jeho výbušnosti, byl to člověk nade všechny lidský. To je také důvodem, že vyprávění o něm se zdá být protikladné, poněvadž se mění a přizpůsobuje podle svého hrdiny. Je však složeno podle zásad pravdy, nikoli podle rétorických principů, je stejné jako jeho hrdina a spolucítí s ním jako s císařem.

THEODORA (1055 — 1056)

VLÁDA CÍSAŘOVNY THEODORY

1. Po smrti Konstantina Monomacha přešla vláda do rukou Theodory, dcery Konstantina VIII. Všichni se domnívali, že svěří vládu do rukou nějakého urozeného muže se státnickými schopnostmi, avšak Theodora proti obecnému mínění a proti očekávání všech se chopila vlády nad Římany sama. Věděla, že nikdo nemá na světě kratší paměť než člověk, který přišel k vládě prostřednictvím někoho jiného, a že takový člověk dokáže být velmi nevďečný právě k svému největšímu dobrodinci. Byla o tom přesvědčena na základě vlastních zkušeností i na základě příkladu, který měla ve svém předchůdci a ve své sestře. Proto nechtěla uvést nikoho na císařský trůn, ale o všem rozhodovala sama a zachovala si nerozdělenou vládní moc. V jejím postoji ji podporovalo i její služebnictvo a členové její domácnosti, byli to většinou muži, kteří se vyznali ve vládních záležitostech a ve správě říše.

2. Císařovna zcela otevřeně vládla celé říši a počínala si nezávisle a bez jakýchkoli roušek jako muž. Bylo možno vidět ji při ustanovování hodnostářů, jindy zas, jak pronáší pevným hlasem rozsudky z výše svého trůnu nebo jak uvádí svá stanoviska a rozhoduje někdy písemně, jindy na místě ústně v rozsáhlé nebo zas zcela stručné formě.

3. U Římanů bylo zvykem, že při střídání vládařů docházelo k rozdělování nových občanských i vojenských hodností. Císařovna tento obyčej nedodržela a sna-

žila se lidu namluvit, že k žádné změně vlády nedošlo. Všeobecně totiž tvrdila, že se vlastně neujala teď vlády poprvé a že není nástupnicí císařské moci. Vládní moc prý jí už dříve svěřil její otec, neoprávněnou mocí jí pak byla zbavena a nyní se pouze znovu chápe té moci, která jí právem náleží. Lid se jejím vysvětlením spokojil a i lidé s nabroušenými jazyky umlkli.

4. Všem se však zdálo nevhodné, že kdysi mužná římská vláda se poženštila, a pokud si to lidé nemysleli, aspoň to tak vypadalo. Pokud však nepřihlížíme k téhle jediné věci, ve všem ostatním byla její vláda řádná a mohutná. Nikdo nekul proti její vládě pikle a každý se řídil podle vládních prohlášení a nařízení. Také počasí jednotlivých ročních dob lidem přálo, úroda byla bohatá, žádný cizí kmen nepustošil a neplenil římské území ani tajně, ani po vypovězení války. V žádné provincii říše nedocházelo k napětí, poněvadž se všude dodržoval spravedlivý pořádek.

5. Většina lidí soudila, že císařovna bude dlouho živa, snad i déle, než tomu v obvyklém životě bývá. Ačkoli měla značně vysokou postavu, nehrbila se a její rozumové schopnosti nepolevovaly ani po namáhavé práci nebo po dlouhém ústním jednání. Některé projevy si připravovala napřed, jiné formulovala na místě a měla dostatečně obratný jazyk na to, aby též v nich věci jasně vyložila.

6. Správa věcí veřejných si však vyžadovala urozeného muže, který by se vyznal v politické praxi a uměl formulovat císařské listiny. Císařovna nesvěřila to místo nikomu ze své družiny, dobře věděla, jak rychle se takový člověk dokáže změnit, je-li vystaven závistí svých druhů. Vybírala nejdříve mezi předními senátory, ale neuspěla. Nepověřila však správou státních záležitostí

člověka vynikajícího vzděláním a řečnickými schopnostmi, nýbrž muže, který uměl mlčet a upřeně hledět do země. Ten člověk nebyl obratný při poradách ani v ničem jiném, čím se zpravidla politik vyznačuje, nicméně císařovna mu svěřila nejdůležitější místo. Vladaři zpravidla dávají přednost lidem méně obratným, pokud mají dostatečně vznešené vystupování, před lidmi výmluvnými a dokonale vzdělanými, kteří si zachovali společenské způsoby. Ten muž se sice naučil trochu řečnickému umění, ale jeho ruka přitom zmohla víc než jazyk. Ačkoli nebyl obratný ani v písemném ani v ústním projevu, jeho písemný projev byl přece jen lepší a díky němu se jevil být moudrým člověkem. Kdykoli však chtěl své znalosti projevit ústně, jevil se posluchačům jako pravý opak, tak nejasný a neuhlazený byl jeho sloh.

7. Ten muž tedy vzal na svá bedra břímě vladařských povinností, ale většině lidí byl nepříjemný, protože, jak už jsem řekl, neměl žádné společenské vystupování. Nebyl přívětivý, neuměl s lidmi obratně mluvit, každému ukazoval jen drsnou stránku své povahy a vyhýbal se společnosti. Kdykoli někdo nešel hned k jádru věci, nýbrž chtěl říci několik slov úvodem, zlobil se a rozčiloval a zdál se všem nesympatický, takže nikdo za ním nechtěl chodit, nebylo-li to nezbytně nutné. Já obdivuji pevnost jeho smýšlení, ale myslím, že takové postoje se hodí spíše na věčnost než pro naše časy, a spíše pro život budoucí než pro život zdejší. Naprostou nepřístupnost citu a nezlomnost totiž kladu někam do oblasti mimo všechny sféry a mimo hranice vesmíru. Život tělesný se nemůže obejít bez společnosti a odpovídá lépe životu zdejšímu, lépe řečeno ta část duše, jež je nositelem citů, lépe odpovídá životu pozemskému.

8. Když o tom tak uvažuji, rozeznávám tři stavy

duše. První stav je, když duše žije sama o sobě osvobozená od těla a je pevná a nepoddajná. Zbylé dva stavy se týkají období, kdy duše žije ve spojení s tělem. Jestliže taková duše, ačkoli na ni v životě působí mnoho silných vášní, si zvolí přesný střed kruhu, je výsledkem člověk společenský, jehož duše není božská a dokonalá, ale netíhne ani příliš k tělu a nepodléhá vášním. Pokud duše opustí střed a oddá se životu podléhajícímu vášním, dá (v člověku) vzniknout zálibě v požitcích a rozkoši. Pakliže by však někdo i mohl vystoupit ze svého těla a dosáhnout vrcholu duchovního života, co společného by ještě měli on a svět? „Svlékl jsem roucho své,“ praví Písmo, „jak je mám obléci?“ Nechť se odvrátí a odejde od lidí a vystoupí na horu vysokou tyčící se do nebes a zůstává tam spolu s anděly, aby jej osvítilo vyšší světlo. Jestliže se však někdo nemůže chlubit takovým vítězstvím nad lidskou přirozeností a náhodou je pověřen státnickými záležitostmi, pak nechť takový člověk spravuje záležitosti jako tvor společenský a nepředstírá, že sám je přímý jako pravítko. Ne všichni lidé byli stvořeni podle stejného měřítka, a zavrhuje-li někdo jakékoli vybočení, ať zavrhne okamžitě i vše, co z něho vyplývá.

9. Proto se také ten člověk, který filozofoval o nefilozofických záležitostech, nejevil filozofem, ale budil dojem, že se chce jako filozof tvářit. Abychom ho všestranně posoudili, je třeba říci, že ve svém soukromém životě byl docela jiný. Vedl nákladný život a miloval jeho nádheru, zastával vždy vlastní mínění a nedal se podplatit. Kdykoli měl při jídle společníka s veselou tváří, který „po jídlech předložených a zchystaných sahal“, jak říká Homér, pak také on se s větší chutí chápал předkládaného jídla, živě rozmlouval, ukazoval svou laskavost a snažil se svému hostu přizpůsobit. Ve chvílce

se však dokázal změnit a choval se docela stejně jako obyčejně. O vládní moc se s nikým nechtěl dělit. A teď už je čas, aby vyprávění se zase vrátilo k mé osobě.

10. Krátce před nástupem císařovny Theodory jsem se obrátil k lepšímu životu. Poněvadž jsem oblékl posvátné roucho krátkou dobu před Monomachovou smrtí, mnozí lidé tvrdili, že uhádli můj záměr: věděl jsem prý, kdy nastane čas (císařovy smrti), a proto prý jsem tehdy vstoupil do duchovního stavu. Většina lidí mi připisuje větší význam, než jakého se mi od přírody dostalo. Poněvadž jsem se trochu zabýval geometrií, myslí si hned, že umím měřit i nebe, poněvadž jsem získal i nějaké vědomosti o nebeské sféře, musím se prý vyznat i ve fázích, ve sklonu zvířetníku, v otázkách zatmění, úplňků, cyklů a epicyklů, a vůbec jsou přesvědčeni, že umím předpovídat budoucnost, i když jsem se sám už od takových knih odvrátil.

11. Zabýval jsem se sice trochu sestavováním horoskopů, abych trochu porozuměl těm hloupostem (způsob mé výuky a rozmanitost otázek mých posluchačů mě totiž nutily zabývat se všemi vědami), a proto nemohu odmítat žádný dotaz v té věci, i kdyby byl do-
těrný. Přiznávám, že jsem se zabýval všemi oblastmi vědění, nezneužil jsem však žádné z věd, které teologové zakazují. Víím, jakou úlohu hraje náhoda a působení zlého ducha, nevěřím tedy, že pozemské dění se řídí působením a postavením hvězd. Pryč rovněž s těmi, kteří nám slibují duchovní život a svěřují jeho řízení jakýmsi novým bohům! Rozdělují náš pozemský život, hledají původ absolutního života a odvozují jej od Tvůrce, původ nerozumných životů hledají ve hvězdách a v částech vesmíru, umísťují tyto životy v tělech, jimž teprve potom přiznávají život nadaný rozumem.

12. Žádný rozumný člověk by neobviňoval někoho, kdo astrologii sice zná, ale nevěří v její učení. Politováníhodný pro své prázdné vědění by však byl člověk, který by se k tomuto učení odvrátil od naší nauky. Mne — po pravdě řečeno — neodvrátil od astrologie vědecký důvod, ale zadržela mě jakási vyšší moc. Neposkytuji sluch ani sylogismům ani jinému vedení důkazů, to, co větší a bystřejší duchy přimělo k přijetí řecké vědy, právě to mě naléhavě vede k pevné víře v naše učení. Matka boží, její syn nemající tělesného otce, jeho utrpení, trnová koruna, třtina, ysop a kříž, na němž rozepjal své ruce — to je moje pýcha a sláva, i když mé skutky nebyly ve shodě s mými slovy.

13. Vraťme se však k dřívějšímu postupu a pořádku našeho vyprávění. Stalo se tedy, že jsem se krátce před císařovou smrtí odvrátil od nehodného způsobu života. Když se ujala vlády Theodora, povolala mne hned k sobě a s nářkem líčila, co vytrpěla od svého zetě, svěřovala mi své tajné plány a nařídila mi, abych k ní často přicházel a nezatajoval před ní nic, co bych se dověděl. Nebylo to poprvé, co jsem se s císařovnou stýkal. Ještě za císařova života mi Theodora svěřovala své úmysly a plány, kdykoli chtěla napsat důvěrný list nebo uskutečnit nějaký tajný záměr.

14. Když jsem se podle rozkazu dostavil, vzbudil můj příchod ke dvoru závist. Poněvadž ti, kdo tam přišli přede mnou, nemohli o mně šířit žádné klepy, vytýkali mi mnišskou kutnu a život v samotě. Císařovna jejich řečem věřila, ale jinak se důvěrným rozhovorům a stýkům s těmi lidmi vyhýbala. Když jsem to vycítil, přestal jsem k ní chodit tak často a císařovna hned obrátila, vytýkala mi mou liknavost a vyčítala mi, že nedbám jejích příkazů.

15. Bylo nesnadné odvrátit císařovnu od jejích zá-
měrů a často chtěla uskutečnit i něco, co si napřed ne-
rozvážila. Neměla dost sebedůvěry ve vlastní názory,
možná že se bála, aby jimi nepoškodila říši, a proto
věřila jiným lidem víc než sobě. Jistě si také vážila
předchozího císaře, i když už byl mrtev, myslela na jeho
dobré činy a nechtěla rušit žádné jeho rozhodnutí,
přece však nedosáhla cíle a většina toho, čeho dřívější
císař dosáhl, byla promarněna. Muže, jemuž byla svě-
řena vláda říše (před chvílí jsem o něm přestal mluvit),
nepoctil Theodořin předchůdce žádnou z předních hod-
ností a nepovolal jej na místo po svém boku, jak tomu
bývalo u dřívějších císařů. Ten člověk to měl císaři za
zlé už za jeho života a po smrti na něho za to zneuctění
vzpomínal ve zlém. Za takový postoj by každý omluvil
i císařovnu nebo kohokoli jiného, kdo za to měl k císaři
špatný postoj. Kdo však by mohl zbavit císařovnu a její
družinu obvinění z krajní a hanebné pošetilosti za to, že
nemyslela na to, že je jen hostem na této zemi, že nedala
státní záležitosti do pořádku a že ji na tu myšlenku ne-
přivedlo ani její okolí. Snad si mysleli, že ona bude žít
věčně ve stejném stáří nebo, i kdyby podlehla běhu času,
že znovu rozkvete jako mladý výhonek, mysleli si možná,
že jejich blahobyť je trvale zaručený a nechtěli proto
nikoho postavit v čelo říše a dát tak věcem podnět
k nejpříznivějšímu vývoji.

16. Když jsem viděl, jaké lidi dosazuje na svaté
trůny a jak mnohomluvnými projevy, abych tak řekl,
svá opatření doprovází, nemohl jsem se ovládnout a ve
skrytu jsem reptal a kritizoval jsem ji za to před lidmi,
jimž jsem mohl důvěřovat. Divil jsem se tomu, poněvadž
jsem znal její zbožnost. Touha po samovládě však ji
přivedla k porušování zákonů a narušila i její zbožnost.

Nezachovala si ani svůj soucit, snad se vrátila k své přirozené povaze a chtěla ukázat, že její dřívější život byl jen přetvářkou, nebo tak jednala úmyslně, aby se ukázala lidem nepřístupnou a nepodléhala jejich slzám.

17. Před svým nástupem k vládě byla Theodora ve velmi úzkých stycích s ekumenickým patriarchou (tak je zvykem nazývat cařihradského patriarchu) a vážila si ho. Byl jím tehdy Michal, který vstoupil na svatý trůn po zbožném Alexiovi. Jakmile se její vláda upevnila, stala se jeho nepřítelkyní a začala ho nenávidět. Příčinou tohoto obratu byla patriarchova nespokojenos s tím, že římské říši vládne žena. Při své povaze tím by velmi rozhořčen a otevřeně projevoval, co si myslí Theodora by ho nejspíš byla sesadila, byl jí však dopřán už jen krátký čas pozemského žití.

18. Ach, ti ctižádostivci, kteří svou štedrostí překračují každou míru, ne — to nejsou nějakí andělé, kteří by jí byli přinášeli nějakou zvěst od Pána, ti navenek jen anděly napodobují, ale jejich mysl je plná pokrytectví! Mám na mysli naše mnichy, kteří se připodobňují božským bytostem, či spíše jejich zákon je nutí, aby se tak tvářili, a kteří mezi námi chodí jako nějakí polobozi, ještě dříve než se rozloučí se svou lidskou přirozeností. O jiné stránky zbožnosti se nestarají, nevychovávají naši duši k lepšímu, nekrotí naše vášně tím, že by je drželi na uzdě nebo zas je podněcovali svým slovem. Takové věci považují za zbytečnost a raději předpovídají budoucnost a ohlašují boží vůli, mění pevně stanovené mezníky života, jedněm zkracují dobu života, druhým přidávají léta, přiznávají dokonce nesmrtelnost časné přírodě a zastavují přirozený vývoj. Ujišťují nás, že chodí vždy v plné zbroji jako obyvatelé

dávné Akarnanie a že se dovedou dlouho vznášet ve výšinách, ale velmi rychle se vracejí na zem, jakmile ucítí pozemskou vůni obětního zvířete. Takové lidi jsem často viděl a dobře jsem je poznal. Oni také to byli, kdo namluvili císařovně, že bude žít věčně, a právě proto se málem dočkala záhuby ona sama a málem strhla do záhuby i celou říši.

19. Bájili jí o nekonečně dlouhém životě v době, kdy ona se již přiblížila osudem dané mezi. Zneužívám tu toho rčení, chci říci, že naplnila dobu svého života a blížila se svému konci. Zachvátila ji strašná choroba. Její vyměšovací činnost byla ochromena, císařovna ztratila chuť k jídlu a zvracela. Pak dostala tak silný průjem, že z ní málem vyšly všechny vnitřnosti a sotva dýchala. Lidé z jejího okolí se už vzdali naděje v zachování jejího života a kuli plány a radili se o říši, ale i o sobě samých. Neříkám to z doslechu, byl jsem sám přítomen, když k té poradě a usnesením došlo, viděl jsem to na vlastní oči a slyšel na vlastní uši, jak hazardují záležitostmi říše jako při hře v kostky.

20. Polední slunce ještě nestálo v zenitu, císařovna už jen slabě dýchala a zdálo se, že co chvíli zemře. Lidé z okolí trůnu se shromáždili kolem svého předáka a uvažovali, koho mají postavit v čelo státu, aby je chránil, zůstal jim věrný a střežil jejich blahobyt. Nechci teď charakterizovat člověka, jemuž dali přednost před ostatními. Myslím jenom, že se v něm docela nezmýlili, až na to, že to nebyl typ vladaře, ale spíše člověk, který se podřizoval a dával vést. Blížil se také už podzimu života a jeho vlasy už byly zcela posypány stříbrem.

21. Přemluvili císařovnu, aby tohoto muže poctila císařskou korunou. Císařovna poslechla, ověncila jeho hlavu diadémem a prohlásila jej za císaře. Pak

vládla ještě krátký čas a zemřela sotva hodinu před koncem roku. Pánem říše se stal na krátkou dobu Michal. Chci o něm promluvit po krátkém úvodu.

MICHAL VI. (1056 — 1057)
IZÁK KOMNENOS (1057 — 1059)

ZAČÁTEK JEDNOLETÉ VLÁDY
MICHALA STARCE

1. Lidé, kteří se právě dostali k císařské moci, si myslívají, že dostatečnou zárukou pevnosti jejich vlády je podpora občanských vrstev. Tyto vrstvy jim totiž jsou nejbližší, proto se domnívají, že i jejich vláda bude bezpečná a bez otřesů, povede-li se občanské vrstvě dobře. Ihned po uchopení moci poskytnou těmto lidem přístup ke dvoru a dají jim slovo. Oni samozřejmě císaře obskakují a zahrnují ho lichotkami, pak pronesou několik velkohubých veřejných projevů a císař už nehledá oporu v žádné jiné síle, jako by měl zaručenou božskou podporu. Ačkoli zárukou jejich bezpečnosti jsou tři opory — lid, senátorský stav a armáda —, věnují císaři armádě menší pozornost, zato ostatním dvěma vrstvám projevují okamžitě veškerou přízeň, kterou jim umožňuje jejich vládní moc.

2. Staříčkový Michal rozdával hodnosti ještě okázaleji, než bylo dosud zvykem. Nepovyšoval lidi o jeden stupeň, ale hned o dva nebo tři. Kdykoli k němu někdo přišel a žádal hned čtvrtý stupeň, vyslyšel ho také. Pak se objevil někdo z druhé strany a upozorňoval na sebe a dosáhl i pátého stupně. Císařova štědrost prostě vyvolala úplný chaos.

AUDIENCE VOJENSKÝCH VELITELŮ
U CÍSAŘE MICHALA

3. Když se zpráva o tom donesla k sluchu armády, zvláště k sluchu vybraných velitelských kádrů, spěchali tito do Byzantia, aby dosáhli stejných nebo ještě vyšších poct. Byl jim určen den audience u císaře a také já jsem tehdy byl u vladaře přítomen. Přišli stateční mužové, vpravdě hrdinové, uklonili se, pronesli po řadě předepsaný pozdrav a pak se na rozkaz císařův zastavili. Tehdy by byl císař měl s každým z nich prohodit několik velkomyslných slov, jak se na císaře sluší. On však se nejdříve docela nevhodně obořil na všechny, potom přikázal vrchnímu veliteli a jeho zástupci, aby předstoupili do středu, a zasypal je spoustou urážek za to, že prý málem ztratili Antiochii a přišli o vojsko (hlavním velitelem byl Izák Komnenos, jeho zástupcem Kekaumenos z Koloneje). Izák se prý nevyznamenal ani statečností ani velitelskými schopnostmi, vybral prý jen od lidu peníze, své velitelské funkce nevyužil k dobytí slávy, ale k uspokojení vlastní ziskuchtivosti. Izák strnul nad neočekávanými výtkami, vždyť očekával pocty, a dočkal se jen urážek. Když se jeho spoluvelitelé snažili ho hájit, císař hned umlčel jejich jazyky. I kdyby se byl císař choval pohrdavě k ostatním, Izáka měl uznat za hodna chvály a poctit ho všemožnými poctami, on však i jemu odepřel svou přízeň.

O KOMNENOVĚ POVSTÁNÍ

4. To byla první rána namířená proti armádě a byl to i první podnět k spiknutí proti císaři. Vylíčená scéna pobouřila jejich mysl a vyvolala v nich první myšlenky na povstání. Nepomýšleli hned na převzetí císařské moci, ale učinili ještě jeden pokus, aby získali císařovu náklonnost. Ale když mluvili „o voze“, on mluvil „o koze“, a když nebyli spokojeni, nedopřál jim slovo, odmítl všechny jejich požadavky a poslal je pryč. Byli by se na něj nejraději hned vrhli, a nechybělo mnoho, aby na císaře vztáhli ruce a svrhli ho hned z trůnu. Izák je zadržel a prohlásil, že je třeba důkladně si celou věc rozvážit. Pak se dohodli na spiknutí a jali se hledat velitele vojenské moci a člověka, který by spravoval říši.

5. Izák všem nabízel císařskou korunu a tvrdil, že každý z nich je schopen vládnout. Všichni však uznávali za hodna té pocty právě jeho. Nevynikal jenom rodem, ale i vladařským zjevem, ušlechtilostí mysli a pevností povahy. Už na pohled vzbuzoval úctu. Ale počkejme ještě chvíli s jeho charakteristikou. Když se důstojníci dohodli o svých záměrech, promluvili ještě krátce s císařem a vrátili se domů. Pocházeli z východních částí říše, ze země vycházejícího slunce, a žili navzájem nedaleko od sebe. Proto se po několikadenní přestávce mohli sejít na jednom místě a zahájit spiknutí. Spiknutí ještě ani nezačalo, a už na jejich straně stála slušná armáda, poněvadž se k nim přidala řada urozených lidí a posilovala je v jejich záměrech. Rozneslo se totiž, že v jejich čele stojí vynikající velitel, který získal na svou stranu nejmnocnější rodiny, jejichž jména

nezůstala utajena. Pak už nikdo ani chvíli neváhal a všichni přešli na Izákovu stranu snažíce se jako dobří běžci předstihovat jeden druhého.

6. Armáda si už dříve chtěla podrobit celou římskou říši a sama se podřídít vojenskému císaři. Chtěli zrušit nástupnictví civilních císařů, ale odkládali uskutečnění svých záměrů chovajíce touhu po jejich realizaci pouze ve svých srdcích, poněvadž se jim nikdo nezdál dost vhodný k vládě. Když však viděli, že v čele povstání proti císaři stojí Izák, jehož si dříve ani ve snu netroufali představit v císařském rouše, poněvadž měl o takových záměrech velmi přísné představy, a že právě on rozhoduje o dalším postupu, přestali se přít mezi sebou a přidávali se k němu plni odvahy a připraveni k boji.

7. Izák tehdy poprvé vedl podobný podnik, přesto však jednal spíše rozvážně než s nadměrnou odvahou. Především si byl vědom, že řádná armáda potřebuje hodně finančních prostředků. Dal proto zahradit všechny cesty vedoucí do hlavního města a rozestavěl na nich dostatečně silné hlídky. Bez jeho vědomí a souhlasu se nemohl po cestách pohybovat nikdo ani tím ani oním směrem. Po těchto opatřeních začal vybírat veřejné dávky, a to řádně a systematicky po založení spisů a ustanovení svědomitých výběřčích. Dal zapisovat každou položku, aby po nástupu vlády měl o dávkách přesné účty. Tímto způsobem si tedy vedl spíš rozvážně než nadmíru odvázně. A ještě další jeho čin lze obdivovat: ačkoli se k němu hrnulo velké množství lidí, vybíral si z nich do svých oddílů ty, o nichž bezpečně věděl, že jsou stateční, že jejich odvaha je spojená s rozvahou a že jejich statečnost je pevná. Tyto muže zařadil do setnin a pluků, jim svěřil vedení války. Kvalitě dával

přednost před kvantitou, ačkoli ani zbytek mužů nebyl horší než ti vybraní.

8. Nejdříve dal rozkaz, aby udržovali oddíly a nemísili se navzájem, aby nevznikl chaos, ale aby tiše postupovali v oddílech a šicích a aby v těchto útvarech i tábořili. Pak stanovil příslušný žold a výzbroj dostatečnou k válečnému tažení. Povyšoval je rovněž, přiděluje vyšším důstojníkům vyšší hodnosti a nižším hodnosti nižší. Tělesnou stráž svěřil svým pokrevným příbuzným a obklopil se jimi. Pak střídavě bez strachu postupoval a tábořil. Bezesné noci věnoval myšlenkám na vládu, ve dne ho bylo vidět při horlivé činnosti, a tak šel za svým cílem, jako by ho už měl na dosah ruky. Ve vojenských táborech se dějí různé věci a většina lidí má víc odvahy než rozumu. Izák však nikdy nikomu nehrozil mečem ani nemusel trestat provinilce. Dovedl nahnat strach pouhým pohledem, zamračené obočí nahradilo každou ránu.

9. Takto dorazil se spořádaným vojskem k hlavnímu městu. Michal Stařec už vládl jen hlavnímu městu a lidé, kteří měli na něho vliv, se chovali, jako by se nic nedělo. Nehledali řešení proti povstalcům ani nevyslali vojsko, které jim zbylo, proti jejich šikům, neučinili prostě žádné opatření, které by mohlo rozložit povstalecké vojsko. Někteří z císařových přívrženců ho konečně vyburcovali z jeho lhostejnosti a přesvědčili ho, že potřebuje rádce a hodně peněz i vojsko. Císař k sobě povolal mnoho mužů ušlechtilého smýšlení, jež až dosud přehlížel. Tehdy povolal k sobě i mne a předstíral, že už mě odjakživa měl v lásce a že lituje, že se choval ke mně nevhodně.

RADY CÍSAŘI TÝKAJÍCÍ SE POVSTÁNÍ

10. Neměl jsem mu jeho dřívější chování za zlé a hned jsem mu dal radu, aby udělal tři věci. Věděl jsem, že císař je ve sporu s patriarchou pro rozdíly v názorech a že patriarcha se proto na císaře hněvá. Vnukl jsem tedy císaři myšlenku, aby upustil od sporů s patriarchou a aby se s ním dohodl na témže názoru a smýšlení. V takovéto těžké době má totiž patriarcha velkou moc a mohl by se přidat na stranu povstalců, kdyby ho císař dříve nezískal bezpečně pro sebe. Potom nechť císař pošle poselství k veliteli povstalců, aby rozpustil své vojsko, a slíbil mu všechno, co by mu mohl bez nebezpečí poskytnout. Řešení ostatních záležitostí ať zatím odloží a mezitím nechť působí na povstalecké vojsko a pokusí se narušit jednotu jeho šiků. Nejdůležitější a nejvýznamnější byla moje třetí rada: nechť císař k sobě povolá armádu ze Západu, nechť shromáždí zbylé oddíly, nechť povolá na pomoc spojenecké oddíly ze sousedních barbarských zemí a upevní žoldnéřské oddíly, které jsou v našich službách. V čelo této armády nechť postaví statečného velitele a rozdělí armádu v dostatečný počet oddílů a postaví ji proti síle, která na nás táhne ze všech stran. Císař mé návrhy schválil.

O VOJENSKÉM TAŽENÍ PROTI IZÁKOVÍ

11. Později však první bod mého návrhu zamítl a jeho odmítnutí už stačilo k vyvolání katastrofy. Císař se chystal k uskutečnění druhého a třetího bodu mého návrhu. V druhém bodě však nic nebylo dovedeno do

konce. Západní armáda sice byla výborně připravena k boji, byla posílána i o spojenecké oddíly a byla rozdělena do setnin, které zase byly spojeny do šiků, a takto připravená se statečně postavila proti východní armádě. Obě armády vybudovaly v nevelké vzdálenosti od sebe zátarasy, rovina mezi nimi byla poměrně úzká. Žádná strana však nepodnikla výpad, země nikoho zůstávala prázdná. Císařská armáda měla převahu počtem vojáků, ale nepřítel ji zase převyšoval úderností a kázní. Nejdůležitější a nejpodivnější je však ta skutečnost, že nepřátelské šiky byly nezlomné a měly pevnou a neotřesitelnou důvěru ve vlastního velitele, kdežto naše armáda se zmenšovala a rozpadala, protože denně mnozí vojáci zbíhali k povstalecké armádě. Náš vrchní velitel (jeho jméno není třeba uvádět) kolísal mezi oběma stranami a podle mého názoru se spíše klonil jen k jedné z nich.

12. Tak jsme byli poraženi na frontě i v zázemí a podlehlí jsme smýšlení velitelů ještě dříve, než jsme se odhodlali k boji. Naše oddíly, a vůbec celá armáda, pokud nám zbyla, si dosud nebyla vědoma kolísavosti našich velitelů. A tak proti nepříteli stáli „rekové bojovní muži“ — jak praví básník — „s touhou v hlubinách srdce“, vyzbrojení nejlepší výzbrojí, s nejlepšími zbraněmi, jaké si lze představit, u pasu nebo v rukou. S bojovým pokřikem povolili uzdy koním a hnali se nezdolně proti nepříteli. Naše pravé křídlo obrátilo na útěk levé křídlo nepřátel a daleko je pronásledovalo.

13. Když to zpozorovali vojáci na pravém křídle povstalců, nevydrželi bojový křik a útok protivníka, ale okamžitě ustoupili a rozptylovali se v obavě, aby zvítězivší strana nedovršila útěk prchajícího levého křídla, neobrátila se proti nim a neudeřila na ně plnými silami. Proto se také oni obrátili na útěk a vítězství se už zřejmě

klonilo k císařské straně. Jen velitel povstalců Izák Komnenos stál pevně uprostřed a svou statečností převyšoval pronásledovatele i prchající. Několik vojáků z naší armády ho spatřilo (byli to sotva čtyři Taurosytové, víc jich nebylo), namířili proti němu svá kopí a tísnilo ho z obou stran. Zaútočili kopími na jeho ochrannou výzbroj, minuli se však cílem a nezasáhli Izákovo tělo. Nedokázali ani zatlačit ho stranou, protože tím, že na něho doráželi z obou stran, udržovali ho stále na stejném místě, nedovolili mu ztratit rovnováhu a stále ho drželi ve středu. Izák viděl příznivé znamení v tom, že stojí pevně, ačkoli se na něho údery sypou z obou stran, a vzápětí vydal své armádě rozkaz, aby tvrději dolehla na císařskou armádu, aby bojovali s odvahou, obrátili naši armádu na útěk a co nejdále ji pronásledovali.

14. Boj pak proběhl podle jeho příkazu. Hrozné a děsivé zprávy otřásly naším sluchem, vyděsily císaře a vedly ho k ztrátě všech nadějí. Nebylo možné okamžitě povolát znovu do boje poraženou západní armádu a žádné čerstvé nově odvedené síly nebyly k dispozici. Vrchní velitel eunuch Theodoros, kterého do této funkce už dříve povolala císařovna Theodora a svěřila mu tehdy velení východní armády, ho odrazoval od tažení, a to nikoli proto, že by neměl odvahu svést druhou bitvu, ale proto, že se změnilo jeho smýšlení a že uzavřel tajnou dohodu s Komnenem.

VYSLÁNÍ POSELSTVÍ KE KOMNENOVÍ

15. Po několika dnech mne císař požádal, abych vedl mírová jednání s Komnenem a doručil mu jeho tajné návrhy. Císař si přál, abych svou výmluvností a svými sofistickými schopnostmi obměkčil protivníkovu mysl a získal ho znovu na jeho stranu. Když jsem císařovu žádost vyslechl poprvé, byl jsem dočista ohromen a odmítl jsem jeho požadavek. „Tenhle příkaz dobrovolně nesplním, protože je příliš nebezpečný. Výsledek jednání není nejistý, ale zcela prostý. Je přece jasné, že Izák, který právě dobyl vítězství a kterého úspěch naplňuje důvěrou, se nedá přesvědčit, aby se vzdal vládní moci a spokojil se něčím menším.“

16. Císař potřásl hlavou a vytýkal mi nedostatek přátelství a oddanosti. „Ty jsi studoval umění přesvědčivě mluvit,“ řekl, „a přitom jsi nepochopil, jak hájit v neštěstí přítele a z milosti boží svého pána? Můj vztah k tobě se po nástupu mé vlády ani trochu nezměnil, stýkám se s tebou stejně jako dříve, líbám a objímám tě, jak jsem byl zvyklý, a denně okouším medové sladkosti tvých slov. Myslel jsem, že si z tvé strany zasloužím stejné chování. A ty nejsi ochoten udělat pro mne ani tolik, co slušný člověk udělá v nebezpečí i pro nepřítel. Já tedy půjdu cestou, kterou mi určil můj osud, a jednou se najde někdo, kdo tě obviní a osočí za to, že jsi zklamal přátelství svého pána a přítele.“

17. Po jeho slovech jsem se zarazil a málem zůstal jako ochromen. Rozhodně jsem nemohl trvat na svém prvním odmítnutí. Rychle jsem si věc rozmyslel a řekl: „Císaři, neodmítám splnění příkazu, protože bych se chtěl vyhnout plnění svých služebních povinností. Od-

kládám jeho splnění, protože chci v té věci jednat s náležitou opatrností a bojím se také lidské závisti.“ — „Čeho se bojíš a proč nevěříš ve zdar poselství?“ — „Muž, k němuž se mám vydat“ — já na to — „se právě stal vítězem a hledí s důvěrou vstříc budoucnosti. Pochybuji, že mě přijme laskavě a že se dá mými slovy přesvědčit. Jistě se mnou bude mluvit spíš tvrdě, vystaví mé poselství posměchu a pošle mě zpátky s nepořízenou. Lidé mě pak budou pomlouvat, že jsem zradil svou věrnost k tobě, že jsem v něm vyvolal veliké naděje a že proto nebyl ochoten přijmout vzkaz a poselství od císaře, jako by se co nevidět měl sám chopit vlády. Jestliže chceš, abych vykonal tvůj příkaz, pošli se mnou ještě někoho z předních senátorů, aby pak na veřejnost pronikla naše i jeho slova, co jsme řekli my dva i on k nám oběma.“

18. Císař s mými slovy souhlasil a řekl: „Vyber si ze senátu, koho chceš.“ Já jsem si vybral nejlepšího a nejrozumnějšího člena senátu, člověka, o němž jsem byl přesvědčen, že se odváží mě doprovázet. Jakmile ten člověk o tom uslyšel, projevil ihned ochotu zúčastnit se poselství se mnou. Potom jsme se sešli, vyměnili jsme si své názory a zvolili jsme si ještě třetího člena poselství. Byl to jeden z římských předáků, přední člen senátu, jeho výmluvnost se rovnala jeho rozumu a rozum výmluvnosti. Kdysi pečoval o císaře Monomacha jako o mladého lva, později se stal ozdobou úřadu patriarchy, pak se zasvětil božskému Slovu, aby je mohl přinášet Otci jako oběť.

19. Ani tento člověk jako pravý římský vlastenec neodkládal své rozhodnutí, ale stal se znamenitým členem naší delegace. Převzali jsme tedy od císaře listy pro Izáka Komnena, či spíše jsme jejich obsah sami pro-

mysleli a pak jej vhodně formulovali. Návrh zněl, aby Izák Komnenos byl ověnčen diadémem césara a zůstal podřízen císaři. Pak jsme se odhodlaně vydali na cestu. Když jsme dorazili do první zastávky od hlavního města, oznámili jsme Komnenovi svůj příchod a trvali jsme na tom, že s ním nezačneme jednat, dokud se nezaváže slavnostní přísahou, že nás po skončení jednání nezadrží u sebe ani nám jinak neublíží, ale že nám prokáže obvyklé pocty a povolí nám volný návrat.

20. Komnenos přistoupil na všechny naše podmínky a sliboval více, než jsme žádali. Pak jsme vypluli hned na trojveslicích a přistáli jsme blízko místa, kde on tábořil. Ještě dříve než jsme s Komnenem mohli jednat, už nás tu lidé vítali a přátelsky nás přijímali. Jeho důstojníci k nám přicházeli jeden za druhým, mile nás oslovovali, líbali nám tváře i ruce a skrápěli nás slzami. Už prý mají dost prolévání krve svých rodáků a bratrovražedných obětí a na znamení usmíření chtějí své hlavy ovinout stuhami. Pak nás vzali mezi sebe a vedli nás k stanové předsíni svého velitele, který tábořil jen tak pod širým nebem. Tam jsme sestoupili z koně, a když nám s tím pomohli, vybídli nás, abychom počkali. Pak jsme byli k němu vpuštění jen my sami, slunce už totiž zapadlo, a Komnenos si nepřál, aby se v jeho císařském stanu shromáždilo mnoho lidí.

21. Když jsme vešli, přátelsky nás přivítal. Seděl na jakémsi vysokém křesle obklopen malou tělesnou stráží. Nechtěl vystupovat jako císař, ale spíš jako vojevodce. Na uvítanou na chvíli povstal, pak nás vyzval, vbychom usedli. Ani se nás nezeptal, proč jsme přišli, zmínil se jen stručně o některých důvodech, které ho přivedly k názoru, že vojenské tažení je pro něho nezbytné. Pak se s námi napil ze společné nádoby a pro-

pustil nás do stanů, které stály těsně vedle jeho stanu. Při odchodu jsme s údivem hovořili o tom, že Komnenos nevedl hned dlouhé rozhovory a že od nás chtěl slyšet jen informace o naší cestě a zda jsme měli klidnou plavbu. Pak jsme se rozešli do svých stanů. Po krátkém odpočinku jsme se brzy ráno sešli a radili jsme se, jak s ním budeme jednat. Považovali jsme za vhodné, aby za nás nevedl jednání jeden člen delegace, ale chtěli jsme se na všechno vyptávat společně a stejně i vyslechnout jeho odpovědi.

22. Během našeho rozhovoru se rozednilo, slunce se vyhouplo nad obzor a vznášelo se nad ním jako zářivý kotouč. Dříve než dosáhlo poloviční dráhy k zenitu, přišli přední členové Komnenovy rady, zvali nás k němu a doprovázeli nás k svému vladaři jako tělesná stráž. Přišli jsme do obrovského stanu, který by mohl pojmout celou armádu i s žoldnéřskými oddíly. Kolem něho stálo množství mužů, ale ne jen tak nečinně a bez určitého pořádku, nýbrž jedni měli po boku meč, druzí na ramenou těžké železné sekery, další drželi kopí a stáli seřazeni do kruhů s malými odstupy. Nikdo nevydával ani hlásku, stáli v bázlivé úctě se sraženými patami a upřeně hleděli na stráž u brány stanu. Tam stál náčelník tělesné stráže, muž statečný, bystrý a činorodý, který uměl dobře mluvit, ale ve vhodné chvíli i mlčet a co nejlépe vše promýšlet, dux Jan, který už z dávných dob zdědil od svých předků statečnost a pevnost.

23. Když jsme se přiblížili k vchodu, vyzval nás, abychom se zastavili, sám vešel do císařského stanu, po chvílce vyšel a beze slova prudkým pohybem rozhrnul zástěnu, aby nás ohromil neočekávanou podívanou. Všechno tam bylo opravdu královské a vyvolávalo posvátnou úctu. Nejdříve nás ohlušil jásavý pokřik vojáků.

Nevydávali jej najednou, nejdříve zdravila první řada, na její pokyn druhá a pak jedna řada za druhou. Vznikl tak zvláštní nesoulad. Když poslední kruh zvolal svůj pozdrav, znovu nás málem ohlušili společným křikem všech řad.

24. Když konečně utichli, dopřáli nám trochu klidu, abychom si prohlédli vnitřní zařízení stanu. Nevkročili jsme tam hned po rozhrnutí závěsu, ale stáli jsme opodál vchodu a čekali na pokyn. Uvnitř se naskytl tento obraz: císař Izák seděl na trůnu s dvěma opěradly, trůn byl vysoký a pozlacený, Izákovy nohy byly opřeny o podnož, skvělé roucho krásnilo jeho tělo. Seděl s hlavou vztyčenou, hrud' vypjatu, tvář se ještě rděla ruměncem boje. Hleděl upřeně a zamyšleně před sebe, bylo vidět, že jeho mysl je plně zabrána úvahami. Pak náhle vzhlédl, jako by byl z širého moře přistál na tišině. Byl obklopen řadou kruhů. Nejblíže u něho stály v úzkém kruhu přední osobnosti. Byli to mužové pocházející z vynikajících rodů, kteří si v ničem nezádávali s velikostí dávných héraů. Jako výkvět armády tu stáli coby živý příklad ostatním. Kolem nich stál další kruh, jejich tělesná stráž a přední bojovníci, někteří z nich stáli i v dalších řadách, jiní zas na levém křídle jako pobočníci prvních důstojníků. V dalším kruhu stáli prostí vojíni a svobodníci, za nimi spojenci z barbarských kmenů, Italové a Tauroskythové, hrozní svým vzezřením i oděním. Příslušníci obou kmenů mají světlé oči, ale Italové si je podbarvují a vytrhávají si řasy z víček, kdežto Skythové ponechávají očí přirozený vzhled. Ti první jsou prudcí útočníci, pohybliví a rychlí, kdežto ti druzí jsou zuřiví a sveřepí. Nebývá možno odolat prvnímu náporu Italů, ale jejich útok brzy pohasíná, Skythové jsou méně prudcí v útoku, ale nešetří krví

a necení si příliš svého těla. Skythové tvoří zpravidla štítovou formaci, jsou vyzbrojeni dlouhými kopími a sekerami s dvojím ostřím, jež nosí na ramenou. Dřevce kopí napřahují proti sobě a zastřešují jimi mezery mezi řadami.

25. Tolik tedy o nich. Císař nám znamením rukou dal najevo, abychom vešli, a lehkým úklonem hlavy naznačil, abychom přistoupili z levé strany. Když jsme prošli středem prvního a druhého kruhu a když jsme došli až k samotnému císaři, položil nám stejnou otázku jako večer. Uspokojen naší odpovědí, pozdvihl hlas a řekl: „Nuže, nechť jeden z vás předstoupí a postaví se sem doprostřed (ukázal na muže stojící po obou stranách) a podá mi list toho, jenž vás ke mně poslal, a nechť vyřídí jeho vzkaz, s nímž jste ke mně přišli.“

26. Každý z nás teď chtěl přenechat slovo druhému a trochu jsme se proto přeli. Potom oba mí druzi na mě naléhali a tvrdili, že já dovedu otevřeně mluvit a filozofovat lépe než oni oba. Slibovali, že ihned zasáhnou, jestliže má slova někde nebudou přesná. Poručil jsem svému bušícímu srdci, aby se utišilo, postoupil jsem do středu, uklidnil jsem se, předal jsem list a na císařův pokyn jsem zahájil svou řeč. Kdyby mě tehdy hluk nebyl rušil při mém proslovu a nenutil mě často, abych přerušoval svůj projev, což mělo za následek, že jsem zapomněl znění oné dlouhé veřejné řeči, jistě bych si vzpomněl i na jednotlivé výrazy a dovedl bych je zase spojit a složit do dlouhých period, v nichž jsem rozvíjel své myšlenky. Nevšimli si, že mluvím sice jednoduše, přitom však znalecky. Snažil jsem se při té příležitosti napodobovat řečnické figury starověkého řečníka Lysia a naplňoval jsem prosté a jednoduché výrazy bohatými

myšlenkami. Připomenu tedy hlavní body svého projevu, pokud nevymizely z mé paměti.

27. Dal jsem si záležet hned na působivosti úvodu, který jsem neformuloval nepromyšleně, ale podle zásad řečnického umění. Nic jsem jim zpočátku nevyčítal, ale začal jsem mluvit o císaři, o tom, jak byl se souhlasem všech svolán císařem, vypočítával jsem jim projevy jeho přízně i velké pocty, které jim vladař udělil. Lidé, kteří stáli kolem nás, mlčeli a přijali můj úvod příznivě. Dav vzadu však vykřikoval, že svého velitele chce vidět jen v císařském rouchu. Možná že to většina z nich ani nechtěla, a jejich slova snad měla být lichocením a přizpůsobovala se danému okamžiku. Překřičeli však i ty, co mlčeli, a strhli je k stejnému pokřiku, a dokonce Komnenos v obavě, aby se nezdálo, že si přeje něco jiného než dav, vykřikoval táž slova.

28. Já jsem se nikterak nedal zmást (opíral jsem se už o nezvratnou argumentaci, a jaká už je má povaha, jakmile jednou začnu bojovat, neutíkám z boje), přestal jsem mluvit a stál jsem klidně a vyčkával, až se dav utiší. Když se dost nahlučeli, uklidnili se a já jsem opakoval svá slova a pomalu jsem uplatňoval bojovnější výrazy, dosud jsem jim však nic nevytýkal. Jako příklad jsem uvedl žebřík a výstup po něm a ukázal jsem, že je nesprávné přeskakovat příčky, a kladně jsem hodnotil řádný postup k císařské vládě. Řekl jsem, že pořadí je takové: nejdříve praxe, pak teorie, nejdříve praktik, pak teoretik, vždyť právě většina nejlepších císařů byla povýšena k císařské hodnosti z hodnosti césara.

29. Tu mi někteří začali namítat, že to je postupí pro obyčejného občana a že Komnenos se už ujal císařské moci. Na to jsem hned odvětil: „Vždyť dosud není císařem, a kdyby váš způsob namítání nebyl tak nevhod-

ný, musel bych váš podnik nazvat nepříliš lichotivým jménem.“ Báł jsem se použít přímo termínu uzurpace. Pak jsem dále řekl: „Odložíš titul a dosáhneš vlády lepším způsobem.“ Zde jsem předložil císařův slib, že přijme Izáka za syna. — „Jak by tedy mohl císařův syn být zbaven vlády?“ namítali oni na to. — „Tak jednali nejlepší císaři i s vlastními syny,“ odpověděl jsem. Připomněl jsem hned božského Konstantina a některé další císaře, kteří svým synům udělili nejdříve hodnost césara, a pak je pozdvihli na císařský stolec. Když jsem svůj projev takto vyhrotil, udělal jsem ještě pádné srovnání: „Tak oni jednali se svými pokrevními syny, tento je však adoptivní...“ — Vysloviv tento termín ukončil jsem náhle větu.

30. Oni mi porozuměli a začali vypočítávat řadu příčin svého „hnutí“, tak se totiž eufemisticky vyjádřili. Já jsem jejich slovům hned neodporoval, ale předstíral jsem, že s nimi souhlasím, a ještě jsem zveličoval jejich strasti: „Vím o tom“ — říkal jsem — „a často mi nad tím pukalo srdce. Vím, že váš hněv je spravedlivý a že právem jste zklamáni tím, co se vám stalo.“ Těmi slovy jsem je uklidnil, ale hned jsem na ně zaútočil z boku. Řekl jsem, že to, co je postihlo, je jistě velmi zlé, v žádném případě to však není dostatečný důvod k vzpouře, a že z toho hlediska je vůbec nic neomlouvá. „Kdybys ty byl císařem“ — dodal jsem obrátiv se ke Komnenovi — „a měl bys zlostně hněvivou povahu a my bychom si přáli, aby se císařem stal přední zástupce senátu nebo vojska, ten by získal další spiklence a pomocníky svého zlého úmyslu a zosnoval by protivládní spiknutí odvolává se na to, co vytrpěl a jak byl zneuctěn, zdálo by se ti to být dostatečným důvodem pro spiknutí?“ Komnenos to rozhodně popřel. Načež jsem řekl: „Tys nebyl

zneuctěn, leda žes nedosáhl svého záměru. A příčinou ústrků, kterých, jak tvrdíš, se ti dostalo, byli jiní, ne císař, který vládne nyní.“ Potom už mlčel, byl ochoten slyšet spíš holou pravdu než přesvědčivě znějící slova. Dodal jsem ještě: „Odlož císařský oděv a drž se zdravého rozumu. Prokaž úctu starému otci, abys pak zdědil žezlo v souladu se zákonem!“

31. Když jsem připojil ještě mnoho dalších argumentů a přesvědčil tím Izáka, pozvedl se zezadu hluk, který dosud zní v mých uších. Byla to směsice hlasů, z nichž každý mi přičítal něco jiného, jedni nepřekonatelné rétorické umění, druzí přesvědčivost slov, další sílu závěrů. Já jsem na nic z toho neodpovídal a císař je umlčel pokynem ruky. „Nic z toho, co tady ten muž řekl, nejeví známky kouzel a vůbec se nesnažil mě ošálit. Držel se faktů a prostě je vylíčil. Není třeba rušit shromáždění ani uvádět zmatek do našeho jednání.“ Tolik řekl Komnenos. Někteří z jeho družiny však chtěli otrást mou jistotou a volali: „Císaři, zachraň toho rétora, dříve než zahyne, dav už tasil meče a chystá se ho při odchodu rozsekat na kusy.“ Já jsem se těm slovům jen zasmál a řekl jsem: „Přinesl jsem vám císařství i moc, kterou jste si sami vzali, jestliže mne za ty dobré zprávy rozsápete vlastníma rukama, nedokážete tím sami, že jste se vzbouřili a nestanete se vlastními žalobci? Tys to řekl jen proto, abys mě umlčel nebo abys mě donutil změnit mínění. Já budu nicméně smýšlet i mluvit stejně jako dříve.“

32. Po těchto mých slovech povstal císař Komnenos z trůnu a poctil mne velkou chválou, poté rozpustil shromáždění. Vojákům rozkázal, aby odešli, a zadržel jen nás samotné. „Snad si nemyslíte,“ řekl, „že jsem chtěl na sebe vzít toto císařské roucho, nebo že bych

váhal s útekem, kdybych tomu byl mohl utéci. Zpočátku mě přesvědčili, a teď mě drží v šachu. Složíte-li přísahu, že doručíte císaři některé mé tajné záměry, svěřím vám na místě své nejtajnější plány.“ Přísahali jsme, že jeho tajné plány nezveřejníme, a Komnenos dodal: „Netoužím nyní po císařské moci, stačí mi hodnost césara. Ať mi císař pošle druhý list, že nepostoupí vládu nikomu jinému, až bude odcházet z tohoto světa, a že žádného z mých spolubojovníků nezbaví přízně, kterou jsem ho poctil. Nechť se se mnou rovněž podílí o některé císařské pravomoci, abych podle vlastního přání mohl některým lidem udílet nižší občanské hodnosti nebo je povyšovat na velitelská místa. Nežádám o to kvůli sobě, ale kvůli svým lidem. Dostane-li se mi tohoto slibu, dostavím se okamžitě k svému císařskému otci a vzdám mu obvyklou poctu. Poněvadž k této dohodě dochází bez souhlasu mých lidí, dám vám s sebou dva listy, z nichž první jim dovolím přečíst, druhý zůstane ukryt ve vašem nitru jako tajemství. A prokažte lidem ještě jednu laskavost, zbavte správy říše toho skrčka Lva Paraspondyla. Vždy jsme ho podezřívali, že je naším nepřítelem, a toto podezření dosud trvá. Dnes zůstanete mými hosty, zítra se vydáte na cestu a tajně doručíte císaři můj vzkaz.“

33. Sdíleli jsme s ním tedy jeho stůl a obdivovali jsme jeho skvělé chování. Sestoupil z výšin vladařství a jednal s námi prostě. Na úsvitě jsme se s ním rozloučili, tajně jsme převzali druhý list a pod ochranou téže stráže jako předtím jsme se vrátili k moři. Našli jsme je klidné, zdvihli jsme tedy kotvy a pluli do Byzantia. Když jsme přistáli v přístavu císařského paláce, byl již den. Vylíčili jsme císaři průběh událostí i Komnenovy tajné záměry. Zároveň jsme mu odevzdali oba listy. Císař je několi-

krát přečetl a vyzval nás, abychom mu znovu ústně opakovali vzkazy. Na to pravil: „Je třeba to vše udělat, Komnenovi se musí dostat všeho, čeho si přeje. Budeme jej slavnostně korunovat, nechť si vsadí na hlavu korunu místo pásky, i když na to jako císař nemá nárok. Ať se podílí na císařské moci a rozhoduje o obsazování míst nejvyšších úředníků, ať má svůj vlastní císařský stan a skvělou tělesnou stráž. Nechť ti, kteří se s ním zúčastnili povstání, si klidně ponechají, co od něho dostali, jako by to byli obdrželi od císaře, ať už jde o peníze, statky nebo význačné hodnosti. Své sliby potvrdím a zpečetím podpisem, slovem i skutkem a zanesu je do listin, jež vlastnoručně podepíše, a složím přitom slavnou přísahu, že žádný ze svých slibů neporuším. Stejně jako vám Izák svěřil tajný vzkaz pro mě, svěřím vám též já ještě tajnější vzkaz pro něho. Přísahajte mu, že ho za několik dní učiním svým spoluvladařem, jen co najdu závažné důvody pro toto povýšení. Ať mi promine ten odklad, bojím se totiž lidu a senátorského stavu a nejsem si docela jist, že by s mým plánem souhlasili. Odkládám proto jeho realizaci na vhodnou chvíli, abych nevyvolal nějaké hnutí proti sobě. Ostatní věci vypište podrobně v listě pro něho, jen poslední bod uchovejte pouze ve svém srdci. A teď se co nejrychleji a bez odkladu vraťte k němu.“

34. Po jednodenní přestávce jsme pluli společně zpět k císařovi. Doručili jsme mu list a zastihli jsme ho nikoli v jeho dřívějším šatu, nýbrž v prostším a méně okázalém oděním. Po převzetí listu císař poručil, aby dopis byl přede všemi hlasitě přečten. Všem se líbilo, že víc než na sebe myslel na ty, kteří mu pomáhali v úsilí o vládu. On i všichni ostatní souhlasili, že je třeba upustit od odboje. Když jsme pak Komnenovi při schůz-

ce s ním sdělili i tajnou část poselství, upadl do nadšení a nařídil vojákům, aby se vrátili domů a přišli k němu zpět, jakmile jeho záležitosti budou dány do pořádku. Když se pak dověděl, že správce říše byl zbaven své funkce, uvěřil ještě spíše našim slovům a potvrdil, že císař má opravdu poctivou a upřímnou duši. Poněvadž chtěl, aby se celý plán co nejdříve uskutečnil, přikázal nám, abychom se nazítří vrátili a vyřídili císaři, že se k němu dostaví bez jakéhokoli podezření. Sám se chystal, že se třetího dne s malou tělesnou stráží vydá na mořské pobřeží proti císařskému paláci. Důvěřoval císaři natolik, že si ani nepřál uspořádání slavnostního vjezdu do Byzantia. Přál si jen, abychom my mu zas vyšli vstříc a doprovodili ho ve svém středu k císaři. Naše druhé poselství tedy bylo opět úspěšné a měli jsme velkou radost, že jsme své vlasti mohli přispět slovem i rozvahou. Nazítří jsme se chystali k návratu.

35. Ještě před večerem obklopili císařský stan rychlí poslové z tábora s dobrou zprávou pro césara, že císař byl svržen po spiknutí několika členů senátu. Ti jej donutili, aby změnil svůj oděv a utekl se do chrámu Boží moudrosti. Césara ta zpráva příliš nevzrušila a ani nás hned neznepokojila. Rychle jsme se uklidnili, protože jsme si mysleli, že to všechno je pouhý výmysl.

36. První fáma ještě neutichla, a už se šířila další. Přicházeli noví a noví poslové, kteří ji potvrzovali. To už nás zneklidnilo, sešli jsme se proto k vzájemné poradě, co by na pověstech mohlo být pravdy. Ten, který bydlel v prvním stanu, nám potvrdil, že jsou pravdivé. Řekl, že se k němu právě dostavil z hlavního města jeden z jeho služebníků, člověk neobyčejně spolehlivý a vážný, který prý mu všechno přesně oznámil. Do senátu se, jak sami víme, vetřeli různí buřiči a neklidné živly, které vyvolaly

ve městě zmatek a nepořádky. Lidem, kteří toužili po klidu, hrozili zapálením domů a jinými pohromami. Vnikli do chrámového okrsku chrámu Boží moudrosti, odvážili se proniknout až k oltáři, zde snadno strhli na svou stranu patriarchu a postavili ho v čelo svého podniku. Pak spustili velký křik, vyhrožovali císaři, zasypávali ho urážkami a provolávali císařem Izáka jako jediného muže hodného vlády. Jeho sluha prý věděl jen tolik, brzy se dozvíme, zda se stalo ještě víc.

37. Po vyslechnutí této informace jsme se rozhodli jít do císařova stanu, zda tam nedošly nové zprávy. Šli jsme tam všichni společně a zastihli jsme císaře, jak diktuje list císařovi. Mluvil s námi ve stejném smyslu jako dříve, nic z těch zpráv nemělo vliv na jeho postoj. Císař s námi vyšel před stan, slunce ještě nezapadlo, tu přibíhal z dálky jakýsi prudce oddechující člověk. Když už byl zcela blízko, upadl (myslím, že úmyslně) a předstíral, že ztratil hlas. Pak se jakoby vzpamatoval a oznámil, že císař byl zbaven vlády, že hlavní město se chystá přijmout Izáka, že už je pro něho připravena císařská loď i nosiči pochodní. Prohlásil, že vše, co hlásí, osobně viděl, že na vlastní oči viděl muže, jenž ještě ráno byl císařem, jako obyčejného soukromníka v hrubém plášti a zcela převlečeného. Posel ještě nedokončil svou zprávu, a už tu byl další a po něm třetí a všichni mluvili stejně. Nakonec přišel jeden z nejinteligentnějších a nejvzdělanějších mužů a popsal nám celou tu dramatickou událost. Teprve jemu císař Komnenos uvěřil. Pobídl nás, abychom klidně zůstali ve svých stanech, a sám se ujal vlády.

38. Nemohu říci, jak strávili noc mí společníci. Já jsem si myslel, že je po mně veta, a čekal jsem jen, kdy budu podřezán jako obětní zvíře. Věděl jsem, že všichni mě nenávidí a že sotva ujdu masakru. Nejvíce

jsem se bál císaře, aby si nevzpomněl na mou řeč, jak jsem ho málem přemluvil, aby se nedomáhal vlády, a aby mne za to nepostihl trestem a mučením. Zatímco všichni spali, já jediný jsem čekal smrt. Jakmile jsem zaslechl nějaký hlas nebo šum poblíž stanu, vždy jsem strnul a myslel jsem, že už přichází můj vrah. Tak nepozorovaně uplynula větší část noci. Když se rozednilo, trochu jsem si oddechl. Zdálo se mi, že je menší neštěstí umřít ve dne. Vyhlédl jsem opatrně ze stanu a viděl jsem hořící ohně a planoucí pochodně kolem císařského stanu. Všude bylo plno hluku. Byl vydán rozkaz připravit se k odchodu do hlavního města. Císař ještě před východem slunce náhle vyrazil na koni a my jsme ho po určité chvíli následovali.

39. Domníval jsem se, že budu po jisté době k císaři povolán a že mu budu muset vydat počet ze svého přemlouvání. Jak jsem čekal, povolal mě k sobě, ale o ničem se nezmínil, ani o návěstích a protikladech, ani o vyvráceních a podle řečnického umění koncipovaných úvodech a závěrech, ani o přesvědčivosti nebo klamné záludnosti, ale začal se mnou mluvit o tajných záležitostech a svěřovat se mi s vládními starostmi. Ptal se mne, jak by měl nejlépe vládnout a jakými skutky by mohl soupeřit s nejlepšími císaři. Po těchto slovech jsem nabyl odvahy, dodal jsem si myslí, rozebral jsem téma v dlouhé řeči a dosáhl jsem u císaře skvělého úspěchu. Císař mě po všech stránkách obdivoval, zasypával mě otázkami a znovu a znovu rozbíral mé odpovědi a nepřestal, dokud jsem mu předmět jeho dotazu důkladně neobjasnil. Pak povolal k sobě i druhy mého poselství a radil se s nimi, jako by byli bývali od začátku zasvěceni do jeho plánů a účastni na nich. Během naší rozmluvy vyšlo slunce a všechno bylo plné jasu.

40. A už se k Izákovi hrnul všechen lid z hlavního města, jedni nesli planoucí pochodně jako na počest Bohu, druzí zapalovali vonné látky, každý chtěl dělat něco, čím by se mu zalíbil. Všichni ho oslavovali a tančili kolem něho, jako by jeho příchod do císařského paláce pokládali za jakési boží zjevení. Jak bych vám mohl několika slovy popsat ten podivný výjev? Zúčastnil jsem se mnoha slavnostních císařských průvodů i velkolepých slavností, ale takovou slávu jsem ještě nepoznal. Netísnil se tu jen obecný lid, příslušníci senátorského stavu, rolníci a obchodníci, ale přišli i vyznavači vyšší filozofie, žijící na výšinách hor či v hlubinách skalních jeskyní, i ti opustili svá bydliště, a také ti, kdo tráví život ve vzdušných výšinách, všichni se vynořili ze svých skalních děr nebo opustili svá vzdušná sídla a zaměnili výšky hor za nížinu a udělali z císařova příchodu podívanou plnou divů.

41. Izák byl člověk bystrý jako málokdo jiný a nedal se oklamat těmito nicotnými projevy přízně a nijak si na nich nezakládal. Měl nedůvěru k svému vrcholnému štěstí, a ještě než si vše promyslel, obrátil se náhle ke mně a řekl: „Myslím si, filozofe, že mé příliš velké štěstí je klamné, a nevím, bude-li také konec příznivý.“ — „Tvá myšlenka je hodna filozofa“ — odpověděl jsem —, „ale nemusí vždy špatně končit to, co šťastně začíná, a i kdyby tomu tak bylo souzeno, ani pak osud není nezvratitelný. Jak jsem četl ve velmi moudrých knihách, člověk, který opustí špatný způsob života a prosí o milost, může tím změnit svou sudbu. To, co říkám, odpovídá pohanským řeckým názorům. Podle naší víry nám nic není předem souzeno a dáno osudem, konec odpovídá našim předchozím činům. Jestliže se přestaneš chovat jako filozof a tvá duše se naplní pý-

chou pro tuto slávu, stihne tě hned trest. Nebude-li tomu tak, pak můžeš být klidný, Bůh nezávidí lidem to, co jim sám dává, ale často vede lidi přímou cestou slávy. Začni se svými dobrými skutky u mne a neměj mi za zlé, co jsem ti do očí řekl při mém poselství. Vykonával jsem jen vůli císařovu a nezradil jsem svou věrnost k němu. Má slova nevycházela z nenávisti k tobě, ale z oddanosti k němu.“

42. Po mých slovech se jeho oči naplnily slzami. „Vždyť mně byl tehdy tvůj odvážný jazyk milejší než tvá nynější oslavná a lichotivá slova“ — řekl —, „ale, jak říkáš, začnu od tebe. Budeš mým prvním přítelem a hned teď ti uděluji čestný titul předsedy senátu.“ Za našeho rozhovoru dosáhlo slunce zenitu a na obzoru se už ukázal záliv, k němuž jsme směřovali. Pak se objevila i císařská loď a císař se nalodil zasypáván květinami a za ohlušujícího volání slávy. Když přeplul úžinu, ubíral se ve slavnostním průvodu od Propontidy k císařskému paláci. Už během příprav byl stále v mé společnosti. A tak se fakticky ujal vlády.

43. Císař Michal Stařec vládl po jeden rok, pak byl sesazen, žil jen krátký čas jako prostý občan a zemřel.

VLÁDA KOMNENOVA

44. Když císař Komnenos, muž činu, převzal vládu, chopil se ihned řízení všech záležitostí a na místě se ujal správy státu. Večer přišel do císařského paláce, a dříve než ze sebe setřásl prach bitvy, dříve než se převlekl a dal příkaz k přípravě ranní lázně jako námořník, který je rád, že z bouřlivého moře šťasten doplul do přístavu a nestačil ještě vyplivnout slanou mořskou vodu

a nabrat dech, hned se začal zabývat řešením vojenských a politických problémů. Tak strávil zbytek dne a celou noc uprostřed práce.

45. Do hlavního města se nahrnulo velké množství vojska, všichni, kteří spolu s Izákem Komnenem dávali v sázku svůj život a spolu s ním se vydávali do nebezpečí. Císař se bál, aby tito vojáci se nespolehali na jeho ohled k nim, nedopustili se v městě nějakých ztřeštěností a nepobouřili tím civilní obyvatelstvo. Jeho první starostí tedy bylo udělit jim obvyklá vyznamenání a propustit vojáky do jejich domovů, aby si trochu odpočinuli. Pak je chtěl znovu povolat k tažení proti barbarům. Lidé si mysleli, že to bude trvat několik měsíců, ale než se kdo nadál, císař rozpustil vojsko a propustil jeho příslušníky. U každého však vzpomněl jeho válečných činů, jedny vyznamenal za hrdinství v boji, druhé za jejich velitelské schopnosti, jiné zas pochválil za něco jiného, všem prokázal náležitou čest a udělil jim příslušnou odměnu. Přirovnal jsem ty události k hustým mračnům, mezi nimiž náhle zazářilo slunce, jež rozešlo temnotu.

46. Když se město zbavilo těchto obtížných hostí, lidé se jali císaře obdivovat a předpovídali mu velkou budoucnost. Jakmile viděli, že se uskutečnily věci, jejichž uskutečnění vůbec nečekali, věřili už, že se uskuteční i to, več se dříve ani neopovažovali doufat. Naději, že vše se bude vyvíjet co nejlépe, v nich vzbuzovala i Izákova povaha. Kdokoli ho viděl v okamžiku, kdy zasedal na trůně a zabýval se správními záležitostmi, jednal s vyslanci nebo zasypával výhrůžkami barbary, zastihl strohého a tvrdého muže. V takovém okamžiku by si sotva kdo byl pomyslel, že Izák dovede jednat i laskavěji. Kdyby ho však takový člověk byl spatřil v soukromí nebo v okamžiku, kdy ustanovoval do funkce

úředníky, byl by uvěřil, že lze sloučit dvě krajnosti. Jako kdyby někdo hrál na jednu a touž strunu a ta by vydávala hned ostrý a hned zase jemný tón. Já jsem ho poznal v době napětí i v době uvolnění a jevil se mi jako člověk komplikovaný. Nedovedl jsem si představit, že z uvolnění dokáže přejít do stavu napětí, nebo že by se mohl uvolnit po silném napětí a sestoupit z výšin své povýšenosti. Dovedl být tak laskavý a přístupný a v okamžiku se mu docela změnil výraz tváře, z očí sršely blesky a obočí se stáhlo jako mrak nad sluncem jeho duše.

47. Když císař usedl na trůn a senátoři se rozestavěli z obou stran, nepronesl nejdříve ani slovo, ale napodobil Xenokrata a ponořil se jakoby do hloubky svých myšlenek. Tím nahnal senátorům nemalý strach. Jedni stáli strnule jako zasažení bleskem v postoji, v němž byli zasažení, ztuhlí, bledí a bez duše. Jedni se chovali tiše, tiskli k sobě mlčky nohy nebo si přitiskli ruce těsněji k hrudi, druzí hleděli upřeně do země a tak podobně. Všichni byli jati hrůzou a strachem a jen silou vůle se snažili zachovat zdání klidu. Když císař dal pohybem hlavy najevo souhlas, nakrátko si oddechli, docela přesně bylo možno poznat změnu, která v nich proběhla.

48. Izák byl skoupý na slovo jako málokdo jiný, držel svůj jazyk na uzdě, ale dovedl při tom jasně vyjadřovat své myšlenky. Lysiovi (mám na mysli řečníka, syna Kefalova) přičítají vedle jiných řečnických předností i tu charakteristickou vlastnost, že uměl svou výmluvnost přiměřeně ovládat. Tvrdí, že při jeho řečnických schopnostech mu stačilo říci podstatné věci, z nichž si každý mohl vyvodit i to, co přímo nebylo vysloveno. Tak i Izák působil na posluchače svou řečí po kapkách,

ne proudem, jeho slova pomalu pronikala do hlubin jejich mysli a vedla je k tomu, aby pochopili i to, co zamlčel. Císař se nechtěl dát v řečnickém umění nikým předstihnout, ale jako císař a absolutní vládce v něm také nehledal žádný důvod k ješitnosti.

49. Proto přenechal umění slova nám lidem v nižším postavení, jejichž údělem je život soukromý. Myslel si, že jemu stačí k naznačení vůle gesto, pohyb ruky nebo pokyn hlavy. Zákony příliš dobře neznal, proto si přizpůsobil formu soudního jednání. Nevynášel žádné rozhodnutí, ale přenechával je soudcům. Přikláněl se pak k lepšímu názoru, a jako by jej byl předvídal, postavil se zaň a rozhodl v jeho smyslu. Aby se nedopustil chyby při formulaci právních usnesení, svěřoval tento úkol jiným, ale vždycky do textu listiny něco přidal, co tam prý chybělo, nebo něco škrtl jako nadbytečné.

50. Při jednáních s vyslanci se nechoval ke všem stejně. Se všemi však jednal velmi okázale a při jednáních je zaplavoval slovy mohutněji, než Nil zaplavuje Egypt nebo rozbouřený Eufrat Sýrii. Mír povoloval všem, kdo o něj žádali, ale hrozil hned válkou, když se někde odvážili porušit dohody. Tak jednal s Peršany a s Egypťany. Ostatním národům přikazoval, aby zachovávali klid, a nedovoloval jim, aby mu, jak nabízeli, ustupovali svá města, přenechávali vojenské oddíly nebo i celé země po úplném jejich vyklizení. Nejednal tak proto, že by nepřál římské říši rozšíření hranic. Věděl, že takové územní zisky si vyžadují množství finančních prostředků, statečných rukou a dostatečných zásob. Nejsou-li tyto věci k dispozici, stává se zisk ztrátou. Barbarům na velitelských místech vytýkal zbabělost (sám jsem měl příležitost to slyšet), vytýkal jim, že nevykonávají svou velitelskou funkci svědomitě, a tak

pozdvihoval jejich pokleslou morálku. Tato opatření činil na ochranu proti moci silnějších národů.

51. Nuž dost chvály císařovi! Vezme-li si odtud někdo poučení pro budoucnost, nebude autorova práce marná. Kdyby císař byl zlepšoval stav říše tím, že by postupoval a činil opatření hezky zvolna, jak to činil i v jiných záležitostech, byl by dosáhl nápravy i ve špatné vnitřní situaci státu. Měl nejdříve zmírnit rozbujelé nešvary a postupně je léčit, tím by si byl získal všeobecnou chválu a nebyl by otrásl státním organismem. Císař však chtěl všechno změnit hned a najednou. Chtěl rychle oklestit římskou říši léty rozbujelou. Ta se podobala tělu plnému obludností, jako by měla mnoho hlav na nehybných nesčetných krcích, nesčíslné množství rukou a stejně tolik nohou. Uvnitř byla shnilá a chorá, trpěla někde obezitou, jinde nadměrným hubnutím, někde se nadouvala vodnatelností, jinde chřadla úbytěmi. Tento útvar chtěl císař náhle oklestit, zbavit ho zbytečností, uvést ho do rovnováhy, něco zrušit, jiné věci naopak rozšířit, vyléčit nitro a vdechnout celému organismu životadárný dech. Jeho síly však na takový úkol nestačily a posléze se lidem nejevil ani takovým, jakým ve skutečnosti byl. Aby mé líčení nevypadalo zmateně, popíši nejdříve, jak se organismus našeho státu rozrostl, potom, jak Izák usiloval o jeho okleštění a jak z tohoto důvodu neměl ve všem úspěch. Konečně dodám, jak se císař vzdal vlády, a tím zakončím své letopisy.

52. Po smrti slavného Basileia II. (mám na mysli syna Romanova), jenž vládl po tři generace, převzal Romanův mladší syn, bratr Basileiův, říši oplývající penězi. Jeho bratr Basileios žil déle než kterýkoli jiný císař. Zmocnil se vlády nad mnoha národy a naplnil

císařskou pokladnu jejich bohatstvím. Za jeho vlády příjmy mnohonásobně převyšovaly výdaje a po své smrti zanechal bratru Konstantinovi nevýslovné poklady peněz. Ten se ujal ve vysokém stáří císařské moci, po níž už dávno toužil, a nepodnikal proto už žádné válečné výpravy, aby zvětšoval získané bohatství, a nepomýšlel dokonce ani na to, aby stávající majetek uchoval. Měl sklon k požívačnému způsobu života a rozhodl se rozházet a utratit všechno. Kdyby ho nebyla brzy uchvátila smrt, byl by sám dokázal zničit celou říši.

53. Konstantin první začal kazit a nadouvat státní organismus. Část svých poddaných přecpával penězi, jiné přesytil hodnotami a nakazil a otrávil tím jejich způsob života. Když Konstantin zemřel, převzal vládu jeho zeť Romanos. Poněvadž legitimní císařský rod již vymřel, myslel si Romanos, že jím začíná nová dynastie, jíž chtěl položit pevné základy. Velikými dary se snažil získat občanské vrstvy i armádu, aby její příslušníci příznivě a ochotně přijali jeho nástupce. Tím ještě více zveličil přebujelý organismus státu, zhoršil jeho neduh a chorobný organismus přesytil přebytečnou tučností. Svého cíle se minul v obojím, jak v předpokladu o vlastní dynastii, tak v záměru zanechat po sobě řádně organizovaný stát.

54. Po Konstantinově smrti přešla vláda na Michala (IV.). Tento císař do značné míry zastavil choroboplodný proces, neměl však takovou moc, aby se aspoň malou měrou snažil pustit žilou organismu, který si zvykl na špatný způsob výživy a po té špatné stravě jen kynul. A tak tedy i tento císař, byť i jen málo, přispěl k nezdravému zbytnění státu. Byl by ostatně brzy zahynul, kdyby nebyl sledoval aspoň trochu vzor dřívějších císařů. Možná že kdyby byl žil a vládl delší dobu,

mohli se jeho poddaní naučit rozumné životosprávě, při své přebujelé blahobytné přetučňlosti však stejně museli jednou puknout.

55. Když Michal IV. brzy zemřel, vstoupil na císařský stolec Konstantin Euergetes (Dobrodinec, tak ho totiž většina lidí nazývá), mám na mysli Konstantina Monomacha (pominu Michalova synovce, který vládl nešťastně a ještě nešťastněji skončil). Tento vladař převzal stát, který připomínal nákladní loď naloženou až po okraj a která se jen málo povznáší nad příbojem vln. Sám ji přetížil natolik, že ji potopil. Chci se však vyjádřit jasněji a vrátit se k předchozímu přirovnání. Císař přidal k nakaženému organismu další části a údy, jeho nitro naplnil špatnými šťávami, ještě více ho vzdálil přirozenému stavu a zbavil ho klidného a občanský spořádaného života. Spíš udělal z tohoto organismu rozdivočelou šelmu, učiniv ze svých služebníků mnohohlavé a storuké obludy. Po něm se ujala legitimní vlády císařovna Theodora, nepřidala sice té podivné šelmě na divokosti, přece však jí, aniž o tom věděla, přidala nějakou tu ruku a nohu.

56. Když Theodora dohrála svou roli, převzal otěže vlády staříčkový Michal. Ten nesnášel prudký pohyb císařského vozu, jímž koně okamžitě pod ním trhli, a jako vozataj uvedl diváky ve zmatek, sám vyděšen jejich pokřikem. Sestoupil proto raději z vozu a zařadil se mezi pěšáky. V době, kdy bylo třeba přitáhnout a nepovolovat uzdu, odložil vládní moc a vrátil se k dřívějšímu způsobu života.

57. To bylo první období, které z většiny lidí udělalo přetučňelou zvěř. Bylo zapotřebí množství očišťujících léků a dalšího léčení, například chirurgických zákroků, vypalování a čištění. Tehdy nastalo další ob-

dobí, v němž se ujal řízení římské říše císařskou korunou korunovaný Izák Komnenos. Abychom i tohoto císaře důkladně poznali a vykreslili pomocí alegorií, připodobníme ho jednou k vozataji, podruhé k lékaři.

58. Izák miloval moudrý způsob života, protivilo se mu v životě všechno nezdravé a zkažené. Setkal se však právě s opakem, našel ve státě všechno choré a shnilé. Jakmile císařské spřežení vyrazilo od startovací čáry, necítilo uzdu a nepodřizovalo se jejímu vedení. Císař tehdy měl vyčkat chvíli vhodnou k chirurgickému zákroku a neměl hned rozžhaveným nástrojem zasahovat do nitra nemocného organismu. Měl klidně pomocí uzdy přivádět vůz na pravou dráhu, uklidnit koně, pohladit a poplácat je znalecky a pak teprve vsednout do vozu a povolit uzdu. Tak syn Filipa Makedonského naučil poslušnosti Bukefala. Izák však chtěl, aby státní spřežení se okamžitě ubíralo správným směrem a aby organismus, který se vyvinul proti zákonům přírody, se vrátil okamžitě k přirozenému způsobu života. Řezal a páčil, tvrdě přitahoval uzdu bezhlavě běžícím koním, a dáváje věci do pořádku, nezpozoroval, že je pokazil, dříve než se mu podařilo dát jim určitý řád. Nevytýkám mu, že se o tu věc pokusil, ale že nevystihl pro svůj pokus vhodný okamžik. Popis třetího období jeho vlády může ještě chvíli počkat, věnujme teď více místa a pozornosti druhému období.

59. Už často jsem upozornil, že dřívější císaři čerpali ze státní pokladny, aby ukojili vlastní tužby. Nepoužívali příjmů z daní k budování armády, ale na projevy přízně občanům a k vlastnímu okázalému životu. Posléze se starali i o to, aby jim po smrti byl vystrojen skvělý pohřeb a postaven drahý náhrobek, který si dávali stavět z fryžského nebo italského mramo-

ru či z mramorových desek z Prokonesu. Své náhrobky obklopovali paláci, k jejich počtě u nich dávali stavět chrámy, vysazovali kolem nich háje a osazovali je kolem dokola parky a loukami. Když pak měli takto vybudovaná „místa asketického života“ — takto totiž označovali své stavby — obdarovat penězi a statky, vyprazdňovali k tomuto účelu státní pokladnu nebo brali z peněz shromážděných z veřejných příjmů. Těm tzv. „místům askeze“ (říkejme jim tak) neposkytovali jen nutný příspěvek, ale rozhazovali císařské bohatství na rozmařilý život, na nádheru dalších staveb, na to, aby lidé od přírody líní, kteří ničím nepřispívali do společné pokladny, mohli žít v rozkoších a pohrdat ctností nejen fakticky, ale opovrhovat i jejím pouhým jménem. Stav vojska se zatím snižoval a armáda upadala. Izák Komnenos, jehož jméno bylo zaneseno na prvním místě vojenského seznamu, si už dávno byl vědom toho, proč upadla prestiž římské říše a proč vzrůstá moc barbarů. Naše moc se zhroutila a nikdo už nedokázal zadržovat loupežné vpády barbarů. Jakmile měl Izák v rukou císařskou moc, snažil se hned vyhubit kořeny nešvarů. Byl to jistě úmysl hodný císaře, ale nemohu zařadit mezi chvályhodné skutky, že se císař pokusil dosáhnout všeho najednou. Nechť nyní mé vyprávění vylíčí císařovy činy.

60. Jakmile se Izák legálně ujal vlády a svou korunovací odstranil jméno uzurpace, začal rušit rozhodnutí Michala Starce. Odňal lidem Michalovy dary a likvidoval všechny projevy jeho přízně. Postupně začal jednat čím dál překotněji, řadu věcí zrušil, odvolal a nemálo věcí odstranil docela. Znepřátelil si tím lid i poměrně velkou část armády, jimž odňal jejich výhody. Ani potom císař v ničem neustoupil od svých záměrů.

Jako lidé, kteří rozkládají složitý systém na jednotlivé prvky, neustále pokračoval a rušil i rozhodnutí z dřívějších vládních období, až tímto postupem zničil vše. Nakonec přidal k svým obětem i duchovenstvo. Omezil většinu příjmů určenou jejich chrámům a převedl tyto příjmy do státní pokladny. Vypočetl, co jim musí stačit, a ospravedlnil svým rozhodnutím název „místa askeze“. Udělal to jen tak, jako když si někdo na mořském břehu nabere písek. Přistoupil prostě k činu a věc proběhla bez velkého hluku. Dosud jsem nespatriil člověka, který by dovedl tak bystře uvažovat a klidně uskutečňovat své plány.

61. Tenkrát to lidi pobouřilo. Později se však většinou uklidnili, vždyť obecný prospěch byl dostatečnou omluvou pro císaře v očích jeho kritiků. Byl by se asi dočkal i obdivu, kdyby si byl uměl jako námořník po plavbě dopřát trochu oddechu. Izák však nedovedl spustit kotvy v přístavu a chvíli odpočívát. Vždy znovu a znovu vyrážel na moře, vyhledával delší a nebezpečnější plavby, jako by nešlo o horlivou politickou aktivitu ale o vyčištění Augiášova chléva.

62. Nejednou jsem prohlásil, že tento císař by byl dokázal udělat pořádek z nepořádku, byl by uměl dát státu skutečný řád podobně jako Platonův demiurg, který se také ujal organizace dosud neuspořádaného a zanedbaného státu. Podmínkou však bylo, aby vystihl pro svá rozhodnutí správný okamžik. Měl některé věci zrušit, ale jiná ustanovení měl zatím ponechat v platnosti a odsunout jejich zrušení. Měl si po každém takovém zásahu dopřát chvíli klidu před dalším rozhodnutím a likvidovat nešvary nepozorovaně. Podle vůdce lidu Mojžíše prý Bůh stvořil svět v šesti dnech. Izák si však myslel, že musí bezpodmínečně všechno uskutečnit

okamžitě. Měl v sobě nadbytek energie, nic ho nedokázalo zadržet, ani rozum, který mu radil lepší postup, ani strach z budoucnosti, ani nenávist lidu, nic z toho, co obyčejně sráží roznícenou mysl a tlumí přílišné sebevědomí. Kdyby mu někdo byl dokázal nasadit uzdu, byl by postupně dobyl celý svět, byl by se ověncil věnci za všemožná vítězství, žádný z dřívějších císařů by s ním nebyl mohl soupeřit. Jeho bezuzdnost a neschopnost podřídít se rozumu však byly závažným nedostatkem jeho jinak ušlechtilé povahy.

63. Císař svým jednáním rozvlnil a rozbouřil hladinu politického života. Chtěl například soustředit na jednom místě východní i západní barbary. Barbaři dostali strach, a jakmile pochopili císařův plán, poprvé začali jednat jinak, upustili od vpádů a hledali hradbu, za kterou by se sami skryli. Perský sultán, který dříve neustále útočil, se dal málem na ústup, nikde se neopevnil ani se nezastavil, ale velmi podivným způsobem zmizel a vůbec se neukazoval. Egyptský vladař se dodnes císaře bojí, snaží se získat si ho lichocením a jen pláče nad tím, jak se štěstí k němu obrátilo zády. Císařův pouhý pohled a slovo zmohly tolik jako jeho ruce, jež vyvrátily nesčetná města a pobořily hradby chráněné tisíci mužů.

64. Chtěl být o všem informován. Když viděl, že to není možné, snažil se dosáhnout toho jiným způsobem. Pozval si k sobě člověka, který byl do věci zasvěcen. Nejdříve se od něho nemohl nic dozvědět, pak však dokázal toho člověka tak ošálit, že mu prozradil tajemství jen tak, jako by šlo o docela obyčejnou záležitost. I mě se snažil často takhle chytit. Když jsem jednou měl odvahu odhalit tuto jeho vlastnost, tvářil se zahanbeně a začervenal se jako člověk přistižený při činu. Byl

velmi hrdý a nesnášel kritiku, ať už veřejnou či skrytou.

65. Jednou s ním velmi otevřeně a směle promluvil patriarcha Michal. Císař tehdy ovládl svůj hněv a propustil ho, ale v skrytu duše choval k patriarchovi dále nenávistné city. Jeho hněv pak propukl náhle, a jako by o nic nešlo, vypověděl patriarchu z hlavního města a poslal ho do vyhnanství, v němž patriarcha posléze zemřel. Později vyložím, jak k tomu došlo, protože je k tomu zapotřebí delšího výkladu. Kdyby někdo chtěl rozsoudit císaře a patriarchu, musel by patriarchovi dávat za vinu, že celou věc vyvolal, a císaře obvinil za to, že ji takovým způsobem řešil a zbavil se patriarchy jako nepříjemného břemene. Ještě jednu věc musím dodat. Posel přinesl císaři z oné dálky dobrou zprávu, že patriarcha zemřel, a zbavil ho pro budoucnost starostí. Když císař o tom uslyšel, byl dojat a zavzlykal, ačkoli se tak jindy nechoval. Oplakával patriarchu, litoval svého činu a prosil často patriarchovu duši za odpuštění. Jako pokání (či spíše aby došel u patriarchy milosti) udělil jeho rodině svobodu slova a přiřadil ji ke své družině. Nástupnictvím v úřadě patriarchy poctil, Bohu zasvětil a odznaky vysoké hodnosti ozdobil muže, který se vyznačoval nedostižnou bezúhonností svého dosavadního života a ježž výmluvnost řadila k předním učencům.

VOLBA PATRIARCHY KONSTANTINA

66. Byl to slavný Konstantin, který už předtím zachránil stát před mnoha otřesy a k němuž mnozí dřívější císaři chovali horoucí přátelství. Posléze byl pověřen i nejvyšším kněžským úřadem, protože všichni mu

ustoupili a uznali jeho prvenství. Byl skutečně ozdobou tohoto úřadu, poněvadž s duchovním životem spojoval i ušlechtilé občanské smýšlení. Ostatní lidé považují za statečnost neustupovat poměrům, nešetřit svobodou slova a nečinit otroky z lidí smělého vystupování. Takoví lidé se odvažují na každé moře, jdou proti každému větru. Pokud neustoupí moři, jsou někdy strženi vlnami a utonou. Konstantinova povaha byla vhodně vyvážená tak, že dovedl jednat nekompromisně, ale také diplomaticky, a neřešil věci řečnický, nýbrž filozoficky. Nemluvil naplano ani nic nepředstíral jako herec, ale celá jeho povaha se hodila jak pro činnost duchovní, tak pro činnost státnickou. Díval-li se na něj někdo jako na politika, viděl zároveň, že jej zdobí hodnost duchovní. Šel-li někdo k němu s pokornou úctou a rozechvěním jako k nejvyššímu duchovnímu, našel člověka skvěle vybaveného vlastnostmi politika, pevnou povahou a úsměvnou laskavostí. Konstantin byl proto úspěšný v obou životních kariérách, na jedné straně stál voják a státník, na druhé straně byla vznešenost a laskavost. Předpovídal jsem mu patriarchát ještě dříve než ho dosáhl, poněvadž jsem z jeho způsobu života mohl usuzovat o budoucím vývoji, a vidím, že si zachoval svou vynikající povahu i po nástupu do tohoto úřadu.

67. Tak skvělým nástupcem prokázal císař úctu i jeho předchůdci. Pak bez velké námahy zastavil úsilí barbarů na východě a vytáhl s celým vojskem proti barbarům na západě, kteří se v dávných dobách nazývali Mysové a později byli označeni svým nynějším názvem (Pečeněhové). Obývali území oddělené od římské říše Istrem, ale najednou se dali na pochod a přestěhovali se do naší říše. Příčinou jejich pohybu byl sousední národ Getů, který začal plenit a pustošit jejich

území a donutil je k vystěhování. Proto po zamrzlém Istru jako po souši a přestěho
Celý kmen začal ohrožovat naše hranice zachovávat mír a neobtěžovat sousední

68. Ačkoli Mysové nejsou tělesně zdatní ani odvážného ducha, je těžší s nimi svá
s jinými národy. Nechrání se krunýřem a nezabezpečují hlavu helmou. V rukou štít, ani podlouhlý, jako jsou argolské kulatý štít. U pasu nemají meče. Drží a tato zbraň je jejich jedinou ochranou. Vlezení do setnin a nevedou válku podle nepřátelských zásad. Neznají čelné postavení, a pravé křídlo, nestaví zátarasy ani se nechra
Všichni se s velkým křikem vrhají na r jedna horda a sílu jim dává jejich opovrho Když se Mysům podaří nepříteli odrazit něj dále jako hradba, bez lítosti ho pronásbíjejí. Jestliže nepřátelský šik vydrží jejich pevné řady se neroztrhnou před nárazy barbaři hledají záchranu v útěku. Neprchá ale rozprchnou se každý na jinou stranu. J do řeky, a pokud neutone stržen vírem, uplavat, druhý vnikne do hustého lesa a před zrakem nepřátel, každý prostě hled jiným způsobem. Když se všichni takhle sejdou se zase na jednom místě, jeden se druhý se vynoří z propasti, třetí z řeky, a ta nečekaně každý odjinud. Když mají žít na pramen nebo řeku, padnou na břichy ji, nemají-li vodu po ruce, seskočí z koně, p kterou otevřou svými meči, a hasí svou žíz vody. Pak rozsekají nejtučnějšího koně, r

z nasbíraného dříví, opečou na něm krátce kusy koňského masa a hltají je ještě krvavé. Občerstvení se uchýlí do prvního útulku, který se jim nahodí, a zavrtají se jako hadi do hlubokých děr a na dno strmých strží, jež jim nahrazují hradby.

69. Je to nebezpečný a úskočný kmen. Nebrzdí ho ani smlouvy o přátelství a nedodržují ani přísahy potvrzené oběťmi. Nemají v úctě žádnou božskou bytost, neřkuli Boha. Podle nich se vše děje samovolně, smrt je jim koncem všeho bytí. Proto ochotně uzavírají smlouvy, ale když se chtějí pustit do války, okamžitě je poruší. Porazíš-li je ve válce, dovolávají se zase přátelství, zvítězí-li v bitvě sami, pobíjejí nepřátele nebo si z nich udělají dobrý obchod, zvláště za bohaté lidi žádají vysokou cenu, a nedostanou-li ji, zabijí je.

70. Císař Izák se snažil vyhnat tenhle kmen z římského území a vytáhl proti nim se silným vojskem. Nedůvěřoval jim ani tehdy, když mezi nimi vznikly neshody a jejich názory byly nejednotné. Vedl své vojsko proti jejich nejsilnějšímu kmeni, s nímž bylo těžké vést boj a který bylo těžké porazit. Když se k nim přiblížil, vyděsil je už pouhý pohled na něj a na jeho vojsko. Neodvažovali se ani pohledět na Izáka, jako by byl vládcem blesků, a když viděli pevně sevřený šik vojska, sami se rozptýlili. Pak po částech a s hlasitým křikem doráželi na naše nezlomné šiky. Poněvadž naše vojsko nemohli přemoci lstí a nedokázali se mu postavit v otevřeném boji, ohlásili boj na třetí den. Pak tam však nechali stany, starce a děti neschopné útěku a rozprchli se do nepřístupných míst. Když císař podle dohody proti nim třetího dne vytáhl ve spořádaném šiku a neviděl nikoho z barbarů, rozhodl se nepronásledovat je. Báł se jejich nástrah a oni měli už také třídní náskok. Dal strhnout

jejich stany, sebrat kořist a vrátil se jako vítěz. Jeho návrat nebyl šťastný, poněvadž vojsko zastihla náhle hrozná bouře, při níž měl velké ztráty na mužích. Přesto přitáhl do města s vítězným věncem na hlavě.

71. Od té doby, pokud vím (a měl jsem možnost poznat velmi dobře jeho duši) se jeho původní povaha změnila a z císaře se stal člověk velmi strohý, který se ke všem lidem choval pohrdavě. Nedělal žádné rozdíly ani ve vztahu k svým příbuzným. Když jeho bratr přijel k vnějšímu vchodu do paláce, na rozkaz musel sestoupit z koně a jeho slyšení u bratra neprobíhalo o nic vznešeněji než audience jiných lidí. Tento bratr měl nejlepší povahu ze všech lidí, které znám. Přijal tu novotu klidně, uctivě se na zavolání dostavoval k císaři, zůstával většinou v pozadí a dával ostatním lidem příklad, jak tu změnu přijímat.

72. Tak se změnila císařova povaha v době, kdy končilo druhé období jeho vlády a začínalo třetí. Císař byl vášnivě zaujat lovem a miloval jako málokdo jiný nebezpečí s ním spojená. Jako lovec byl dokonalý, byl vynikající jezdec, křikem a štváním dával křídla psům a zadržoval zajíce, často je pouhou rukou zachycoval v běhu a jeho rána se nikdy neminula cílem. Nejraději se vydával na lov jeřábů, tyto ptáci mu neunikli ani vysokým letem, sestřeloval je z výše, takže potěšení z podívané bylo spojeno s obdivem. Bylo obdivuhodné, jak obrovské zvíře, veslující nohama a mizející už téměř v mracích, bylo zasaženo malou střelou. Pád jeřába, točícího se ve víru tance smrti, poskytoval estetický požitek.

73. Císaře těšily dva druhy lovu. Aby příliš nesnížil stavy zvěře ve svých oborách, vycházel občas na lov do volné přírody a pořádal zde podle chuti štvance

nebo lovy pomocí sokolů. V takových případech bydlel v císařské usedlosti poblíž hlavního města na břehu moře, jejíž okolí poskytovalo lovcům všude vhodnou příležitost k lovu, neuspokojovalo však zcela tohoto císaře. Vyrážel na lov už brzy zrána a zabýval se jím do pozdního večera. Často vrhal kopím po medvědech a kancích, přičemž byl nucen zdvíhat pravici. Při té příležitosti ho jednou ovanul mrazivý vítr z boku. Nachlazení se neprojevalo hned, ale nazítří dostal císař třesavku a zimnici.

CÍSAŘOVA NEMOC

74. Nevěděl jsem nic a šel jsem císaře navštívit, abych mu jako obvykle byl k službám. Privítal mě na lůžku. Stála u něho jen malá stráž a byl u něho jeden z nejlepších lékařů. Císař mě pozdravil a radostně se na mě podíval: „Přicházíš právě včas,“ řekl a podával mi hned ruku, abych vyzkoušel jeho tep. Věděl, že i v tom mám určitou praxi. Jakmile jsem poznal, o jakou nemoc jde, neřekl jsem nejdříve nic. Obrátil jsem se k lékaři a zeptal jsem se: „Co říkáš ty té horečce?“ — Lékař odpověděl hlasitě, aby ho mohl slyšet i císař: „Jde o jednodenní horečku,“ odpověděl, „a i kdyby ho dneska nepřešla, nebylo by to nic divného. Existuje i takový druh horečky a jméno není přesné.“ — „Já s tebou docela nesouhlasím,“ já na to, „tep ukazuje na třídní horečku. Kéž má pravdu tvá dodonská číse a kéž se mýlí má trojnožka. Doufám, že se bude mýlit, vždyť pro takový druh věštby nemám dostatečnou přípravu.“

75. Nastal třetí den, období bez horečky už překročilo kritický okamžik a ukazovalo se, že lékař je

skutečný odborník a já že jsem se mýlil. (lehké jídlo, ale ani se ho ještě nedotkl a znovu horečka. Vypráví se, že Cato v době jiné nemoci ležel bez pohnutí a klidně dobí nemoci nepominulo a jeho stav se ne naopak neustále měnil polohu těla, otáčel chal, jeho tělesný stav mu nedopřával ch V krátkých chvílích úlevy pomyslel na náského paláce.

76. Vstoupil na císařskou trojveslici Vlachernách. Po příchodu do paláce se c z toho radost a dal se do řeči živěji a vtipně jeho zvykem. Zdržel nás až do večera a v rých časech i o vtipných výročí císaře Romanova.

77. Propustil nás až po západu slun voval se k spánku. Odcházel jsem pln důvě nadějí. Při raním příchodu mě kdosi vyděsil zprávou, že císař má bolesti v boku, supí a Strnul jsem při té zprávě, tiše jsem veš v němž císař ležel, a bolestně dojat jsem Císař ke mně natáhl ruku, jako by se mě zda je to s ním tak špatné, že zemře. Ne prsty obejmout jeho zápěstí, řekl první lékař ho jmenovat): „Nemusíš kontrolovat tep její tep zaznamenal. Tepe přerývaně, je prstem zaznamenat, druhý nikoli. První t třetímu, druhý čtvrtému a tak dále, tep jako zuby pily.“

78. Nevšímal jsem si ho a zkoumal změny tepu. Nezdálo se mi, že by šlo o Tep připomínal těžkou chůzi člověka, k ochable, ale jehož pohybu brání spoutané n

která jej sužovala, dosahovala vrcholu. Téměř všechny jeho stav mýlil a začali pochybovat o císařově životě.

79. V císařském paláci se začal šířit neklid. Přišla císařovna (skutečný div mezi ženami a nikdo se jí nemohl rovnat ctností, pocházela z předního rodu), dostavila se i jejich dcera, krásná po obou rodičích, a přestože byla před časem ostříhána jako jeptiška, skvěl se její zlatě ryšavý vlas stejnou krásou a ve svém novém stavu převyšovala důstojností oba rodiče. Obě ženy, císařův bratr i jeho synovec obklopili císařovo lože, loučili se s ním a oplakávali jeho odchod. Přemlouvali císaře, aby se odebral do velikého císařského paláce a učinil tam potřebná rozhodnutí, aby jeho rodina netrpěla zároveň s ním a nepřišla o blahobyt císařského života. Císař se chystal k odchodu. Právě včas k němu přišel i nejvyšší kněz chrámu Boží moudrosti, který byl císařovým rádcem v duchovních věcech a posiloval ho svou útěchou.

80. Císař souhlasil s odchodem. Zůstal stejně statečný jako dříve a vyšel bez cizí pomoci ze své komnaty. Připomínal tehdy vysoký cypřiš, který se zmítá pod nárazy větrů. Potácel se při chůzi, ale šel sám a bez opory. Vsedl sám i na koně. Nevím, jak cesta proběhla, pospíchal jsem napřed jinou cestou. Nepodařilo se mi však předstihnout ho. Zastihl jsem císaře vzrušeného a zcela bezradného. Kolem něho seděla rodina, všichni hlasitě naříkali a nejraději by byli zemřeli spolu s císařem. První začala naříkat císařovna, a dcera jí odpovídala ještě větším nářkem a pláčem.

81. Tak se tehdy chovaly obě ženy. Císař už myslel na odchod na onen svět a chtěl vstoupit do mnišského stavu. Císařovna nevěřila, že na tu myšlenku připadl sám, a kladla ji za vinu spíše nám než jemu.

Jakmile mne tam spatřila, vykřikla: „Filozofe, pěkně jsi mu poradil. Jak se nám to odvděčuješ, když chceš obracet císaře k mnišskému životu!“

82. Přisahal jsem hned, že jsem na nic takového nikdy ani nepomyslel, a ptal jsem se nemocného, kde se v něm to přání vzalo. Na to císař doslova řekl: „Ona mě po ženském způsobu zdržuje, když se rozhoduji pro lepší život, a obviňuje z toho rozhodnutí každého, jen ne mě.“ — „Skutečně,“ řekla císařovna, „jestliže se uzdravíš (a já si to opravdu horoucně přeji), vezmu na sebe všechny tvé hříchy, a pakliže ne... sama tě chci před božským soudcem obhajovat z toho, v čem jsi zhřešil. Tobě by za tvé skutky nehrozil trest, a mě ať třeba žerou červi místo tebe, ať mě zahalí černá tma a spálí plameny! Což nemáš soucit s mou opuštěností? Jakou to máš duši, že sám odcházíš z císařského paláce a zanecháváš mně tu těžké břemeno vdovství a dceři krutou sirobu? A snad ani na tom nebude dosti, čeká nás možná ještě horší osud a nemilosrdné ruce nás odvedou do dalekého vyhnanství, a možná že s námi naloží ještě hůře a nějaký ukrutník uvidí téci krev tobě nejmiřejší. Ty budeš žít svým novým životem nebo možná klidně zemřeš, a my povedeme život horší smrti!“

83. Tak mluvila císařovna, ale císaře svými slovy nepřesvědčila. Když viděla, že její úsilí je marné, řekla: „Učiň tedy svým nástupcem muže, který je ti nejvíce nakloněný a oddaný, aby ti zachovával povinnou úctu, pokud budeš živ, a ke mně se choval jako vlastní syn.“ Císař mezitím nabyl trochu sil a rozkázal, aby se k němu dostavil Konstantin Dukas. Byl to známý muž vynikajícího rodu, který odvozoval své počátky od oněch Androniků a Konstantinů, o nichž se píše v četných historických dílech kvůli bystrosti ducha i stateč-

nosti rukou. Konstantin byl neméně hrdý i na své další předky.

84. To stačí k jeho oslavě. Kdo by o něm chtěl psát, mohl by ho klidně nazvat Achilleem. I ten měl slavný původ, jeho dědem byl Aiakos, který byl podle báje synem Diovým, otcem Peleus, jež řecké mýty oslavují jako manžela mořské bohyně Thetidy. Oběma rekům však stačí k slávě vlastní činy, nepotřebují se chlubit slávou svých otců. Achillea nectí lidé pro jeho předky, spíše oni sklízají slávu za svého potomka. Tak také Konstantin Dukas, jehož se mé vyprávění chystá povznést na císařský trůn, pocházel ze slavného rodu, ale slavnější jsou činy, jež vykonal díky své povaze a díky svým rozhodnutím.

85. Jeho vládu chci vylíčit později. Už jako prostý občan mohl Konstantin vladařským duchem a slávou svého rodu soupeřit s nejlepšími císaři. Nejvíc mu záleželo na tom, aby žil rozumně, aby nebyl na obtíž svým sousedům, aby se nechoval k nikomu panovačně a byl ochotným poddaným vládnoucích císařů. Jako slunce se raději schovával do mraků, aby jej lidé neposuzovali podle jeho vlastní nádhery.

86. Své zprávy neznám z doslechu, ale sám jsem měl možnost pozorovat jej vlastními smysly a uvažovat o něm. Konstantin se může chlubit mnoha skvělými úspěchy. Mně stačí, že tak vynikající muž, jakým byl a za jakého byl i uznáván, dbal málo o jiné lidi, ale ke mně velmi přilnul a měl mě nad jiné rád. Snad se mu mé myšlenky zdály rozumnější nebo se mu líbila má povaha, proto mi přímo visel na rtech i na duši a svěřoval mi nejvzácnější tajemství.

87. Chtěl zůstat v pozadí a netoužil po skvělých úřadech, oblékal se dost nedbale a žil venkovsky prostě.

Levné ozdoby zvyšují půvab žen, jejichž krása pak září, jako když slunce se skví za mraky, a nicotná okrasa je zdobí stejně jako drahocenný šperk. A tak nenápadný šat zdůrazňoval Dukovu vznešenost lépe než skvělá roucha. Všichni o něm hovořili a předpovídali mu trůn, jedni to říkali jako věštbu, druzí o něm mluvili a přiznávali mu jej jako věc, jež mu právem náleží. Dukas se ani tak nebál svých nepřátel jako svých přívrženců a všemožně se snažil bránit jim v přístupu k sobě. Byli to však lidé bojovní, odvážní, kteří se nebáli překážek.

88. Konstantin byl tak opatrný a rozumný, že když vojsko volilo císaře a klonilo se na stranu Komnenovu a ten po svém zvolení nabízel trůn jemu, Konstantin nabídku učiněnou za takových okolností nepřijal ani fakticky, ale ani v myšlenkách. Účastníci tehdejšího shromáždění by se nebyli dohodli, kdyby Konstantin nebyl zasáhl a nedosáhl svou autoritou jednotného rozhodnutí. Vojsko se tehdy pojistilo jakoby dvěma kotvami, větší a menší, nebo lépe menší a větší. Pro případ, že by se stal císařem Izák Komnenos, slibovali Dukovi hodnost césara. Mnoho lidí se však klonilo k němu pro jeho vynikající původ i pro jeho milou povahu. Obdiv k tomuto muži zvyšuje ještě další okolnost. Když povstání vyústilo v legální císařství a Izák usedl na císařský trůn, Konstantin se vzdal v jeho prospěch i druhé nejvyšší hodnosti ve státě, ačkoli s ním mohl soupeřit i o první hodnost. Tak vynikal tento muž svou povahou. Dodám k tomu, co se stalo, ještě svůj názor, že jistě řízením božím se až nyní uskutečnilo to, k čemu tehdy nedošlo, totiž, že Konstantin byl pozdvižen na císařský stolec nikoli z předsíně odboje, ale ze zákonné palácové komnaty.

JAK DUKAS PŘIŠEL KE KOMNENOVÍ,
JAK BYL ZVOLEN
A CO O TOM SOUDILI KOMNENOVÍ PŘÍBUZNÍ

89. Zdálo se, že Komnenos už je v posledním tažení, když povolal Konstantina Duku k sobě. Ten se červenal, jako obvykle klopil stydlivě oči a podle svého zvyku schovával ruce. Císař se soustředil a řekl: „Zde u mne (ukázal přitom na rodinu) stojí bratr, můj synovec, z mých nejmilejších pak manželka a císařovna, a abych tak řekl, můj jedináček, má dcera. Můj vkus je však nakloněn spíš tobě a tvá povaha vítězí nad přirozenými vztahy. Proto chci svěřit vládu i své nejdražší tobě. Neděje se tak proti jejich vůli, nýbrž s jejich plným souhlasem. K tomuto neobvyklému rozhodnutí nedošlo dnes a nevedl k němu jen stav mé nemoci. Už když jsem já byl zvolen císařem, považoval jsem tebe za lepšího a vhodnějšího uchazeče o trůn. A také později, když jsem tě srovnával s ostatními, byl jsem všemi hlasy pro tebe jako pro muže trůnu nejhodnějšího. Se mnou je konec, dechu mi zbývá namále. Od této chvíle ty převezmeš vládu a budeš moudře spravovat říši. Již dávno jsi byl k této úloze předurčen, a nyní jsi tedy převzal vládu. Jako drahocenný odkaz ti svěřuji svou ženu a dcerku a ukládám ti i starost a péči o svého bratra a synovce.“

90. Po těchto slovech se ozvalo jásání smíšené se slzami. Přítomní zdravili nového císaře, který s úctou a vážností přistoupil k vladaři jako zasvěcenec, jenž má být uveden do tajů mystéria. Taková byla předehra vlády Konstantinovy. O jejím dalším průběhu nelze mluvit tak jednoznačně, v lecčems měl císař velké

úspěchy, jindy však byl vývoj událostí křivolaký nebo i neúspěšný.

91. Nebudu mluvit o tom, jestli jsem mu v něčem pomohl, nechci se vychloubat. Císař sám dobře ví, jak jsem bránil nepříznivému vývoji věcí a jak jsem podporoval jejich příznivý vývoj. Byl jsem tomu muži tak nakloněn a byl jsem mu tak oddaný, že jsem se sám ujal kormidla, když nastaly bouřlivé události a svým obratným kormidlováním jsem Konstantina dovedl do císařského přístavu.

92. V dalším vyložím, jaká byla jeho vláda a povaha jeho činů, jakým duchem naplnil svou vládu, k jakému konci dospěly jím položené počátky, jaký byl cíl jeho vlády, v čem uspěl, co vynalezl, co na něm bylo obdivuhodné a co nikoli, jak řídil civilní správu, jaký byl jeho postoj k armádě a tak podobně.

KONSTANTIN X. (1059 — 1067)

ŘÍMSKÝ CÍSAŘ KONSTANTIN DUKAS VLÁDL SEDM LET

1. Vyložím nyní stručně o tomto císaři, co je nutné, v obvyklé míře odpovídající historickému dílu. Později o něm promluvíme podrobněji a vysvětlím, jakého byl původu, jaký vedl dům, jaká byla jeho povaha, co měl rád a co odmítal, než se stal císařem i potom. O kterém jiném císaři bych měl už mluvit podrobněji než o něm, kterého jsem vyzdvihoval, už když byl obyčejným občanem, a kterého jsem obdivoval, poté co se stal císařem. Nikdy jsem se od něho ani na chvíli nevzdálil, zaujímal jsem nejčestnější místo vedle císařského trůnu, vedl jsem s ním rozhovory a sdílel stůl a on mi udílel nevýslovné projevy přízně.

2. Jakmile se tento božský císař ujal vlády, považoval za svou první povinnost obnovit právo a zákonost, odstranit hrabivost, zavést uměřenost a spravedlnost. Poněvadž byl všestranně nadaný a schopný, dovedl řešit všechny vládní problémy. Na soudě vystupoval jako zkušený soudce, který rozumí občanským záležitostem. Neměl příliš velké znalosti ve filozofii a rétorice, ale vyrovnal se kterémukoli filozofovi nebo rétorovi, když pronášel řeči a veřejné projevy nebo diktoval listy. V záležitostech vojenských předčil vůbec všechny ostatní.

3. Viděl, že říše je ve špatné situaci, poněvadž její finanční prostředky byly vyčerpány. Stal se pro ni uváženým hospodářem, nedělal neuvážené výdaje a nesklízel, tak řečeno, co sám nezasíl, nesvážel úrodu,

kteřou sám nevypěstoval, ale nejdříve zasadil a potom teprve sklízel plody vlastní práce. Za jeho vlády proto císařská pokladna nebyla nikdy přeplněná ani naplněná po okraj, ale vždy jen z poloviny. Byl zbožnější než kterýkoli jiný císař, i v tom vynikal nad ostatní, často měl bez námahy úspěch ve válkách a ověnil svou hlavu vítěznými věnci.

4. Vládl jen o málo déle než sedm let, pak podlehl nemoci a zemřel. Zanechal mnoho podnětů těm, kdo by chtěli soupeřit v jeho oslavování. Dovedl ovládat svůj hněv, nikdy nejednal instinktivně, ale vždy na základě zralé úvahy. Ani největšímu zločinci nevzal život, nikoho nedal zmrzačit, jen tím nakrátko vyhrožoval, ale brzy vždy upustil i od hrozeb. Dovedl spíš nad lidmi zaplakat než chovat se k nim krutě.

5. Načrtnuv jeho portrét, popíši jej nyní šíře a podrobněji, jak jsem slíbil tomuto obdivuhodnému a vynikajícímu císaři.

6. Jeho předkové byli mocní a bohatí a patřili k lidem, jaké zpravidla dějiny oslavují. Dosud existuje ústní podání o slavném Andronikovi, Konstantinovi a Pantheriovi, s nimiž byl spřízněn po meči nebo po přeslici, a jim se rovnali i předkové časově mu bližší. Ale tak jako Achilleus slávou překonal své předky Aiaka a Pelea, stejně tak tento císař nejen napodobil skvělé vzory svého rodu, nýbrž zdaleka je předčil, jako by chtěl s nimi soutěžit, a vyznamenal se tak všemi přednostmi. Už v útlém věku se očekávalo, že se jednou stane císařem, proto si vždy vedl tak, aby mu nikdo nemohl nic vytýkat. Držel se stranou nevázaných zábav a žertování, většinu času trávil na venkově a staral se o otcovskou hroudu. Za ženu si vzal dívku slavnou rodem a vynikající krásou (byla dcerou onoho Konstanti-

na, který spatřil světlo světa v malé vsi Dalassa, jež však Nový Řím proslavil po celém světě). Sám ozdobil moudrostí svůj život. Po smrti své ženy se hned znovu oženil, aby se nedostal do lidských řečí a nedal špatným lidem záminku k pomluvám. I jeho druhá žena byla urozená, ušlechtilého smýšlení a velmi půvabná. Měl s ní děti, syny i dcery, které se zčásti narodily už před nástupem jeho vlády, ale také potom. Nejstarší z nich byl Michal, který nastoupil po svém otci vládu a podílel se o ni i se svými bratry. Ten vynikal nade všechny, budu o něm vyprávět, až vyličím vládu jeho otce Konstantina.

7. Na tomto místě svého vyprávění chci promluvit také o sobě a hrát se trochu ve slunci císařských předností. Byl jsem v té době na vrcholu své řečnické dráhy a můj jazyk mi přinesl větší slávu než můj původ. Konstantin byl nad jiné vášnivým ctitelem krásného slova, a to bylo i prvním důvodem vzniku našeho důvěrného přátelství. Jednou jsme se utkali v řečnickém souboji a měli jsme možnost se navzájem vyzkoušet. Vzpláli jsme obdivem jeden k druhému a tak nás to sblížilo, že jsme se začali navzájem navštěvovat a plnými doušky užívat radostí přátelství. K našemu přátelskému vztahu přispěla ještě jiná okolnost. Do císařského paláce mě kdysi přivedlo mé řečnické umění, jež mi umožnilo, abych se stal tajemníkem císaře Konstantina, předního člena rodu Monomachů. Bylo mi tehdy dvacet pět let. Bylo žádoucí, abych vystupoval okázaleji, a potřeboval jsem reprezentativnější dům. Tehdejší císař nenechal starost o tu věc na mně, ale získal pro mě za vysokou cenu dům Konstantina z Dalassy a tím ještě upevnil naše přátelství. Stýkal jsem se s ním při všech příležitostech a císaři jsem jej líčil v nejlepších barvách, nešetřil

jsem chválou a měl jsem tak možnost být mu užitečný. Co se stalo potom? Konstantin Monomachos zemřel a na císařský trůn posléze vstoupil staříčkový Michal (nechci teď znovu uvádět četné události, jež se sběhly mezitím). Za jeho vlády nastala krize ve státě, poněvadž vojáci nebyli spokojeni s tím, že sami bojují za říši a dávají všanc své životy za blaho státu, zatímco vysoké státní úřady obsazují členové senátu, aniž musí podstupovat jakékoli nebezpečí. Císař jim dal ještě další záminku k odboji a roznítil jejich hněv. Vojáci pak uzavřeli přímo v hlavním městě dohodu o vzpouře a zahájili hned tažení. Popsal jsem to všechno podrobně ve svém líčení doby Izáka Komnena.

8. Všechn lid se klonil na stranu Konstantina Duky, podporoval ho a vybízel ho, aby se ujal vlády. On to však odmítl, ušlechtilě ustoupil a přenechal vládu Izákovi Komnenovi. Bůh od počátku řídil běh věcí tak, aby Dukas nastoupil vládu zákonitějším způsobem. Potom vládl Komnenos (abych dvakrát nelíčil podrobně jeden a týž příběh) a nesplnil většinu slibů, jež dal Konstantinu Dukovi. Ten se moudře spokojil s druhým místem a nedělal císaři žádné potíže. Když Izák onemocněl a blížil se smrti, vzpomněl si na dohody s Dukou, poradil se tehdy také se mnou (vždyť žádný z císařů, kteří vládli za mého života, mě tak nevyznamenával a neobdivoval jako Izák), opomenul své příbuzné a rozhodl se jednoznačně pro Duku.

9. Zdržím se teď při svém líčení krátce u toho, jak k tomu došlo. Bylo poledne, císař byl stížen záchvatem, který byl silnější než předchozí příznaky nemoci. Poněvadž myslel, že umírá, povolal k sobě Duku a prohlásil jej ústně za císaře. Svěřil mu slavnostně své nejmilejší, ženu, dceru, bratra a ostatní příbuzné. Neodevzdal mu

však odznaky císařské moci a spokojil se pouhým slibem.

10. Co se stalo potom? Císař opět nabyl trochu sil, měl dojem, že jeho stav se zlepšuje a začal pochybovat o správnosti svého rozhodnutí. Dukas, povýšený předtím na císaře, se dostal do trapné situace a upadl do rozpaků. Nebál se jen neúspěchu, ale také potíží a podezírání. Co tedy udělá? Nevšímal si ostatních, vzpomněl si na naše dávné přátelství a začal se radit jen se mnou. Bez váhání potom postupoval podle mé rady přesně tak, jak bych byl jednal i já sám. A já jsem tehdy nezapřel své přátelství k tobě, ty božská a čistá duše (dávám se teď strhnout k tomu, abych s ním mluvil, jako by mě mohl slyšet). Sám dobře víš, jak jsem hned zpočátku k tobě přilnul, jak jsem ti dodával odvalu a sílu a utěšoval tě, když jsi klesal na mysli. Sliboval jsem, že v případě potřeby s tebou podstoupím i nebezpečí, a víš také, že jsem ti naklonil patriarchu a že jsem dělal vůbec všechno, co si vyžadovala chvíle i co odpovídalo našemu přátelství.

11. Abych tedy dokončil své vyprávění: císař dostal prudší záchvat a teď už se všichni vzdali naděje, že bude dále žít. Nikdo však se neodvážil ozdobit Duku symboly císařské moci. Jen já jsem otevřeně promluvil a všichni souhlasili, že má rada je nejlepší. Posadil jsem tedy Konstantina Duku na císařský trůn a obul jsem jeho nohy do nachových střevců. Pak už následovalo vše ostatní, shromáždili se hodnostáři, byli uvedeni k císaři, prokázali mu náležitou úctu, pozdravili jej hlubokou poklonou, proběhl prostě celý ceremoniál obvyklý při provolání nového císaře.

12. Když Konstantin Dukas viděl, že mu v slavnostním ceremoniálu jako první prokazují úctu, zdvihl se z trůnu a vroucně mě objal. Měl oči plné slz a nevěděl,

co má dělat. Slíbil mi tolik projevů přízně, že je těžko mohl splnit, ale většinu jich později uskutečnil.

13. Zatímco se toto dalo, nastal už večer. Zanedlouho potom se Izák vzdal nadějí na uzdravení i na udržení císařské moci. Dal si ostříhat vlas a oblekl mnišské roucho. Kolem půlnoci se mu trochu ulevilo a nakrátko přišel k sobě. Poznal, v jaké je situaci, a když viděl nového císaře, rezignoval a potvrdil, že se Dukas stal císařem v souladu s jeho vůlí. Pak opustil palác, vsedl na loď a uchýlil se do Studijského kláštera.

14. Izák zatím, jak už jsem výše řekl, zápasil se smrtí. Dukas se tedy konečně chopil vlády a usedl na císařský trůn. Závěs ještě byl stažený, jen já jsem stál císaři poblíž po pravici. Císař s očima plnýma slz a s rukama rozepjatýma nad hlavou pronášel děkovné modlitby jako první dar zasvěcený Bohu. Pak rozhrnul závěs a pozval k sobě senátory, přítomné důstojníky a spolu s nimi vysoké státní úředníky a soudce. Poté pronesl improvizovaný projev o spravedlnosti, lidskosti a řádné správě státu, jak to bylo vhodné v uvedeném shromáždění. Část řeči věnoval spravedlnosti a část lidskosti a charakteru císaře. Pak mě vybídl, abych také pronesl několik vhodných slov, a rozpustil shromáždění.

15. Potom začal svá slova měnit v skutky a vytyčil si nejdříve dva cíle — prokazovat lidem dobrodiní a jednat spravedlivě. Nikoho nepropouštěl s prázdnýma rukama bez odměny, ať to byl vysoký hodnostář, někdo v nižší nebo nejnižší funkci či dokonce někdo z řemeslníků. I pro ně zavedl stupnici hodností. Dosud byli lidé senátorského stavu odděleni od prostých občanů; Konstantin Dukas odstranil hradbu mezi nimi, spojil oba stavy a sjednotil, co dosud bylo rozděleno.

16. Císař si všiml, že většina lidí má sklon k bez-

práví, že část lidí si přisvojuje více práva a utlačuje druhé; proto se věnoval soudnictví, „pohlížeje na všechny rovně“, jak říká král a prorok. Byl tvrdý k lidem, kteří se dopustili nějakého bezpráví, ale milý a laskavý k těm, jimž se děla křivda. Obě strany, obžalovaný i žalobce, byly předvolány k soudu, žádná z nich neměla u soudu výhody, obě byly posuzovány podle stejného měřítka. Tak vycházely najevo věci dosud utajované a důkladně bylo zkoumáno nebo spíše usvědčováno jednání každého ze zúčastněných. Tehdy poprvé našly zákony přístup do císařského paláce, kde byly slavnostně vyhlášovány, a byly rušeny nespravedlivé smlouvy. Každé císařovo rozhodnutí a spis byl už zákonem nebo i něčím spravedlivějším než zákon. Venkovský lid, který dosud císaře ani neznal, nyní k němu přímo vzhlížel a přijímal jeho laskavá slova a ještě laskavější činy.

17. Vedle toho věnoval císař péči státním financím. Poněvadž nepíši chvalořeč, nýbrž pravdivou historií, musím říci, že císař někdy nedosahoval svých cílů, protože se o svých plánech s nikým neradil. Jeho záměrem bylo neřešit mezinárodní záležitosti válkami, nýbrž pomocí darů a prokazováním jiných laskavostí. Měl pro to dva důvody: nechtěl zvyšovat vojenské výdaje a sám chtěl žít v klidu.

18. Neuvědomoval si přitom, že se dopouští jednoho velkého omylu, totiž že oslabováním armády posiluje moc nepřátel, kteří by na nás pak mohli tím důrazněji udeřit. Každý císař by měl upustit od nevhodného postupu a nejednat bez rádce a bez úvahy. Ješitnost a lichotky okolí však klamou panovníky, podporují jejich domýšlivost a oni si pak myslí, že stačí na všechno sami. Podezřívají vždy člověka, který jim otevřeně říká, co považuje za správné, a mají rádi jen lidi lichotící jim

příjemnými slovy, s takovými se podílejí o svá tajemství. To strhlo římskou říši na scestí a změnilo běh věcí k horšímu. Sám jsem často chtěl císaře vyléčit z toho neduhu, on se tomu však umíněně a neústupně bránil. Nechme toho tedy a podívejme se na jeho lidumilnost a rozumnost, protože o jeho spravedlnosti jsme již hovořili. Nyní ještě připomenu a vyložím něco, co jsem zatím opominul.

19. Při své korunovaci složil Konstantin slavný slib Bohu, že nikoho nepostihne tělesným trestem, a splnil to i s úroky. Nepoužíval mučení a téměř ani příliš silných hrozeb, ledaže se někdy přetvařoval, aby vyvolával hrůznější dojem, a vyhrožoval tresty, k nimž nehodlal nikdy sáhnout. Ve svých rozsudcích přihlížel k okolnostem, hledal pro každého vhodnou míru a zachovával tak rovnost v přirozené nerovnosti.

20. Jaký byl jeho rodinný život? Choval se velmi laskavě k dětem, rád si s nimi hrával, usmíval se jejich žvatláním, pouštěl se s nimi do zápasu, když na něho dorážely, a tak je vychovával a zároveň jim procvičoval tělo. Před nástupem vlády měl tři syny a dvě dcerky. Prostřední z chlapců, který zemřel krátce poté, co se Konstantin chopil vlády, byl neobyčejně krásný. Nejmladší dcera byla již zasnoubena, byla velmi půvabná a ušlechtilá, druhá dcera měla příznačné jméno Arete (Ctnost) a zasvětila se Bohu. Dosud žije a kéž žije ještě dlouho!

21. Po nástupu vlády, dříve než slunce proběhlo svou roční dráhu, narodil se císaři další synek, jemuž byla hned přiznána císařská hodnost. Ostatní dva synové, obdivuhodný Michal a mladší Andronikos, byli prostými občany, poněvadž se narodili dříve, než se jejich otec stal císařem. Neuběhl však dlouhý čas a Kon-

stantin vyznamenal císařskou korunou svého nejstaršího a nejkrásnějšího syna, totiž božského Michala. Dříve než jej uvedl na císařský trůn, vyzkoušel jej důkladně, aby věděl, zda se bude hodit k vládě, a položil mu několik otázek z oblasti státní správy. Michal uvážil otázku a odpověděl v souladu se zákonem. Císař v tom viděl předzvěst ducha předurčeného pro slavnou vládu a uvedl Michala slavnostně do funkce následníka trůnu.

22. Co se stalo potom? Nějací lidé zosnovali spiknutí proti císaři. Jejích cílem bylo svržení Konstantina Duky a nastolení nového císaře. Spiknutí se nezúčastnili jen neurození a neznámí lidé, ale také řada urozených a velmi známých mužů. Část spiklenců se pokusila uskutečnit podle dohody svůj zločinný záměr z moře, část operovala ničemným způsobem na souši. Když se zlo rozrostlo do největší šíře, Bůh odhalil, co se děje, a odkryl zločinný záměr. Dal jim snad císař useknout hlavu? Nebo snad ruce? Nebo je snad jinak zmrzačil? Nepřišlo mu to ani na mysl. Jen jich několik poslal do kláštera nebo odsoudil k vyhnanství. Sotva si trochu oddechl od nebezpečí, jež mu krátce předtím hrozilo, pozval mě k sobě domů, abych s ním pojedl. Za chvíli však přestal jíst a se slzami v očích řekl: „Kéž by tak, filozofe, mohli hodovat i lidé, jež jsem poslal do vyhnanství. Raději se nechci ani já těšit z dobrého jídla, když se jim teď vede špatně!“

23. Na západě uzavřeli Mysové a Triballové spojeneckou dohodu a na římskou říši se valilo velké neštěstí. Císař proti nim hned vyrazil a vrátil se do císařského paláce, až když jsem ho tam přitáhl téměř vlastníma rukama. Sebral pak a vyslal proti nepříteli jen malé vojsko a Bůh tehdy učinil zázrak, který v ničem nezůstal za zázraky biblickými. Barbaři, jako by viděli

vojsko mnohem silnější, ztratili odvahu, dali se na útěk a rozprchli se na všechny strany. Většina z nich se stala obětí mečů svých pronásledovatelů. Padlí tu leželi napospas ptákům, uprchlíci se rozutekli po celé zemi. Tato kapitola mého vyprávění by mi mohla poskytnout dostatečnou látku k přehnané chvále, kdyby bylo mým úmyslem psát chvalozpěv, a nikoli podat přehled dějin. Chci však nyní své vyprávění zaměřit jiným směrem.

24. Ve všem jiném mohl císař soupeřit a srovnávat se s jinými císaři. Nebylo tomu tak však ve věcech náboženských, zvláště pokud se týče mystéria o tajemném ztělesnění božského Slova, jež je nadřazeno každému slovu, myšlenému i vyslovenému, prostému i formulovanému podle pravidel řečnického umění. Když jsem mu vysvětlil tajemství naší náboženské nauky, zaradovala se jeho duše a tělo se chvělo radostným vzrušením, proléval tehdy proudy slz. Proniknuv do hlubin tajemství Písma, pochopil nejen věci zjevné, ale i jeho hlubší a svatější význam. Kdykoli měl volno od státnických starostí, věnoval se četbě knih.

25. Nejlépe si odpočinul, když byl se mnou. Byl mrzutý a zlobil se, když mě nemohl vidět několikrát denně. Cenil mě nade všechny, má společnost byla pro něho jako osvěžující nektar. Jednou jsem mu přinesl zprávu o smrti jistého občana. Zdálo se mi, že císař z toho má radost. Bylo mi to divné a ptal jsem se ho, z čeho má takovou radost. Na to císař řekl: „Mnoho lidí mi přinášelo žaloby na toho muže. Já jsem jim odolával, ale bál jsem se, že nakonec podlehnu a dám se strhnout k hněvu. Když je teď mrtev, nechť zhynou také obvinění jeho žalobců, vždyť s koncem života končí i všechna nenávist.“

26. Konstantin poctil svého bratra Jana hodností

césara, měl ho i potom velmi rád a podílel se s ním o vládní starosti. Také Jan vynikal bystrostí a ušlechtilostí, byl to velmi obratný politik. Když císař byl jednou ještě dlouhou dobu před svou smrtí stížen těžkou chorobou, svěřil své děti Janovi do otcovské péče. Na pomoc mu tehdy dal muže, kterého sám pozvedl na stolec patriarchy, muže plného ušlechtilosti a vskutku hodného nejvyšší kněžské hodnosti.

27. Tehdy se ještě císař ze své choroby vzpamatoval, ale brzy potom začal chřadnout na těle a blížil se svému konci. Svěřil tedy vládu do rukou své ženy Eudokie, která v jeho očích byla nejrozzvážnější ženou své doby a kterou považoval i za vynikající vychovatelku. Později o ní budu hovořit podrobněji. Jí svěřil děti, zařídil vše, jak už jsem výše uvedl, pak žil už jen krátký čas a zemřel, když mu bylo jen něco málo přes šedesát let.

28. Nevím, zda nějaký jiný císař žil slavněji a dosáhl tak šťastného konce. Jen jednou se zdvihlo proti němu spiknutí, dostal se tehdy do víru bouřlivých událostí, zbytek vlády však prožil v klidu a spokojeně a zanechal po sobě císařské syny, kteří byli svému otci velmi podobní a nesli na duchu i na těle rysy jeho obrazu.

29. Vylíčil jsem dostatečně jeho činy, chci teď ještě připomenout několik výroků z doby jeho vlády. Měl ve zvyku říkat o lidech, kteří se zúčastnili spiknutí proti němu, že je nezbaví jejich hodností ani peněz, ale že s nimi nadále nebude zacházet jako se svobodnými lidmi, nýbrž jako s otroky. „Nebyl jsem to já, kdo je zbavil svobody, to zákony je zbavily občanství.“ Měl také velký zájem o vědu a často říkával: „Raději jsem se měl proslavit na tomhle poli než jako císař.“ Byl statečný, a když jednou někdo prohlásil, že by ho v boji

ochotně kryl vlastním tělem, císař řekl: „Mlč, a jestli chceš, zasad' mi sám ránu, až padnu.“ Člověku, který pečlivě studoval zákony, aby se mohl lépe dopouštět bezpráví, řekl: „Právě tyhle zákony nás zničily.“ Tolik o tomto císaři.

EUDOKIA (1067) —
ROMANOS IV. (1067 — 1071)

CÍSAŘOVNA EUDOKIA SE SYNÝ
MICHALEM A KONSTANTINEM

1. Císařovna Eudokia se podle příkazů svého muže, císaře Konstantina, stala paní celé říše. Nesvěřila vládu do cizích rukou, nedala přednost životu v ústraní své domácnosti a nesvěřila výkonnou moc do rukou vysokých hodnostářů, nýbrž sama se ujala vlády nad celou říší. Zpočátku vystupovala skromně, nezdobila nadměrně svůj šat a nechovala se okázale při vycházkách. Byla zkušená a schopná řešit všechny vládní problémy, jako je obsazování vysokých úřadů, záležitosti civilní správy, finanční otázky, a v případě potřeby pronášela i císařské projevy, tak byla inteligentní. Vystupovala vždy mezi svými syny, kteří stáli vedle ní strnulí strachem a úctou.

2. Není divu, že se k ní choval s bázlivou úctou Konstantin, vždyť byl tehdy ještě dítě a nemohl rozumět státním záležitostem, není třeba ho za to chválit. Že však před ní ustupoval Michal, že jí ponechával ve všem rozhodování, ačkoli už sám nebyl žádný mladíček a dosáhl tehdy už rozumného věku i zralého úsudku, jak prokázal při mnoha příležitostech, pro to lze sotva nalézt jiný příklad a nelze ho za to ani dost chválit. Často jsem si všiml, že Michal mlčí, jako by nedovedl mluvit, ačkoli mohl před matkou projeviti své mínění, a že se zdržuje horlivosti v otázkách vlády, ačkoli k ní měl schopnosti.

3. Matka Michala zpočátku nijak nezanedbávala, ale sama ho připravovala pro vládní úkoly. Později mu svěřila obsazování úřadů a soudní záležitosti. Často za ním chodila, líbala ho, chválila ho a modlila se, aby se na něm jednou dočkala radosti. Zdokonalovala jeho povahu a nenápadně ho vedla ke všem vladařským úkolům. Často ho také svěřovala mně a pobízela mě, abych ho podle potřeby napomínal a dával mu rady. Michal seděl na císařském trůně spolu s bratrem Konstantinem, a poněvadž byl nad jiné lidi ušlechtilý, nerozhodoval o všem sám, nýbrž podílel se o vladařské úkoly s bratrem. Tak se tehdy věci měly a tento pořádek by byl zůstal zachován až do konce, kdyby se mu nějaký zlý duch nebyl postavil do cesty.

✱ 4. Na tomto místě svého vyprávění chci říci o císařovně Eudokii, že sotva která jiná žena byla příkladem takové rozvahy, jaký ona poskytla svým dosavadním životem. Neříkám, že později svou rozvážnost ztratila, ale její bdělost polevila a nezachovala si až do konce své původní smýšlení. Na její obranu lze říci, že i když se v leccems změnila, nebylo to proto, že by podlehla vášním a tělesným rozkoším. Chvěla se jen velkou obavou o syny, aby je někdo nezbavil vlády, kdyby zůstali bez ochrany a záštity. Ona sama neviděla v životě císařovny žádné potěšení. Uvedu pro to nejlepší doklad. Já, jenž píši tyto dějiny, jsem byl duchovním bratrem jejího otce a ona mě proto nadmíru zbožňovala. Při jakési příležitosti jsem se s ní sešel v chrámu a viděl jsem, jak lpí na Bohu a jak se přimkla k Nejvyššímu. V pohnutí jsem z plného srdce začal prosit Boha, aby jí zachoval vládu do konce dní. Ona se ke mně obrátila, pokárala mě za má slova, v mé modlitbě viděla spíše kletbu a řekla: „Nechci vládnout tak dlouho, abych

zemřela jako císařovna!“ Její slova ve mně tehdy vyvolala takovou bázlivou úctu, že jsem se na ni od té doby díval jako na nějakou vyšší bytost.

5. Ale člověk je tvor proměnlivý, zvláště vyvolají-li tuto změnu závažné vnější podněty. I když povaha císařovny Eudokie byla stálá a její duše plná ušlechtilosti, proud, který dolehl na baštu její rozvahy, podemlel tuto baštu a vzbudil v císařovně ochotu k druhému manželství. Mnozí lidé o té věci věděli, oprádkali ji různými řečmi, mně se však císařovna se svým záměrem vůbec nesvěřila. Snad zadržoval její jazyk stud a nechtěla slyšet nepříznivá slova o muži, jejž si měla vzít. Přesto chtěla, abych také já byl informován o jejím plánu. Proto přišel ke mně jeden z jejích nejhorších rádců a vybízel mě, abych s ní promluvil a otevřeně jí řekl, aby postavila v čelo státu silného císaře. Odpověděl jsem mu asi v tom smyslu, že bych jí takovou věc nikdy neřekl, že bych ji svými slovy ani nepřesvědčil a že by z takových slov nic dobrého nevzešlo.

6. Zatím se o té věci mezi lidmi jen šuškal, císařovně však již byl vybrán budoucí muž a císař. Podle dohody a očekávání měl téhož dne slavnostně vstoupit do hlavního města a druhého dne měl být uveden na císařský trůn. Císařovna mě večer pozvala k sobě, přijala mě o samotě a se slzami v očích řekla: „Nevíš, že říše upadá a slábne, neustále na nás doléhají války, barbarské hordy pustoší celou východní oblast? Jak by stát nebyl v té situaci v nebezpečí?“ Nevěděl jsem ještě, co se stalo a že císař už stojí před branami paláce, a tak jsem odpověděl: „Není to snadná záležitost, je třeba se o ní poradit a uvážit ji. Ráno je moudřejší večera, jak říká přísloví.“ Na to ona s úsměškem řekla: „Už není třeba se starat. Už je o vše postaráno a vše je roz-

hodnuto. Romanos, syn Diogenův, byl uznán za hodna císařské koruny, jemu byla dána přednost před všemi ostatními.“

7. Po jejích slovech jsem strnul a byl jsem docela zmatený. „Zítra se jistě i já zúčastním té záležitosti,“ řekl jsem. — „Nezúčastníš se jí zítra,“ odpověděla mi, „nýbrž hned teď.“ Zeptal jsem se jen tolik: „A co tvůj syn a císař, o němž se předpokládalo, že bude vládnout sám, ví on o tom, co se stalo?“ Řekla: „Ne že by vůbec nevěděl, co se děje, není však přesně zasvěcen do celé věci. Je dobře, žes mi syna připomněl. Půjdeme teď k němu nahoru a promluvíme s ním o tom. Spí nahoře v jedné z císařských ložnic.“

8. Šli jsme nahoru. Nevím, co cítila císařovna, já jsem byl rozrušený a celý jsem se roztřásl. Matka usedla na synovo lůžko a řekla: „Vstaň, můj drahý synu a císaři, a přijmi místo otce otčíma. Nebude tvým vladařem, ale poddaným, protože k tomu ho tvá matka písemným dokladem zavázala.“ Michal hned vstal, podíval se úkosem na mě (nevím, co si přitom myslel) a sestoupil s matkou z komnaty, v níž spal. Dole už viděl císaře, žádným hnutím duše či tváře nedal na sobě znát jakoukoli změnu, objal jej a začal se s ním podílet na vládě i na radostné náladě.

9. Pozvali také císaře, který tenkrát ukázal svou chytrost. Projevil přirozeně starost o svého císařského synovce, prohodil o něm několik slov, ale pak se dal s oběma císaři do oslavování. Nechybělo moc k tomu, aby se dal do zpěvu svatebních písní a opil se svatebními přípitky. Tak přešla správa říše do rukou císaře Romana.

VLÁDA ROMANA DIOGENA

10. Císař Romanos Diogenes pocházel ze staré a bohaté rodiny, pokud necháme stranou jeho otce. Ten byl za císaře Romana Argyra usvědčen z úkladů o trůn, vrhl se pak se skály a spáchal sebevraždu. Romanos Diogenes se dovedl chovat přímočaře, většinou se však přetvářel a vychloubal. Také on měl v úmyslu strhnout na sebe vládu, ale dařilo se mu celý čas své úmysly tajit. Až za vlády císařovny Eudokie, jejíž portrét jsem právě podal, odhalil svůj tajný záměr. Byli by ho jistě zatkli a potrestali za jeho drze odvážné záměry, kdyby ho nebyla zachránila před odsouzením císařovni na lidskost, která ji vedla k nesprávnému úsudku o tomto muži. Eudokia si myslela, že udrží pevně moc ve vlastních rukou tím, že udělá císařem člověka, kterého zachránila před spravedlivým nejvyšším trestem. Myslela si, že tento císař nebude nikdy smýšlet jinak, než ona si bude přát. Její úvaha byla správná, ale výsledek byl jiný. Romanos sotva několik dnů předstíral poslušnost, ale pak se projevila jeho pravá povaha. Čím více ho císařovna chtěla ovládat, čím více chtěla držet vladaře jako lva v kleci, tím více se vzpouzel uzdě a hrozivě pohlížel na ruku, která ho krotila. Zpočátku si jen mručel něco pro sebe, ale brzy dával svou nespokojenost veřejně najevo.

11. Mne se držel jako mocného člověka. Dokud byl ještě obyčejným člověkem, choval se ke mně velmi ponížene a já jsem mu v leccems pomohl. Nezapomněl na to, když se stal císařem. Choval mě v lásce a úctě, dokonce vždy povstal, když jsem k němu přišel, a počítal mě mezi své nejdůvěrnější přátele. Ale to jen tak mimo-

chodem. Romanos se chtěl stát samovládcem a držet moc ve státě jen ve svých rukou. Ve vhodné chvíli chtěl proto vykonat nějaký významný vládní čin. Vedle ochrany státu bylo také to účelem vyhlášení války Peršanům.

12. Já jsem podle svého zvyku, dávat vladařům prospěšné rady, císaře zdržoval. Říkal jsem mu, aby napřed uvažoval o armádě, pořídil vojenské seznamy, povolal spojenecké oddíly, a teprve po těchto opatřeních nechť se pustí do války. Lidé, kteří obyčejně vystupovali proti mně (až na několik jednotlivců), také nyní všechno pokazili. Horší názor zvítězil. Císař si hned v paláci oblekl plnou zbroj, do levé ruky vzal štít, do pravé ruky kopí „spojené pevnými kruhy a dlouhé dvacet dva loktů“, myslel si asi, že odrazí nápor nepřátel tím, že jim vrazí kopí do boku! Ostatní jásali a tleskali, já jsem viděl budoucnost v černých barvách, protože jsem tušil, co se stane.

13. Vytáhl tedy s celou armádou proti barbarům, aniž věděl, kam má táhnout a co má podniknout. Jinam mířil a jinudy táhl, a tak bloudil a táhl sem a tam Syrií a Persií. Výsledkem bylo jen tolik, že přivedl a rozestavěl armádu na horských výšinách, ale hned ji zase stáhl zpět a chytil ji do pastí soutěsek, čímž zničil značnou část vojska. Nicméně se při návratu tvářil jako vítěz, ačkoli ani z Medie ani z Persie nepřivezl žádnou kořist. Chlubil se prostě jen tím, že podnikl válečnou výpravu proti nepříteli.

14. To byla první záminka jeho sebevědomí. Od té doby se díval na císařovnu svrchu, přezíravě pohlížel na lidi pověřené úřady, přestal dbát poradců (to je nevyléčitelná nemoc vladařů) a stačil si sám jako poradce i kritik. Přisahám při Bohu, jehož ctí filozofie, já jsem

prohlédl jeho podvratné záměry a začal jsem se bát o císařovnu i o stát, bál jsem se, že se všechno zhroutí a podlehne rozvratu. Snažil jsem se odvrátit Romana od jeho záměru, připomínal jsem mu dohody, naháněl jsem mu i trochu strach tvrzením, že by se jeho úmysly nakonec mohly obrátit proti němu. Císařovna, dotčena jeho jednáním, kypěla už hněvem a tajila v svém srdci vůči Romanovi zlé myšlenky. Snažil jsem se být nestranný, mluvil jsem s Eudokií o císařovi a s císařem o Eudokii.

15. Neuplynula dlouhá doba a císař si počátkem jara znovu začal dělat starosti s nepřítelem. Jeho dřívější vítězství se už nezdálo přesvědčivé. Znovu probíhaly válečné přípravy, nebudu se zmiňovat o tom, co bylo mezitím, ale posléze jsem se té výpravy také zúčastnil. Naléhal na mě do té míry, abych vytáhl s ním, že nebylo možné to odmítnout. Nechci teď mluvit o důvodu, jímž mě Romanos přesvědčil, zkracuji většinou své líčení (promluvím o tom, až ty události budu popisovat). Podrobil jsem se mu však, aby v mém odporu někdo neviděl nepřátelství vůči němu a aby tu byla aspoň nějaká naděje na úspěch.

16. Romanos plně souhlasil s tím, že jsem vzdělanější než on (mám na mysli vzdělání ve vědách), tvrdil však, že strategii rozumí lépe než já. Tu viděl, jak dokonale ovládám taktiku, co vím o oddílech a šicích, o stavbě válečných strojů a technice dobývání měst, prostě o všem, co se týká strategie. Jal se mě sice obdivovat, ale také se v něm probudila závist, a proto mi, kde jen mohl, kladl překážky. Říkám to pro ty, kteří se tehdy zúčastnili tažení a mohou potvrdit, že v té věci nepřeháním.

17. Ani druhá válka mu nepřinesla lepší výsledek

než první, ale zcela se jí vyrovnala. Padali jsme po tisících a zajali jsme dva tři nepřátele, poražení jsme však nebyli a zase bylo velké jásání, jak jsme překonali barbary. Romanos se ještě více chlubil a vypínal, že dvakrát vedl tažení a nikoho se neptal na radu, a pokud byl sveden ze správné cesty, že to vždy zavinily rady špatných rádčů.

18. Romanos držel císařovnu téměř v zajetí a nebyl by ani příliš váhal vyhnat ji z císařského paláce. Césara měl v podezření a několikrát se chystal dát jej zadržet a zabít. Pak si to zas rozmyslel a svůj záměr neuskutečnil a spokojil se pro přítomnost tím, že ho i s jeho syny zavázal přísahou věrnosti. Poněvadž nenašel žádnou věrohodnou záminku, pro niž by mohl uskutečnit své skryté záměry, rozhodl se táhnout po třetí a naposled proti barbarům, kteří nás tísnili. Jejich hordy vpadaly s příchodem každého jara do římské říše a hledaly tu kořist. Romanos zahájil nové tažení s větším počtem spojenců a s větší armádou než předtím.

19. Jak míval při rozhodování o politických a vojenských záležitostech ve zvyku, neuznal za nutné s kýmkoli se poradit a vytáhl s vojskem ke Kaisareji. Váhal zprvu táhnout dále a hledal pro sebe i pro ostatní záminku k návratu. Přemohl ho však stud. Tehdy měl uzavřít mír s nepřítelem a zabránit mu v každoročních nájezdech. Romanos však buď nevěřil v kladný výsledek jednání, nebo chtěl ukázat svou nadměrnou odvahu a bez váhání vyrazil proti nepříteli. Jakmile barbaři zpozorovali, že Romanos táhne dál, rozhodli se vlákat ho ve vnitrozemí do tenat. Vyjeli na koních proti němu a zas se vraceli zpět, jako by prchali. Několikrát opakovali svůj manévr, chytili při tom několik našich velitelů a vzali je do zajetí.

20. Ještě jsem zapomněl na jednu věc. Romanovi ušlo, že u vojska je sám sultán, král Peršanů a Kurdů, a že nepřítel vděčí právě jemu za většinu svých úspěchů. Císař nevěřil zprávám lidí, kteří sultána spatřili, také nestál o mír a byl přesvědčen, že jedním útokem porazí nepřátelské vojsko. Ve své velitelské neschopnosti rozdělil své vojenské síly. Část nechal na místě, část odeslal jinam a v okamžiku, kdy bylo třeba udeřit plnou silou na nepřítele, postavil Romanos proti němu jen menší část své armády.

21. S jeho dalším postupem lze sotva souhlasit, ale nemohu ani císaře kritizovat: sám vzal na sebe veškeré nebezpečí. V tom také spočívá rozpor. Pokud by někdo chtěl posuzovat císaře z hlediska jeho odvahy a ochoty podstupovat boj, našel by mnoho látky k chvalořeči. Díváme-li se však na věc tak, že vrchní velitel vojska se má podle zásad vojenské vědy držet stranou boje a dávat armádě příslušné rozkazy, pak by si Romanos zasloužil posměch za to, že nerozumně riskoval život. Já patřím k lidem, kteří raději chválí než haní.

22. Císař na sebe vzal plnou výzbroj a s taseným mečem vyrazil na nepřítele. Lidé říkali, že pobil mnoho nepřátel nebo je zahnal na útěk. Jakmile však útočníci poznali, kdo je, obklíčili ho a vzápětí se císař zraněn sesul z koně. Byl jat a tehdy byl římský císař jako zajatec odveden do nepřátelského tábora. Naše vojsko se rozptýlilo, jen malé části se podařilo uprchnout, většina upadla do zajetí nebo se stali obětí nepřátelských mečů.

23. Odložme teď líčení císařova zajetí i výklad o tom, k jakým opatřením sáhl vítěz. Uplynulo sotva několik dnů, a posel z řad vojáků, jimž se podařilo uniknout z boje, přinesl do Konstantinopolu tu hroznou zvěst. Pak přicházel posel za poslem, nevěděli nic urči-

tého, ale stále tlumočili jen tu strašnou zprávu. Jedni tvrdili, že císař je mrtev, druzí, že upadl jen do zajetí, jiní říkali, že ho viděli ležet zraněného na zemi, další viděli, jak je v poutech odváděn do nepřátelského tábora. V hlavním městě byla svolána porada o situaci a císařovna se ptala, jak teď má postupovat. Všichni se shodli na tom, aby se Eudokia v tu chvíli nestarala o císaře, ať už je zajat či mrtev, a dbala hlavně o to, aby udržela pro sebe a své děti vládu ve svých rukou.

24. Jedni chtěli odevzdat vládu synovi Michalovi, který byl dosud chlapcem, a zbavit tak matku zcela moci, druzí si zas přáli, aby se císařovna sama ujala veškeré vládní moci. Mně se nic z toho nelíbilo, nechci zapírat svůj tehdejší názor, soudil jsem, že oba by měli spolupracovat, že by Michal měl být poslušným synem své matky a císařovna spravovat říši spolu se svým synem. Michal byl téhož názoru a usiloval o týž cíl. Avšak lidé, kteří chtěli říši ovládat a řídit ji ve svůj prospěch, podněcovali císařovnu k samovládě a zároveň doléhali na syna, aby se jí postavil na odpor.

25. Nemohu mladého Michala ani dost obdivovat. Radil se o státních záležitostech jen se mnou, byl ochoten ustoupit i matce z trůnu, bude-li si to přát, nechtěl se vůči ní chovat ani příliš vypínavě, ale ani malicherně. Často dosáhli oba mým prostřednictvím shody. Michal byl dalek toho, aby odporoval matce, červenal se už při pohledu na ni a spíš jí ustupoval. Dříve než se vše rozhodlo, vtáhl na císařovninu výzvu do hlavního města císař. Souhlasil s mou radou a schválil společný postup celé rodiny.

26. Bouře se ještě neutišila a téhož dne se zdvihla další, mnohem bouřlivější. Velitel nepřátelského vojska neměl velkou radost z toho, že vidí římského císaře

v zajetí. Spíš ho ten úspěch zarazil a využíval svého vítězství nad očekávání skromně. Těšil svého zajatce, zval ho k svému stolu, prokazoval mu náležitou úctu, dal mu k dispozici tělesnou stráž, zbavoval zajatce pout podle císařova přání a na jeho příkaz je propouštěl ze zajetí. Posléze propustil ze zajetí i císaře samotného, uzavřel s ním určitou svatební smlouvu a pod přísahou ho zavázal jistými sliby. Potom ho s velkým doprovodem a tělesnou stráží propustil zpět k jeho dvoru. A to se stalo kořenem velkého zla a největší příčinou dalších neštěstí. Císař tak dosáhl něčeho, v co vůbec nedoufal, a myslel si, že se bez jakýchkoli obtíží zase chopí vlády nad římskou říší. Vlastnoručním dopisem oznámil císařovně, co se stalo, jako autentický posel o šťastné události, jež vzešla z neštěstí.

27. Na císařském dvoře nastal šum a rozruch. Jedni žasli údivem nad tím, co se stalo, jiní tomu prostě nevěřili. Také císařovna upadla do rozpaků a nevěděla, co dál. Uprostřed té rozpačité nálady jsem byl i já a všichni se na mě obraceli o dobrou radu. Nejvíce na mě naléhal můj drahý císař Michal. Prohlásil jsem, že Romana už nesmíme přijmout jako císaře, ale musíme ho odstranit. Je třeba okamžitě rozeslat rozkazy, jimiž se Romanos zbavuje vlády. Poctivým lidem se má rada zdála prospěšná, ti druzí byli proti ní.

28. Za této situace se císař Michal začal brát o své postavení a obával se i Diogenovy krutosti. Tu pojal spásonosný a řekl bych i velmi rozumný úmysl. Utekl od matky a rozhodl se řešit svou situaci sám. Poradil se se svými bratranci (to jest se syny císařovými) a strhl na svou stranu palácovou stráž, vojáky ozbrojené štíty a dvojsečnými těžkými železnými sekerami. Ti udeřili ze všech sil do svých štítů, vydali z plna hrdla bojovný

křik, udeřili navzájem o sebe svými sekyrami a spěchali k Michalovi, aby ho ochránili před nebezpečím. Obklíčili ho, a aniž se ho dotkli, vedli jej do horních částí císařského paláce.

29. Tak jednala stráž. Lidé kolem císařovny, mezi nimi i já, nevěděli, co to znamená. Strnuli jsme v očekávání blížícího se neštěstí. Císařovna se neovládla, stáhla si závoj přes tvář a běžela do tajné jeskyně. Vklouzla do úzké chodby, já jsem stál u východu, nevěděl jsem, co mám dělat nebo kam se obrátit. Jakmile byl Michal v bezpečí, staral se především o mě. Rozeslal po paláci lidi, kteří mě měli vyhledat. Když mě zastihli, vzali mě za ruce a jako vzácný nález či cenný dar mě radostně vedli k císaři. Už při pohledu na mě si Michal oddechl jako po bouři a zcela na mně nechal, abych rozhodl o tom, co by mu bylo k prospěchu.

30. Já jsem se zabýval státními záležitostmi, část z nich jsem řídil, k některým opatřením jsem dával příkazy, tak aby v hlavním městě zůstal zachován klid. Jiní uvažovali o tom, jak postupovat vůči císařovně. Nebudu se zabývat podrobnostmi, posléze bylo rozhodnuto, aby císařovna odešla z Konstantinopolu a usadila se v přímořském místě, kde sama založila chrám Matky boží. Rozhodnutí se také hned uskutečnilo. Císař, její syn, nesouhlasil s vypovězením své matky, vím o tom a mohu to při Bohu všem odpřisáhnout. Okolnosti si to však vyžadovaly a ani císařova vůle nezmohla nic proti jejich tlaku.

31. A potom, jak už to za takových okolností bývá a jak se řeči šíří, každý měl o císařovně jiné mínění. Mnozí lidé na ni svými slovy neustále útočili, a tak došlo k dalšímu rozhodnutí — poslat ji do kláštera. I to bylo okamžitě provedeno. Tím končí příběh císařovny Eudokie.

32. Diogenovi nestačilo, že byl propuštěn ze zajetí, chtěl se za každou cenu zmocnit znovu vlády. Odevšad se k němu hrnuly oddíly vojska. Diogenes táhl od města k městu, a poněvadž mu v tom nikdo nebránil, zmocňoval se státních peněz z daňových odvodů. Posléze obsadil svým vojskem proslulé město Amaseia.

33. Císař Michal svěřil armádu do rukou césarova mladšího syna. Měl pevnou ruku i bystrý rozum, obdivuhodným způsobem uměl rozeznat, co je právě nutné udělat, vynikající byly jeho analýzy situací. Když se přiblížil k městu, které držel Diogenes, zadržel nejdříve své vojsko. Pak podnikal časté výpady, používal lsti a snažil se Diogena buď zajmout, nebo vyhnat z města. V této nepříznivé situaci se Diogenes odvážil vytáhnout z města a postavit se s celým svým vojskem tváří v tvář císařské armádě. Obě armády na sebe zaútočily, na obou stranách bylo mnoho mrtvých. Náš velitel hnal svého koně jako okřídlený jezdec proti nepříteli. Udeřil jako hradba na nepřátelský šik, zatlačil jej zpět a roztrhal na mnoho částí. Mnoho nepřátel padlo přímo v boji, jiní upadli do zajetí, jen málokterým se podařilo uprchnout. Byl mezi nimi i Diogenes, který poháněl svého koně ze všech sil. Z téhle události jsme čerpali další naději.

34. To byl začátek Diogenova konce. Uzavřel se s hrstkou věrných v jakési pevnůstce. Brzy by byl upadl do zajetí, kdyby se nebylo přihodilo něco jiného. S Diogenem se spojil Armén Chačatur, člověk nadaný hlubokým rozumem, který byl naším přesvědčeným odpůrcem. Diogenes, pokud byl ještě císařem, mu udělil jakousi vysokou hodnost a Armén se mu nyní, když Diogenes upadl do neštěstí, za to chtěl odvděčit; přitáhl proto k němu s dosti velkým vojskem. Povzbuzoval ho, zahrnoval ho

sliby, nedovolil mu však, aby se s námi utkal v přímém boji. Odvedl jej do Kilikie, kilická údolí jej měla ochránit před naším útokem. Vybavil Diogena vojskem, dal mu peníze, císařský šat, vyzbrojil jeho vojsko, boj s námi však tento schopný velitel odložil na vhodnější dobu.

35. Radili jsme se hned a uvažovali o dalším postupu. Jedni byli pro mír s Diogenem a chtěli mu bez dalšího postoupit část vládní moci, druzí chtěli bojovat dál, aby se mu neposkytla sebemenší možnost v budoucnosti se znovu něčeho odvážit. Nejdřív však byla zahájena mírová jednání. Císař poslal Diogenovi list plný pochopení a přátelství. Diogena však rozzuřila myšlenka, že císař jemu, který se ničeho špatného nedopustil, projevuje milosrdenství. Vyslovil naopak své požadavky, odmítl vzdát se vlády, nespokojil se nějakým skromným podílem na vládě, jeho odpověď však byla ještě drzejší než jeho skutečné záměry.

36. Císař zanechal dalších pokusů a cítil se nucen odevzdat velení nad armádou Andronikovi, staršímu synu císařovu. Byl to člověk pozoruhodného vzrůstu, ušlechtilého smýšlení, laskavé povahy a vůbec velmi příjemný muž. Císař mu svěřil vrchní velení nad celou východní částí říše a dal mu rozkaz táhnout proti Diogenovi. Andronikos nejdříve sjednotil náladu ve vojsku, choval se ke každému laskavě, s každým jednal přátelsky. Jeho druhým cílem bylo přiblížit se úzkými kilickými údolními nepozorovaně k Diogenovi, projít bez rozruchu po neschůdných a křivolakých cestách tamějších horských pásem a objevit se nečekaně před nepřitelem. Takový byl jeho plán a podle něho se armáda vydala po úzké horské stezce. Císař se trápil myšlenkou, že by naše vojsko mohlo Diogena dostihnout, zabít ho v boji nebo ho zajmout a zmrzačit.

37. Sám jsem byl často svědkem toho, jak císař plakal pro Diogena, jak by byl raději sám podstoupil nebezpečí, jen aby se Diogenovi nic nestalo. Říkával, že má k němu přátelský vztah, že tu jsou dohody, které se bojí porušovat. Svěřil tedy mírovým poslům z řad duchovního stavu návrhy přátelství, dal jim list se všemožnými sliby, který by byl přiměl k ústupnosti i nejtvrdší mysl.

38. Diogenes však zdvihl boj, dříve než se tento list dostal do jeho rukou. Sám zůstal v pevnosti, kterou obsadil s hrstkou svých věrných. Velením nad téměř celým ostatním vojskem pověřil Arména Chačatura, o němž jsem již dříve mluvil, a poslal jej do boje s nadějí na dobrý výsledek, jak se aspoň tenkrát zdálo. Chačatur vytáhl s pěchotou a jízdou, obsadil příhodné pozice a vojáci, většinou to byli velmi odvážní a fyzicky zdatní muži, zaujali bojové postavení.

39. Také Andronikos zaujal se svou armádou bojové postavení proti Chačaturovi. Ještě dříve než došlo k srážce a k boji muže proti muži, připojil se k Andronikovi Frank Krispin (píši to právě v den jeho smrti). Tenhle Krispin se nejdříve projevoval jako nepřítel Římanů, potom však změnil smýšlení a byl jim tak nakloněn, jak byl dřív proti nim. Spojil se tedy s Andronikem a navzájem si dodávali odvahu. Jakmile Chačatur viděl, že nepřátelské vojsko se seřadilo k boji, nabyl odvahy a pobídl Andronika, aby vyrazil proti nepřátelské jízdě. Sám popustil koni uzdu a hnal se v čele své družiny do středu nepřátel. Prorazil jejich šik, viděl, že kladou jen slabý odpor, ustupují a dávají se na útěk, a začal proto s hrstkou své družiny prchající pronásledovat. Pobil mnoho nepřátel a ještě víc jich zajal.

40. Diogenovo vojsko bylo rozbito a zničeno. An-

dronikos se jako vítěz vrátil s Krispinem do stanu, který mu tam postavili. Tu se jeden z jezdců dostavil k veliteli a vedl sebou jednoho z nepřátel — byl to Armén Chačatur. Na útěku se sesul při překonávání nějakého příkopu z koně, jak říkal, a skryl se tam v křoví. Tam ho zpozoroval někdo z pronásledovatelů, rozehnal se prý po něm, aby ho zabil, ale když viděl, že se Chačatur dal do pláče, sebral mu jen šaty, nechal ho tam v křoví vysvěčeného a odešel. Pak ho prý, jak ho tam viděl nahého, chtěl zabít další voják. Chačatur prý mu řekl: „Jestli mi daruješ život a dovedeš mě k tomuhle veliteli (řekl při tom jeho jméno), budeš mít plnou pravici peněz.“ Když Andronikos poznal, kdo mu vypráví tuhle historku, považoval to za svůj další úspěch, dal Chačaturovi oblek a výstroj, jaká přísluší statečnému důstojníkovi, a vzal jej bez pout do zajetí.

41. Diogenes neměl důvěru v hrstku vojáků, kteří byli s ním, a vkládal naději v perské spojenecké oddíly. Tím očekáváním také povzbuzoval a dodával naděje svému vojsku. Zajali ho však právě ti, na které spoléhal a jimž svěřil klíče pevnosti. Ti se totiž dohodli s naším velitelem a dostali od něho záruku beztrestnosti. Otevřeli mu pak dokořán brány, vpustili tam naše oddíly a dovedli je přímo k domu, kde byl ubytován Diogenes. Stál tam a byla naň trapná a žalostná podívaná. Ztratil veškerou naději, spoutali mu ruce jako nějakému otrokovi a on se zcela vydal na vůli svým věznitelům. Nařídili mu, aby si oblékl černé mnišské roucho, vzal tedy na sebe černý šat, sňal pokrývku hlavy a prvnímu, kdo se nahodil, dovolil, aby mu ostříhal vlasy. Tak zcela nahodilí lidé rozhodli o jeho novém způsobu života. Pak ho vyvedli z pevnosti a s radostí, jakou si lze sotva představit, ho přivedli k Andronikovi. Ten ho nepřijal

povýšeně, litoval ho spíš pro jeho osud, podal mu ruku, odvedl jej do svého stanu a přizval ho k skvělé hostině.

42. Až potud probíhalo mé líčení hladce, ubíralo se hladkou, královskou cestou, jak říkají teologové. Na tomto místě však váhám, zda mám pokračovat a vylicit čin, k němuž nemělo nikdy dojít, jinak řečeno, k němuž samozřejmě dojít muselo. Měla mu zabránit zbožnost a odpor k zlu, vyžadovaly si to však okolnosti a dobová situace. Lidé, kteří byli blízcí Michalovi, se báli, aby Diogenes zase nepřipravil nějaké spiknutí a nezpůsobil císaři nové potíže. Bez Michalova vědomí dal písemný příkaz tomu, kdo tehdy měl vládní pravomoc, aby dal Diogena zbavit zraku.

43. Císař o tom nevěděl ani tehdy, když už k věci došlo (a přísám Bůh, nepíši lichotivou, nýbrž veskrze pravdivou historií). Proto také, když se později o události dozvěděl, prolil více slz než Diogenes v pláči před svým utrpením. Císař vůbec neskákal radostí a neprojevil ani jinou známku potěšení dokonce ani tehdy, když obdržel zprávu o Diogenově zajetí. Kdyby se nebyl bál lidských řečí, byl by asi dlouho nesl smutek ve tváři. Diogenes byl zbaven zraku a byl dopraven do kláštera, který sám kdysi založil na ostrově Prote. Tam žil už jen krátce, zemřel po sotva čtyřleté vládě. Tak se Michal stal jediným a nesporným vladařem.

MICHAL VII. (1071 — 1077)

VLÁDA MICHALA DUKY

1. Přistupuji nyní k tomu, abych vylíčil činy Michala Duky, nebo spíš abych je stručně načrtl. Především prosím čtenáře, aby si nemyslel, že má slova předčí jeho povahu a činy. Naopak, zůstávají daleko za nimi. Když o něm píší, cítím totéž, jako když se na něho dívám, totiž obdiv, a ještě více se mu obdivuji, když ho poslouchám. Nevím, jak bych se mu mohl neobdivovat. Nechť také nevyvolává nedůvěru k mým slovům či podezření vůči tomu, co hodlám psát, okolnost, že píší právě za života tohoto císaře. Vždyť o něm píší právě proto, aby každý poznal, že může existovat člověk přímo božsky dokonalého charakteru, který překonává vše, co jsem dosud poznal.

2. Jsem na rozpacích, kterou jeho vlastností mám začít. Na první místo kladu, že věnuje pozornost všem svým podržným, ať jsou špatní, nebo pilní a dobří. Nikdo od něho neslyší špatné slovo, nikoho před lidmi neurazí, nikoho pro žádný přečin nevyžene. Kdykoli je někdo k němu drzý, raději si dá líbit jeho drzost, než aby ho veřejně pokáral. Vrchol všeho je, že nepohnal před soud a dokonce ani nepostrašil lidi, které sám přistihl při činu. Šlo zejména o některé členy jeho tělesné stráže, jimž svěřil svou ochranu a kteří na něho zaútočili ve zlém úmyslu. Stalo se častěji, že někoho přistihl při činu, jak si bere něco z císařských truhlic; i takové lidi bez velkého hluku propustil a nevytkl jim dokonce ani jejich zlý úmysl. Je to člověk neobyčejně

rozumný a pro svou velkou praxi se dokonale vyzná v řízení státních záležitostí. Prostudoval otázky daňové, problémy platů a dávek, jaké částky a na co se ze státní pokladny vydávají a z čeho se do státní pokladny čerpá. Ví, jak se razí statéry, jaká má být jejich správná váha, jaká váha je nad a jaká pod normu. Ví, jak se používá prubířský kámen a kolik čistého zlata musí obsahovat každá zlatá mince. Nechci vypočítávat každou jednotlivou podrobnost, řeknu jen tolik: Michal všemu bezvadně rozumí, v diskusi s odborníky by všechny překonal a připravil by o věhlas i specialisty.

3. Vyráželo mu sotva první chmýří a hustě mu pokrývalo tváře, a už se rozumem mohl měřit se staršími. Neoddával se rozkošem, neotročil svému břichu, nerad dával veřejně najevo své veselí. Zdržoval se rozkoší lásky, většinu jejich způsobů ani neznal, zvláště ne ty nezákonné. Je tak stydlivý, že se hned červená, kdykoli někdo řekne neslušné slovo nebo nazve lásku jejím pravým jménem.

4. Někdo by mi mohl položit otázku, jaké císařské rysy se jevily v chlapci a jaké mladistvé záliby má císař a z čeho má radost? Jsou to knihy o všemožných oborech vědění, různá moudrá slova, lakónské výroky, soubory moudrých myšlenek, krása stylu, pestré řazení slov, střídání slohů, novota výrazu, básnická forma řeči, a především záliba ve filozofii, výšiny, k nimž nás vede alegorický výklad. Pochybuji, že některý jiný císař pronikal svým myšlením více do hloubky či dovedl s pronikavější bystrostí řešit otázky. Je třeba rozeznávat činy a řeči císařů od toho, co je oborem filozofa, rétora, hudebníka. Astronomové se zabývají vesmírem, odborníci v geometrii důkazy o obrazcích, sylogismus se týká filozofů, přírodovědci zkoumají tajemství přírody, kaž-

dému přísluší jiná oblast, každý zkoumá něco jiného, lidé si rozdělili navzájem jednotlivé obory. V Michalovi se však všechno spojilo. Řadil se k filozofům, s rétory dovedl říci své slovo k otázce rétorských figur zeugmatu a emfaze, s optiky jednal o odrazu a lomu paprsků. Bylo-li třeba vyjádřit se alegoricky, překonal často i mě, který jsem autorem tohoto díla, kterého si přede všemi vybral za učitele a jehož jméno měl stále na rtech. Jam-bické verše ho příliš nezajímaly, dovede je však improvizovat (i když občas udělá chybu v metru) a vyjádřit jimi zdravé myšlenky. Závěrem chci vše stručně shrnout: císař se stal pozoruhodnou a milovanou osobností naší doby.

5. Jeho výraz je trochu stařecký, připomíná učitele nebo vychovatele. Jeho pohled je soustředěný, jeho obočí není hrdé ani podezřívavě stažené nad očima, ale pne se volně obvyklým způsobem. Jeho krok není zmateně prudký, ale ani pomalý a nedbalý. Líbil by se hudebníkovi, který se zabývá dvihem a kladem. Michal pečlivě dbá o zvuk a rytmus svého hlasu, nemluví překotně vodopádem slov, nýbrž zřetelně a jasně.

6. Je mnoho slov a věcí, které mohou naši mysl srážet nebo rozrušit. Michalova povaha se pro nic z toho nestala drsnější a ani se nestal uzavřeným. Dovede se příjemně smát, upřímně se rozplakat, málokdy se nechá přemoci hněvem, často je v dobré náladě. Zákony příliš nestudoval, ale při soudním řízení se na ně často odvolává, ne podle litery knih, ale podle vlastního citu. Snadno se červená, nedovede se však dopustit ničeho, zač by se musel zastydět. Dovede hrát hry kulatým míčem, je však vášnivě zaujat pouze koulí nebeskou, zná jedinou hazardní hru — běh a změnu věcí, a jedinou krychlovou kostku — tu, jejíž podobu Platon připisuje

zemi. Rád chodí na lov, ale má z něho potěšení, jen dokud prchající pták není zasažen. Jakmile se lovec blíží zvěři, císaře to trápí a raději odvrátí zrak.

7. Michal se nedává unášet nádherou císařského vystupování, nechce krášlit svou hlavu císařským věncem, nýbrž věncem ctností. Neuzavírá do svého srdce všechno, co kolem sebe slyší. Co by jej zarmucovalo, nechává přejít kolem sebe, trvale se do jeho mysli vtisknou jen příjemná slova. K otci vzhlíží jako k svému vzoru a tvrdí, že se mu nemůže v ničem vyrovnat, ačkoli jej v mnohém předčí. A nemohu ani dost obdivovat to podstatné: vinou dřívějších císařů je stav říše na východě i na západě povážlivý. Každý jiný, i kdyby měl sebepevnějšího ducha, by podlehl náporu katastrof a se situací by se smířil. A co by následovalo? Zhroutilo by se vše, co drží budovu císařství pohromadě, zřítíla by se střecha, rozestoupily by se její základy. Císařův pevný duch a jeho neoblomná mysl však odolaly náporu událostí. Dosud jsme sice nepřistáli v přístavu, ale držíme se nad vodou a aspoň jsme nebyli zahrnutí na širé moře.

8. Tak se chová ke všem ostatním lidem, ale pro jeho vztah k pisateli této knihy nelze najít absolutně žádné srovnání. Takovou důvěru jako ke mně nemá k nikomu z bratří, ani k nejpřednějším členům svého rodu, ani k svatým a zbožným mužům. Snad bych našel srovnání pro dobrodiní, která mi Michal prokázal, dával mi stále víc a víc, vršil dar za darem a rozmnožoval projevy své přízně. Nelze však najít žádné srovnání pro to, jak se mi svěruje se svými nejskrytějšími myšlenkami a nejintimnějšími hnutími své duše, jak už ho pouhý pohled na mě naplňuje radostí a štěstím, jak mě vynáší nad všechny moudré muže, ať už je zná osobně, nebo třeba jen z do-
slechu. Kéž mě za to nezasáhne šíp závisti a zlovůle!

9. Ve snaze o stručnost jsem opominul řadu věcí — lásku k ženě, dítě, které mu dala, lásku k oběma bratrům, obdivuhodným mužům, jež jen císař předčí svou obdivuhodností. Nechci vychvalovat císařovnu za její rod — bohatstvím a starobylostí se mu rovná málokterá císařská rodina. K chvále mi dává dost podnětů její nesrovnatelná povaha a nevídaná krása. Jestliže podle citátu z tragika „ženám nejlíp sluší mlčení“, zdobí císařovnu tato ctnost více než všechny šperky. Zvuk jejího hlasu zná jen její muž, už tím tedy vzrostl její půvab víc, než kdyby se byla ověsila šperky.

10. A jaký je císařův vztah k bratrům? Michal došel k názoru, že se k nim nemusí chovat jako k poddaným a držet je neustále na uzdě. Podílí se s nimi o císařské povinnosti a na svěřeném úseku jim ponechává vladařskou pravomoc. Dodám ještě něco o jeho strýci Césarovi. Císař si váží jeho názorů a obdivuje rozumnost jeho rad i všestrannou obratnost. Sám si vyhradil oblast civilní správy, Césarovi přenechal rozhodování v oblasti vojenství.

11. K tomu, co jsem uvedl, dodám ještě toto. Císař se dozvěděl, že ho chci vylíčit ve svém historickém díle. Nařídil mi, abych o něm nepsal, dokud mi sám nedá hlavní body své charakteristiky. Jeho sekretář mi pak přečetl, co císař napsal. Předtím než jsem to vyslechl, představoval jsem si, že se dozvím něco zcela tajného a důležitého. Císař se však v té písemnosti hodnotil tak nízko, vylíčil sebe jako člověka špatného, tak pomlouval svou povahu, že by byl pohnul i tím nejtvrdším člověkem, aby obdivoval velikost jeho pokory. Vždyť právě tato ctnost, božský císaři, sama může zastoupit všechny ostatní tvé přednosti a dobré vlastnosti.

KONSTANTIN DUKAS, SYN CÍSAŘE MICHALA

12. Konstantina, syna císaře Michala Duky, jsem viděl jako nemluvnátko a kojence v náruči chůvy, s hlavičkou ovinutou císařskou stužkou. Nemohu psát o jeho slovech a činech, vždyť ještě nic nevykonal, a dokonce ani nezačal mluvit. Nepoznal jsem však na světě větší krásu, než je jeho podoba a povaha, která se v ní zrcadlí (pokud lze z podoby soudit o duši). Jeho tvářička je vykroužena do přesného kruhu, má velké modré oči plné spokojeného klidu. Obočí tvoří přímou linku, je přerušené u kořene nosu a lehce zakroužené směrem k spánkům. Nosík má ušlechtilé chřípí, na začátku se trochu zdvíhá, u špičky má mírně orlí tvar. Na hlavě má zářivě světlé vlásky. Rtíky jsou jemné, a souladné. Děťátko je bystré, má očka sladká, a ještě sladší, když dovádí. Zračí se v nich duše, která není ani chabá, ani přepjatá, nýbrž mírná, probuzená božským pokynem.

13. Herakles prý kdysi spatřil Aianta, syna Telamonova, v náruči chůvy a zabalil jej do lví kůže. Já jsem choval malého Konstantina často v náruči a přál jsem si, aby i on jednou mohl mít prospěch z mých řečí. Budu ho zas a často brát do náruči a rád bych se z něho těšil, až dospěje a převezme vládu po svém otci. Po dobytí Tróje radil Nestor, vladař Pylu, Neoptolemovi, synu Achilleovu, jak by se mohl stát řádným mužem. Chtěl bych Konstantinovi poradit jen tolik (snad si jednou, až dospěje a stane se císařem, přečte mé dílo), aby si vzal příklad ze svého otce a utvářel se podle jeho vzoru. Snaž se, děťátko, být roven svému otci, a špatným nebudeš. Dožiji-li se toho, napíši pro tebe další řeč,

pak už mi ty sám zavdáš podnět k psaní. A ne-li, musí ti stačit tenhle spis, z něhož jednou vyjdou další historikové.

ANDRONIKOS, BRATR CÍSAŘE MICHALA DUKY

14. Tento císař je velmi milý, dosáhl právě prahu dospělosti. Má veliký zájem o literaturu, ale nevyhýbá se ani těžším problémům. Dovede mě například přivést do rozpaků v diskusi o protinožcích. Tvrdí, že nemohou existovat, protože by museli viset za nohy hlavou dolů. Má silné ruce, ale je obratný a dovede velmi jemně rýsovat. Jeho povaha není hluboká, ale nepřetvařuje se a je upřímný. Má hezké chování, je obratný jezdec a vášnivý lovec, přál by si utíkat jako zajíc a létat jako jestřáb. Je trochu prostořeký, ale dovede roztomile zamlouvat nevhodná slova, která mu uniknou.

JEHO BRATR KONSTANTIN

15. Tento císař neodhaluje rychle své myšlenky, nýbrž je uzavřený a připomíná ve všem vychovatele. Je bdělý, v případě potřeby dovede mít ostrý jazyk. Ve sporech je neústupný, neustále uvádí proti důvodům své námitky a snaží se odpůrce přesvědčit, ale nakonec obrátí všechno v žert a má potutelnou radost z toho, co řekl. Má rozum stařeckých šedin, jeho charakter je pevný, svá rozhodnutí rychle nemění. Je přiměřeně štědrý, jeho dlaň není vždycky otevřená, ale ani ruku pevně nesvírá. Obratně vyskakuje na koně a je hbitý lovec. Pro svou matku a bratry je pravým pokladem.

CÉSAR JAN DUKAS

16. Co říci, o tomto muži, aby slova odpovídala jeho skvělé povaze a vynikajícím vlastnostem jeho duše? Je to všestranný člověk a ozdoba našeho života, v němž se projevují dva protiklady. Je to nejbystřejší muž ze všech, které jsem kdy poznal a viděl, a přitom má neobyčejně laskavou povahu, takže připomíná tiše plynoucí stružku oleje. Svým strategickým uměním se může rovnat oněm dávným a opěvovaným Césarům i odvážným činům Hadrianů, Trajanů a dalších, kteří se jim řadí po bok. A není tomu tak samo sebou ani náhodou. Své znalosti čerpal z odborné literatury o taktice, strategii a obléhání měst a z příruček autorů, jako byli Ailianos a Apollodoros. Je vynikajícím odborníkem v oboru strategie, myslíte si však, že se méně vyzná ve správních záležitostech, v soudnictví a ve financích? Rozhodně ne. Ve všech těchto oborech je, jak se příslovecně říká, jako břitva. Myslíte si, že je prchlivý? Vůbec ne, leda jen tak, aby vzbudil zdání. Je snad mstivý? I po této stránce je hoden obdivu jako málokdo jiný. Možná že má ostrý jazyk a mluvíval příliš drze a otevřeně nejdříve s bratrem a později se svým synovcem? Nic takového se nikdy nestalo! Pro mnohé z nás je příkladem opatrnosti, dovede ve všem zachovávat míru a spojovat práci se zábavou. Snad jen v tom posledním se neovládá a nezná míru.

17. Těší ho hony na nejrůznější zvěř. Má rád let ptáků a běh zvěře, kterou štví svými psy, rád pronásleduje rychlou laň. Je vášnivým lovcem medvědů, často jsem mu to vytýkal, ale hony jsou zábavou, kterou si nedovede odříci. Svůj život dělí mezi dvě věci — mezi

knihy a hony, lépe řečeno tyto dvě věci jsou jeho zábavou a zaměstnáním ve volném čase. V práci jsou mu blízké vojenské záležitosti a všechno, co si okolnosti právě vyžadují: jednat s nepřítelem o mír nebo s ním bojovat. Vyzná se v rozdělení vojska do oddílů, v řazení a rozvinutí řad, ví, kam postavit šik, jak upevnit týl, jak zmenšovat čtverce v bojovém rozestavění, jak utvořit klín, jak rozvinout nebo srazit řady, vyzná se v obléhání, v jízdním boji, ve správném rozestavění pěchoty s přihlédnutím k době a místu i k počtu nepřátel ..., ale nač to všechno jednotlivě vypočítávat? Je vůbec ve všem nejlepší, pokud nemáme na mysli jeho bratra a bratrance, dva nepřekonatelné císaře.

CÍSAŘŮV LIST FOKOVI

18. Císař ve svém listu připomíná nejdříve těžké vyhnanství a dobu, kterou v něm Fokas prožil, opuštěnost rodiny, tíživý nedostatek prostředků, špinavý oděv a roztrhaný plášť. Připomíná dále, že Fokas byl povolán zpět na jeho osobní příkaz, že se mu u dvora dostalo nejvyšších poct, a jak se říká, téměř orientálně rozmařilých projevů přízně a přijetí, jež nelze ani popsat. Psal, jak dal snést to nejlepší a nejcennější, co v římské říši je, aby tím Foku zahrnul. Poctil jej nejdříve vysokými úřady a velitelskými hodnostmi, postavil jej nade všechny a dal mu také do rukou majetek těmito hodnostem odpovídající. — „Kdo získal ode mne lepší postavení,“ pokračoval pak císař, „o kom se říkalo, že je císařovým přítelem, jeho sluchem i zrakem? Kdo mne dovedl získávat pro své záměry? S kým jsem se radil o nejdůležitějších věcech? Jen tobě jsem se svěřoval se záleži-

tostmi, jež jsem tajil před matkou i bratrem. Kdo rozhoduje o odnímání nebo udělování nejvyšších funkcí? Vždyť právě tato pravomoc tak posílila tvé postavení. Nechci se zmiňovat o tom, co jsem kvůli tobě udělal pro tvého otce, bratra a ostatní příbuzné. Nechci ani mluvit o lidech, které jsem kvůli tobě vyzdvihl z řad prostých občanů na nejvyšší místa, ani o těch, kteří získali nikterak zanedbatelný majetek a kteří se z chudoby svých předků povznesli na nejvyšší velitelská místa nebo na nejvyšší místa ve státní správě. Nestíhal jsem je za skryté či dokonce zjevné přestupky. Věděl jsem, že takových věcí se děje hodně, ale mlčel jsem o nich, kvůli tobě jsem je snášel, věřil jsem, že ty budeš mou jedinou útěchou v neštěstí, jestliže mne jednou z boží vůle postihne. Vybral jsem si a zvolil za spolupracovníka právě tebe, abych mohl nerušeně vládnout tím, co mi právem náleží. Jen tebe jsem chtěl mít jako spojence a společníka, abych s tvou pomocí uklidnil nepokoje, které na mne doléhají. Ale teď — ach liché plány a nepodložené naděje! Jaký nevděk! Hledal jsem poklad — našel jsem uhlí! Ale žádná naděje není marná, dokud se jí lidé sami nevzdají. Sami jsme si uškodili, když jsme chtěli oheň hasit olejem.

19. Šíří se pověsti, které odhalují, pokud jsou pravdivé, že jsi pro mne spíše neštěstím než oporou, spíše nepřitelem než spojencem. Prý se chystáš k pomstě, jako kdybys ti byl křivdil nebo pořádal na tebe štvavnici, a snažíš se prý usilovně vyhnat mne z mého vznešeného císařského sídla, sám prý se ho chceš zmocnit a usadit se v něm. Ale to ne, magistře, na takovou věc vůbec nemysli! Kéž, zhynou šířitelé pověstí a strůjci falešných zpráv, zlí lidé, kteří sejí koukol ze závisti a vymýšlejí si obludné nesmysly! Nesmíme věnovat

žádnou pozornost jejich nerozumným a nesmyslným řečem. Jsem přesvědčen, že ti lidé nám cizí je vymýšlejí jen proto, aby narušili naši jednotu a naše dobrovolné svorné spojenectví. Ať už nepřítel říká cokoli, nedovol, aby se radoval na náš účet. Kéž ti nepřijde ani na mysl tak odporný čin, překračující každou míru špatnosti! Nechtěj se jevit nevděčným a nespravedlivým, právě ty, který nemůžeš svému dobrodinci nic vytýkat. Nechť lidé jednou neproklínají tvé jméno a neukazují na tebe jako na špatný příklad.“

20. Závěrem připomenul císař Fokovi, že mu před Bohem slíbil věrnost slavnostní přísahou, že prozřetelnost denně působí na běh světa a bdělým okem střeží svět. Odměňuje lidi podle způsobu jejich života a měří každému podle jeho činů, chytá do svých sítí ty, kdož krácejí cestou nepravosti, ale může zvrátit i hru štěstěny. „Bojíš-li se soudu božího a věříš-li, že on bude jednou tvým soudcem, pomysli na nestálost tohoto světa. Dobře si rozmysli své jednání, nechť dobrá rada předchází čin a úvaha úmysl. Sám si první uškodí ten, kdo své jednání dobře neuváží!“

Překládala jsem podle vydání Michel Psellos, Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance, Texte établi et traduit par Émile Renauld, Paris T. I (1926), T. II (1928). Přihlédla jsem i k některým opravám textu navrženým v ruském překladu Michail Psell, Chronografija, perevod, statja i priměčanija Ja. N. Ljubarskogo, Moskva 1978 a u kn. VII, Romanos kap. 33,18 — Michal VII., kap. 17,14 k zlomku rkp. 1117 (č. 482) sinajského kláštera sv. Kateřiny vydaného W. J. Aertsem v časopise Byzantinoslavica, roč. 41, 1980, str. 1—16; I — XXIV.

Vzhledem k tomu, že byzantská řečtina nerozeznávala krátké a dlouhé samohlásky, upustili jsme při přepisu vlastních řeckých jmen od označování délek, které je obvyklé při přepisu vlastních jmen z klasické řečtiny.

KRONIKA LET 976—1077

kteří se narodili v císařském paláci — český překlad byzantského titulu „porfyrogennetos“, doslova „v purpuru zrozený“, tj. narozený v purpurovém sále císařského paláce zvaném Porfyra a odvozující odtud legitimnost svého nároku na císařský trůn.

hodnost césara — řecky „kaisar“, titul nástupce trůnu, pocházející z doby Diokleciánovy.

K N I H A P R V N Í
BASILEIOS II. (976—1025)

1. Takto zakončil svůj život — *Teprve v roce 1975 byla zveřejněna informace o dosud nevydaném historickém díle Michala Psella, jež se nalézají v rkp. XIV. stol. čís. 1117, list 265—279 kláštera sv. Kateřiny na Sinaji a nese název „Krátká historie císařů staršího Říma a též i mladšího s vypuštěním těch císařů, kteří nic pamětihodného nevykonali, začínající od Romula“.*

Tato Krátká historie nemá, podobně jako Kronika (čes. Byzantské letopisy), úvod obvyklý u starověkých a byzantských historiků a líčí římské a raněbyzantské dějiny od Romula do Basileia II. podle vlády jednotlivých císařů. Někteří badatelé považují tuto Krátkou historii za ztracený začátek Kroniky. Vláda Basileia II. je však v obou dílech popsána různým způsobem.

římské říši — tj. byzantské říši, která se považovala za pokračovatelku římského impéria. Byzantinci se označovali termínem Romaioi, tj. Římané.

císař Jan Cimiskés — zemřel 10. ledna 976.

na Romanovy syny — císař Romanos II. zemřel v r. 963.

2. *měli dospívání za sebou — Basileiovi bylo 18, Konstantinovi 16 let.*

vyráží „první na bradě chmýří“ — Homér, Ilias XXIV, 348; Odysseia X, 279.

3. *věnovat pozornost pobočníkovi Basileiovi — pobočník, řecky parakoimomenos (doslova „kdo spí vedle“), označení vyššího úřadu na byzantském dvoře, který mohl být zastáván eunuchy. Mezi jinými úkoly měl na starosti bezpečnost císaře. Basileios byl jakýmsi prvním ministrem u dvora Nikefora II. Foky (963—969) a Jana I. Cimiska (969—976).*

Ve skutečnosti nebyl nevlastním bratrem Romana II., otce Basileia a Konstantina, ale jeho strýcem.

4. kteří na sebe strhli moc — Nikeforos Fokas a Jan I. Cimiskes.

5. Skleros — Bardas Skleros, synovec císaře Nikefora Foky, vrchní velitel východní armády. Basileios II. se bál jeho moci a odvelel ho do Mezopotámie. Skleros se vzbouřil v létě r. 976 a ovládl téměř celou Malou Asii. Počátkem r. 978 se přiblížil ke Konstantinopolu.

vybrali jakéhosi Barda — Bardas Fokas, synovec císaře Nikefora II. Foky. V době líčených událostí byl ve vyhnanství na Chiu za pokus povstání proti Janu I. Cimiskovi. Parakoi-momenos Basileios jej povolal počátkem r. 978 do Konstantinopolu, udělil mu titul magistra a jmenoval jej vrchním velitelem císařské armády.

8. přiměl jej k útěku — v bitvě u Pankalie r. 979

9. králi Chosroovi — bagdádský sultán Abdul ad Daula (977—983).

10. vojsko složené z Iberů — termínem Iberové jsou v byzantských pramenech zpravidla označováni Gruzínci. měří až deset stop — přehnaný údaj. Byzantská stopa měřila 31,23 cm.

si присvojil právo vlády — v srpnu r. 987. Purpurová, nachová barva byla v Byzanci vyhrazena císaři.

11. babylónského krále — byzantští historikové pod názvem Babylón mají zpravidla na mysli Bagdád.

12. chystali se překročit... moře — Psellovo líčení je zde nepřesné. Ve skutečnosti Bardas Fokas držel Sklera v zajetí pod dozorem své ženy a sám zaútočil počátkem r. 988 na Konstantinopol. Po svém vítězství si chtěl podržet vládu nad evropskou částí říše a Sklerovi svěřit asijskou část.

13. šik taurských Skythů — tj. Rusů. Císařův švagr kyjevský kníže Vladimír mu poslal na pomoc šest tisíc mužů.

17. padl tedy — *k boji došlo v dubnu 988 u Abydu na pobřeží Dardanel. Podle zprávy byzantského historika Skylitzy otrávil Foku jeho sluha Symeon podplacený císařem.*

19. do vyhnanství — *pobočník Basileios byl ve skutečnosti poslán do vyhnanství už v r. 985. Autor podřizuje reálnou historickou chronologii své koncepci povahového vývoje líčené osobnosti.*

23. postavili se znovu proti císaři Basileiovi — *Fokova žena propustila Sklera po smrti svého muže ze zajetí. Zbytky Fokovy armády se přidaly k Sklerovi, který se prohlásil císařem.*

27. musí jej vést za ruce — *Sklerovi bylo tehdy kolem 70 let a trpěl postupným slábnutím zraku.*

nachové střevíce — *v byzantské císařské symbolice byly jednou z nejdůležitějších součástí císařských insignií.*

29. skončil jejich rozhovor — *k smíření mezi císařem a Sklerem došlo v říjnu r. 989. Císař udělil Sklerovi vysoký titul kuropalata.*

zemřel — *Bardas Skleros zemřel 4. února 991.*

31. talentů — *antický termín pro peněžní jednotku, který Psellos používá z důvodů archaizujícího stylu. Autor má pravděpodobně na mysli byzantskou libru, tj. zlatou libru.*

majetek... okolních barbarských zemí — *Basileios II. patřil mezi tzv. vojenské císaře, v jejichž zahraniční politice převládají vojenská tažení. Posunul hranice říše do Gruzie a Arménie, porazil Bulhary, bojoval s Araby. Hromadným termínem Keltové jsou míněny západoevropské národy, termín Skythové označuje různá etnika sousedící s Byzancí na severní hranici. Byzantští historikové označovali soudobá etnika antickými jmény v souladu s archaizujícím stylem svých děl.*

na způsob egyptských pohřebišť — *jsou míněny královské hroby u egyptských Théb, o nichž Psellos četl u antických historiků.*

33. neporazitelnost Římanů — *tj. Byzantinců.*

37. zemřel ve věku dvaasedmdesáti let — *Basileios II.* zemřel 15. prosince 1025.

K N I H A D R U H Á

KONSTANTIN VIII. (1025—1028)

2. zprávy — *nám neznámý pramen této části Psellovy kroniky.* okolní barbaři — *turkotatarský kmen Pečeněhů tehdy vtrhl do sousedního Bulharska.*

dal je ... oslepit — *v Byzanci častý trest. Historik Skylitzes podává dlouhý výčet lidí, kteří byli takto postiženi. Jednalo se o příslušníky starých rodů a vysoké úředníky.*

3. eunuchové — *měli významné postavení v byzantské administrativě po celé trvání říše. Také Skylitzes kritizuje Konstantina za to, že dával přednost eunuchům a přehlížel členy aristokratických rodin.*

4. tři dcery — *byly to Eudokia, Zoe a Theodora. Zoe a Theodora se později staly císařovnamí.*

6. jakýmisi znaménky — *zajímavý doklad o tom, že na císařském dvoře působili vedle sekretářů i těsnopisci.*

8. před zraky diváků — *všechna taková představení se odehrávala v cařihradském hippodromu (tj. závodišti pro koňské dostihy) poblíž císařského paláce. Byzantští historikové označují hippodrom někdy termínem theatron, tj. divadlo. Skutečné divadlo v Byzanci neexistovalo. Hippodrom pojal až čtyřicet tisíc diváků.*

9. ze senátu — *řecky synkletos. Senátory byli držitelé dvanácti nejvyšších úřadů podle byzantské stupnice hodností. Nešlo o skutečný politický orgán.*

10. hodnosti eparcha — *nejvyšší administrativní činitel v Konstantinopolu. Podléhaly mu hospodářské, policejní a soudní záležitosti.*

se vznik příbuzenského svazku všem jevil obtížný — *rozvod byl z církevních důvodů v Byzanci velmi obtížný. Psellos hodnotí tento postoj jako „nefilozofický“.*

Romana — *k sňatku Romana III. se Zoe došlo 12. listopadu 1028, císařem byl Romanos prohlášen o tři dny později. Podle Skylitza odešla Romanova první žena do kláštera, poněvadž Romanovi byla dána volba mezi oslepením a sňatkem se Zoe.*

K N I H A T Ř E T Í

ROMANOS III. (1028—1034)

1. Argyropolos — *vlastně syn Argyrův. Argyrové byli významným aristokratickým rodem.*

Basileiem Makedonským — *Basileios I. (867—886) pocházel z Makedonie, byl zakladatelem tzv. makedonské dynastie. Posledními členy tohoto rodu byly císařovna Zoe a Theodora.*

2. vzdělání založeného na latinské vědě — *tj. právního vzdělání.*

3. slučitelnost zdrženlivosti a početí, panenství a rození — *jde o křesťanské dogma o tzv. neposkorněném početí, jímž prý Marie počala Krista.*

7. proti Saracénům — *tj. Arabům. Koile Syria (název je už antický) byla východní Sýrie. Haleb — dnešní Aleppo.*

8. vytáhl z Byzance do syrské země — *Byzanc dobyla většinu syrského území už v 10. století. Toto tažení se konalo r. 1030 proti Chibl ad Daulovi.*

9. nic nemohlo zabránit tomu, aby padlo celé římské vojsko — *byzantské vojsko se 10. srpna 1030 uchýlilo zpět do Antiochie. K porážce došlo u města Azas, byzantské jízdě velel Konstantin Dalassenos.*

10. barva jeho střevíců — *Viz pozn. ke kn. 1, kap. 27.*

11. pomoc..., kterou tento obraz často římskou říší... spasil — *Marie byla ochránkyní Konstantinopolu. V 6. století jí byl věnován slavný hymnus byzantské církve Akathistos za ochranu města před útokem nepřátel.*

12. z doby... před Eukleidem — *přísluvečný výraz pro dobu dávno minulou.*

13. postižitelných pouze vyšším Rozumem — *Psellos naráží na novoplatónské nauky a mystická učení, která z Platóna vycházejí.*

14. pro stavbu pověstného chrámu — *narážka na chrám postavený v Jeruzalémě biblickým králem Šalamounem.*

15. krásné je milovat nádheru domu Páně — *volný biblický citát (Žalm 14,1; 33,1).*

pohrdá obětí hříšníka — *volný citát podle Deuteronomia 23,18.*

sylogismy typu *soreites* a *utis* — *Psellos byl velkým znalcem logiky. Byl autorem díla o logice, jež bylo přeloženo do latiny a mělo vliv na vývoj středověké západoevropské logiky. Uvedené sylogismy byly oblíbeny ve škole megarské.*

„Všemi viděná“ — *řecky Peribleptos. Tento klášter se nacházel v jihozápadní části města Konstantinopolu.*

16. za Héraklovými sloupy — *tj. za Gibraltarem.*

Anaxagorovo tvrzení — *Anaxagoras, řecký filozof 5. stol. př. n. l. Podle jeho díla O přírodě se světová látka skládá ze spermat, pralátek, jež Nus (Rozum) rozvířil z jednoho pólu do nekonečna.*

18. jakýsi eunuch nízkého a bezvýznamného původu — *Jan Orfanotrofos, pocházel z Paflagonie. Za Romana III. byl představeným sirotčince (orfanos = sirotek) založeného v r. 1033/34. Funkce orfanotrofa odpovídala ministerstvu pro sociální záležitosti. Později se jeho pravomoc rozšířila.*

červenolící — *narážka na homérské epiteton miltopareos, jež Homér používá o lodích (např. Homér, Ilias II, 637, Odysseia IX, 125).*

20. byl to eunuch — *vrchní eunuch dozírající na ženské komnaty.*

26. namíchali čemeřici — *podle zpráv historika Skylitza onemocněl císař Romanos otráven Janem Orfanotrofem. Zoe a Michal prý pak mu podávali pomalu působící jed, když už byl nemocen.*

přípravy k svátku Vzkříšení — *tj. k velikonočním svátkům. opustil žití — 11. dubna 1034.*

K N I H A Č T V R T Á

MICHAL IV. (1034—1041)

2. eunuch Jan — *Jan Orfanotrofós.*

aby... složili... slavnostní poklonu a pozdrav — *tzv. proskynesis, hluboká poklona, při níž poddaní si klekali před císařem na zem, a provolání slávy císaři, aklamace (řecky eufemein). Oba obřady byly závaznou součástí císařského rituálu a měly i právní význam.*

4. sotva začal studovat básnická díla — *doba, kdy Psellos začal číst Homérovu básně. Slovem „básník“ označovali Byzantinci Homéra. Četba Iliady a Odysseje patřila mezi hlavní školní předměty. Údaj je nepřesný, Psellovi bylo v té době asi šestnáct let, v tom věku už měli žáci četbu Homéra za sebou. neprokázal nic dobrého — Skylitzes hodnotí Romana jako císaře výše než Psellos, protože vyhlásil některé daňové úlevy a osvobození od dluhů.*

10. kdyby... nebyl měl vedle sebe skupinu svých bratrů — *Michal IV. měl čtyři bratry: Jana (Orfanotrofa), Niketu, Konstantina a Jiřího. Kromě Nikety byli vesměs eunuchy. Zaujímal vyšší vládní místa.*

16. obvyklé vycházky — *návštěva cařihradských chrámů v slavnostním průvodu byla součástí císařského ceremoniálu.*

ke všem se chovala mírně — *podle historika Skylitza se Zoe pokusila roku 1038 otrávit Jana Orfanotrofa.*

17. jeho zákeřná nemoc už zjevně propukla — *Michal IV. byl stižen padoucnicí.*

19. vládce Egypta — *vládcem Egypta byl v té době Mustansir, který dosud nedosáhl plnoletosti.*

velitel perského vojska — *antickým termínem Peršané označuje Psellos ve svém klasicismu seldžucké Turky.*

vladař Babylónu — tj. Bagdádu.

22. kdyby náš bratr nebyl umřel — *jde o Niketu, který jediný nebyl eunuchem.*

hodnost císaře — *v byzantské říši nejvyšší světská hodnost po hodnosti císařské. Udělovala se zpravidla císařovým příbuzným, kteří se měli stát následníky trůnu.*

syn naší sestry Michal — *budoucí císař Michal V. Kalafates, syn sestry Michala IV. Marie.*

učiníme ji matkou našeho synovce — *Jan má na mysli adopci, která byla v Byzanci častá a byla provázena i církevními obřady. Teoreticky byla císařská funkce v Byzanci podobně jako v císařském Římě volitelná, v praxi však ustupovala principu legitimacy na základě dynastické dědičnosti. Ze slov Jana Orfanotrofa u Psella lze soudit, že princip dědičného následnictví byl v této době již zcela upevněn i v povědomí mas.*

23. do chrámu ve Vlachernách — *chrám Matky boží v severozápadní části Konstantinopolu.*

ceremonie obvyklé při jmenování císaře — *jejich popis se zachoval v díle Konstantina Porfyrogenneta O ceremoniích.*

24. ponechal mu sotva vnější znaky jeho hodnosti — *císař měl podle etikety byzantského dvora nárok na vysoká privilegia. Zúčastnil se spolu s císařem slavnostních průvodů, sdílel s ním stůl, mohl čerpat prostředky z císařské pokladny apod.*

26. byl po otci zcela bezvýznamného a nízkého půvo-

du — *Psellos zde přehání. Otec Michala V. Stefanos byl vrchním velitelem loďstva.*

31. chrám sv. Kosmy a Damiána — *klášterní chrám v tzv. Kosmidiu, jež na rozdíl od Psellova popisu leželo u západní části konstantinopolských hradeb.*

34. byl oddán filozofům — *slovo filozof vedle svého původního významu označovalo i mnichy oddávající se asketickému životu.*

36. útulek, který nazval chudobincem — *řecky ptichotrofeion. Útulek byl postaven ve čtvrti zvané později Galata na břehu Zlatého rohu proti Konstantinopolu.*

bez setí a orby — *citát z Homérovy Odysseje IX, 123. žen z podkroví — v podkrovích konstantinopolských domů žila chudina.*

změnily způsob života — *prostituce byla v Konstantinopolu velmi rozšířeným jevem. Veřejné domy byly téměř v každé čtvrti.*

38. válečná tažení proti cizím národům — *potlačil povstání Bulharů a vedl boje s Araby.*

39. za vlády onoho Basileia — *Basileia II. (976—1025). Bulharsko upadlo pod byzantskou moc v roce 1018.*

40. jmenoval se Dolianos — *jde o Petra Deljana. Psellos používá demagogické etymologie a mění jméno na Dolianos, aby je mohl uvést v souvislost s řeckým slovem dolios, lstivý. odvolal se na slavného Samuela — bulharský car (976 až 1014). Aaron byl jedním z jeho tří bratrů. Historik Zonaras mluví o Deljanovi jako o levobočkovi Aarona, podle Skylitza se Deljan vydával za Samuelova vnuka.*

dokázal svůj původ z vedlejší linie — *byzantské prameny vesměs hovoří o Deljanovi jako o samozvanci.*

pozvednuv jej na štít — *už v císařském Římě vyhlášovala armáda nového císaře pozvednutím na štít.*

mu svěřil vládu — *v létě roku 1040 v Bělehradě. Povstání se rozšířilo na značnou část Balkánu.*

začali podnikat nájezdy — *pronikli na řecké půdě až k Thébám a ze severu k Soluni.*

42. nemoc zvrátila jeho úmysl — *císař Michal IV. byl v té době v Soluni, kde hledal zázračnou pomoc v nemoci na hrobě sv. Demetria, spěšně se odtud odebral do Konstantinopolu, odkud zahájil tažení.*

44. utábořili se na vhodném místě — *U Mosinopolu.*

45. Alusianos — *ve skutečnosti byl synem cara Ivana Vladislava (1015—1018).*

48. potom však uzavřeli dohodu — *na přelomu roku 1040/1.*

49. dal ho znenadání zajmout — *při hostině, k níž Alusianos Deljana pozval.*

skythské plémě — *zde Bulhaři.*

připojil se k císaři — *historikové Skylitzes a Kekaumenos podávají jiný obraz bulharského povstání. Podle nich Alusianos ještě jako spojenec Deljana obléhal Soluň a utrpěl tu porážku. Teprve potom odpadl od Deljana a přešel k císaři.*

prokázal nejvyšší pocty — *Michal IV. udělil Alusianovi titul magistra.*

50. projít středem hippodromu — *závodiště poblíž císařského paláce*

52. do kláštera, který sám založil — *to jest do Kosmidia. Srv. kap. 31.*

přilbu spasení — *reminiscence na Nový zákon, Epišt. k Efez. 6,17.*

55. zemřel — *10. prosince 1041.*

v klášterním chrámu — *v chrámu sv. Kosmy a Damiána v Kosmidu.*

K N I H A P Á T Á

MICHAL V.

1. jeho synovec — *Michal V. Kalafates (1041—1042)*.
5. mystérium císařovy korunovace na císaře — *složitý a vysoce slavnostní ceremoniál korunovace se odehrával v chrámu sv. Moudrosti (neboli sv. Sofie)*.
8. sliboval vládu jinému příbuznému — *místo je nejasné. Psellos výše výslovně vyložil, že Jan Orfanotrofos sám dal podnět k adopci svého synovce Michala V. císařovnou Zoe. do hodnosti nobilissima — titul, který následoval v byzantské stupnici hodností hned po titulu císaře. Byl zpravidla rovněž udělován členům císařské rodiny.*
- učinil jej svým spolustolovníkem — *sdílet stůl s císařem patřilo k nejvyšším privilegiím byzantské vysoké aristokracie. Konstantin zastával vysoké postavení už před nástupem Michala V. k vládě. Císařovna Zoe jej však poslala do vyhnanství, odkud byl Michalem V. povolán zpět do Konstantinopolu.*
9. nenávisť k celé rodině — *zprávu potvrzují i jiní historikové, např. Michal Attaleiates.*
13. představení — *v hippodromu.*
14. ve Velkém přístavu — *císařský přístav Bukoleon nedaleko císařského paláce.*
- vypověděl jej do oblasti určené pro lupiče — *na ostrov Lesbos. V květnu 1043 byl na císařský příkaz oslepen.*
- aby nekráčel po kobercích — *potvrzují oba výše uvedení historikové.*
19. kteří se zabývali touto naukou — *Psellos zde hovoří o způsobu sestavování horoskopů. Astrologové podle data narození určili příslušný bod ekliptiky nad horizontem, od tohoto východního bodu rozdělili nebe na dvanáct „domů“ (dům štěstí, bohatství, bratrů apod.). Pak určili postavení planet ve vztahu*

k „domům“ i navzájem mezi sebou. Každé planetě příslušel určitý „dům“, sílu působnosti planet určovala zjištěná vzdálenost od příslušného „domu“. Největší význam měly „domy“, které právě ležely na čtyřech hlavních bodech ekliptiky.

nevěřím, že náš osud se řídí pohybem hvězd — *Psellos se tu zříká astrologie, která jej velmi zajímala, poněvadž tato nauka byla v rozporu s křesťanskou ideologií, podle níž běh světa řídí Bůh.*

21. Princův ostrov — největší z tzv. Princových ostrovů v Marmarském moři poblíž Konstantinopolu. Byli sem posíláni do vyhnanství členové císařské rodiny. Zoe sem byla odvezena 1. dubna 1042.

22. Basileia, který vynikl nad všechny císaře — *Basileia II. (976—1025).*

do císařských plen — jako dcera Konstantina, bratra a spoluvládce císaře Basileia II., byla Zoe porozena v tzv. purpurovém sále (Porfyra) císařského paláce a podle ceremoniálu ovinuta purpurovými plenami.

23. ji měli zbavit vlasů — jde o tzv. postřižiny, obřad spojený se vstupem do kláštera, jímž byli v Byzanci často násilně odstraňováni političtí sokové.

24. o tehdejší velkém pozdvižení a bouřích — jde o třídení konstantinopolské povstání v dubnu 1042, jednu z nejvýznamnějších událostí byzantské sociální historie 11. stol. Hned následujícího dne po vypovězení Zoe žádal patriarcha Alexios Studites sesazení Michala V. a téhož dne korunoval císařovnu Theodoru. Michal V. se rozhodl povolát císařovnu Zoe zpět. 20. dubna vtrhly lidové masy do císařského paláce, 21. dubna hledal Michal V. spolu se strýcem Konstantinem úkryt ve Studijském klášteře, byli však odtud vyvečeni a oslepeni.

25. každý chtěl položit život za svou císařovnu — podle dalších zpráv, došlo k prvním bouřím, když konstantinopolský eparchos přečetl na náměstí výnos o vypovězení císařovny

Zoe, v níž lid viděl zákonnou dědičku trůnu. Povstání však mělo i sociální podtext.

27. byl jsem zasvěcen do ceremoniálu příjmu — *audience vysokých úředníků u císaře byla podle byzantské etikety spojena se slavnostním ceremoniálem.*

ve vnějším sloupořadí — *byzantský dvůr byl komplexem různých paláců a budov spojených krytými chodbami nebo sloupořadími.*

29. zbořit jejich krásné a honosné domy — *zprávu potvrzuje i Michal Attaleiates, který říká, že lid zabral bohatství „získané ze slz a strádání chudáků“.*

32. na nejvyšší místo hippodromu — *císařská lóže spojená krytou chodbou s císařským palácem.*

34. nejstarší z nich zemřela — *Eudokia, která vstoupila do kláštera.*

aby jí dal ostříhat vlasy — *Zoe chtěla odstranit z politického života sestru Theodoru, kolem níž se seskupovala nespokojená aristokracie. Theodora byla poslána do kláštera Petrion na břehu Zlatého rohu.*

35. ujal se vlády jeho synovec — *Michal V. (1041 až 1042).*

36. jednoho ze služebníků jejího otce — *byl to patriarcha Konstantin Kabasilas.*

37. svolali Theodoru císařovnou — *20. dubna 1042.*

38. u posvátného Studijského kláštera — *byl zasvěcen Janu Křtiteli a ležel na břehu Propontidy (Marmarské moře) v jihozápadní části města asi 4 km od císařského paláce. Dnes Imrahordžami. Michal V. a Konstantin sem uprchli 21. dubna 1042. prostý lid z tržišť se dával do tance — zajímavý doklad o vzniku lidové písňové slovesnosti, tzv. historických písní, jež známe i z novořeckého folklóru. Srv. též kn. 6, kap. 110.*

41. na pravé straně oltářní mříže — *tj. přehradu oddělující oltář od ostatního chrámového prostoru.*

42. odstranit je vhodnějším způsobem — *eunuchové nesměli zastávat nejvyšší úřady.*

44. někdo z těch, kteří byli právě pověřeni vysokou funkcí — *eparchos města Konstantinopolu, který měl též nejvyšší dozor nad bezpečností města. Jmenoval se Kampanaros.*

47. zbavit utečence zraku — *trest byl proveden 24. srpna 1042 na místě zvaném Sigma.*

51. starší sestra rozřešila jejich pochyby — *podle Skylitza došlo k dohodě sester ještě před oslepením Michala V. Zoe souhlasila se spoluvládou Theodory jen na nátlak davu. Konstantinopolské povstání z dubna 1042 trvalo sice jen tři dny, vyžádalo si však 3000 obětí na životech a vyznačuje se všemi charakteristickými rysy středověkých městských povstání, v nichž se za dynastickými hesly skrývaly sociální protiklady.*

K N I H A Š E S T Á

ZOE A THEODORA (1042) — KONSTANTIN IX. (1042 až 1055)

1. jiný rod — *autor má na mysli makedonskou dynastii. Zoe a Theodora byly jejími posledními členy.*

z vražd a krve — *zakladatelem makedonské dynastie byl Basileios I., bývalý císařský podkoní Michala III. Zabil svého soka císaře Barda a potom i Michala III. (842—867).*

3. ti, kteří třímají v pravicích sekery — *vojáci z varjažsko-ruské družiny ve službách byzantských císařů ozbrojení sekýrou zvanou romfaia.*

za nimi stáli členové senátu — *byzantští hodnostáři byli rozděleni do čtyř tříd. Členy senátu byli císař, nobilissimus apod., a také hodnostáři první třídy (protospathariové), členy druhé třídy byli spatharokandidáti, třetí třídy spathariové.*

12. pocházel ze známého města Dalassa — *byl to*

Konstantin Dalassenos z Dalassy na Eufratu, jeden z největších feudálních magnátů. Hrál významnou úlohu v politickém životě Byzance v dvacátých až čtyřicátých letech 11. století.

13. tentokrát to byl muž — byl to Konstantin Artoklinos, kterého podle Skylitza otrávil jeho žena.

císaře Romana — Romana III. (1028—1034).

14. starobylého rodu Monomachů — první zmínka o tomto rodu se objevuje až v 10. století. Podle arménských pramenů byl Konstantinův otec Theodosios nejvyšším soudcem za císaře Basileia II. (976—1025).

15. jako ušlechtilý roub s plodným olivovníkem — nářezka na Nový zákon, z Pavlových epištol k Římanům 11,24. manželky Basileia Sklera — vnuk vzbouřence Barda Sklera (viz kn. 1, kap. 5 a násl.) měl hodnost patricia. Byl oslepen na příkaz Konstantina VIII.

20. podle obecně platných zákonů o sňatcích — byzantská církev odmítala druhý a tím spíše třetí sňatek, o který v tomto případě šlo. Zoe bylo v té době už přes šedesát let. K sňatku došlo 11. června 1042. Patriarcha Alexios byl přivržencem Theodory a pravděpodobně i z tohoto důvodu příliš nepřál sňatku.

25. složil jsem mnoho chvalořečí na Konstantina — jde o tzv. enkomia, jež patřila už od doby pozdněantického císařského Říma k dvorskému ceremonálu a sloužila k upevnění státní ideologie. Zachovalo se sedm Psellových enkomií na Konstantina IX.

29. existovala stupnice hodností — v Byzanci existovala ustálená hierarchie hodností, která se jen pomalu měnila. V 11. století bylo patnáct hodností, nositelé prvních dvanácti byli členy senátu.

36. pomocí prostřední z věd jsem se povznášel k metafyzice — Psellos zde podává přehled předmětů svého studia, jimiž byly rétorika, logika, přírodní vědy, matematika (= pro-

střední z věd), metafyzika. Matematika byla v Byzanci vysoko hodnocena, byla předstupněm metafyziky jako čisté filozofie.

iracionálno a nadpřirozené — tato oblast už byla předmětem zájmu teologie.

39. *jak tomu chce Epinomis — spis přičítaný Platónovi.*

40. *tajné knihy — autor má na mysli tzv. „chaldejské nauky“, od pozdní antiky různá mystická učení, magie, astrologie, démonologie (jí se Psellos zabýval i ve svém díle).*

42. *vyšší filozofie — tj. teologie.*

43. *Nikomedie — město v Bithynii, byla sídlem Konstantina Velikého, předtím než se Konstantinopol stal hlavním městem říše.*

obojí Řím — v byzantské politické ideologii byla od samého počátku zakořeněna představa o Konstantinopolu jako o „druhém nebo novém“ Římu, lepším pro své křesťanství.

neprodával jsem vzdělání za mzdu — školství bylo v Byzanci světské a za vzdělání platili učitelům rodiče žáků. Psellos, který zastával funkci jakéhosi představeného všeobecně vzdělávací školy (hypatos filosofon), pobíral plat též ze státní pokladny.

48. *císařství... mělo dosud dech a sílu — rozšířená metafora přirovnání státu k živému organismu, který může podlehnout nemoci. Psellos ji široce rozvádí v úseku o Izáku Komnenovi, kap. 53 a násl.*

50. *sebasta — z řec. Sebastos, uctíváný, ctěný, posvátný. Titul odpovídající titulu augusta, vznešená, který příslušel jen císařovně. Řecké slovo Sebastos je ekvivalentem latinského slova augustus. Konstantin IX. tak diplomaticky vyřešil postavení Sklerovny na byzantském dvoře.*

zemřela druhá žena — dcera Pulcherie, sestry Romana III. a Basileia Sklera.

53. *do královny měst — tj. do Konstantinopolu. Starověký název města byl Byzantion, od r. 330 se nazývalo Konstantinu-*

polis, tj. město Konstantinovo, nebo jen *Polis* — město. Mělo řadu epitet: druhý Řím, královna měst, kvetoucí aj. Slované nazvali město *Cařihrad*, město císařovo. Turecký název *Istanbul* vznikl z řeckého sousloví *is tin polin* (do Města).

54. nejdříve jí přidělili skromnější obydlí — v budově zvané *Kynegion* u *Manganského paláce*. Později tu Konstantin IX. vybudoval ještě klášter sv. Jiří (*Manganský klášter*).

59. většina lidí byla pobouřena — historik *Skylitzes* má zprávu o lidových bouřích proti *Sklerouně* v březnu r. 1043.

61. verše básníka *Není divu* — *Homér, Ilias III, 156*:
*Není divu, že Trójské i Achajci holení krásných
chtějí pro takou ženu tak dlouhé snášeti strasti.*

Verše, jimiž starci na hradbách Tróje vyjádřili svůj obdiv k Heleně Trojské.

66. O antifonetu — označení ikony Kristovy. Nejspíše narážka na věšteckou schopnost ikony. Řecky *antifono* — odpovídám.

67. ze starověkých řeckých knih — tj. tzv. *helénských, pohanských knih o magických obřadech*.

69. předčasně rozloučit se všemi nadějemi — *Sklerouna zemřela asi v r. 1045. Psellos napsal na její smrt veršovaný epitaf.*

73. podle olympiad — podle starověké řecké chronologie, jež vycházela od prvních olympijských her.

76. *Georgios Maniakes* — pravděpodobně tureckého původu. Udělal vojenskou kariéru už za *Romana III*. V r. 1037 se stal velitelem *thematu Longibardia* v Itálii.

dobyl *Edessy* — v roce 1031 jako vojenský velitel v oblasti *Eufratu*.

byl vyslán, aby obsadil Sicílii — roku 1038, aby tu odrazil *Araby*.

77. skoro deset stop — rétorická hyperbola. Byl by měřil skoro 3 metry.

78. když nás nepřátelé oloupili o Itálii — *jedná se o jižní část Itálie (Apulii a Kalabrii), která byla byzantskou provincií. Podle Skylitza propustil Maniaka z vězení Michal V., do Itálie ho proti Arabům vyslala už Zoe.*

80. velitel poselství — *byl jím protospatharios Pardos.*

83. věrného eunucha — *byl jím Sebastoforos Stefanos.*

87. oddíly vyzbrojené válečnými sekyrami — *varjažsko-ruské oddíly. Viz pozn. ke kn. 6, kap. 3.*

88. před takzvanou Měděnou stráží — *tzv. Chalke, Měděná brána, hlavní vchod do Velkého císařského paláce. před posvátným chrámem — chrám Spasitele založený Romanem I. Lakapenem, rozšířený a přestavěný Janem I. Cimiskem.*

90. do Propontidy — *do Marmarského moře.*

91. kypěl nenávistí vůči římské říši — *Psellos zde přehání. Do roku 1043 byly byzantsko-ruské vztahy dobré. V Byzanci sloužila varjažsko-ruská družina, široce byly rozvinuty obchodní styky.*

skončila vláda urozené dynastie — *tj. makedonské dynastie (867—1056).*

příčina ruského tažení proti císařovi — *Skylitzes uvádí jako příčinu tažení zabití jakéhosi významného Rusa při hádce kupců v Konstantinopolu. Tažení vedl kníže Vladimir Jaroslavovič. Zprávu o tomto tažení zachovaly i ruské letopisy.*

92. tisíc statérů — *antický název peněžní jednotky. Šlo asi o byzantskou zlatou minci zvanou nomisma.*

93. plamenometné lodi — *byly vyzbrojeny tzv. řeckým ohněm, byla to samovznítitelná směs vystřelovaná na nepřítele. Její chemické složení není dosud známé.*

několik triér — *antický název pro rychlou loď poháněnou třemi řadami veslařů. Téměř celé byzantské loďstvo shořelo při požáru v roce 1040.*

v přístavu na protější straně — u dnešního *Rumeli Fanar* na asijské straně *Bosporu*.

99. Lev... z rodu *Tornikiů* — člen staré arménské rodiny. *Konstantin IX.* mu udělil vysoké tituly a hodnosti.

100. *Iberie* — starý název *Gruzie*. *Tornikios* se stal tzv. *stratégem Iberie*.

101. aby jej ostríhali a oblekli mu černé roucho — tj. poslali jej jako mnicha do kláštera. V. pozn. ke kn. 5, kap. 23.

102. vyjeli s *Tornikiem* do *Makedonie* — historik *Attaleiates* klade tuto událost na 14. září 1047. *Tornikios* se podle něho pohyboval v *Konstantinopolu* volně a bez stráží. Podle *Skylitza* prý pobýval v *Adrianopolu*.

pobili státní koně — v *Byzanci* existovala státní pošta. Podél silnic byly v určitých vzdálenostech stanice vybavené čtyřmi až šesti rychlými koni.

105. východní armáda byla totiž právě hluboko v *Iberii* — byla poblíž tehdejšího hlavního města *Arménie Dvinu*. Na císařův rozkaz mu spěchala na pomoc do *Thrákie*, přibyla tam však až po *Tornikiově* porážce.

107. utábořil se s celým vojskem před Městem — proti *Vlachernskému paláci* v severozápadní části *Konstantinopolu*, u městských hradeb.

109. na jeden z balkónů císařského paláce — jde o palác ve *Vlachernách*, kam bylo v 11. století přeneseno sídlo císaře.

112. s lidmi, kteří neměli vojenské zkušenosti — např. s *Konstantinem Leichudem*.

116. císařova sestra — *Helena*.

119. nebyl by... „zbyl ani ohňonoš“ — příslovečný výraz podle kněze ve *spartském vojsku*, který udržoval věčný oheň. Přísloví označuje úplnou porážku.

121. byl odehnán od dalších pevností, na něž zaútočil — *Tornikios* neuspěl při pokusu dobýt pevnost *Raidestos*,

která jako jediná v Makedonii zachovala císařovi věrnost.
122. jménem Jan a příjmením Vatatzes — pocházel z významného byzantského šlechtického rodu.
oba se utekli do jednoho z chrámů — v městečku Bulgarofygon.

123. aby oba byli oslepeni — 27. prosince 1047. Zachovala se řeč Jana Mauropoda prosící císaře o milost pro vzbouřence.

127. najednou se začaly jeho tělesné základy — v Psellově díle se zachovaly i lékařské traktáty.

128. nemoc zachvátila všechny údy — Konstantin IX. trpěl dnou.

134. jsou do občanských seznamů zapsáni — v Athénách 5. a 4. stol. př. n. l. existovaly seznamy občanů povinných vojenskou službou.

začal s tím míšením už Romulus — počínaje Titem Liviem považovali antičtí autoři Romula za „demokratického“ krále.

135. jakýsi barbarský vyvrhel — jméno neznáme. Jiné prameny tuto zprávu neobsahují.

140. po obřadu mytí rukou — obřad mytí rukou císaře.

142. kůň, který byl vycvičen pro hru s míčem — hra se nazývala tzikanisterion, šlo o jakési polo.

145. když císařovna opustila tento svět — Zoe, roku 1050.

pocházela z nevelkého národa — z Alanie, malého knížectví na severním Kavkazu, křesťanství přijalo v 9. století, do 11. stol. bylo samostatné.

150. reptaly jako homérské bohyně — Homér, Ilias IV, 20.

poskytl mu ještě větší volnost — řecky *parresia*, vlastně svoboda slova, právo říkat před císařem vlastní názor, jež bylo udělováno jen nejvyšším hodnostářům.

i přízeň — císařovým oblíbencem, o němž Psellos hovoří pohr-

davě jako o šaškovi, byl Roman Boilas. O atentát na Konstantina IX. se pokusil asi v roce 1050. Skylitzes ho hodnotí jako člověka obratného a chytrého.

151. byla mrtva i jeho sebasta — tj. Sklerovna. Zemřela okolo roku 1045.

152. když císařovna zemřela — asi v roce 1050, ve věku dvaasedmdesáti let.

153. zákona, který omezoval počet sňatků — viz pozn. ke kap. 20.

157. její otec — Konstantin VIII.

z životopisů těchto vladařů — Psellos znal hlavně životopisy Plutarchovy (Caesar, Pyrrhos, Agesilaos, Epameinondův se ztratil).

164. drží na uzdě svého „prchlivého koně“ — narážka na Platónovu metaforu o lidské duši z jeho dialogu Faidros (246 A n.), duše je tu přirovnávána k okřídlenému dvojspřeží, které je řízeno vozatajem—rozumem, poslušný kuň představuje vůli a city, vzpurný žádostivost.

165. strana, které připadl bílý los — tj. která vyhrála proces. Bílými a černými kaménky se hlasovalo ve starém Řecku.

166. ti, kteří si mohli dovolit otevřeně s ním mluvit — viz pozn. ke kap. 150.

ustanovil nad nimi soudce — v Byzanci měl císař nejvyšší soudní pravomoc. Každý poddaný se mohl odvolat k císařskému soudu.

169. „žírnou a hrudnatou zemi“ — Homér, Ilias XVIII, 541; XXI, 154 a jinde.

170. obviněný se odvolal k císaři — v pozn. ke kap. 166.

171. bůh na stroji — latinsky *deus ex machina*, termín z antické divadelní praxe označující osobnost, jež přináší náhlé, nečekané řešení.

175. pro „vladyku rádce atd.“ — Homér, Ilias II, 24. múza Kalliope — múza epického zpěvu a vědy.

177. v případě jednoho... mladíčka — *byl to eunuch logothet Jan, který vystřídal Konstantina Leichuda, jenž upadl v nemilost (v. pozn. ke kap. 178) někdy v roce 1050.*

178. správou říše pověřil jiného muže — *byl to budoucí patriarcha Konstantin Leichudes, blízký, byť i podstatně starší přítel Psellův. Za Konstantina IX. Monomacha se stal jakýmsi prvním ministrem. To on uvedl Psella ke dvoru. Zachovala se řada Psellových dopisů Leichudovi i jeho pohřební řeč věnovaná tomuto příteli.*

181. zbavil ho výkonu vládní moci — *v roce 1050. Tehdy upadl v nemilost také Jan Mauropus, který byl poslán jako biskup do Euchaity.*

185. stavbu chrámu sv. Jiřího Mučedníka — *jde o stavbu tzv. Manganského kláštera blízko Velkého císařského paláce.*

Stavba nevycházela právě z nejlepších podnětů — *srv. výše kap. 54 a násl.*

186. v soutěži s jedním z nich — *s chrámem sv. Sofie.*

189. si přivlastnil významnou část Arménie — *v létě roku 1045 obsadilo byzantské vojsko hlavní město tehdejší Arménie Ani. Arménský vladař Gagik II. se stal čestným zajatcem byzantského císaře.*

190. prokazoval poctu egyptskému sultánovi — *byl jím kalif Mustansir (1036—1094).*

jako zápasník, který vypadl z ringu — *upadli-li oba zápasníci tak, že žádný neležel nahoře, pokračoval zápas od jejich posledního chvatu před pádem.*

191. vzdal svého skvělého postavení — *císař mu udělil tituly hypertimos (vysoce vážený), vestarchos a hypatos ton filosofon (konsul filosofů).*

překonav lidskou závist — *jeho sokové mu záviděli císařskou přízeň. Zachovala se řada Psellových polemických spisů z tohoto období.*

192. dva z nich mě uchvátili svým duchem — byli to *Jan Mauropus* a *Jan Xifilinos*. *Jan Mauropus* byl učitelem *Psellovým* a učencem. Zachovala se řada jeho literárních děl. Kolem roku 1050 se stal metropolitou v *Euchaitě*, zemřel někdy po roce 1075. *Jan Xifilinos*, později patriarcha *Jan VIII.* (1064—1075), byl *Psellovým* spolužákem na škole *Jana Mauropoda*. Císař mu udělil funkci *nomofylax* (strážce zákonů). V této funkci byl představeným odborného právního učiliště. Přišli do svatého Říma z jiných měst — *Mauropus* pocházel z *Klaudiopole* v *Paflagonii*, *Xifilinos* z *Trapezuntu*.

193. vládní kolo — metaforický obraz kola byl od konce starověku obrazem nejistoty, náhlé změny osudu. Bohyně štěstěny *Tyche* bývala zobrazována stojící na kouli.

že by srazil i nás — *Psellos* naráží na odstavení *Konstantina Leichuda*, který byl přítelem *Psella*, *Mauropoda* i *Xifilina*. Viz pozn. ke kap. 177.

194. kdo první z nás skuteční náš záměr — první odešel z *Konstantinopolu* *Jan Xifilinos*. Odebral se do kláštera na hoře *Olympe* v *Bithynii*.

197b která část duše tíhne k tělu — autor se tu opírá o novoplatónské učení o duši, vycházející z *Platónových* nauk, vyjádřených ve spise *O státě* (443 d).

stalo se to, co *Hermogenovi* — *Hermogenes* z *Tarsu*, antický rétor a teoretik rétoriky 2. stol. n. l. Jeho dílo mělo nesmírný vliv na byzantskou rétoriku i na *Psella*. Podle byzantské tradice zazářil *Hermogenův* talent v mladém věku, předčasně se však vyčerpal a v dospělosti uhasl.

198. více na mě působil přítel — *Jan Xifilinos*. Ze zachovaných *Psellových* dopisů je zřejmé, že *Psellos* váhal s odchodem z *Konstantinopolu* a že přítel jej svými listy k odchodu nabádal.

203. takto zemřel... císař *Konstantin Monomachos* — 11. ledna 1055.

THEODORA (1055—1056)

1. muži, kteří se vyznali ve vládních záležitostech — *převážně to byli eunuchové.*
3. neoprávněnou mocí jí pak byla zbavena — *když se ujal vlády Konstantin IX. po krátkém období spoluvlády Zoe a Theodory.*
6. císařovna mu svěřila nejdůležitější místo — *jde o protosynkela Lva Paraspondyla. Svou kariéru při císařském dvoře začal ještě za Michala IV. Ostatní historikové jej hodnotí jako člověka zkušeného a obratného. Zachovaly se lichotivé Psellovy listy adresované tomuto hodnostáři.*
7. ta část duše, jež je nositelem citů — *ve svých výkladech o lidské duši se Psellos opírá o Pythagorovy nauky, zprostředkované Iamblichem v jeho Životě Pythagorově.*
8. Svlékl jsem roucho své — *Píseň písní 5,3.*
9. po jídlech předložených a zchystaných sahal — *Homér, Odysseia I, 149.*
10. jsem se obrátil k lepšímu životu — *obrat označující vstup do kláštera.*
získal jsem i nějaké vědomosti o nebeské sféře — *Psellos tu používá dobovou astronomickou terminologii. Cykly označují dráhu hvězd, epicykly dráhu planet.*
11. způsob mé výuky a rozmanitost otázek — *výuka v byzantské škole probíhala formou otázek a odpovědí.*
odvozují jej od Tvůrce — *platónský démiurg. Psellos odmítá víru ve vliv planet na lidský život. Astrologie měla ve středověku v Byzanci i na západě mnoho přívrženců i v nejvyšších kruzích.*
12. od naší nauky — *tj. od křesťanství.*
i když mé skutky nebyly ve shodě s mými slovy — *na mnoha jiných místech svého díla se však Psellos hlásí k antické filozofii a k vědeckému poznání.*

14. vytýkali mi mnišskou kutnu a život v samotě — *totiž, že jako mnich chce zasahovat do státní politiky.*

15. muže, jemuž byla svěřena vláda říše — *eunuch logothet Jan.*

17. s ekumenickým patriarchou — *byl jím Michal I. Kerullarios. Stal se patriarchou roku 1043. Byl známý svou tvrdostí a nesnášenlivostí. Za jeho patriarchátu došlo roku 1054 k definitivnímu schismatu římské katolické a východní ortodoxní církve. Psellos napsal proti němu žalobný spis i pochvalný epitaf po jeho smrti.*

po zbožném Alexiovi — *patriarcha Alexios Studites.*

18. mám na mysli naše mnichy — *krátce před nástupem Theodory poznal Psellos klášterní život v klášteře na bithynském Olympu.*

jako obyvatelé dávné Akarnanie — *podle Thukydida (2, 81, 8) chodili v plné zbroji i v míru.*

19. zneužívám tu toho rčení — *totiž o osudem dané mezi. Jako křesťan nesměl věřit v sílu osudu, poněvadž podle křesťanské nauky vše je závislé na boží vůli.*

21. zemřela sotva hodinu před koncem roku — *31. srpna 1056. Rok začínal 1. září.*

K N I H A S E D M Á

MICHAL VI. (1056—1057) — IZÁK KOMNENOS (1057 až 1059)

3. byl jím určen den audience u císaře — *o velikonocích roku 1057.*

Izák Komnenos — *pozdější císař Izák I. Komnenos (1057 až 1059). V té době vrchní velitel východní armády, která bojovala se seldžuckými Turky.*

Kekaumenos z Koloneje — *Katakalon Kekaumenos, by-*

zantský generál arménskému původu, velitel Antiochie. Zachovaly se tři Psellovy listy jemu adresované.

5. dohodli o svých záměrech — *v chrámu sv. Sofie, kde potvrdili svou dohodu přísahou.*

sejít na jednom místě — *na pláni Gunaria v Paflagonii.*

6. sama se podřídí vojenskému císaři — *feudální magnáti na východě říše podporovali tzv. vojenskou šlechtu. „Civilní“ císařové se opírali o úřednickou šlechtu. Izák Komnenos byl zvolán císařem 8. června 1057.*

10. je ve sporu s patriarchou — *s Michalem Kerullariem. V. pozn. ke kn. 6, k odd. Theodora, kap. 17.*

11. náš vrchní velitel — *eunuch Theodoros.*

12. rekové bojovní muži — *Homér, Ilias III, 8.*

13. vítězství se už zřejmě klonilo k císařské straně — *k srážce došlo 20. srpna 1057 u města Petroe.*

18. nejlepšího a nejrozumnějšího člena senátu — *byl jím předseda senátu Theodoros Alopos.*

zvolili jsme si ještě třetího člena poselství — *byl jím pozdější patriarcha Konstantin Leichudes, srv. pozn. ke kn. 6, kap. 178.*

pak se zasvětil božskému Slovu — *tj. stal se mnichem.*

20. blízko místa, kde on tábořil — *u Nikomédie v Bithýnii. Poslové tam přibyli 25. srpna 1057.*

22. dux Jan — *řecký termín zní dukas. Označoval velitele vojenského oddílu. Byl jím Jan Komnenos, bratr Izákův.*

24. Italové a Tauroskythové — *Normani a Pečeněhové.*

30. příčinou ústrků ...byli jiní, ne císař — *Psellos má na mysli Lva Paraspondyla.*

33. nechť si vsadí na hlavu korunu místo pásky — *tj. znak císařské důstojnosti (stefane) místo méně zdobné koruny (stemma), jež příslušela císařovi.*

zpečetím podpisem — *purpurovým inkoustem, jenž příslušel císaři.*

34. správce říše byl zbaven své funkce — *Lev Paraspondylos*.

Naše druhé poselství tedy bylo opět úspěšné — *jen Katalon Kekaumenos nevěřil císařovým slibům a žádal jeho svržení*.

36. strhli na svou stranu patriarchu — *Michala Kerullaria*.

37. muže, jenž ještě ráno byl císařem... zcela převlečeného — *do mnišského roucha*.

40. vyznavači vyšší filozofie — *tj. mniši, anachoreti (poustevníci) v horských jeskyních, stylité (poustevníci žijící na sloupech)*.

41. mé příliš velké štěstí je klamné — *Izák Komnenos se ve smyslu starověké řecké tradice bojí „závisti bohů“*.

51. ta se podobala tělu plnému obludností — *následuje široce rozvinutá metafora srovnávající podle antické tradice státní organismus s lidským tělem*.

a tím zakončím své letopisy — *podle této poznámky chtěl autor ukončit dílo vylíčením vlády Izáka Komnena*.

52. jenž vládl po tři generace — *Basileios II., syn Romana II., vládl padesát let*.

Romanův mladší syn — *Konstantin VIII.*

58. syn Filipa Makedonského — *Alexandr Veliký*.

naučil poslušnosti Bukefala — *Bukefalos byl oblíbený kůň Alexandra Velikého*.

59. z Prokonesu — *ostrov Marmara v Marmarském moři. Od starověku se tu těžil mramor*.

jako Platonův demiurg — *podle Platóna stvořil demiurg (Tvůrce, Stvořitel) svět k obrazu svých věčných idejí*.

podle vůdce lidu Mojžíše — *starozákonní patriarcha Mojžíš byl považován za autora Pentateuchu (prvních pět knih Starého zákona). O stvoření světa se vypráví v knize Genesis*.

63. perský sultán — *seldžucký sultán Toghrul-beg. Psellos*

archaizujícím způsobem označuje seldžucké Turky jako Peršany. Ve skutečnosti v té době Seldžukové zachvátili značné území byzantské říše a prohlásili Toghrul-bega císařem Východu i Západu. egyptský vladař — kalif Mustansir (1036—1094) — Psellos jen tak mimochodem hovoří o jedné z nejvýznamnějších událostí vnitropolitického vývoje za vlády Izáka Komnena. Ke sporu mezi císařem a patriarchou Michalem Kerullariem došlo zejména kvůli konfiskacím církevního majetku. Michal odmítl odstoupit, byl císařem sesazen a poslán do vyhnanství. Měl být souzen (Psellos pro tento soud již připravil obžalobu), zemřel však dříve než k soudu došlo. Psellos jej pak oslavil v pohřební řeči.

65. patriarcha Michal — tj. Kerullarios.

dal svobodu slova jeho rodině — tj. právo pronášet svůj názor před císařem. Šlo o synovce Michala Kerullaria Konstantina a Nikefora. Oba byli Psellovy žáci.

66. byl to slavný Konstantin — Konstantin Leichudes, v. pozn. ke kn. 6, kap. 178.

i po nástupu do tohoto úřadu — z tohoto místa vyplývá, že Psellos psal tuto část své kroniky ještě za Leichudova života, tj. do roku 1063.

67. Pečeněhové — turkotatarský kmen sev. od Dunaje, který podnikal časté nájezdy na byzantskou říši.

oddělené od římské říše Istrem — tj. Dunajem.

sousední národ Getů — i zde použit antický název pro kmen, který v 11. století sídlil v oblasti bývalých Getů. Byli to Uzové.

Mysové přešli po zamrzlém Istru — roku 1046—1047 pod velením Tiracha.

68. argolské štíty — podle města Argos na Peloponésu. Homér názvem Argejští označoval Řeky vůbec.

69. podle nich se vše děje samovolně — tj. svět není řízen žádným vyšším principem, zejména ne božským řádem, v který věřili Byzantinci podle křesťanské nauky.

70. vrátil se jako vítěz — *Izák došel se svým vojskem nejdříve do Triadicy (dnešní Sofie), zde uzavřel mír s uherským poselstvím a vytáhl proti Pečeněhům. Na odpor se mu postavil jen jeden kmen, který Izák porazil.*

zastihla náhle hrozná bouře — 24. září 1059. Zahynul při ní málem i císař.

71. jeho bratr — *kuropalat a později velký domestik Jan Komnenos, mladší bratr Izákův.*

73. v císařské usedlosti poblíž hlavního města — *poblíž města Onaratopolis.*

74. tep ukazuje na třídení horečku — *jde o malárii, při níž horečka stoupá obden.*

79. obě ženy, císařův bratr i jeho synovec — *císařovna, dcera Marie, mladší bratr Jan a synovec Theodoros Dokianos. nejvyšší kněz chrámu Boží moudrosti — patriarcha Konstantin Leichudes.*

82. když se rozhodují pro lepší život — *tj. pro vstup do kláštera.*

83. Konstantin Dukas — *Psellos spojuje jeho rod s historickými osobnostmi 10. století, které vystupují v byzantském hrdinském eposu o Digenisu Akritovi.*

88. když vojsko volilo císaře a klonilo se na stranu Komnenovu — *Psellos se vrací k době, kdy vzbouřené vojsko prohlásilo císařem Izáka Komnena (kn. 7, kap. 4—5). Konstantin Dukas tehdy byl spojencem Izákovým, nemáme však jiný doklad pro to, že by mu tehdy byl býval nabízen trůn.*

89. od této chvíle ty převezmeš vládu — *Izák Komnenos odstoupil v prosinci roku 1059. Vstoupil do Studijského kláštera, kde zemřel 31. května 1060.*

KONSTANTIN X. (1059—1067)

6. dosud existují ústní podání — *Psellos má na mysli tzv. akritovský cyklus, hrdinské písně o Digenisu Akritovi a epos o tomto hrdinovi.*

Dalassa — město na řece Eufratu v Sýrii.

Nový Řím — Konstantinopol.

i jeho druhá žena — *Eudokia Makrembolitissa, neteř patriarchy Michala Kerullaria.*

nejstarší z nich byl Michal — *pozdější císař Michal VII. Parapinakes (1071—1078).*

7. vojáci nebyli spokojeni — *jde o rozpor mezi vojenskou a úřednickou šlechtou.*

13. do Studijského kláštera — *dnešní Imrahor džámi na břehu Marmarského moře, v jihozápadní části města. Byl zasvěcen Janu Křtiteli.*

14. závěs byl ještě stažený — *trůnní sál byzantských císařů, tzv. chrysotriklinion, byl rozdělen závěsem, za který ucházeli hodnostáři pozvaní k audienci.*

pronesl improvizovaný projev — *podrobněji reprodukuje tuto nástupní řeč historik Michal Attaleiates.*

16. proto se věnoval soudnictví — *Attaleiates hodnotí císařův zájem o soudnictví jako přehnaný a tvrdí, že tento zájem se stal příčinou úpadku říše, protože císař zanedbával jiné oblasti státní správy, zvláště armádu.*

20. choval se velmi laskavě k dětem — *měl osm dětí, čtyři syny a čtyři dcery.*

22. Bůh... odkryl zločinný záměr — *ke spiknutí došlo v prvních letech vlády Konstantina X. o velikonocích, jež císař slavil v Manganském klášteře. Vzbouřenci ve městě se spoléhali, že císař nasedne na císařskou loď, aby byl co nejrychleji v Konstantinopolu. Na lodi jej čekali spiklenci, kteří jej měli utopit.*

Císař však nasedl na jinou loď a povstání ve městě bylo potlačeno. Zpráva o jeho mírnosti vůči účastníkům spiknutí odpovídá pravdě.

23. na západě uzavřeli Mysové a Triballové spojeneckou dohodu — *Psellos má pravděpodobně na mysli vpád kmene Uzů přes Dunaj v roce 1064. Jejich vojsko zničilo epidemie.*

24. mystéria o tajemném ztělesnění božského Slova — *jde o křesťanské učení o ztělesnění Logu (božského Slova) v podobě božího syna Krista formulované v evangeliu Janově, jež nese novoplatónské rysy.*

26. poctil svého bratra Jana hodností císaře — *císař Jan Dukas byl přítelem Psellovým, zachovala se řada Psellových listů adresovaných Dukovi. Byl to vzdělaný člověk všestranných zájmů.*

muže, kterého sám pozvedl na stolec patriarchy — byl to Jan Xifilinos, jako patriarcha Jan VIII. (1064—1075), spolužák a přítel Psellův.

27. zemřel — *v květnu 1067.*

EUDOKIA (1067) — ROMANOS IV. (1067—1071)

6. *barbarské hordy pustoší celou východní oblast — jde o útoky seldžuckých Turků, kteří vtrhli do Arménie, obsadili město Ani a pronikali do Malé Asie. V roce 1067 porazili byzantské vojsko u Meliteny, zpustošili město Kaisareiu i celou provincii Kilikii.*

Romanos, syn Diogenův, byl uznán za hodna císařské koruny — při nástupu vlády byla císařovna Eudokia původně zavázána senátem i církevním synodem přísahou, že neuzavře druhý sňatek. Vojenská šlechta, která toužila po silném císaři, učinila na patriarchu nátlak, aby císařovnu této přísahy zprostil.

Tento vývoj byl v rozporu se zájmy rodiny Duků, proto probíhaly přípravy sňatků ve vší tajnosti. Ani Psellos jako přítel císaře Jana Duky nebyl do jednání zasvěcen.

9. pozvali také císaře — Jana Duku.

přešla správa říše do rukou císaře Romana — 1. ledna 1068.

10. pocházel ze staré a bohaté rodiny — jeho otec Konstantin Diogenes byl manželem neteře Romana III. Argyra, byl patricijem a zastával vysoké úřady na severu Balkánského poloostrova. V roce 1031 byl obviněn z účasti na spiknutí, a nevyčkav soudu, spáchal sebevraždu skokem z hradby Vlacherského paláce.

Romanos Diogenes se dovedl chovat přímočaře — účastnil se spiknutí po smrti Konstantina X., byl prozrazen a předveden do Konstantinopolu před soud. Císařovna Eudokia jej nepotrestala, ale poslala k jeho rodině do Kappadokie. Odtud byl povolán k císařskému sňatku. Podle zpráv historiků to byl velmi mužný a krásný člověk.

11. vyhlášení války Peršanům — tj. seldžuckým Turkům.

12. „spojené pevnými kruhy...“ — citát z Homérovy Iliady XV, 678.

já jsem viděl budoucnost v černých barvách — zachovala se však Psellova řeč u příležitosti dne, kdy Romanos Diogenes vytáhl s vojskem z města. Psellos zde v duchu zákonů tohoto žánru císaře za tento vojenský podnik chválí.

13. podnikl válečnou výpravu proti nepříteli — dva měsíce po nástupu vlády začátkem března 1068. Jeho vojsko se skládalo hlavně z žoldnéřů a bylo špatně vyzbrojeno. Vrátil se na přelomu roku 1068/9.

15. začaly probíhat válečné přípravy — Romanos Diogenes se vydal na druhé tažení před velikonočními dny roku 1069. Psellos došel s vojskem jen do Kaisareje a vrátil se do hlavního

města. César jej pravděpodobně nechtěl nechat u dvora jako horlivého přívržence rodu Duků.

17. druhá válka nepřinesla lepší výsledek — *Romanos Diogenes* došel do *Mezopotámie* a bez rozhodujícího vítězství se vrátil koncem roku 1069 do hlavního města.

18. císaře měl v podezření — tj. *Jana Duku*.

rozhodl se táhnout potřetí — na jaře roku 1071.

19. váhal zprvu táhnout dále — pozdější byzantský historik *Nikeforos Bryennios* má zprávu o vojenské radě, která řešila otázku, zda vojsko má táhnout dále, nebo na místě vyčkat útoku nepřátel.

20. sultán, král Peršanů a Kurdů — seldžucký sultán *Alp-Arslan*.

rozdělil své vojenské síly — jednomu oddílu velel *Josef Tarchaniotes*, který se po srážce se Seldžuky uchýlil do *Meliteny*.

22. se stali obětí nepřátelských mečů — tak *Psellos* několika řádky odbývá jednu z nejvýznamnějších událostí byzantských dějin, bitvu u *Mantzikertu* (10. srpna 1071). Byzantská prohra, k níž došlo zradou *Andronika Duky*, syna císaře *Jana Duky*, otevřela Seldžukům cestu do *Malé Asie*, jež byla jádrem říše. Byzantská říše se tak dostala na samou hranici katastrofy.

25. vtáhl... do hlavního města císař — císař *Jan Dukas* žil na příkaz *Romana Diogena* na svých bithynských statcích.

26. propustil ze zajetí i císaře samotného — *Romanos Diogenes* odstoupil Seldžukům značné území, mezi jiným i města *Mantzikert* a *Antiochii*. Zavázal se k platbě roční daně a zaslíbil svou dceru synovi *Alp-Arslana*. Seldžukové potvrdili, že nebudou porušovat hranice byzantské říše.

27. můj drahý císař *Michal* — tj. *Michal VII.* (1071 až 1078), za jehož vlády *Psellos* tuto část svého díla psal.

28. poradil se se svými bratřenci — *Andronikos* a *Konstantinos*, synové císaře *Jana Duky*.

do horních částí císařského paláce — *Michal VII. Dukas* byl prohlášen samovládcem 24. října 1071.

29. běžela do tajné jeskyně — *historik Nikeforos Bryennios* mluví o „tajné místnosti podobné jeskyni“.

30. aby císařovna odešla z Konstantinopolu — do *Piperudského kláštera na břehu Bosporu*.

33. císařova mladšího syna — *Konstantina*.

k městu, které držel *Diogenes* — *podle Attaleiata* to byla pevnost *Dokeia* v *thematu Armeniakon*. Přišel mu sem na pomoc oddíl pod vedením *Theodora Aliata*. *Romanos* vytáhl z pevnosti, aby se uchýlil do rodné provincie *Kilikie*.

34. v jakési pevnůstce — pevnost *Tyropaios* jihozápadně od *Kaisareje*.

Armén Chačatur — *Roman Diogenes* jej dříve ustanovil velitelem *Antiochie*.

36. tamějších horských pásem — *Taurus*.

38. sám zůstal v pevnosti — *Adana*.

39. *Frank Krispin* — *normanský velitel Robert Crépin*. Bojoval v *Hispanii* proti *Arabům*, vedl boje v *Itálii* a vstoupil později do *byzantských služeb*.

41. vkládal naději v perské spojenecké oddíly — tj. *Seldžuky*. Snažil se také získat na svou stranu *Krispina*. byl zbaven zraku — v *Kotiaiū*. *Attaleiates* přičítá na rozdíl od *Psella* veškerou odpovědnost *Michalu VII*. Zachoval se lícoměrný „útěšný“ *Psellův* list, který poslal *Romanu Diogenovi* po jeho oslepení.

na ostrově *Prote* — jeden z tzv. *Princových ostrovů* v *Marmarském moři* před *Konstantinopolem*.

MICHAL VII. (1071—1077)

1. že píše právě za života tohoto císaře — *byzantští historikové nikdy nekritizují současné císaře. Kritika dřívějších císařů přispívá k oslavě současného vladaře.*

2. problémy platů a dávek — *peněžní platby a naturální dávky.*

jak se razí statéry — *autor tu opět používá antický název pro byzantskou peněžní jednotku nomisma. Za vlády Michala VII. došlo k úpadku zlaté měny.*

4. lakónské výroky — *stručné vtipné anekdotické výroky. vyjádřit se alegoricky — alegorický výklad antických mýtů v křesťanském duchu, alegorický výklad obrazů apod. patřil k oblíbeným tématům byzantské rétoriky.*

5. který se zabývá dvihem a kladem — *tj. nauka o nepřízvučných (arsis) a přízvučných (thesis) slabikách.*

6. krychlovou kostku, jejíž podobu Platon připisuje zemi — *v dialogu Timaios, 55D—56A.*

7. je stav říše na východě i na západě povážlivý — *vedle nátlaku seldžuckých Turků na Malou Asii po vítězství u Mantzikertu v roce 1071 to byl nápor Normanů v jižní Itálii, kteří tu dobyli poslední byzantský opěrný bod Bari a zahájili útoky na Balkán. Z nomádských kmenů najížděli na byzantské hranice Pečeněhové.*

9. nechci vychvalovat císařovnu za její rod — *ženou Michala VII. byla Marie (podle jiných pramenů Marta), dcera gruzínského vladaře Bagrata IV. Stala se později manželkou císaře Nikefora Botaneiata.*

ženám nejlépe sluší mlčení — *Sofokles, Aias v. 293.*

12. syn císaře Michala — *Konstantin se narodil roku 1074, nedožil se plnoletosti. V dětském věku byl zasnouben nejdříve s dcerou normanského vůdce Roberta Guiscarda Helenou*

a později s dcerou císaře Alexia I. Komnena, princeznou Annou, autorkou známého historického díla Alexias.

pak jistě nebudeš špatný — Sofokles, Aias v. 551.

15. jeho bratr Konstantin — mladší bratr Michala VII., narozený roku 1060. Padl roku 1081 v boji s Normany v bitvě u Drače.

16. Ailianos — autor díla Taktika, odborného spisu o vojenském umění (1.—2. stol. n. l.). Apollodoros z Damašku — římský architekt a inženýr z počátku 2. století. Byl autorem příručky o obléhání měst.

17. dva nepřekonatelné císaře — těmito slovy nejspíše dílo končilo.

18. císařův list Fokovi — dosud není rozřešen problém, komu byl tento list, jenž je v rukopise zařazen za dílo, určen. Většina badatelů soudí, že Fokou je míněn pozdější císař Nikeforos Botaneiates, který odvozoval svůj původ od rodu Foků a koncem roku 1077 se postavil v čelo vzbouření v Malé Asii. Podle Ljubarského je tento list adresován Basileiem II. Bardovi Fokovi za jeho povstání v roce 987 a týká se událostí ličených na začátku Psellova díla a výklad následujících míst tomu nasvědčuje.

připomíná nejdříve těžké vyhnanství — Bardas Fokas byl Janem Cimiskem poslán do vyhnanství na ostrov Chios. Basileios II. jej povolal do Konstantinopolu na pomoc proti Bardovi Sklerovi. Basileios mu při té příležitosti udělil vysoké hodnosti magistra a domestika schol.

před matkou i bratrem — tj. spoluvladařem Konstantinem VIII. Matkou byla císařovna Theofano.

oheň hasit olejem — proti jednomu povstalcí (Bardovi Sklerovi) stavět druhého (Barda Foku).

19. sejí koukol — narážka na citát z evangelia Matoušova (13, 25).

NAD JEDNÍM STOLETÍM BYZANTSKÉ HISTORIE

Pojmy Byzanc, byzantská říše, byzantská literatura vyvolávají i u poměrně vzdělaných lidí překvapivě málo konkrétních představ. Tradiční školský dějepis se po staletí díval na vývoj středověkých evropských dějin jen ze zorného úhlu někdejší „Svaté říše římské národa německého“, viděl Evropu zúženou na střední a západní Evropu, navazující na západní část někdejšího mohutného starověkého římského impéria, a málo ho zajímal odlehlý východ, který vyznával už jinou, z hlediska západu heretickou víru a jehož tvář hleděla spíše k Orientu. A přesto žila na pomezí Evropy, Asie a Afriky tisíciletá říše, která se táhla od jižní Itálie přes Řecko do Malé Asie a již teprve novodobá historická věda dala jméno Byzantská podle starověkého jména jejího hlavního města, někdejší řecké kolonie Byzantion na Bosporu, pozdějšího Konstantinopolu. Založením města Konstantinem Velikým roku 324 začíná historie tohoto středověkého státu a jeho pádem pod náporům Turků v roce 1453 i končí.

Byzantinci sami se ovšem vždy cítili být Římany, zákonnými pokračovateli a dědici římské říše, jejíž východní část přežila nájezdy barbarů za stěhování národů. Nazývali se však řeckým jménem Římanů — Romaioi —, protože jejich kultura byla už od 5. stol. n. l. zcela pořečtělá a řeckým jazykem byla psána i jejich literatura. Antická školská tradice přežila konec starověku a byla po počátečním odmítání přijata křesťanstvím. K ní patřila četba antických autorů i réterské vzdělávání, jež učilo dobrému stylu a klasickému jazykovému projevu.

Je přirozené, že změněná společenská situace a nový světový názor nepřály starověkým žánrům. Zanikla tragédie, světská

poezie, politické řečnictví, ale jeden žánr přetrval věky. Byla to historiografie, kterou byzantský historik 12. stol. Niketas Choniates prohlásil za „nejlepší a nejkrásnější výtvor Řeků“. Opravdu, sotva který jiný národ se může chlubit tím, že jeho dějiny jsou zachovány v souvislé řadě písemných pramenů od 5. stol. př. n. l., kdy psal své dílo „otec historie“ Hérodotos, až na samý práh nové doby.

Literární prameny byzantské historie se tradičně dělí na historiografii a kronikářství. Byzantské kroniky patří do středověkého literárního žánru známého pod jménem „světová kronika“ a líčí zpravidla dějiny světa od „stvoření“, nebo alespoň od „stvoření prvního člověka“. Biblické události se v nich stávají součástí univerzálních světových dějin a celý dějinný vývoj je uveden do souladu s křesťanskou ideologií, podle níž dovršením tohoto vývoje bude „poslední soud“ a „spasení“. Západoevropská středověká historiografie jiný historický žánr než kroniku neznala. V Byzanci s její nepřerušenu tradicí vzdělání však přetrval i starověký žánr „soudobých dějin“, jehož vzorem po celou dobu byl Hérodotos a Thukydides. Byzantští historikové psali jazykem svých velkých předchůdců a hlásili se k jejich zásadám.

Teorii historiografie se Byzantinci učili u starověkého literárního kritika Dionysia z Halikarnassu (1. stol. př. n. l.). Podle jeho zásad si historik měl vybrat jedno důležité období dějin a měl psát jen o událostech, které sám prožil a jež zná z vlastní zkušenosti nebo alespoň ze zpráv spolehlivých svědků. Jeho dílo mělo přinášet čtenáři poučení, které by mu bylo v budoucnosti užitečné v analogických historických situacích. Povinností historika bylo psát pravdivě a zkoumat příčiny dějinných událostí. V úvodech historických děl se autoři zpravidla hlásí k principu pravdy a někdy v něm vidí charakteristický znak, odlišující prózu od poezie i jednotlivé druhy prózy navzájem. Fikce, mythopoiia, byla přípustná jen v poezii, historik měl líčit

události, „jak se ve skutečnosti přihodily“. Středověká křesťanská estetika, vycházejíc z mimoliterárních etických principů, ztožňovala dokonce fikci se lží. Didaktický princip antické historiografie, která měla přinášet příklady dobrého i špatného jednání svých hrdinů, přiváděl ovšem historiografii do nebezpečné blízkosti chvalořeči, zejména pokud autor psal o soudobých vladařích (u Psella je tomu tak v kapitolách o Michalu VII.), a to zvláště od doby, kdy pozdně antická rétorika ovládla spolu s ostatními literárními žánry i historiografii.

Historik nepíše nikdy v svých pracích lež.
 Snad zalhat mohl by v svých dílech ostatních,
 jak se to líbí těm, kdo úkol dali mu.
 Ač kniha přetéká chválami na ně též,
 přec se jim stále zdá, že nebylo jich dost,
 vždyť nenasytná je jich touha po slávě.
 Ve chvalozpěvech snad to můžem dovolit,
 však historie, ta překročit nesmí mez
 a lživé smyšlenky za skutek vydávat.
 Už její zákon sám vždy k pravdě vede ji.
 Proto vždy cestou svou kupředu kráčí si,
 když přímo nesmí jít, raději se zastaví.

Těmito verši odůvodnil Psellův učitel Jan Mauropus, proč upustil od psaní historického díla.

Z moderního hlediska je na úkor historické přesnosti i okolnost, že historikové si vedle vlastních historiografických cílů kladli i cíle umělecké a chtěli své čtenáře nejen poučovat, ale i bavit. Byzantinci měli zálibu v pestrém sledu neobvyklých příběhů, historiografie jim nahrazovala antickou epiku a moderní román. Byzantští historikové usilovali o zevšeobecňování, z hlediska cílů, které si kladli, neměl přesný časový údaj žádný zvláštní význam. Často zobecňovali i údaje o osobách, o nichž psali, a neoznačovali je ani jmény.

Jako všichni středověcí lidé stáli i byzantští historikové před problémem, jak smířit úlohu člověka ve světě s dogmatem o všemohoucnosti a prozřetelnosti boží. Už v helénistické historiografii hrála velkou úlohu Tyché, bohyně náhody. U Byzantinců tato Tyché splynula s božskou prozřetelností, pronoia. Člověk mohl svými činy kladně působit na dějinný vývoj, jen pokud jednal v souladu s božskou prozřetelností, prosperita společnosti byla uváděna v úzkou souvislost s věrností dogmatům křesťanské ortodoxie.

Většina byzantských historiků patřila mezi aktivní politiky své doby, kteří se osobně zúčastnili líčených událostí. Zdá se, že také jejich díla byla určena úzké vládnoucí vrstvě dvorského okruhu, členům císařské rodiny či vysokým činitelům politické a vojenské administrativy. Hlavním cílem byzantské historiografie bylo zachovávání a předávání politických zkušeností, jsou to dějiny viděné ze zorného úhlu císařského dvora a hlavního města říše.

Dílo, jež se dnes dostává do rukou našim čtenářům, patří k uměleckým vrcholům byzantské historiografie, přestože doba, kterou líčí, není obdobím byzantské slávy. Na jejím počátku stojí ještě vláda silného císaře Basileia II. Bulharobijce, který obhájil centrální císařskou moc proti povstáním feudálních magnátů a pokořil sílící moc mladého bulharského státu na Balkáně. Byzantská říše se v té době prostírala od Kavkazu a Mezopotámie na východě až po jižní Itálii na jihozápadě. Ale na konci líčeného období je doba vlády Konstantina Duky, kdy Byzanc vládla pevnou rukou už jen Balkánskému poloostrovu, kdežto východní část říše padla po bitvě u arménského Mantzikertu v roce 1071 do rukou seldžuckých Turků a italské državy do rukou sicilských Normanů. V onom století mezi léty 976—1077 se na byzantském trůnu vystříдалo dvanáct císařů a dvě císařovny. Vláda většiny z nich byla velmi krátkodobá, přestože se pokoušeli založit dynastii, což se podařilo až Komnénovcům

na přelomu 11. a 12. století. V světových dějinách však se v té době odehrávaly události, jež měly mít dalekosáhlý význam v historickém vývoji. V roce 988 dochází ke christianizaci Kyjevské Rusi, která touto událostí vstupuje natrvalo do byzantské kulturní sféry, a v roce 1054 nastává trvalý rozkol západní a východní církve. Jeho následkem je i vzájemné politické a kulturní odcizení západní a východní Evropy, jež nadále půjdou odlišnou cestou vývoje.

Přes velké otřesy, způsobené soupeřením feudální aristokracie, jež vlastnila rozsáhlé pozemky zejména na východě říše a z níž vycházela byzantská generalita, a civilní aristokratické vrstvy, jejímiž příslušníky byli vysocí funkcionáři státní administrativy, členové konstantinopolského „senátu“, procházela říše za vlády Konstantina IX. Monomacha (1024—1055) kulturním rozkvětem.

Dočasné vítězství „úřednické aristokracie“ mělo za následek rozvoj všeobecně vzdělávacího i právního školství. I když dnešní věda zavrhuje názor, že by v té době bylo došlo k obnově cařihradské univerzity, založené v 9. století císařem Bardou a obnovené v 10. století Konstantinem Porfyrogenetem, a přiklání se k názoru, že školství v 11. století mělo jen jakousi „středoškolskou“ všeobecně vzdělávací úroveň, je jisté, že došlo k zvýšení počtu žáků i škol i k jejich určité specializaci.

Psellos později v pohřební řeči na svého přítele Xifilina vzpomíná, jak v té době došlo k prudkým sporům, doprovázeným i pouličním shlukováním, o to, zda má být založeno učiliště právnícké, jemuž přáli přátelé Xifilinovi, nebo učiliště filozofické, jak si to přáli straníci Psellovi. Císař v roce 1045 ukončil spor založením obou škol a udělil Psellovi titul „konzula filozofů“ a Xifilina jmenoval „ochráncem zákonů“.

Učitelem Psella i Xifilina byl soudobý rétor Jan Mauropus, který v Byzanci po dlouhé době hlásal návrat k Platónovi. Mezi

jeho žáky byl i první ministr Konstantina IX. Konstantin Leichudes. Takové bylo intelektuální prostředí na císařském dvoře v době, kdy Psellos začíná svou kariéru.

Vše, co víme o Michalu Psellovi (1018—1078 nebo 1096/7?), známe z jeho vlastní literární tvorby, z pohřební řeči věnované matce, v níž vděčně vzpomíná na dětství a raná školská léta i na vytrvalou péči, s níž matka prosazovala pro nadaného hochu, pocházejícího z nepříliš zámožné rodiny, právo na vyšší vzdělání, z Letopisů a z korespondence. Z těchto pramenů známe život a aktivitu Psella učitele, filozofa, rétora a politika tak, jak ji v idealizovaném autoportrétu viděl autor sám. Po krátké činnosti v nižších úřednických funkcích otevřelo Psellovi jeho vzdělání a schopnost odívat myšlenky do uhlazené slovní podoby za vlády Konstantina IX. Monomacha dveře k císařskému dvoru. Politická nejistota ke konci vlády tohoto císaře přiměla Psella hledat počátkem roku 1055 útočiště v lůně církve a ve vstupu do kláštera na hoře Olympu v maloasijské Bithýnii. Tehdy zaměnil občanské jméno Konstantin za mnišské jméno Michal. Psellos byl však příliš člověkem praxe, příliš miloval kulturní a intelektuální požitky, jež skýtalo hlavní město, než aby snesl strnulý, od materiálního světa zcela odvrácený život byzantského mnicha. Vždyť dovedl i veřejně kritizovat dogmaticky asketické středověké názory a snažil se tápavě vracet k antickému ideálu kalokagathie: „Vím, že mnozí, kteří dosáhli dokonalosti v mnišském způsobu života, nepřičítají tělesné kráse žádný význam... já však mám na tuto věc asi takový názor..., kdybychom srovnávali dva jedince, z nichž jeden by vynikal půvaby ducha, jeho tělo by však bylo ošklivé, druhý by se mu rovnal kvalitami duševními, a přitom by vynikal tělesnou krásou, pak bych vítězství přiřkl tomu druhému.“ Přestože Byzantinci označovali mnicha slovem filozof, viděl Psellos pravého filozofa jen v člověku, který dává své vědění do služeb státu a účastní se jeho politického života: „Pro mne se filozofie

dělí na dvě části: první se zdá být bez citu a soucítění, jen rozum v ní rozvíjí své představy, druhá část je společenská a vyznačuje se láskou k člověku. Souhlasím s první částí, ale nevzal jsem ji za svou, tu druhou nemám tak rád, ale právě v ní rozvíjím svou činnost. Proto jsem dovedl pečovat o své rodiče ve stáří, milovat své sourozence a přátelům dávat, co jim patří — hluše dunící činily připomíná člověk, který zná jen filozofii a rétoriku, a neví nic o politických záležitostech.“ Tak chápe Psellos úkoly a odpovědnost filozofa, pro mnišský útěk od života a pasivity má jen slova kritiky. V mnohém z těchto jeho názorů lze už vidět červánky renesančního humanismu.

Psella politika jistě nelze idealizovat, sotva by se také jinak byl v byzantské monarchii těšil ve vysokých dvorských úřadech přízni řady císařů a dosáhl vrcholu své životní dráhy za Konstantina X. Duky jako vychovatel následníka trůnu a pozdějšího císaře Michala VIII. Teorie a praxe se ovšem v životě často rozcházejí. Výsledkem Psellovy výchovy nebyl platónský „filozof na trůně“, ale plachý a uzavřený člověk, špatný vladař hledající útočiště v tichém studiu, v učených diskusích a v skládání veršů, který nakonec opustil trůn a stal se arcibiskupem v Efesu. O Psellových osudech v posledních letech vlády jeho odchovance nevíme nic. Snad odešel od dvora a zemřel v ústraní některého z četných byzantských klášterů.

*A nakolik odpovídá Psellův idealizovaný autoportrét filozofa politika skutečnosti? Psellos byl jistě na svou dobu velkým učen-
cem, který by byl mohl spolu s Goethovým Faustem prohlásit:*

Ach, s právy filozofii
a medicínu jsem studoval
a také teologii
já pohříchu se prokousal.

I o Psellovi lidé věřili, že zná magii a astrologii a dovede předpovídat budoucnost. K encyklopedismu ho jistě vedla i teh-

dejší školská metoda, podle níž formou otázek a odpovědí učil celému vědění středověku. Psella neobviňovali jen z astrologických a démonologických praktik, před svým někdejší přítelem Janem Xifilinem se musel obhajovat i proti obvinění z „helénismu“, tj. v tehdejší smyslu slova z pohanství: „Můj je Platón... můj, ó země a slunce, abych i já vystoupil po způsobu tragédů na scéně svého projevu! Jestliže mě haníš za to, že jsem se s tímto mužem neustále stýkal v jeho dialogích, že jsem obdivoval způsob jeho výkladu a obdivoval jeho schopnost ve vedení důkazů, proč to nevytýkáš také velkým církevním otcům, vždyť právě těmito důkazy vyvrátili herezi... zasahující ji ostrostí svých sylogismů... vždyť všechny Platónovy názory nejsou špatné, právě jeho učení o spravedlnosti a nesmrtelnosti duše se stalo základem našich názorů!“

V Psellově literárním odkazu se zachovalo kolem osmdesáti řečí, mnohé z nich jsou objednané příležitostné oslavné řeči, které patřily k ceremoniálu a rituálu byzantského dvora, ale některé z jeho řečí jsou proniknuty opravdovým citem, zvláště pohřební řeč, již uctil svou matku, a malé enkomion věnované vnoučkovi. Ve dvou protichůdných řečích, z nichž jedna je obžalobou patriarchy Michala Kerullaria a druhá oslavnou řečí nad mrtvým patriarchou, bývá shledáván doklad politického oportunismu příznačného pro byzantskou absolutistickou monarchii.

Pro Psellovu další literární činnost je však důležité, že řeči věnované významným postavám jeho doby nesou už některé rysy historické biografie s autobiografickými vsuvkami. Této metody později Psellos použije i ve svých Letopisech, rétorika a historiografie u něho splývají v nový literární žánr se silnou beletristickou funkcí.

Rozsáhlá zachovaná Psellova korespondence nám umožňuje nahlédnout do soukromého života byzantského vzdělance 11. století, dýchá z ní na nás intimita přátelských vztahů, drobné radosti a starosti každodenního života.

Psellos sám nepřikládal svému historiografickému dílu velký význam. Vysoko cenil své přirozené řečnické nadání, své znalosti antické filozofie, svou učitelskou činnost a politické schopnosti, nikdy o sobě nehovořil jako o historikovi. Zdá se, že je autorem dvou historických děl. První z nich známe pod titulem Krátká historie císařů staršího Říma a též i mladšího s vypuštěním těch císařů, kteří nic pamětihodného nevykonali, začínající od Romula. Řecký text tohoto díla dosud není vydán, z rukopisu víme, že je neúplné a končí vládou Basileia II. Poněvadž Letopisy nemají úvod obvyklý u byzantských historických děl, bylo by možné považovat Krátkou historii císařů za ztracený začátek Letopisů. Vláda Basileia II. je však v obou dílech popsána různým způsobem, zato dochovaný konec obou děl je totožný až na to, že v Krátké historii chybí závěrečný List císaře Fókovi, jímž končí Letopisy. Krátká historie byla, jak se alespoň zdá, určena Psellovu císařskému žákovi Michalu VII. a vznikla v sedmdesátých letech 11. století. Autor v ní usiloval hlavně o podání charakteristiky jednotlivých vladařů, aby se princ „snažil některé jejich vlastnosti napodobit a druhým se vysmíval“. Není ovšem dosud bezpečně prokázáno, že jde o dílo Psellovo.

Druhé historické dílo, Letopisy (řecky Chronografia), v našem vydání Byzantské letopisy, vychází zčásti z nám neznámých písemných pramenů, zčásti je založeno na očitém svědectví a osobních vzpomínkách a do značné míry pro nás představuje pramen „první ruky“. Autor sice nazývá dílo „kronikou“, ale sám prohlašuje, že „nerozdělil své líčení podle olympiád nebo podle ročních dob... psal o tom, co mu poskytl zásobník paměti... a dal přednost střední cestě mezi starověkými historiky... a dnešními kronikáři“. Psellos se tedy zřekl analistického principu kronikářů a zdůraznil memoárový charakter díla. Subjektivní autorský přístup je originálním Psellovým přínosem v byzantské historiografii. Svým rázem se Psellovy Letopisy blíží císařské

kronice nebo císařským biografiím, jejichž tradice začíná už v Plutarchových Životopisech a pokračuje přes Suetonia a pozděně antickou sbírku Životů císařů do Byzance.

Jedinečnost Psellových Letopisů nejlépe vynikne ve srovnání s historickou tvorbou jeho současníků Skylitza a Attaleiata. Skylitzes sice rovněž člení látku podle období vlády jednotlivých císařů, avšak jména vladařů jsou tu pouhými nálepkami. Členění nemá vliv na strukturu a charakter vyprávění, které je pouhým výčtem a popisem různorodých událostí v chronologickém sledu. Attaleiates už usiluje o to, aby úseky věnované jednotlivým vladařům tvořily kompoziční celky. Líčení událostí se soustřeďuje kolem postavy císaře, úspěchy a nezdary jeho vlády jsou tu už uváděny v souvislost s charakterovými vlastnostmi panovníka. Události jsou však i tu podávány v prostém chronologickém výčtu, vztah mezi událostmi a charakterem vladaře je povrchní. U Psella jsou charakteristiky císařů pojaty v celé složitosti, vývoj lidské povahy tvoří vlastní náplň té či oné kapitoly, historie každé vlády tvoří organickou strukturu koncipovanou podle uměleckých hledisek. Psellos byl vynikajícím psychologem a moderní badatelé neváhali srovnávat jej v tomto bodě s Shakespearem a Dostojevským. Byl si dobře vědom, že lidská povaha se může vyvíjet, měnit a že se může skládat z protikladných vlastností, z dobra i zla.

Ani antika, ani byzantská civilizace ještě neznaly psychologii jako samostatnou disciplínu. Tolikrát odsuzovaná rétorika měla však i své kladné stránky. Nekonečným počtem cvičení na téma „jak by jednal, co by říkal“ ten či onen hrdina učila vžívat se do myšlení a citění cizích postav často i historicky velmi vzdálených. U Psella se spojilo přirozené nadání s rétorickou praxí, a tak nám výstižné obrazy jeho hrdinů umožňují nahlédnout i po staletích do tajností byzantského císařského dvora i do skrytých zákoutí myslí jeho hrdinů.

RŮŽENA DOSTÁLOVÁ

BYZANTSKÉ LETOPISY

KNIHA PRVNÍ	BASILEIOS II. (976—1025)	9
	O povstání Sklerově	11
	O povstání Barda Foka	13
	O odstranění pobočníka Basileia z veřejného života a o jeho vyhnanství	17
	O druhém povstání Sklerově po smrti Fokově	19
	O jeho osobnosti	26
KNIHA DRUHÁ	KONSTANTIN VIII. (1025—1028)	29
KNIHA TŘETÍ	ROMANOS III. (1028—1034)	35
	Michal představen bratrem císaři	46
	O císařově nemoci	50
	O císařově smrti	51
KNIHA ČTVRTÁ	MICHAL IV. (1034—1041)	53
	O adopci Michala císařovnou a o jeho povýšení na césara	64
	O císařově bulharském tažení	73
	O Alusianově útěku k Bulharům	75
	O císařově tonzuře	78
KNIHA PÁTÁ	MICHAL V. (1041—1042) — THEODORA (1042)	81
	Prohlášení Michala císařem	83
	O císařově nenávisti a závisi vůči císařovně	90
	Dav přechází na stranu císařovny Theodory	100

Útěk císaře i jeho strýce a jejich oslepení	101
KNIHA ŠESTÁ ZOE A THEODORA (1042) —	
KONSTANTIN IX. (1042—1055)	107
Úvahy císařovny Zoe o tom, koho by měla uvést do císařského paláce	110
Jakým způsobem císařovna uvedla císaře Konstantina na trůn	113
Jak byla sebasta Sklerovna představena císařovně	128
Jak byla sebasta uvedena do císařského paláce	131
O antifonetu	135
O sebastině smrti	136
Povstání Maniakovo	139
Povstání Rusů a vzpoura Tornikiova	145
O císařově podobě	163
O císařově nemoci	164
Spiknutí proti císaři	167
Vrozené vlastnosti císařovny Zoe	178
O udělení tonzury Psellovi	193
THEODORA (1055—1056). Vláda císařovny Theodory	199
KNIHA SEDMÁ MICHAL VI. (1056—1057)	
IZÁK KOMNENOS (1057—1059)	
Začátek jednoleté vlády Michala Starce	209
Audience vojenských velitelů u císaře Michala	210
O Komnenově povstání	211
Rady císaři týkající se povstání	214
O vojenském tažení proti Izákovi	214
Vyslání poselství ke Komnenovi	217
Vláda Komnenova	232
Volba patriarchy Konstantina	243

Císařova nemoc	248
Jak Dukas přišel ke Komnenovi, jak byl zvolen a co o tom soudili Komnenovi příbuzní	254
KONSTANTIN X. (1059—1067)	
Římský císař Konstantin Dukas vládl sedm let	256
EUDOKIA (1067) — ROMANOS IV. (1067—1071)	
Císařovna Eudokia se syny Michalem a Konstantinem	268
Vláda Romana Diogena	272
MICHAL VII. (1071—1077)	
Vláda Michala Duky	285
Konstantin Dukas, syn císaře Michala	290
Andronikos, bratr císaře Michala Duky	291
Jeho bratr Konstantin	291
César Jan Dukas	292
Císařův list Fokovi	293
<i>Poznámky</i>	297
DOSLOV	
<i>Nad jedním stoletím byzantské historie</i>	335

M I C H A L
P S E L L O S

BYZANTSKÉ
LETOPISY

Z řeckého originálu Chronographic, vydaného nakladatelstvím Les Belles Lettres, Paris 1926 a 1928, přeložila, doslov napsala a poznámkami opatřila Růžena Dostálová. Obálku, vazbu předsádky a grafickou úpravu navrhl Roman Rogl. Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 4093. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1982. Odpovědný redaktor Jan Binder.

Vytiskl MÍR, novinář. záv., n. p., závod 1, Praha 1, Václavské nám. 15. 16,75 autor-
ských archů, 17,17 vydavatel-
ských archů. 605-22-856. Vy-
dání druhé, v Odeonu první.
Náklad 14 500 výtisků.

01—077—82

13/32. Cena váz. 23 Kčs
